

Milloin on lapsen aika?

Lastenhankinnan toiveet ja esteet

PERHEBAROMETRI 2008 ■ ANNELI MIETTINEN JA ANNA ROTKIRCH

Milloin on lapsen aika?

Lastenhankinnan toiveet ja esteet

Perhebarometri 2008

Anneli Miettinen ja Anna Rotkirch

Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 34 / 2008

Väestöliitto

Julkaisija:

Väestöliitto ry
Väestöntutkimuslaitos

Kalevankatu 16 B
PL 849, 00101 Helsinki

Puh. (09) 228 050

www.vaestoliitto.fi/tutkimus

Kustantaja:

VL-Markkinointi Oy

Kalevankatu 16 B
PL 849, 00101 Helsinki

ISBN 978–952–226–012–3 (nid.)

ISBN 978–952–226–013–0 (PDF)

ISSN 1455–2191

Kansi: *Otto Paakkanen*

Kannen kuva: *Sirkku Ala-Harja*, yksityiskohta maalauksesta
”Kuiskauksia meren rannalla I”, 100x60, tempera, 2008

Taitto: *Jouni Korkiasaari*

Helsinki 2008

Hakapaino Oy

Esipuhe

Elämme yhä kiireisemmässä maailmassa. Asetamme elämällemme tavoitteita, joita voidaan kutsua olympiavuoden kunniaksi termeillä citius, altius, fortius - nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin. Inhimillinen elämä on enenevässä määrin kuin kvartaalitaloutta; tällöin menestys mitataan lyhyin väliajoin rahana, kasvaneena lihasmassana, nuorekkaampana ihona mutta valitettavasti myös kasvaneena yksinäisyytenä.

Perinteisesti ystävät, perhe ja suku ovat muodostaneet verkoston, jonka tuki on kantanut vaikeiden aikojen yli. Yksinäisyys ja yksinolo koskettavat yhä useampia: Vakituisiin parisuhteisiin hakeudutaan yhä vanhempina, toisaalta parisuhteisiin liittyvät erot ovat yleisiä ja lisääntymässä. Parit hankkivat lapsia, mutta usein vasta lähempänä kolmeakymmentä ikävuotta.

Tutkijat ovat jo 1980-luvulta lähtien tuoneet esille ns. toisen väestöllisen transition käsitteen. Sillä tarkoitetaan parisuhteissa, lastenhankinnassa ja sukupuolisessa kanssakäymisessä tapahtuneita pysyviä muutoksia. Vaikka suomalaisten hedelmällisyysluku onkin korkea (1.84 lasta naista kohden), on se selvästi alle ns. luonnollisen uusiutumistason (2.1). Korkean hedelmällisyysluvun taustalla on kuitenkin väestöllisiä ilmiöitä, joiden luonne tunnetaan heikosti.

Tutkittua tietoa on vähän esimerkiksi siitä, missä parisuhteen vaiheessa ensimmäinen tai sitä seuraava lapsi hankitaan. Millainen elinvaihe edeltää lastenhankintaa? Kokevatko myös miehet vauvakuumetta? Samoin emme juuri tiedä, miksi lastenhankintaa siirretään. Edellisiin ja moniin muihin lastenhankintaa koskeviin kysymyksiin on haettu vastauksia tällä perhebarometrillä. Tavoitteena on paitsi tarjota tietoa tutkijoille ja muille perheen tulevaisuudesta kiinnostuneille, myös tarjota ratkaisuja perheellistymisen ja lastenhankinnan esteiden poistamiseen. On kuitenkin muistettava, että lastenhankinta ja siihen liittyvä päätöksenteko on aina yksilöiden ja parien oma valinta. Yhteiskunnan tehtävänä on luoda edellytykset, joilla tuetaan ja vahvistetaan lapsenhankintaan liittyviä toiveita ja mahdollisuuksia.

Haluan kiittää tutkimuksen tekijöitä, tutkija *Anneli Miettistä* ja erikoistutkija *Anna Rotkirchia* vaativasta ja tärkeästä työstä. He ovat vuoden aikana toteuttaneet mittavan kyselyn ja tulosten raportoinnin. Tutkimusta ovat kommentoineet sen suunnitteluvaiheessa tutkija *Pirjo Paajanen* sekä Stakesin tutkimusprofessori *Elina Hemminki* ja tutkija *Reija Klemetti*.

Käsikirjoitusvaiheessa tutkimusta kommentoivat tutkijaprofessori *Osmo Kontula*, tutkija *Minna Säävälä* sekä avustavat tutkijat *Jessica Nisén* ja *Milla Sinnemäki*. Stakesin tutkimusprofessori *Mika Gissler* ja Tilastokeskuksen yliaktuaari *Timo Nikander* ovat ystävällisesti auttaneet tilastomateriaalin löytämisessä. Väestöntutkimuslaitoksen assistentti *Stina Fågel* on tehnyt raportin kielenhuollon ja julkaisusihteeri *Mika Takoja* on hoitanut painatukseen liittyvät asiat. Informaatikko *Ulla-Maija Mattila* auttoi tarpeellisen kirjallisuuden hakemisessa. VTL *Jouni Korkiasaari* Siirtolaisuusinstituutista on taitavasti ja kärsivällisesti toteuttanut julkaisun taiton. Esitän heille kiitokseni tuloksellisesta yhteistyöstä.

Alli Paasikiven Säätiöltä saatu taloudellinen tuki mahdollisti mittavan aineiston hankinnan. Ilman Säätiön tukea tämän perhetutkimuksen toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista. Aineistoa hyödynnetään jatkotutkimuksissa sekä paneelitutkimuksessa, jossa tähän tutkimukseen vastanneiden elinvaiheita seurataan kolmen vuoden ajan. *Suomen Kotien Kukkasrahasto* myönsi tukea julkaisun painatukseen. Lämmin kiitos sekä *Alli Paasikiven Säätiölle* että *Suomen Kotien Kukkasrahastolle* saamastamme tuesta.

Helsinki 21.11.2008

Ismo Söderling

Johtaja

Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos

Sisällys

Esipuhe	3
1. Johdanto	7
1.1 Euroopan huoli alenevasta syntyvyydestä	8
1.2 Syntyvyyden kehityksestä Suomessa	10
1.3 Lisääntymiseen liittyvistä käsitteistä	16
1.4 Lastenhankinta-aikeiden tutkimuksista	17
1.5 Tutkimuksen tarkoitus	19
1.5.1 Tutkimuksen aineistot	21
1.5.2 Aineiston kuvaus ja sen edustavuus	23
1.6 Tutkimusraportin rakenne	25
2. Lastenhankinnan ihanteet ja odotukset	26
2.1 Suomalaisen perheen lapsilukua koskevat ihanteet.....	28
2.2 Oman perheen ihannekoko	29
2.3 Ihanteellinen ikä hankkia lapsia	34
2.4 Lastenhankinnan ihanteet lapsettomilla ja yksilapsisilla	37
2.5 Vanhemmaksi – mutta myöhemmin?	41
2.6 Lapsiin liittyvät odotukset ja mielipiteet	42
2.7 Yhteenvetoa	47
3. Pienten perheiden lastenhankinta-aiheet	49
3.1 Aikomukset hankkia lapsia	50
3.2 Parisuhteen muoto ja lastenhankinta	53
3.3 Ensimmäinen vai toinen lapsi?	57
3.4 Lasten ajoitus	59
3.5 Lasten toivottu lukumäärä	63
3.6 Yhteenvetoa	68
4. Kaipuu ja yritys	71
4.1 Kaipuu saada oma lapsi	72
4.2 Puolison mielipide lastenhankinnasta	73
4.3 Raskaudet, keskenmenot ja raskaudenkeskeytykset	76
4.4 Raskaaksi tulemisen vaikeudet ja hedelmöityshoidot	78
4.5 Toivottu vai tahaton lapsettomuus?	81
4.6 Yhteenvetoa	85

5. Miksi lastenhankinta siirtyy?	88
5.1 Vanhemmaksi – mutta ei vielä	88
5.1.1 Ensimmäisen lapsen lykkääminen	89
5.1.2 Elämäntyyli, toimeentulo ja terveys lykkäämisen syinä	93
5.1.3 Kyllä vai ei? Nuorten syyt epäröidä tai siirtää vanhemmaksi tuloa	95
5.1.4 Opinnot, työ ja talous vanhemmuuden lykkäämisen taustalla	97
5.2 Milloin on sisarusten aika?	103
5.2.1 Toisen lapsen hankkimista koskevat suunnitelmat	103
5.2.2 Miksi toisen lapsen hankinta siirtyy tai toista lasta ei haluta hankkia?	108
5.2.3 Taloudelliset tekijät toisen lapsen siirtämisen taustalla	110
5.3 Yhteenvetoa	114
6. Yhteenvetoa ja pohdintaa	118
Lähteet	127
Liitetaulukot	132

Suomea pidetään Euroopan unionissa usein syntyvyyden mallimaana. Väestöliittoon saapuu vuosittain useita toimikuntia ja toimittajia selvittämään, miten suomalaiset naiset yhdistävät suhteellisen korkeat lapsiluvut ja kokopäivätyön. Muissa Euroopan maissa, joissa tavataan yhtä korkeita lapsilukuja, on enemmän osa-aikaisia tai kokonaan työelämän ulkopuolella olevia äitejä. Toinen Suomeen liittyvä ihmetyksen aihe on, ettei monilapsisia perheitä esiinny meillä vain sosiaaliluokkien ääripäissä – joko rikkaiden tai köyhien talouksissa – vaan ne ovat jakaantuneet melko tasaisesti koulutustasosta riippumatta. Suomen perhevapaat, kunnallinen päivähoito sekä ilmainen ja korkealuokkainen koulutusjärjestelmä herättävät kansainvälistä ihailua.

Lasten saamiseen liittyy kuitenkin meilläkin kipeitä kysymyksiä ja yhteiskunnallisia haasteita. Yhä useampi nuori suomalainen kouluttautuu pitkään ja viettää senkin jälkeen monta vuotta etsien sopivaa elämänkumppania sekä omaa paikkaansa työelämässä. Lasten hankintaa lykätään tämän vuoksi usein pitkälle tulevaisuuteen.

Joka neljäs 35-vuotias suomalainen nainen on lapseton. Samanikäisistä miehistä lapsettomia on vielä enemmän, 40 prosenttia. Vapaaehtoinen lapsettomuus on viime vuosikymmenien aikana tullut aikaisempaa hyväksyttymmäksi elämänvalinnaksi. Samaan aikaan vastentahtoinen lapsettomuus koskettaa yhä useampaa suomalaista. Tahaton lapsettomuus osuu noin joka viidennelle hedelmällisessä iässä olevalle naiselle, ja heistä noin puolet päättää hakea lääketieteellistä apua tilanteeseensa. Suurinta osaa apua hakeneista ihmisistä voidaan nykyisin auttaa, sillä kolme neljästä hoitoihin hakeutuneesta saa tällä hetkellä lopulta toivomansa lapsen. Lähes kolme prosenttia kaikista vuosittain syntyneistä lapsista on saanut alkunsa hedelmöityshoidoilla. (Terava ym. 2008; Koponen & Luoto 2004, 47–48; STAKES 2008). Adoptio on yhä suositumpi vaihtoehtoinen tie vanhemmuuteen. Kaikki, jotka jossain vaiheessa

elämässään halusivat tulla vanhemmiksi, eivät kuitenkaan siinä onnistu. Samoin kaikki eivät saa niin montaa lasta, kuin ovat toivoneet.

Tässä perhebarometrissa selvitämme suomalaisten lastenhankinta-aikeita. Tutkimme, missä määrin lastenhankintaa lykätään ja mistä syystä. Siirretäänkö vanhemaksi tuloa opiskeluun, työhön tai talouteen liittyvien syiden vuoksi, vai ajatellaanko pikemminkin omaa elämänlaatua ja ajankäyttöä? Onko kahden lapsen perhe edelleen yleisin ihanne, vai leviääkö yhden lapsen perheen malli myös Suomessa? Tiedämme, että sopivan kumppanin puute on yksi tärkeimpiä syitä siirtää tai epäröidä lastenhankintaa, mutta entä kun kumppani on löydetty? Miten lapsen haluaminen, raskauden yrittäminen ja yritysten onnistuminen näkyy nuorilla aikuisilla?

Mualla Euroopassa työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmia on pidetty yhtenä keskeisenä syynä perheiden alenevaan lapsilukuun (Kohler, Ortega & Billari 2001; McDonald 2007). Yhteensovittamisen ongelmat kohdistuvat usein naisiin, jotka joutuvat vielä monessa maassa valitsemaan työn tai perheen välillä. Onnistuuko suomalainen perhepolitiikka vähentämään näitä riskejä siten, ettei lapsen saaminen tunnu kummastakaan sukupuolesta merkittävältä uhrukselta? Kohtaavatko lastenhankintaan liittyvät riskit tasa-arvoisesti naisia ja miehiä?

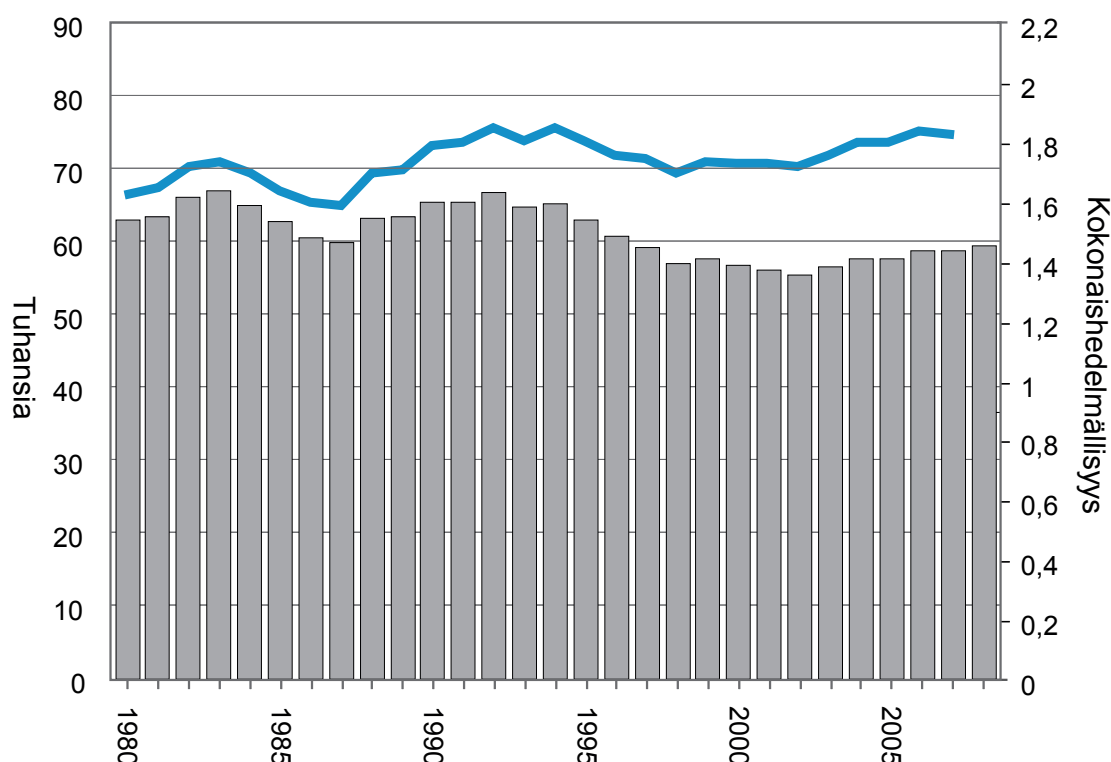
Pyrimme tuottamaan tutkittua tietoa varsinkin lapsettomien ja yhden lapsen saaneiden suomalaisten lastenhankintaan liittyvistä elämäntilanteista, toiveista ja esteistä. Mikäli syntyvyyttä halutaan tulevaisuudessa sosiaalipoliittisin keinoin nostaa, tämä ryhmä on avainasemassa. Perhebarometrimme tarjoaa siten perusteluja ja suosituksia myös poliittiselle päätöksenteolle.

1.1 Euroopan huoli alenevasta syntyvyydestä

Suomessa syntyy nykyisin vuosittain alle 60 000 lasta. Syntyneiden määrä on siis hieman laskenut 1990-luvun alusta, jolloin vuosittain syntyi yli 65 000 lasta. Vaikka syntyneiden määrä on laskenut viime vuosikymmeninä, on samaan aikaan myös hedelmällisyysikäisten naisten määrä laskenut. Siten keskimääräinen lapsiluku (kokonaishedelmällisyys, eli jokaista naista kohti syntyvien lasten keskimäärä) on pysytellyt suhteellisen vakaana – ja jopa hieman kohonnut aivan viime vuosina (Kuvio 1).

Syntyvyyden aleneminen on herättänyt viime vuosina kasvavaa huolta eri puolilla Eurooppaa. Pitkään oletettiin, ettei keskimääräinen lapsiluku putoaisi alle 2.1 lapsen, mitä pidetään väestön luonnollisen uusiutumisen rajana. (Jos kuolleisuutta ei ole tavallista enemmän eikä maahan- tai maastamuuttoa oteta huomioon, väestön uusiutumiseen tarvitaan hieman yli 2 lasta naista kohden, sillä kaikki syntyneet eivät vuorostaan elä aikuisikään asti tai saa itse lapsia.) Eurooppalaisiin perheisiin syntyy kuitenkin nykyään keskimäärin vain 1.5 lasta. Suomessa kokonaishedelmällisyysluku on pysytellyt 1.8 lapsen tienoilla – suhteellisen

Kuvio 1. Syntyneiden määrä ja kokonaishedelmällisyysluku (TFR) Suomessa 1980–2008

Kuviossa pylväät kertovat syntyneiden lasten määrän (tuhansia) ja käyrä kuvaa kokonaishedelmällisyyttä.

Lähde: Tilastokeskus Väestömuutostilastot 1980–2006, sekä www.stat.fi (vuoden 2008 tieto arvio).

korkeana moneen muuhun Euroopan maahan verrattuna. Tätä korkeammalla tasolla ovat vain Ranska ja Irlanti sekä Pohjoismaista Norja ja Islanti. Ruotsissa hedelmällisyyden kehitys on ollut vaihtelevampaa, vaikka keskimääräinen taso on aikatasoitettuna muistuttanut muita Pohjoismaita (Taulukko 1). Ranskan nousevat hedelmällisyysluvut ylittivät kuluvaan vuonna 2000 rajan, mikä herätti suurta huomiota julkisuudessa. Eurooppalaisten maiden väliset erot ovatkin yllättävän suuria ja trendit poikkeavat toisistaan.

Hedelmällisyyden suhteellisen korkeasta tasosta huolimatta on väestön ikääntyminen Suomessa nopeampaa kuin muissa Euroopan maissa. Tämä johtuu toisen maailmansodan jälkeen syntyneistä, niin kutsutuista suurista ikäluokista, jotka saavuttavat eläkeiän 2010-luvun alkupuoliskolla. Vuonna 2020 65 vuotta täyttäneiden osuuden arvioidaan olevan meillä noin 22 prosenttia EU-maiden keskiarvon jäädessä hieman sen alapuolelle (20 %) (Eurostat 2008b). Tilastokeskuksen viimeisimmässä ennusteessa eläkeikäisen väestön osuus vuonna 2020 on arvioitu vielä tätä hieman suuremmaksi, 23 prosentin suuruiseksi (Tilastokeskus 2008). Euroopan unionin maista vain Italiassa ja Saksassa eläkeikäisen väestön osuus on arvioitu suuremmaksi kuin Suomessa.

Taulukko 1. Kokonaishedelmällisyysluku vuonna 2007 ja keskiarvo vuosina 2000–2005 eräissä Euroopan maissa

Maa	Kokonaishedelmällisyys	KH keskiarvo 2000–2005
Suomi	1.83	1.76
Ruotsi	1.85	1.67
Norja	1.90	1.81
Tanska	1.85	1.77
Islanti	2.07	2.01
Ranska	2.00	1.90
UK	1.85	1.70
Saksa	1.39	1.35
Italia	1.34	1.28
Hollanti	1.71	1.73
Puola	1.27	1.27
Viro	1.64	1.41
Venäjä (2003)	1.29	

Lähde: Eurostat (2008a) ja Zakharov 2008 Venäjän osalta.

Tilastokeskuksen ennusteen mukaan väestön luonnollinen kasvu, eli miten paljon lapsia syntyy kuolleisiin verrattuna, kääntyy Suomessa negatiiviseksi vuoden 2030 vaiheilla. Vaikka suomalaisten syntyvyys olisi jatkossakin suhteellisen korkeaa, maahanmuutto on jo nyt luonnollista väestönkasvua tärkeämpi tekijä väestön lisääntymisessä. Vuonna 2007 oli väestönkasvusta suurempi osa ensimmäistä kertaa Suomen historiassa peräisin maahanmuutosta, kun aiemmin on kasvusta suurin osa ollut peräisin maassa syntyneiden suuremmasta määrästä kuolleisiin verrattuna.

1.2 Syntyvyyden kehityksestä Suomessa

Eurooppa on perheellistymisen kannalta jakautunut historiallisesti itään ja länteen. Läntisessä ja etenkin Länsi- ja Pohjois-Euroopassa oli vuosisatoja perinne, jonka mukaan nuori pari avioitui kun se saattoi itse vastata toimeentulostaan. Tämä historiallinen lastenhankinnan ”lykkääminen” on tarkoittanut verrattain myöhäistä avioitumista ja siten myös myöhäisempää ensimmäisen lapsen syntymistä. Tämän perinteen vuoksi kaikki ihmiset eivät ole ”ehtineet” tai ”päässeet” naimisiin, ja naimattomien ja lapsettomien kansalaisten osuus on Länsi-Euroopassa ollut perinteisesti korkea. Itä-Euroopassa on päinvastoin menty naimisiin suhteellisen nuorena, jolloin nuori pari vielä asui toisen puolison, yleensä miehen, suvun luona. Itäisen perinteen mukaan melkein kaikki naiset ja miehet menivät naimisiin, ja lapsia syntyi varhain elämänsä aikana. (Therborn 2004.)

Merkkejä tämän itä-länsi-jaon pysyvyydestä on tänäkin päivänä ja se liittyy ennen kaikkea ensimmäisen lapsen saamiseen. Lännessä on säilynyt malli, jossa suhteellisen itsenäinen nuori pari muuttaa erilleen vanhempiensa hoivan ja holhouksen piiristä. Länsi-Euroopassa, Suomi mukaan lukien, 1900-luku toi kuitenkin mukanaan dramaattisia muutoksia. Lapsiluku pieneni Suomessa nopeasti vuosisadan vaihteen jälkeen ja kohosi hetkellisesti toisen maailmansodan jälkeen suurten ikäluokkien syntyessä. Lastensaanti-ikä aleni sotien jälkeen tilapäisesti ja samalla avioituvuus yleistyi: 1930–50-luvuilla syntyneistä naisista harvinaisen korkea prosentti meni naimisiin ja sai lapsia. 1970-luvulta alkaen perheellistyminen on jälleen siirtynyt myöhäisemmäksi ja lapsettomien osuus kasvanut. Silti lapsettomuuden lisääntyminen tai avioliittojen vähäisyys ei pitkällä aikavälillä ole Pohjoismaissa mitenkään tavatonta: Moni nykyään ”uudelta” tuntuva ilmiö muistuttaakin itse asiassa menneitä aikoja. (Billari ym. 2007.)

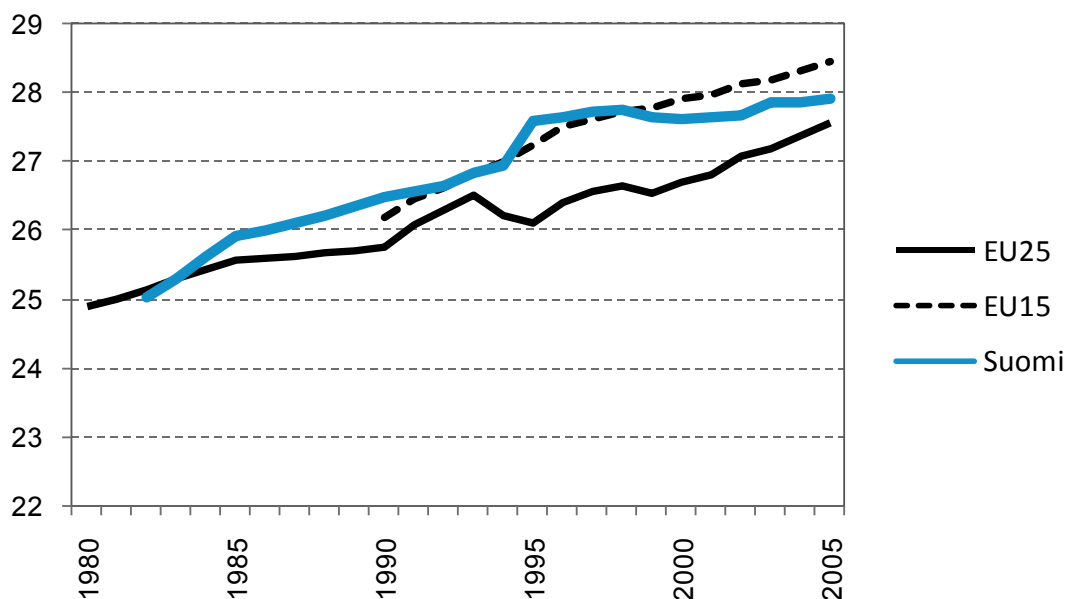
Vaikka syntyvyys on viimeisten vuosikymmenten aikana pysynyt melko tasaisena, on samaan aikaan tapahtunut merkittäviä lastenhankintaan ja perheellistymiseen liittyviä muutoksia. Lastenhankinta on siirtynyt Suomessa kuten muuallakin Euroopaan unionissa yhä myöhäisempään elämänvaiheeseen. Ensimmäinen lapsi saadaan nykyään lähempänä kolmeakymmentä ikävuotta tai jopa sitä myöhäisemmällä iällä. Vuonna 1970 suomalaiset ensisynnyttäjät olivat keskimäärin 23-vuotiaita (tieto laskettu avioliiton aikana syntyneistä lapsista), vuonna 2007 jo 28-vuotiaita (Kuvio 2) (Tilastokeskus Väestönmuutokset 1970–2006). Ensisynnyttäjän ikä ei kuitenkaan enää viime vuosina ole kohonnut merkittävästi.

Ensisynnyttäjien iän kohoaminen on yleiseurooppalainen trendi. Suomen ensisynnyttäjät ovat keskimäärin eurooppalaisten kanssasisartensa ikäisiä, sillä EU-maiden (25 maata) ensisynnyttäjät olivat keskimäärin 27–28-vuotiaita vuonna 2005 (Eurostat 2008c). Vanhimmat ensisynnyttäjät löytyvät Hollannista ja Ranskasta. Itä-Euroopan maissa ensisynnyttäjien iän kohoaminen on toisen maailmansodan jälkeisenä aikana ollut huomattavasti hitaampaa, ja esimerkiksi Virossa ensisynnyttäjien keski-ikä on 25 vuotta (Council of Europe 2005).

Lastenhankinnan lykkäämistä on pidetty yhtenä syynä syntyvyyden laskuun Euroopassa ja jopa lapsettomuuden lisääntymiseen. Onkin todennäköistä, että koulutukseen osallistumisen lisääntyminen sekä työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat selittävät viimeaikaista hedelmällisyyden myöhentymistä. (Kohler, Ortega & Billari 2001; Sobotka 2004.) Monissa Euroopan maissa oletetaan, että nykyhetken varsin alhainen hedelmällisyys johtuukin pitkälti juuri lasten hankinnan siirtämisestä myöhemmäksi. Siten hedelmällisyyden oletetaan kohoavan ainakin jossain määrin tulevaisuudessa, kun lastenhankintaa siirtäneet ikäluokat alkavat lopulta hankkia lapsia. (Frejka & Sardon 2006.)

Keski-iän kohoaminen merkitsee sitä, että yhä suurempi osa synnyttäjistä on iältään ”vanhoja” ensisynnyttäjiä. Vuonna 1990 ensimmäistä kertaa äidiksi tulleista suomalaisista naisista 5 prosenttia oli 35 vuotta täyttäneitä (Tilastokeskus 1992).

Kuvio 2. Ensisynnyttäjien keski-ikä Suomessa ja EU-maissa (EU15/EU25 keskiarvo) 1980–2005

EU25: kaikki Euroopan unioniin vuonna 2008 kuuluvat 25 maata, EU15: UK, Ranska, Belgia, Irlanti, Italia, Saksa, Kreikka, Luxembourg, Hollanti, Espanja, Portugal, Tanska, Itävalta, Suomi, Ruotsi.

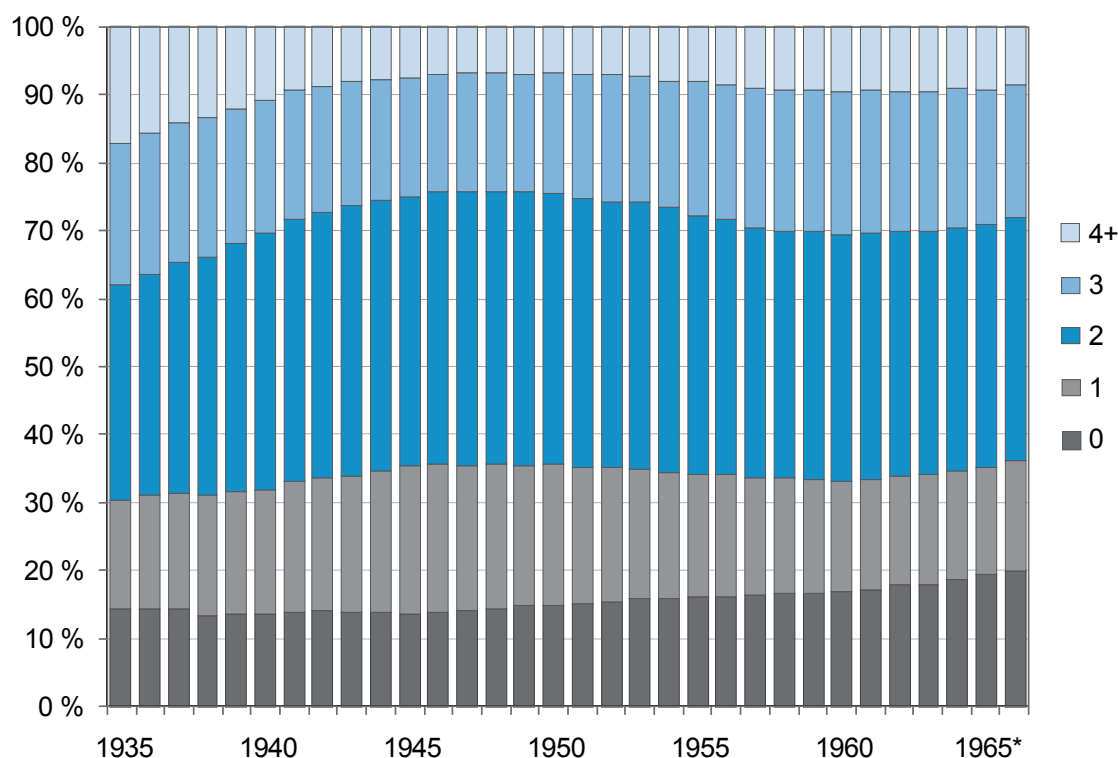
Lähde: Tilastokeskus, Väestömuutostilastot 1982–2006; Eurostat 2008c.

Runsas 15 vuotta myöhemmin, vuonna 2006, ensisynnyttäjistä yli 10 prosenttia oli 35 vuotta täyttäneitä ja pari prosenttia 40 vuotta täyttäneitä (Tilastokeskus 2007a). Vaikka iäkkäämpien ensisynnyttäjien osuus kaikista synnyttäjistä on vielä prosentuaalisesti pieni, tämän ryhmän osuuden kasvu on ollut suhteellisesti nopeampaa muihin ikäryhmiin verrattuna.

On viitteitä myös siitä, että lastenhankinnassa esiintyy yhä suurempaa vaihtelua suomalaisten perheiden välillä. Osa pareista jää lapsettomiksi tai hankkii vain yhden lapsen, ja osa puolestaan hankkii kolme tai jopa useampia lapsia. Parien tai naisten lopullisesta lapsilukujakaumasta on kuitenkin mahdollista saada tietoa vasta siinä vaiheessa, kun nainen on lähellä hedelmällisen kautensa loppuvaihetta, eli noin 45-vuotias. Siten nuorimmat naiset, joiden lapsilukukertymästä voidaan tällä hetkellä esittää varmoja tietoja, ovat syntyneet 1960-luvulla. 1970-luvulla tai sen jälkeen syntyneiden naisten lastenhankinta on vielä kesken ja heidän lapsilukujakaumastaan voidaan esittää vain arvioita. Tämän raportin yksi tarkoitus onkin valaista näiden ikäryhmien suunnitelmia.

1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa syntyneistä suomalaisnaisista lähes kolmannes synnytti vähintään kolme lasta. Vuosikymmen aiemmin syntyneistä naisista selvästi harvempi, noin 25 prosenttia oli päätyntä kolmeen tai sitä useampaan lapseen (Kuvio 3). Vuosien 1962–1966 välillä syntyneiden naisten lopullisesta

Kuvio 3. Naisten lapsilukujakauma naisen syntymävuoden mukaan Suomessa, %

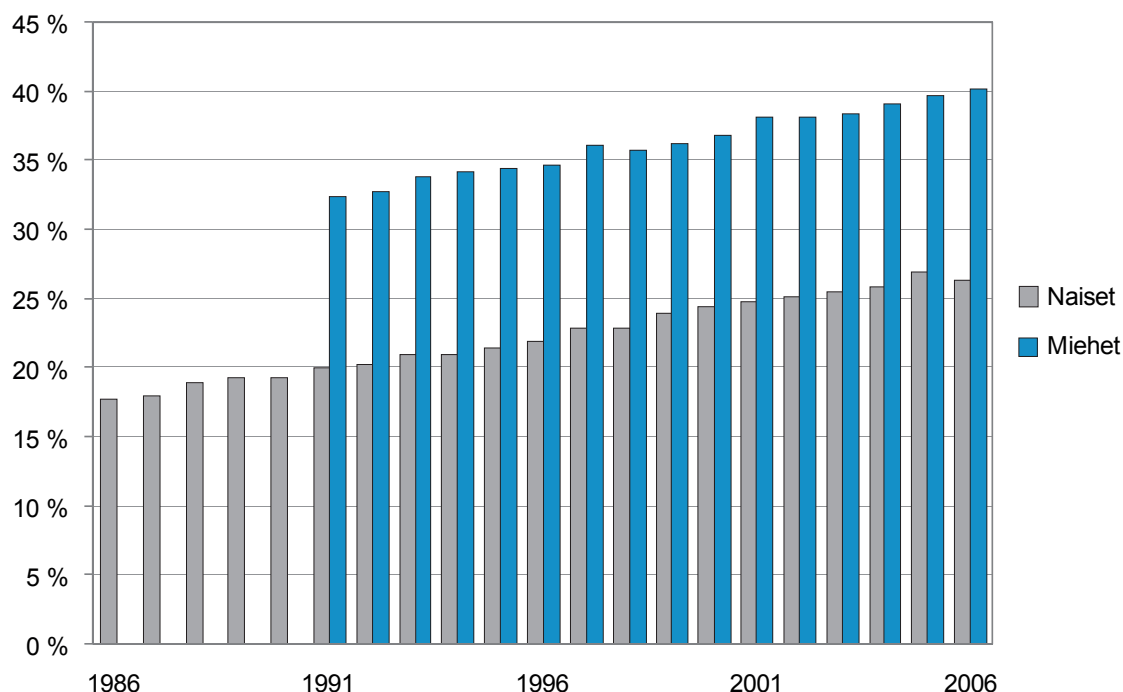
* Naisikäluokan lapsilukujakauma on vielä keskeneräinen, koska naisia on voitu seurata vasta 40–44-vuotiaiksi

Lähde: Fougstedt 1977; Tilastokeskus, Väestörakennetilastot 1989–2006.

lapsilukujakaumasta on vielä liian varhaista tehdä johtopäätöksiä, koska heidän hedelmällinen ikäkautensa ei ole vielä päättynyt. On kuitenkin todennäköistä, että naiselle 40. ikävuoden jälkeen syntyvien lasten määrä ei merkittävästi enää muuta heidän lapsilukujakaumaansa. Näyttää siltä, että kolme tai useampia lapsia hankkivien naisten osuuden kasvu olisi viimeisimpien naisikäluokkien kohdalla hidastunut, joskin se edelleen kasvaa.

Kolme- tai useampilapsisten naisten osuuden hienoisen lisääntymisen rinnalla myös lapsettomien naisten osuus on kasvanut tasaisesti. Vaikka myös tässä tapauksessa on liian varhaista arvioida 1960-luvun puolivälin jälkeen syntyneiden naisten lopullista lapsettomuutta, on todennäköistä, että heistä suurempi osa tulee jäämään lapsettomiksi edeltäviin ikäryhmiin verrattuna. Lapsettomien naisten osuus kohosi hitaasti 14:stä 16 prosenttiin 1940-luvulla syntyneistä ikäluokista 1950-luvun lopulla syntyneisiin naisiin tultaessa. 1960-luvun alussa syntyneistä naisista (jotka ovat tällä hetkellä 45-vuotiaita tai vanhempia) 17–18 prosentilla ei ole lainkaan lapsia. Nuoremmilla, 1965–66 syntyneillä naisilla (jotka olivat vuonna 2006 noin 40-vuotiaita) lapsettomien osuus on 20 prosenttia. 35-vuotiaana lapsettomien naisten ja miesten osuus on kasvanut toistaiseksi tasaisesti vuosi vuodelta

Kuvio 4. Lapsettomien miesten ja naisten osuus 35-vuotiaista naisista ja miehistä, %

Lähde: Tilastokeskus, Väestörakennetilastot 1989–2006.

(Kuvio 4). Vaikka 35. ikävuoden jälkeen osa naisista ja miehistä hankkii vielä lapsen tai lapsia, on lähempänä neljääkymmentä ikävuotta tai sen jälkeen äidiksi tai isäksi tulo kuitenkin jo selvästi harvinaisempaa. Tässä yhteydessä on huomattava myös, että naisen mahdollisuus tulla raskaaksi heikkenee selvästi 35. ikävuoden jälkeen (te Velde & Pearson 2002).

Syntyvyyden kehitys joissakin Euroopan maissa on kuitenkin osoittanut, että lastenhankinnan aloittamisen siirtyminen myöhemmälle iälle ei kuitenkaan välttämättä ole yhteydessä alenevaan lapsilukuun. Esimerkiksi Ranskassa, missä hedelmällisyys on viime vuosina kohonnut lähelle uusiutumistasoa, on ensisynnyttäjien keski-ikä jo pitkään ollut Euroopan korkeimpia. Myöhentynyt lastenhankinta ei siellä ole merkinnyt sitä, että perheet joutuisivat tyytymään pienempään lapsimäärään.

Ranskan ja Pohjoismaiden kokemukset ovat myös osoittaneet, että naisten korkea koulutustaso tai työssäkäynti ei ole este lasten hankkimiselle. Vaikuttaa siltä, että näiden maiden harjoittama perhepolitiikka on osaltaan taannut riittävän turvalliset olosuhteet, jotta perheet ovat voineet hankkia toivomansa määrän lapsia.

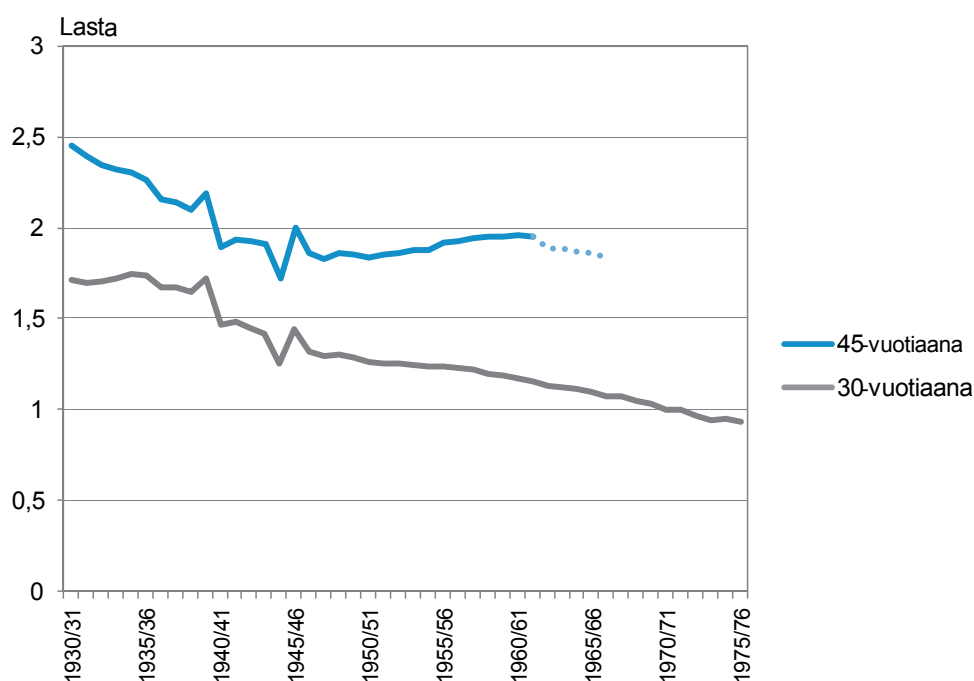
On mielenkiintoista, että Venäjällä myös korkeamman koulutuksen hankkivat naiset edelleen synnyttävät suhteellisen nuorina. Sen sijaan venäläisten perheiden lapsiluku on alentunut huomattavasti. (Zakharov 2008.) Myös Yhdysvaltojen hedelmällisyysluvut ovat EU-maihin verrattuina korkeat. Vaikka Yhdysvaltojen korkea hedelmällisyys selittyy osin muiden kuin eurooppalaistaustaisten nais-

ten korkealla syntyvyydellä, on myös valkoisten naisten syntyvyys 1.8 eli hyvää eurooppalaista tasoa (Pison 2008). Varhaisesta lastenhankinnasta tai korkeasta hedelmällisyydestä huolimatta Venäjää tai Yhdysvaltoja ei kuitenkaan voi nime-
tä perheystävällisiksi hyvinvointivaltioiksi siinä mielessä, että valtio olisi niissä panostanut työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen tai suuriin rahallisiin korvauksiin perhevapaiden ajalta. Perhe- ja työn yhdistämisen parantamisesta ei siis välttämättä löydy kaikkia ratkaisuja alhaisen syntyvyyden haasteisiin, vaan niitä saatta löytyä esimerkiksi koulutuksen järjestämisestä ja sen ajoittamisesta nuorten elämässä.

Mihin suuntaan suomalaisparien lastenhankinta tulee kehittymään tulevaisuudessa? Sotien jälkeen syntyneistä naisikäluokista yksikään ei ole ylittänyt 2.0 lapsen rajaa (Kuvio 5). 1950-luvulla syntyneiden naisten lopullinen lapsiluku jäi jopa alemmas kuin 1960-luvun taitteessa syntyneiden naisten. 1960-luvun puolivälissä syntyneiden naisten kohdalla lopullinen lapsiluku tulee todennäköisesti vielä jossain määrin kohoamaan, sillä nämä naiset olivat vuonna 2006 vasta noin 40-vuotiaita.

On kuitenkin hyvin epävarmaa, missä määrin nuoremmat naisikäluokat pystyvät tavoittamaan aikaisempien ikäluokkien hedelmällisyyttä. Kuviossa 5

Kuvio 5. Naisten keskimääräinen lapsikertymä 45-vuotiaana ja 30-vuotiaana Suomessa, naisen syntymävuoden mukaan

Kuviossa 45-vuotiaiden lapsilukukertymää osoittavan käyrän katkoviivalla merkitty osuus kuvaa 1962–1966 syntyneiden naisten lapsilukukertymää 40–44-vuotiaana.

Lähde: Fougstedt 1977; Tilastokeskus, Väestörakennetilastot 1989–2006.

tarkastelluista naiskohorteista nuorimmilla, vuonna 1975/76 syntyneillä naisilla oli 30-vuotiaana keskimäärin yksi lapsi. Näiden naisten tulisi siten synnyttää vielä keskimäärin yksi lapsi naista kohden ennen 45. ikävuotta, jotta ikäluokkaan kuuluvat tavoittaisivat 1960-luvun alussa syntyneiden naisten saavuttaman lasten keskimäärän.

1.3 Lisääntymiseen liittyvistä käsitteistä

Äidiksi tai isäksi pyrkiminen tai tuleminen on jokaiselle syvästi henkilökohtainen asia. Tiet vanhemmuuteen ovat myös hyvin erilaisia. Koska tutkijoiden käsitteet pyrkivät olemaan tarkkoja ja yksiselitteisiä, ne ovat valitettavan usein myös kömpelöitä tai vahvasti yleistäviä. Tutkijoiden termit saattavat myös erota jonkun sanan tavanomaisesta käytöstä. Esitämme alla tässä tutkimuksessa käytettävät keskeiset termit.

Lastenhankinta. Lapsia ei hankita, niitä saadaan. Voi olla, ettei lapsia tule, vaikka niitä kuinka yritettäisiin ”hankkia”. Koska lastensaanti viittaa myös lapsen perheeseen saapumiseen, käytämme sanaa lastenhankinta viitatessamme tietoiseen pyrkimykseen saada lapsia. Käytämme myös lomittain sanoja lastenhankinta ja synnyttäminen. Tarkoitus ei kuitenkaan ole unohtaa, että lapsia saadaan myös adoption tai sijaisvanhemmuuden kautta.

Perheellistyminen. Sana perheellistyminen viittaa väestötieteessä tapahtumaketjuun, jossa aikuiset muodostavat parisuhteen ja hankkivat lapsen tai lapsia. Käytämme perheellistymistä viittaamaan paitsi koko tähän tapahtumaketjuun, myös sen eri osiin, eli pelkkään parinmuodostukseen (vaikka lapsia ei tulisikaan), tai pelkkään vanhemmaksi tulemiseen (vaikka puolisoa ei olisikaan). Asiayhteydestä käy ilmi, kumpaa tarkoitamme. Sana perheellistyminen sisältää siis eri perhemuotoja (esim. yksinhuoltajuus) ja erilaisia parisuhteita (esimerkiksi eri tai samaa sukupuolta olevia pareja).

Lapsettomuus, lapseton. Sana tarkoittaa tässä raportissa ihmistä, jolla ei ole omaa lasta. ”Oma” lapsi tarkoittaa synnytyksen, adoption tai sijaisvanhemmuuden kautta saatua lasta. On kuitenkin mahdollista, että ihminen elää lapsen kanssa vaikka hän on virallisesti lapseton, esimerkkinä vaikkapa puolison ja tämän lapsen tai lasten kanssa asuminen.

Vapaaehtoinen lapsettomuus. Tällä tarkoitetaan ihmistä, jolla ei ole lasta, joka ei aio hankkia lapsia ja joka ei myöskään ole aktiivisesti yrittänyt tulla vanhemmaksi. Englanninkielellä heistä puhutaan nykyään joskus sanaparilla ”lapsettomuuden valinneet” (*childfree by choice*) tai ”lapsivapaat” (*child free*, ei *childless*). Tarkoitus on tällöin alleviivata, ettei vapaaehtoisesti lapsettomilta ”puutu” mitään. On kuitenkin mahdotonta vetää tiukkaa rajaa valitun ja ei-valitun lapsettomuuden välillä. Miten määrittänyt esimerkiksi mies, joka on 25-vuotiaana yrittänyt yhdessä kumppaninsa

kanssa lasta tuloksetta, mutta on myöhemmin tyytyväinen elämäänsä eikä enää haluakaan lapsia? Onko hän vapaaehtoisesti lapseton vai ei? Tai miten luokitella nainen, joka ei ole koskaan tietoisesti valinnut lapsettomuutta, mutta joka eri syistä lykkäsi lapsen hankintaa kunnes se ei enää ollut mahdollista? (Wager 2000.) Monelle jollei useimmille lapsettomuus on seurausta hyvin erilaisista valinnoista ja elämän käänteistä. Usein syynä on sopivan kumppanin puuttuminen. (Paajanen 2002.) Harva ihminen ei ole kuitenkaan kertaakaan miettinyt sitä, haluaako tulla vanhemmaksi. Mielekkäämpi (ja kyselyaineiston avulla mahdollinen) tapa määrittellä vapaaehtoista lapsettomuutta on esimerkiksi katsoa, ketkä eivät ole koskaan yrittäneet saada lasta tai ketkä eivät ole kaivanneet lasta. Luvussa 4.5 selvitämme tarkemmin vapaaehtoisen ja tahattoman lapsettomuuden eri vivahteita.

Tahaton lapsettomuus. Tahaton lapsettomuus on myös vaikeasti määriteltävissä oleva asia. Kyse voi olla alhaisemmasta hedelmällisyydestä (*subfertility*), jolloin lapsettomuuden syy on vaikeudessa tulla raskaaksi tai saattaa raskaus loppuun asti. Puhutaan myös olosuhteiden aiheuttamasta lapsettomuudesta (*childless by circumstance*), kun ihminen toivoisi lasta mutta sopivaa partneria ei löydy tai hän ei jostain syystä halua tai voi adoptoida lasta (esimerkiksi lainsäädäntö ei toistaiseksi Suomessa salli adoptiota samaa sukupuolta oleville pareille). Lääketieteessä tahattomasti lapsettomiksi kutsutaan pareja, jotka ovat yrittäneet raskautta pitkään siinä kuitenkaan onnistumatta. Rajana pidetään yleensä 12 kuukautta vaikka se WHO:n määritelmässä on 24 kuukautta. *Sekundääristä* lapsettomuudesta voidaan puhua silloin, kun ihmisellä on jo omia lapsia, mutta toivottu uusi raskaus ei ala.

Tahaton lapsettomuus sisältää vahvuudeltaan hyvin erilaisia tunteita ja kokemuksia. Kyse voi olla hetkittäisestä lyhyestä kaipuusta tai valtavasta menetyksestä. Emme tässä raportissa käsittele tahattoman lapsettomuuden kokemuksia, niistä on julkaistu tietoa muun muassa teoksissa Lähteenmäki (2008), Koulumies (2007) ja Tulppala ym. (2007). Luvussa 4.5 selvitämme tarkemmin vapaaehtoisen ja tahattoman lapsettomuuden eri ryhmiä perhebarometrin kyselyaineiston valossa.

1.4 Lastenhankinta-aikeiden tutkimuksista

Lastenhankintaan liittyviä tekijöitä on tarkemmin tutkittu Suomessa vuosina 1971, 1977 ja 1989 sekä 1992 tehtyjen survey-tutkimusten (niin kutsuttujen Fertility and Family eli FFS -tutkimukset) pohjalta. Vuonna 2002 Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella kerättiin laaja kyselyaineisto, jossa selvitettiin suomalaisten lastenhankintaan liittyviä aikeita ja toiveita. Kyselyn tuloksista julkaistiin vuoden 2002 perhebarometri Saako haikara tulla käymään? (Paajanen 2002). Tässä kirjassa raportoitu, vuonna 2008 kerätty aineisto on osin jatkoa aikaisemmalle perhebarometrille.

Aikaisemmin lastenhankinta-aikeita ei pidetty kovin kiinnostavana tutkimuskohteena niiden epämääräisyyden ja vaihtelevuuden vuoksi. Aikeiden ei katsottu ennakoivan toteutunutta lastenhankintaa juuri lainkaan. Tutkimuksen kohdetta on myös vaikea rajata: Missä vaiheessa parien tai yksilöiden lastenhankinta-aikeita koskevaa tietoa olisi mielekkäintä kerätä, jotta niistä saataisiin mahdollisimman luotettavasti tietoa? Hyvin nuorten aikuisten toiveet lapsista ehtivät muuttua mooneen kertaan elämän varrella, ja toisaalta varsinkin hedelmällisen kautensa loppupuolella olevat naiset saattavat kokea lastenhankinta-aikeita koskevat kysymykset turhauttavina, kun moni on jo aikaa sitten päätenyt tiettyyn lapsilukuun. Toiveita ja odotuksia voidaan usein myös jälkikäteen muokata jo toteutuneen mukaiseksi (mm. Ritamies ym. 1984).

Viime vuosina tutkimus on kuitenkin alkanut kiinnostua uudelleen lastenhankinta-aikeista ja -odotuksista. Yhtenä syynä tähän on ollut lisääntynyt pitkittäisaineistojen ja paneeliaineistojen käyttö. Näiden avulla on voitu tutkia samojen yksilöiden lastenhankinta-aikeita ja niiden toteutumista muutaman vuoden aikavälillä. Paneeliaineistot ovat antaneet arvokasta tietoa lastenhankinta-aikeiden pysyvyydestä ja niiden muuttumisesta (Miller & Pasta 1995). Lastenhankintaan liittyvien odotusten tutkiminen auttaa myös selvittämään niitä tekijöitä, jotka synnyttävät eroja toiveiden ja toteutuneen lastenhankinnan välille (Quesnel-Vallée & Morgan 2003; Bongaarts 2001; Chesnais 1996). Oma ihanteellinen tai mieluinen lapsiluku on usein tutkimuksissa vielä erotettu aiotusta tai odotetusta lapsimäärästä. Odotettu tai aiottu lapsimäärä kuvaa vastaajien käsitystä siitä lapsiluvusta, johon he tulevat todennäköisesti elämässään päätyvän tai jota he ainakin kyselyhetkellä pitävät tavoitteenaan. Lastenhankintaa koskevissa tutkimuksissa on oletettu, että odotettu lapsiluku kuvaa realistisimmin parien tai yksilöiden lastenhankinta-aikeita ja toteutuvaa lapsilukua (Philipov 2007; Miller & Pasta 1995; Ritamies ym. 1984).

Myös miesten toiveisiin, aikeisiin ja lisääntymisterveyteen on haluttu kiinnittää enemmän huomiota. Perinteisesti väestötieteessä syntyvyyttä on tutkittu naisten kautta, koska vain heidän vanhemmuudestaan on ollut tarjolla luotettavaa tietoa. Ihanteita, toivomuksia ja aikeita selvittäessä on kuitenkin oleellista saada tietoa molemmilta sukupuolilta, samoin pariskuntien sisäisistä neuvotteluprosesseista (Thomson 1997).

Viime vuosina aikeita koskevat kysymykset ja mittarit ovat täsmentyneet ja yksilöiden tavoitteellista toimintaa koskevia teorioita on alettu hyödyntää myös paneeliaineistojen ja psykologisen tutkimuksen ulkopuolella. Tutkijat katsovat, että lastenhankinta-aikeisiin yhteydessä olevat tekijät ovat yhteydessä toteutuneeseen lastenhankintaan. Siten vaikkapa muutokset siinä, miten koulutus vaikuttaa lastenhankintatoiveisiin antavat osviittaa koulutuksen vaikutuksesta myös parien toteutuneeseen lastenhankintaan (Rindfuss ym. 1988).

Ruotsissa tehdyssä kyselyssä alle 30-vuotiaat lapsettomat puolison kanssa asuvat naiset lykkäsivät lastenhankintaansa, koska he halusivat tehdä muita

mielenkiintoisia asioita ensin tai he eivät uskoneet, että heidän taloudellinen tai työtilanteensa oli tarpeeksi hyvä (Statistics Sweden 2001). Suomessa vuonna 1989 tehdyn ”Perheellistyminen ja työ” -tutkimuksen mukaan lapsettomien alle 30-vuotiaiden suomalaisnaisten yleisin syy lapsettomuuteen oli se, etteivät he olleet tunteneet itseään kypsäksi huolehtimaan lapsesta (Turunen 1998). Myös työhön, opintoihin ja taloudelliseen tilanteeseen liittyvät syyt korostuivat nuorten naisten vastauksissa. Yli 30-vuotiailla naisilla yleisimmin mainittuja syitä olivat puolestaan isyyteen sopivan kumppanin puute tai ettei ollut onnistunut saamaan lasta. Vuonna 2002 toteutetussa Väestöliiton perhebarometrissa opinnot, parisuhteen puuttuminen sekä työn tai talouden epävarmuus olivat edelleen tärkeitä syitä siirtää lastenhankintaa myöhäisempään elämänvaiheeseen (Paajanen 2002).

Viime kädessä kiinnostus lastenhankinta-aikeiden tutkimukseen on liittynyt myös väestöpoliittisen kiinnostuksen heräämiseen – on haluttu selvittää sitä, missä määrin alhaisen syntyvyyden yhteiskunnissa on mahdollista vaikuttaa yksilöiden lastenhankintapäätöksiin. Pitkään alhaalla pysytellyt hedelmällisyys on herättänyt Keski-Euroopassa myös pelkoja siitä, että alhaisesta hedelmällisyydestä olisi vähitellen muodostumassa pysyvämpi ilmiö. Wolfgang Lutz ja kollegat ovat esittäneet, että ainoina lapsina kasvaneet ihmiset myös itse aikuisina suosivat yhden lapsen perhettä. Mikäli tämä pitää paikkansa, useat Euroopan maat ovat joutumassa ”alhaisen syntyvyyden ansaan”, kun yhä uudet sukupolvet omaksuvat pienen perheen mallin ja tyytyvät vähäiseen lapsimäärään omassa perheessään (Lutz, Skirbekk & Testa ilmestyy).

1.5 Tutkimuksen tarkoitus

Tämän perhebarometrin tarkoituksena on selvittää suomalaisten miesten ja naisten lastenhankintaan liittyviä ihanteita, aikeita ja esteitä. Barometri keskittyy tarkastelemaan 0- tai 1-lapsisten, iältään 25–44-vuotiaiden suomalaisten lastenhankintaa ja sen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Rajasimme tutkimuksen tällä tavoin, koska katsoimme otosryhmään kuuluvien naisten ja miesten elävän perheellistymisen ydinvaihetta ja monen todennäköisesti vielä suunnittelevan lisää lapsia. Aikaisemmissa tutkimuksissa perheellistymisen ”kriittisenä” vaiheena on pidetty juuri päättöstä hankkia ensimmäinen lapsi, näyttäähän tämä valinta monesta sitovammalta kuin toisen tai sitä seuraavien lasten hankinta. Halusimme mukaan myös yhden lapsen vanhemmat, koska muualla Euroopassa on havaittu merkkejä siitä, että vain yhtä lasta toivovien tai siihen päätyvien naisten ja miesten osuudet olisivat lisääntymässä.

Milloin on lapsen aika? Tämä perhebarometri vastaa seuraaviin kysymyksiin:

- (1) Millaiset ovat suomalaisten lastenhankintaan liittyvät ihanteet? Ovatko vapaaehtoisesti lapsettomien tai vain yhtä lasta toivovien määrät lisääntymässä? Mikä on suomalaisten mielestä ihanteellinen ikä tulla vanhemmaksi? Onko lastenhankintaihanteiden muutoksessa kyse asenteista ja elämäntavasta vai pikemmin sosiaalisista ja taloudellisista tekijöistä? Selvitämme, mitkä tekijät näyttävät olevan yhteydessä pienempiin lastenhankintaa koskeviin ihanteisiin ja odotuksiin sekä naisten ja miesten mahdollisiin eroihin lastenhankintaihanteissa.
- (2) Minkälaisia ovat 25–44-vuotiaiden lapsettomien tai yksilapsisten miesten ja naisten lastenhankinta-aiheet? Mihin ikään asti lapsia halutaan hankkia, ja miten parisuhteen olemassaolo tai sen muoto vaikuttaa lastenhankintaan? Onko lastenhankinnan lykkäämisessä kyse lastenhankinnan siirtämisestä sopivampaan elämänvaiheeseen tai halusta saada korkeintaan yksi lapsi? Tarkastelemme lastensaannin kaipuun ja raskauden yritysten yleisyyttä sekä tahattoman ja vapaaehtoisen lapsettomuuden esiintymistä. Selvitämme mitkä tekijät ovat yhteydessä siihen, että aiotaan hankkia vain yksi lapsi tai jäädä lapsettomaksi, sekä mitkä tekijät vaikuttavat lastenhankinnan lykkääntymiseen lapsettomilla tai yhden lapsen vanhemmilla.

Tutkimukseen valittu ikäryhmä, 25–44-vuotiaat, ovat syntyneet 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla. Syntyvyys oli tuolloin laskenut jo selvästi, ja vuonna 1973 hedelmällisyys saavutti tähän asti alhaisimman tason, 1.5 lasta naista kohden. Tuolloin suurten ikäluokkien jälkeläisinä syntyivät Suomessa sodanjälkeisten vuosien tuohon asti pienimmät ikäluokat, noin 57 000–58 000 lasta vuodessa. 1970-luvun lopulla syntyneiden määrät kohosivat hieman.

Kohdejoukosta vanhimmat, 35–44-vuotiaat, aikuistuivat 1980-luvun lopulla, jolloin elettiin taloudellista nousukautta. Työttömyysluvut laskivat ennätyksellisen alhaalle ja nuoret hakeutuivat työelämään kesken opintojen. 1990-luvun alun lama heijastui nuorten aikuisten elämään voimakkaasti. Varsinkin nuorten työttömyys kohosi huippulukemiin ja naisten työttömyys oli ensi kertaa suurempaa kuin miesten. Ensi kertaa työmarkkinoille tulevat kohtasivat pätkätöiden ja työttömyyden leimaaman epävarman työllistymisen.

Aineiston nuorimmat, 25–34-vuotiaat, aloittivat opintojaan ja tulivat työmarkkinoille vasta lamavuosien jälkeen 1990-luvun puolivälissä tai sen jälkeen. 1990-luvulla nuorten aikuisten koulutukseen osallistuminen lisääntyi voimakkaasti, ja taloudellinen vaurastuminen näkyi työllisyyden paranemisena myös nuorten aikuisten keskuudessa.

1.5.1 Tutkimuksen aineistot

Tutkimuksen kohteena ovat 25–44-vuotiaat miehet ja naiset, joilla on korkeintaan yksi lapsi. Valtakunnallisesti kattava (Ahvenanmaa pois lukien) 7 000 hengen otos poimittiin väestörekisteristä. Yksinkertaisen satunnaisotannan sijaan otanta suoritettiin ositettuna erikseen kummallekin sukupuolelle, ikäryhmille 25–34 ja 35–44-vuotiaat, sekä taloudessa olevien lasten mukaan niin, ettei taloudessa ollut alle 18-vuotiaita lapsia tai oli vain yksi alle 18-vuotias lapsi. Naisten otoskoko oli hieman pienempi kuin miesten (miesten otos 4 000, naisten 3 000). Otoksen jakaminen ikä- ja lapsilukuryhmiin johtui siitä, että näin haluttiin saada aineistoon riittävä määrä myös iältään vanhempia lapsettomia tai vain yhden lapsen hankineita vastaajia. Samoin miesten yliotannalla haluttiin varmistaa riittävän suuri määrä miehiä lopullisessa vastanneiden joukossa. Tavanomaisessa yksinkertaisessa satunnaisotannassa näiden ryhmien osuus olisi jäänyt tutkimuksen kannalta liian pieneksi (Taulukko 2).

Taulukko 2. Suomalaiset 25–44-vuotiaat miehet ja naiset lapsiluvun mukaan vuoden 2006 lopussa, %

NAISET	Lasten lukumäärä			Yhteensä
	0	1	2+	
25–29	63.5	18.9	17.7	100
30–34	36.7	21.6	41.7	100
35–39	23.2	17.5	59.3	100
40–44	18.8	16.0	65.2	100
MIEHET				
25–29	76.4	14.2	9.4	100
30–34	51.3	20.6	28.1	100
35–39	35.0	18.1	46.9	100
40–44	28.4	15.6	56.0	100

Lähde: Tilastokeskus, Väestörakenne 2006.

Vaikka tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lastenhankintaan liittyviä kysymyksiä lapsettomilla ja yksilapsisilla miehillä ja naisilla, otosta ei voitu tietosuojasyistä rajata niihin, joilla joko ei ollut lainkaan biologisia lapsia tai biologisia lapsia oli korkeintaan yksi. Otokriteeriksi valitsimme siksi taloudessa asuvien alaikäisten lasten lukumäärän. Tämän vuoksi otokseen tuli mukaan sellaisia henkilöitä, joilla saattoi olla useampiakin omia lapsia, mutta nämä eivät (enää) asuneet vastaajan kanssa samassa taloudessa, tai lapset/lapsista osa oli jo 18 vuotta täyttäneitä. Otoksen ulkopuolelle puolestaan jäivät sellaiset vastaajat, joilla itsellään olisi ollut

korkeintaan yksi lapsi, mutta joiden taloudessa asui muita, yleensä uuden liiton ja uuden puolison mukanaan tuomia alaikäisiä lapsia. Tutkimustavoitteen kannalta ”väärään” otosryhmään tulivat puolestaan mukaan ne vastaajat, joiden ainoa lapsi oli jo täyttänyt 18 vuotta mutta asui vastaajan kanssa samassa taloudessa. Nämä vastaajat kuuluivat otoksessa lapsettomien ryhmään, mutta lopullisessa aineistossa heidät kuitenkin luetaan yksilapsisiin. Samoin ne vastaajat, joilla ei ollut omia lapsia mutta joiden taloudessa asui yksi alle 18-vuotias lapsi, määrittyivät otoksessa yksilapsisten joukkoon, mutta lopullisessa aineistossa heidät luettiin lapsettomien ryhmään.

Kyselylomakkeen suunnittelussa käytimme pohjana aikaisempia Väestöntutkimuslaitoksella tehtyjä lastenhankintaa koskevia kyselyitä sekä mm. Tilastokeskuksen vuonna 1989 toteuttamaa Suomalaisten perheellistyminen -tutkimushankkeen kyselylomaketta.

Kysely toteutettiin postikyselynä helmi–huhtikuun aikana vuonna 2008. Kysely toistettiin kahteen otteeseen niille otokseen kuuluville, jotka eivät olleet edellisellä kerralla vastanneet. Kolmannella kerralla miesten (naisia alhaisemman) vastaamishalukkuuden lisäämiseksi miehille postitettiin hieman lyhyempi lomake, lisäksi heille tarjottiin mahdollisuus vastata internetin kautta. Kaikista miesvastaajilta saaduista vastauksista 18 prosenttia oli peräisin tästä lyhennetystä kyselystä. Internetin kautta saatiin 2 prosenttia miesten vastauksista.

Kyselyn kokonaisvastausprosentti oli 44.2 (Taulukko 3). Otosryhmittäin vastausprosentit vaihtelivat huomattavasti. Heikoimmin vastasivat lapsettomat miehet, joiden vastausprosentit vaihtelivat 34 ja 43 välillä. Naisten osallistuminen oli selvästi suurempaa: heidän vastausprosenttinsa vaihteli 47 ja 57 välillä. Tutkimuksen vastausprosentti on tyydyttävä ja samalla tasolla kuin muissa tämänkaltaisissa, postikyselynä suoritettavissa tutkimuksissa. Nuorten aikuisten, varsinkin miesten vähäinen vastaamisalttius on nykyään yleinen ilmiö. Osviittaa tutkimukseen osallistumattomien mielipiteistä ja valinnoista voidaan jossain määrin saada arvioimalla tutkimusaineiston edustavuutta. Vastaavissa tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että merkittäväkään kato ei välttämättä merkitse vastaajaryhmän valikoituneisuutta tutkittavan aiheen kannalta (Kontula 2008).

Palautetuista lomakkeista jouduttiin hylkäämään neljä puutteellisesti täytetynä tai selvästi vastausten perusteella paikkansa pitämättöminä. Lopullisesta aineistosta poistettiin vastaajat, jotka ikänsä ja taloudessa asuvien alaikäisten lasten määrän perusteella olivat kuuluneet otokseen, mutta joilla oli kaksi tai useampia lapsia. Valtaosa näistä oli sellaisia henkilöitä, joilla oli kaksi tai useampia omia lapsia, mutta lapset tai osa lapsista oli jo täysi-ikäisiä (miehistä 201 henkeä, 14 prosenttia, naisista 187 henkeä, 11.5 prosenttia). Lisäksi poistettiin ne vastaajat (12 naista ja 4 miestä), joiden ainoa lapsi oli täyttänyt 18 vuotta. Lopullisen, tutkimuksessa käytettävän aineiston muodostivat ne vastaajat, joiden omien lasten (biologisten, adoptoitujen tai kasvattilasten) lukumäärä oli korkeintaan yksi (lapsen

Taulukko 3. Tutkimuksen otos, otoksesta poistetut vastaukset sekä vastausprosentti

	N	Poistettu kpl*	N poistet- tujen jäl- keen	Vastan- neet	Vastaus- prosentti
25–34 v. miehet, 0 lasta	1000	8	992	370	37.3
25–34 v. miehet, 1 lapsi	1000	9	991	433	43.7
35–44 v. miehet, 0 lasta	1000	17	983	334	34.0
35–44 v. miehet, 1 lapsi	1000	6	994	368	37.0
25–34 v. naiset, 0 lasta	750	9	741	412	55.6
25–34 v. naiset, 1 lapsi	750	4	746	425	57.0
35–44 v. naiset, 0 lasta	750	11	739	346	46.8
35–44 v. naiset, 1 lapsi	750	4	746	370	49.6
Tuntematon		10	-10	0	0.0
Kaikki	7000	78	6922	3058	44.2

* Poistettu: posti ei tavoittanut vastaajaa, vastaaja kieltäytyi tai ei kyennyt vastaamaan. Tuntematon-ryhmä ilmoittaa niiden vastaajien lukumäärän, jotka olivat kieltäytyneet vastaamasta, mutta heitä ei ollut mahdollista liittää ikä/lapsiluku-ryhmiin.

ikä korkeintaan 17 vuotta). Näiden kriteerien mukaisia vastauksia tuli yhteensä 2 673 kappaletta.

Tutkimusraportin luvussa 2 ”Lastenhankinnan ihanteet ja odotukset” hyödynämme Väestöliitossa vuonna 2007 kerättyä barometri-aineistoa. Tästä aineistosta ja sen edustavuudesta on raportoitu tarkemmin kyseisessä perhebarometrissa (Paajanen 2007). Muutamissa vertailutaulukoissa ja kuvioissa on lisäksi hyödynnetty Tilastokeskuksen vuonna 1989 keräämää ”Suomalaisten perheellistyminen” -aineistoa, Eurostatin European Value Survey 2001 -aineistoa sekä Väestöntutkimuslaitoksella vuosina 1997 ja 2002 kerättyjä kyselyaineistoja.

Aineisto tallennettiin sähköiseen muotoon Tietojenkäsittely Oy:ssä. Tilastolliset analyysit tehtiin SPSS-ohjelmalla. Analyysimenetelminä käytettiin mm. ristiintaulukointia, logistista regressiota sekä faktorianalyysiä. Kyselylomake löytyy osoitteesta www.vaestoliitto.fi/tutkimus.

1.5.2 Aineiston kuvaus ja sen edustavuus

Otantakriteereistä johtuen on tutkimuksessa käytettävän aineiston edustavuudesta mahdollista antaa vain suuntaviivoja. Tutkimuksen kohteeksi valittuihin ikäryhmiin kuuluvien miesten ja naisten koulutustasosta, asuinpaikasta, pääasiallisesta toiminnasta ja sosioekonomisesta taustasta ei ole saatavana väestötilastotietoja, joissa lapsiluku olisi huomioitu. Siten vertaamme aineistoa samoja ikäryhmiä koskeviin

tilastotietoihin. Pyrimme arvioimaan aineiston edustavuutta näitä ikäryhmiä koskevien tilastotietojen perusteella sekä sen perusteella, mitä lapsiluvun ja edellä mainittujen taustatekijän yhteydestä tiedetään yleensä.

Vastaajista yli puolella oli vähintään opistoasteen koulutus (vähintään alin korkea-aste), miehistä 48–58 prosentilla ja naisista jopa 64–74 prosentilla (Liite-
taulukko 1). Korkeakoulu- tai yliopistotutkinto oli 20–33 prosentilla vastaajista. Vastaajat ovat siten selvästi koulutetumpia kuin samanikäinen väestö keskimäärin. Vastaajien koulutustaustaa tarkasteltiin lapsiluvun mukaan ja tietoja verrattiin samanikäisen väestön koulutustietoihin lapsiluvun mukaan (Tilastokeskus, julkaisemattomia tietoja vuodelta 2004). Osoittautui, että aineistossa ovat yliedustettuina varsinkin yliopisto- tai korkeakoulutetut vastaajat nuoremmissa ikäryhmissä, ja aliedustettuina keskiasteen koulutuksen saaneet. Korkeintaan perusasteen koulutuksen saaneet olivat lievästi aliedustettuina kaikissa ikä- ja lapsilukuryhmissä, mutta erityisesti yksilapsisten miesten kohdalla. Osaltaan korkeakoulutettujen yliedustus aineistossa saattaa johtua siitä, että vastaajia pyydettiin ilmoittamaan korkein ammatillinen koulutustasonsa vaikka tutkinnon suorittaminen olisi ollut vielä kesken. Nuoremmissa vastaajaryhmissä yliopisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaminen on monella vielä kesken, joten suoritettua tutkinnon perusteella moni heistä olisi todennäköisesti lukeutunut keskiasteen koulutuksen saaneisiin.

Vastaajista valtaosa eli joko avio- tai avoliitossa (naisista 64–75 prosenttia, miehistä 63–75 prosenttia) (Liitetaulukko 2). Avo- tai avioliitossa elävien osuus oli selvästi suurempi niiden kohdalla, joilla oli yksi lapsi. Rekisteröidyssä parisuhteessa tai avoliitossa samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa ilmoitti elävänsä noin prosentti vastaajista. Kun vastaajia verrattiin samanikäisen väestön perherakenteesta saatavilla oleviin tietoihin (Tilastokeskus, Perheet 2006), vastaajat jotka eivät eläneet liitossa, olivat aineistossa aliedustettuina kaikissa ryhmissä lukuun ottamatta yksinhuoltajamiehiä. Lapsettomien vastaajien kohdalla avoliitossa elävät olivat yliedustettuina, yksilapsisten nuorempien vastaajien kohdalla puolestaan avoliitossa elävät.

Aineisto näyttää siis painottuvan koulutettuihin, parisuhteessa eläviin vastaajiin; aliedustettuina puolestaan ovat keski- ja perusasteen koulutuksen saaneet ja yksin elävät henkilöt. Kato on suurta varsinkin vähän koulutettujen, yksin elävien miesten kohdalla. Työssäkäynnin tai työttömyyden suhteen aineisto vastaa suhteellisen hyvin perusjoukkoa. Aikaisempien tutkimusten perusteella lastenhankinta-aikeet ja ihanteet vaihtelevat jossain määrin koulutuksen ja parisuhteen mukaan (mm. Nikander 1992; Reuna 1997). Koulutetummat vastaajat ovat pitäneet pienempää perhekokoa parempana kuin vähemmän koulutetut. Parisuhteessa elävien lapsilukuaikeet ja -toiveet ovat puolestaan olleet suurempia kuin yksin elävillä. Tutkimuksessa ei kuitenkaan otettu käyttöön painokerrointa, jolla esim. koulutusasteen mukaista vinoumaa olisi korjattu, koska sen määrittämiseen tarvittavia tilastotietoja ei ollut saatavilla.

1.6 Tutkimusraportin rakenne

Seuraavassa luvussa *Lastenhankinnan ihanteet ja odotukset* selvitämme suomalaisten ihanteellisena pitämää lapsilukua ja käsityksiä ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi. Lastenhankintaan liittyvien ihanteiden lisäksi esitämme myös lastenhankintaan liittyviä näkemyksiä sekä arvioimme suomalaisten ihanteissa tapahtuneita muutoksia viimeisten vuosien aikana. Tutkimme ihanteita sekä vuonna 2007 kerätyn koko väestöä käsittävän aineiston avulla että vuonna 2008 kerätyn lapsettomia ja yhden lapsen vanhempia käsittävän aineiston avulla.

Kolmannessa luvussa *Pienten perheiden lastenhankinta-aikeet* esitämme tietoja lapsettomien ja yksilapsisten suomalaisten aikeista saada lapsia. Tarkastelemme miten montaa lasta vastaajat tulevaisuudessa suunnittelevat ja milloin, sekä miten ikä, puoliso ja parisuhteen muoto vaikuttavat lastenhankinta-aikeisiin. Tässä, kuten kaikissa seuraavissa luvuissa, käytämme vuoden 2008 aineistoa.

Neljännessä luvussa *Kaipuu ja yritys* tarkastelemme lapsen kaipuuta sekä raskauden yrityksiä, epäonnistuneita yrityksiä ja lisääntymisterveyteen liittyviä tekijöitä, mukaan lukien kokemuksia hedelmöityshoidoista. Esitämme tässä luvussa mitkä tekijät yhdistyvät siihen, ettei vastaaja aio hankkia (enää) lapsia. Luvun lopussa selvitämme myös, miten paljon vapaaehtoista tai tahatonta lapsettomuutta vastaajilla esiintyi.

Viidennessä luvussa kysymme *Miksi lastenhankinta siirtyy?* Etsimme syitä vanhemmuuden lykkäämiseen tutkimalla lapsettomien vastaajien toiveita, arvoja ja elämäntilanteita ja niiden yhteyttä lastenhankinta-aikeisiin. Luvun toisessa osassa selvitämme yhden lapsen vanhempien elämäntilanteita ja toiveita saada toinen lapsi.

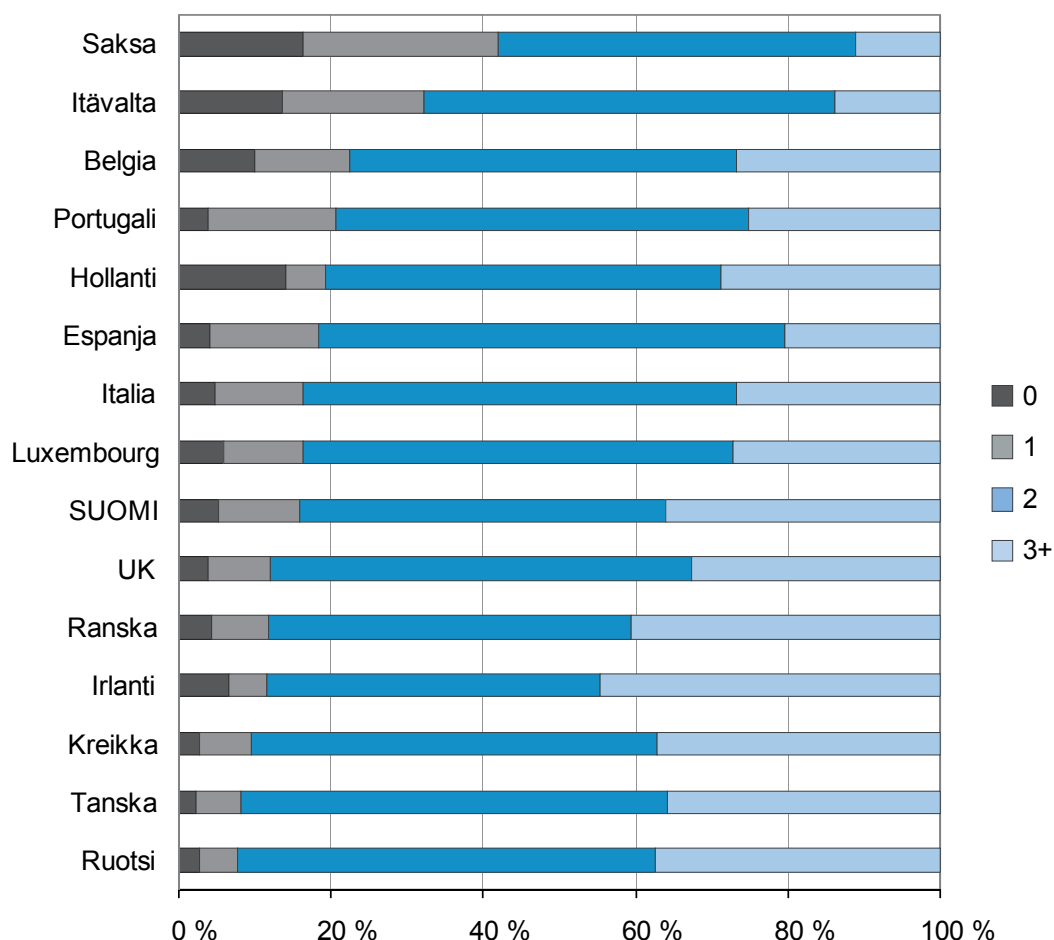
Yhteenvetoluvusta voi poimia edeltävien lukujen tärkeimmät tulokset sekä perhepoliittiset suosituksemme.

2 Lastenhankinnan ihanteet ja odotukset

Syntyvyyden alenemisen taustalla on monia tekijöitä. Työhön ja koulutukseen liittyvien tekijöiden lisäksi on pohdittu myös arvoissa, asenteissa sekä perhettä koskevissa ihanteissa tapahtuneita muutoksia ja niiden merkitystä nuorten aikuisten perheellistymiseen. Syntyvyyden toisen transitioteorian mukaan syntyvyyden aleneminen 1960-luvulta lähtien oli ennen kaikkea seurausta jälkimodernin, yksilöllisyyttä ja itsenäisyyttä korostavan arvoilmapiirin yleistymisestä (Lesthaeghe 1995; Van de Kaa 1987). Lastenhankinnasta on tullut entistä selvemmin yksilöllinen valinta ja sosiaalisten normien vaikutus perheen muodostamisessa on vähentynyt. Sinkkuelämä ja avoliitot ovat korvanneet avioliiton, avioliitot purkautuvat yhä herkemmin ja miehet ja naiset solmivat useita liittoja elämänsä aikana. Lastenhankinta ei ole välttämättä itsestäänselvyys, vaan yksilöt ja parit pohtivat lapsen hankintaa ja vanhemmaksi tuloa parisuhteensa, koulutukseen ja työhön osallistumisensa ja muiden elämäntavoitteidensa kautta.

Viime vuosina nuorten aikuisten perhettä koskevien ihanteiden ja toiveiden muutokset ovat herättäneet huolestumista alhaisen hedelmällisyyden maissa. Vuonna 2001 kerätyssä eurooppalaisten arvoja ja mielipiteitä koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että perheen lapsilukua koskevat ihanteet olivat alentuneet selvästi eri puolilla Eurooppaa, varsinkin saksankielisissä maissa (Goldstein ym. 2003, European Value Survey 2001). Itävallassa ja Saksassa jopa lähes 35–40 prosenttia nuorista aikuisista piti nollaa tai yhtä lasta ihanteellisena lapsimääränä omassa perheessään. Muissa EU-maissa tällaista pientä perhettä arvostavien osuus jäi alle 20 prosentin (Kuvio 6). Suomessa samoin kuin muissa Pohjoismaissa sekä Ranskassa ja Irlannissa oli sen sijaan eniten niitä, joiden mielestä ihanteelliseen perheeseen kuului vähintään kolme lasta.

Kuvio 6. 18–40-vuotiaiden miesten ja naisten näkemykset omasta ihanteellisesta lapsiluvustaan eri Euroopan maissa.

Lähde: EVS 2001, Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos.

Tasaisen väestönkehityksen näkökulmasta on ongelmallista, mikäli ihanteellisenä pidetty tai toivottu lapsimäärä alenee selvästi. Perhepoliittisilla tai muilla sosiaalipoliittisilla toimenpiteillä ei merkittävästi pystytä vaikuttamaan perheiden lastenhankintaan, jos nuoret aikuiset pitävät yhä useammin korkeintaan yhtä lasta mieluisimpana lapsimääränä omassa perheessään. Syntyvyyden alenemisen on toistaiseksi katsottu johtuvan erilaisista esteistä lastenhankinnan tiellä. Ajatellaan, että taloudellisen tilanteen tai työn epävarmuus, keskeneräiset opinnot tai parisuhteiden ongelmat ovat estäneet tai ainakin siirtäneet parien ja yksilöiden lastenhankintaa. Syntyvyyttä on tämän ajattelun mukaisesti mahdollista kohottaa, mikäli lastenhankinnan esteitä voidaan lieventää. Mahdollisuudet vaikuttaa perheiden lapsilukuun voivat kuitenkin kaventua merkittävästi, mikäli suomalaisten perhekokoa koskevat toiveet ovat muuttumassa. Tulevaisuudessa hedelmällisyyden kannalta on siksi olennaista, mihin nuorten aikuisten toive omasta lapsiluvusta asettuu.

Missä määrin suomalaisten perheellistymistä koskevat toiveet ja odotukset ovat muuttuneet? Perheen merkitys näyttää tutkimusten perusteella olevan vielä suuri suomalaisten elämässä (Paajanen 2007). 15–29-vuotiaiden nuorten asenteita ja mielipiteitä selvittävässä Nuorisobarometreissa on perheen ja lasten asema nuorten tulevaisuutta koskevissa haaveissa säilynyt tärkeänä ystävien ja pysyvän työpaikan rinnalla. Perheen perustaminen lähitulevaisuudessa kuului lähes kahden kolmasosan tavoitteisiin (Wilska 2005). Vaikka ystävien merkitys nuorten elämässä on suuri, eivät ystävät näytä korvanneen perhettä nuorten aikuistensa elämässä (Paajanen 2007; Wilska 2005).

Tässä luvussa kysymme missä määrin suomalaisten käsitykset ihanteellisesta lapsiluvusta perheessä yleensä sekä omassa perheessä ovat muuttuneet. Onko pienen perheen – lapsettoman tai yksilapsisen – suosio lisääntymässä myös Suomessa? Lastenhankinnan siirtymisen on nähty johtavan tahattoman lapsettomuuden lisääntymiseen, mutta onko myös lapsettomuus valittuna perhemuotona lisääntynyt? Entä minkälaisia käsityksiä suomalaisilla on sopivasta iästä tulla vanhemmaksi?

Tarkastelu perustuu vuonna 2007 kerättyyn kaikkia suomalaisia koskevaan aineistoon. Tämän lisäksi selvitämme lapsettomien tai yksilapsisten suomalaisten käsityksiä ihanteellisesta perhekoosta. Tarkastelemme erityisesti sitä, mitkä tekijät ovat yhteydessä pienen perheen ihanteeseen 25–34-vuotiaiden keskuudessa. Lastenhankintaihanteiden lisäksi selvitämme myös 25–44-vuotiaiden, korkeintaan yhden lapsen vanhempien mielipiteitä lapsista ja vanhemmaksi tulosta.

2.1 Suomalaisen perheen lapsilukua koskevat ihanteet

Suomalaisten näkemys perheen ihanteellisesta lapsiluvusta yleensä on pysytellyt varsin vakaana viimeisen parin kolmenkymmenen vuoden ajan. 1970-luvun alussa 20–45-vuotiaiden naisten mielestä ihanteellinen lapsiluku oli suomalaisessa perheessä 2.5 lasta ja samanikäisten miesten mielestä 2.4 lasta. Kolme vuosikymmentä myöhemmin vuonna 2007 olivat ihanteet lähes samat joskin hieman nousseet – 2.6 lasta. Yli 45 prosenttia vastaajista piti ihanteena kahta lasta ja lähes yhtä moni piti ihanteellisena kolmea lasta perheessä.

Kolmea lasta ihanteena pitävien osuus oli vuonna 2007 selvästi suurempi kuin 1970-luvun alussa (vuonna 1971 vastaajista 30 prosenttia piti ihanteena kolmea lasta). Tätä suuremman perheen ihanne on harvinaistunut. Vuonna 2007 vain 5–7 prosenttia miehistä ja naisista piti suomalaisen perheen ihannekokona neljää tai tätä useampaa lasta. Vuonna 1971 naisista vielä lähes 10 prosenttia piti ihanteena yli kolmelapsista perhettä, miehistä tätä mieltä oli vain 4 prosenttia. Pientä perhettä – yhtä lasta – ihanteellisena perhekokona pitävien osuus ei juuri ole muuttunut vuosien myötä: ainoastaan prosentti vastaajista sekä 1971 että 2007 piti pientä

perhettä ihanteenaan. Lapsettomuutta ei myöskään pidetä vaihtoehtona yleistä ihanteellista lapsilukua koskevissa mielipiteissä.

Perheen yleistä lapsilukuihannetta koskevat käsitykset eivät vaihtelee väestöryhmittäin. Vuonna 2007 vastaajien ihanteet eivät juuri eronneet toisistaan sukupuolen, iän, parisuhteen, koulutuksen tai sosioekonomisen aseman mukaan. Ainoastaan 25–34-vuotiaiden vastaajien yleensä ihanteellisena pitämä perhekoko (2.4 lasta) oli hieman alempi kuin muiden vastaajien ilmoittama ihanneperhekokoko (2.5–2.6 lasta).

2.2 Oman perheen ihannekoko

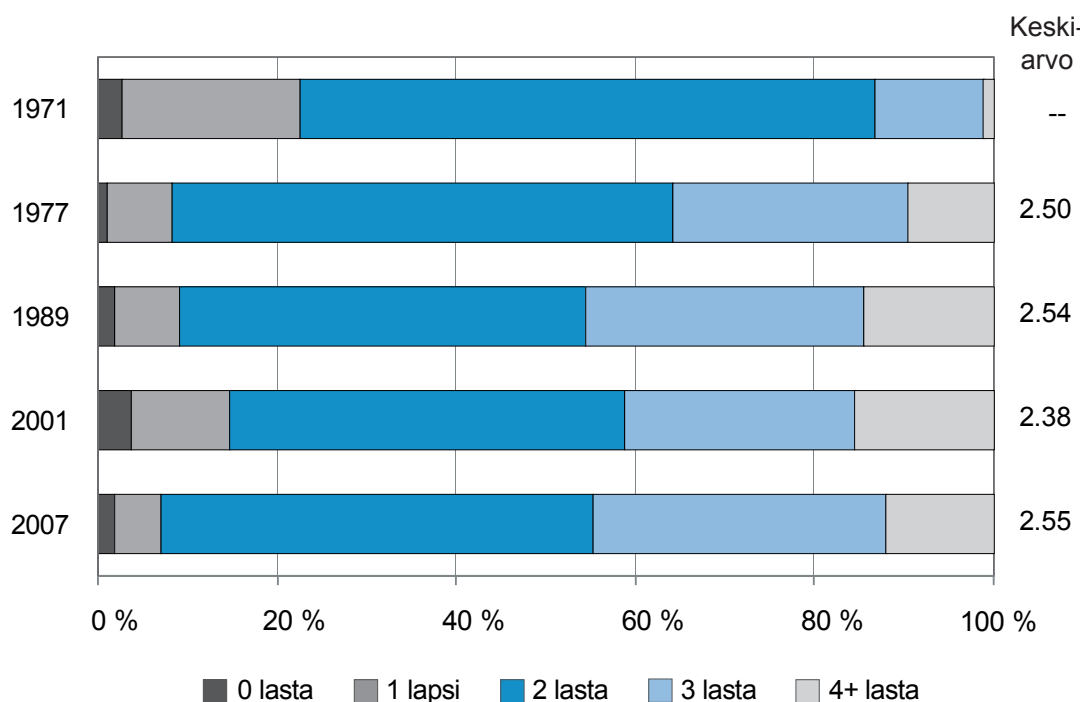
Käsitys perheen ihanteellisesta lapsiluvusta muuttuu, kun vastaajia pyydetään yleisen lapsilukuihanteen sijaan arvioimaan omaa perhettään ja sen ihanteellista lapsimäärää. Tutkimuksissa onkin oletettu, että yleistä ihannetta koskevat arviot kuvaavat vastaajien perhekäsityksiä hyvin yleisellä ja ehkä idealistisella tasolla. Omaa henkilökohtaista lapsilukuihannetta koskevat arviot heijastavat puolestaan paremmin sitä, miten vastaajat arvottavat omassa elämässään erilaisia asioita – sekä antavat osviittaa siitä, mihin suuntaan syntyvyyden on mahdollista kehittyä. Toivottua tai ihanteellista omaa lapsilukua on käytetty usein arvioimaan sitä, missä määrin yksilöiden lastenhankintatoiveet eivät syystä tai toisesta ole toteutuneet. Vertaamalla ”toteutumaton hedelmällisyys” toteutuneeseen lastenhankintaan on pyritty arvioimaan sitä, missä väestöryhmissä ero toivotun ja toteutuneen lastenhankinnan välillä on ollut suurinta sekä mitkä tekijät tähän ovat olleet yhteydessä.

Omaa mieluista tai henkilökohtaista ihanteellista lapsilukua on suomalaisilta kysytty hieman vaihtelevasti eri kyselytutkimuksissa vuodesta 1971 alkaen. Vertailu eri vuosien välillä on hankalaa sen vuoksi, että kysymyksen muotoilu ja kohderyhmät ovat vaihdelleet eri tutkimuksissa. Lisäksi tutkimusten kohteena olivat vuoteen 1992 asti vain naiset (vuonna 1971 myös naimisissa olevat miehet). Miehiltä ihanteellista omaa lapsilukua on kysytty ensi kerran vuonna 1992 (Nikander 1995), ja tämän jälkeen vuosina 1997, 2001 ja 2007.

Ihanteellisena pidetyn lapsiluvun keskiarvo on pysynyt suhteellisen samana lähes kolmen vuosikymmenen ajan (Kuvio 7). Vuonna 2001 tehdyssä eurooppalaisessa arvotutkimuksessa 20–45-vuotiaiden naisten ihanteellisena pitämä lapsimäärä oli hivenen alhaisempi kuin sitä aikaisemmin tai viimeisimmässä, vuonna 2007 tehdyssä kyselyssä. Ero saattaa johtua tutkimusten toteuttamistavoista tai erilaisesta kadosta vastaajajoukoissa.

Lapsettomuutta ei pidetty ihanteellisena vaihtoehtona juuri lainkaan vuonna 2007 – tosin omassa perheessään tätä vaihtoehtoa suosi useampi kuin yleisen ihanteen kohdalla. Lapsettomuutta ihannoivien osuus ei myöskään näytä kas-

Kuvio 7. Ihanteellinen oma lapsiluku vuosina 1971–2007, 20–45-vuotiaat suomalaiset naiset. Ihanteellinen oma lapsiluku, % sekä keskiarvo.

Lähteet: Ritamies ym. 1975 (1971, vain naimisissa olevat naiset, kysytty sopivaa lapsilukua kun perheen elämäntilanne otetaan huomioon); Ritamies ym. 1984 (1977, vain ensimmäisessä avioliitossa olevat naiset); Nikander 1992 (1989, kaikki naiset); Väestötutkimuslaitos (2001 EVS, kaikki naiset); Väestötutkimuslaitos (2007, kaikki naiset).

vaneen vuosien myötä. Poikkeus tästä on vuosi 2001, jolloin noin 4 prosenttia 20–45-vuotiaista naisista piti omassa elämässään ihanteellisena vaihtoehtona lapsettomuutta.

Vaikka perhettä ja perheen perustamista koskevat normit ovatkin nykyään lieventyneet, ja yksilöiden ja parien lastenhankintaa koskevien aikeiden ja toiveiden katsotaan olevan yksityiseen elämään kuuluvia asioita, ei lapsettomuuden toivominen tai sen ihannoiti kuitenkaan vielä näy istuvan suomalaiseen perhekuvaan eikä siihen liittyviä toiveita uskalleta ilmaista. Tämä koskee varsinkin naisia. Vuonna 2001 tehdyssä kyselyssä miehistä hieman suurempi osa (7 prosenttia) pitikin lapsettomuutta ihanteellisena vaihtoehtona omassa elämässään. Myös vuonna 2007 miehet pitivät lapsettomuutta ihanteenaan useammin kuin naiset.

Tyypillisin oman perheen ihannekoko on kaksi lasta. Kuitenkin kolmea lasta ihanteellisena pitävien osuus on pysynyt suhteellisen suurena. Vuonna 2007 lähes kolmannes vastaajista piti ihanteellisena kolmea lasta. Neljää tai sitä useampaa lasta perheessä ihanteellisena pitävien osuus on jopa hieman kasvanut vuosien myötä, vuonna 2007 lähes joka kahdeksas vastaaja piti vähintään nelilapsista perhettä ihanteenaan. Kovin suuria perheitä eivät suomalaiset kuitenkaan toivo: vain 2–3 prosenttia piti ihanteenaan 5 tai sitä useampaa lasta. Muihin eurooppalaisiin

verrattuna suomalaisista selvästi suurempi osa pitää kuitenkin ihanteellisena nykymitoissa suurehkoa perhettä, jossa on 3 tai 4 lasta (vrt. Kuvio 6).

Miten ihanteellinen lapsiluku vaihtelee eri väestöryhmien välillä? Tätä tarkastelemme seuraavaksi vuonna 2007 kerätyn aineiston pohjalta.

Sukupuolten välillä ei juuri ollut eroa. Miesten näkemys ihanteellisesta lapsiluvusta oli hieman korkeampi kuin naisten, sen sijaan vuonna 2001 kerätyssä eurooppalaisessa arvotutkimuksessa miesten näkemys oli hieman alempi. Erot sukupuolten välillä ovat olleet kuitenkin vähäisiä. Naisiin verrattuna miehistä hieman useampi toivoi korkeintaan yhtä lasta ja hieman harvempi kolmea tai useampaa lasta. (Taulukko 4).

Lapsilukuihanne kasvoi iän ja omien lasten myötä: Mitä vanhempi vastaaja tai mitä useampia lapsia hänellä oli, sitä korkeammat olivat keskimääräiset ihanteet. Korkeamman ihanteen yhteys suurempaan lapsilukuun voi olla kaksisuuntaista. Suurempaa perhettä lähtökohtaisesti toivoneet ehkä myös toteuttavat ihannettaan, mutta todennäköisesti vastaajat myös muokkaavat ihanteitaan vastaamaan todellista lapsilukuaan (Ritamies ym. 1984). Nuorimmat vastaajat toivoivat muita harvemmin kolmea tai tätä useampaa lasta. Sen sijaan korkeintaan yhtä lasta toivovien osuus oli suurin 35–39-vuotiaiden vastaajien keskuudessa. Tämä selittyy osaltaan sillä, että vanhempien vastaajien joukossa oli enemmän sellaisia lapsettomia tai yksilapsisia vastaajia, joiden lapsilukuihanne vastasi heidän omaa lapsilukuaan. Heistä valtaosa ei enää aikonutkaan hankkia lisää lapsia tai oli realistisempi ihanteissaan. Nuoremmissa vastaajaryhmissä taas suurin osa lapsettomista tai yksilapsisista on vasta perheellistymisen alkuvaiheessa ja ainakin aikoo hankkia vielä (lisää) lapsia. Iältään vanhempien vastaajien keskimääräistä ihannelapsilukua nosti se, että heidän keskuudessaan oli nuorempia enemmän niitä, jotka pitivät kolmea tai sitä useampaa lasta ihanteenaan.

Yrittäjinä tai maanviljelijöinä toimivilla oli korkein lapsilukuihanne, työntekijöillä tai ylemmillä toimihenkilöillä alhaisin. Erot olivat kuitenkin vähäisiä. Ylempiin toimihenkilöihin kuuluvat erosivat kuitenkin huomattavasti muista, sillä heidän keskuudessaan oli eniten niitä, joiden mielestä korkeintaan yksi lapsi olisi toivotuin vaihtoehto omassa perheessä ja vähiten niitä, jotka toivoivat kolmea tai useampaa lasta. Keskimääräinen lapsilukutoive eri eronnut myöskään koulutustason mukaan, mutta korkeintaan ammattikoulun käyneiden sekä yliopistotutkinnon suorittaneiden joukossa oli eniten niitä, jotka pitivät kolmea tai useampaa lasta mieluisimpana vaihtoehtona.

Vain kuusi prosenttia vastaajista ei ollut osannut nimetä ihanteellista omaa lapsilukuaan. Vaikeinta ihanteellisen lapsiluvun ilmoittaminen oli vähiten koulutetuille, lapsettomille ja vanhemmille vastaajille. Miehistä ja naisista lähes yhtä suuri osa ei ollut ilmoittanut itselleen mieluisinta lapsilukua.

Koulutustason ja sosioekonomisen aseman vaikutus heijastui osittain eri tavoin miesten ja naisten mielipiteisiin (Taulukko 5). Korkeasti koulutetut miehet pitivät

Taulukko 4: Ihanteellinen oma lapsiluku eri taustatekijöiden mukaan vuonna 2007. 20–45-vuotiaat naiset ja miehet.

		N	Keski-arvo	0 lasta ihanteenaan pitävät, %	1 lasta ihanteenaan pitävät, %	3+ lasta ihanteenaan pitävät, %
Kaikki		899	2.5	2.4	4.0	46.3
Suku- puoli	Mies	316	2.6	3.4	3.7	45.9
	Nainen	572	2.5	1.9	4.1	46.5
Ikä	20–24	146	2.5	2.1	3.6	42.1
	25–29	185	2.4	5.2	1.2	41.6
	30–34	170	2.5	1.3	3.1	46.5
	35–39	172	2.5	1.9	7.4	46.9
	40–45	216	2.8	1.5	4.5	52.5
Lapsi- luku	0	384	2.3	5.5	4.9	35.1
	1	143	2.3	0.7	11.5	38.8
	2	220	2.4	0	0	38.0
	3+	139	3.7	0	0	98.5
Pari- suhde*	Ei parisuhdetta	243	2.4	5.8	6.3	39.9
	Avoliitto	260	2.5	2.0	3.7	43.4
	Avioliitto	383	2.7	0.6	2.8	52.2
Sosio- ekon. asema	Ylempi th	169	2.5	2.5	8.0	42.6
	Alempi th	134	2.6	2.4	3.1	49.6
	Työntekijä	388	2.5	2.5	2.8	43.7
	Yrittäjä-mv	49	2.7	0	2.2	52.2
	Muu	145	2.6	2.9	3.7	52.2
Koulu- tus	Korkeintaan amm. koulu	358	2.6	1.5	4.9	46.8
	Amm.op., amk	318	2.5	3.0	3.6	43.9
	Yliopisto, kk	191	2.5	2.7	3.3	48.9

* Kyselyssä avopareja ei eroteltu sen mukaan oliko kyseessä eri vai samaa sukupuolta olevien avoliitto. Rekisteröidyssä parisuhteessa olevia vastaajia oli liian vähän (6 kpl), joten heidän näkemyksiään ei raportoida erikseen.

selvästi muita miehiä useammin mieluisimpana kolmea tai useampaa lasta ja muita harvemmin 0 tai 1 lasta. Naisten kohdalla koulutustaso ei erotellut samassa määrin lapsilukuihanteita. Sen sijaan ylemmät toimihenkilönaiset pitivät selvästi muita naisia useammin korkeintaan yhtä lasta ihanteellisena ja halusivat muita harvemmin ison perheen. Yrittäjinä tai maanviljelijöinä toimivat naiset taas toivoivat useimmiten kolmea tai useampaa lasta. Miesten kohdalla sosioekonomisten ryhmien väliset erot olivat vähäisempiä.

Taulukko 5. Mieluisin oma lapsiluku sukupuolen ja koulutustason sekä sosioekonominen aseman mukaan vuonna 2007. 20–45 v. miehet ja naiset.

		N	Keski-arvo	0 lasta, %	1 lapsi, %	3+ lasta, %
Miehet	Korkeintaan amm.koulu	156	2.6	2.1	4.9	46.2
	Amm.opisto, amk	95	2.4	5.5	3.3	40.7
	Yliopisto, kk	60	2.5	3.6	1.8	53.6
Naiset	Korkeintaan amm.koulu	202	2.6	1.1	4.8	47.3
	Amm.opisto, amk	223	2.5	1.9	3.8	45.3
	Yliopisto, kk	131	2.5	2.4	4.0	46.8
Miehet	Ylempi th	72	2.5	4.5	4.5	44.8
	Alempi th	42	2.6	2.5	5.0	47.5
	Työntekijä	132	2.5	3.3	3.3	42.1
	Yrittäjä-mv	27	2.4	0	4.0	40.0
Naiset	Ylempi th	97	2.4	1.0	10.5	41.1
	Alempi th	92	2.6	2.3	2.3	50.6
	Työntekijä	256	2.5	2.1	2.5	44.5
	Yrittäjä-mv	22	3.0	0	0	66.7

Tehokkaiden ja luotettavien ehkäisymenetelmien myötä raskaaksituloa pystytään nykyään suunnittelemaan paremmin kuin vielä muutama vuosikymmen sitten. Ei-toivottu raskaus on myös mahdollista keskeyttää, jos nainen niin päättää. Siten kyselytutkimuksissa vastaajien ilmoittama toivottu tai ihanteellisena pidetty lapsiluku on enää harvoin pienempi kuin vastaajan todellinen lapsikertymä. Tässäkin tutkimuksessa vastaajien ilmoittama ihanteellinen lapsiluku oli vähintään sama kuin oma toteutunut lapsimäärä. Vain muutama 40–49-vuotiaista vastaajista ilmoitti ihanteelliseksi lapsiluvukseen pienemmän määrän kuin mihin itse oli päätenyt (Liitetaulukko 3). Niistä vastaajista, joilla oli 2–3 lasta, lähes kaksi kolmasosaa oli saanut ihanteellista lapsilukuaan vastaavan määrän lapsia, loppuilla ihanne oli vielä hieman korkeampi kuin toteutunut. Neljä tai useampia lapsia hankkineilla vastaajilla ihanneluku vastasi lähes täysin omaa toteutunutta lapsilukua.

Kuten aiemmin todettiin, vastaajat saattavat muokata ihannettaan oman lapsilukunsa myötä. Raskauksien suunnittelun mahdollisuus saatetaan myös kokea suunnittelun pakkona – vahinkoja ei ehkä haluta tunnustaa. Siten ehkä alun perin suunnittelemaan raskaus ja sitä seurannut lapsen syntymä voidaan myöhemmin nähdä toivottuna ja suunniteltuna vaihtoehtona.

Vaikka hedelmällisyys onkin Suomessa suhteellisen korkealla tasolla (vuonna 2007 1.8 lasta naista kohden), on keskimääräinen ihanteellinen oman perheen lapsiluku – 2.5 lasta – sitä selvästi korkeampi. Siten kaikki suomalaisetkaan eivät pysty täysin toteuttamaan toiveitaan lastenhankinnan suhteen. Lähes 40 prosentilla

35–49-vuotiaista suomalaisista naisista ja miehistä ihanteellinen lapsiluku ylitti oman lapsimäärän (ks. Liitetaulukko 3). Ero oli erityisen suuri lapsettomilla tai niillä, joilla oli yksi lapsi. Valtaosa heistä piti mieluisimpana lapsilukuna kahta tai useampaa lasta.

On muistettava, että vastaajat ovat keskenään hyvin erilaisissa elämänvaiheissa kertoessaan kuinka suurta perhettä he itse eniten haluaisivat. Amerikkalaisissa paneelitutkimuksissa on havaittu, että lastenhankintaa koskevat mielipiteet ja aikeet muuttuvat usein elämäntien myötä (White & McQuillan 2006; Quesnel-Vallée & Morgan 2003). 20-vuotiaan vasta ensimmäistä kertaa seurustelevalle nuoren näkemys omasta ihanteellisesta lapsiluvusta voi olla hyvin erilainen kuin saman henkilön esittämä toive lapsiluvusta 35-vuotiaana. Lastenhankintaihanteita koskevissa tutkimuksissa ei kuitenkaan ole päädytty yksimielisyyteen siitä, mikä elämänvaihe on sopivin lastenhankintaihanteiden kysymiseen.

2.3 Ihanteellinen ikä hankkia lapsia

Lastenhankintaa koskevat normit liittyvät paitsi lasten määrään myös esimerkiksi siihen, mihin ikä- tai elämänvaiheeseen lapsenhankinta on sopivinta ajoittaa. Edellä havaitsimme, kuinka muutokset lasten määrää koskevissa ihanteissa ovat olleet suhteellisen vähäisiä viime vuosikymmeninä. Lastenhankinnan ajoittamiseen liittyvät ihanteet ovat kuitenkin muuttuneet selvästi. Kytkös avioliiton ja lastenhankinnan välillä on tullut hatarammaksi, kun osa lapsista hankitaan jo ennen avioitumista. Samoin yhä suurempi osa pareista elää varsin pitkään kaksin ennen kuin päättää hankkia lapsia – aikaisemmin parien odotettiin saavan jälkikasvua jo melko pian avioliiton solmimisen jälkeen.

Ajoittamiseen liittyvistä käsityksistä tarkastellaan tässä ensimmäisen lapsen saamisen ikään liittyviä näkemyksiä. 1970-luvun alussa naiset olivat keskimäärin noin 23-vuotiaita hankkiessaan ensimmäistä lastaan. Nykyisin lastenhankintaa on siirretty yhä myöhemmäksi, ja äidit ovat keskimäärin lähes 28-vuotiaita ja isät pari kolme vuotta vanhempia tullessaan ensimmäistä kertaa vanhemmiksi (Paajanen 2006). Suhteellisen iäkkäänä, 35-vuotiaana tai sitä vanhempana ensimmäistä lastaan synnyttävien naisten osuus on jatkuvasti kasvanut. 1980-luvun alussa 3 prosenttia ja vuonna 2007 jo 10 prosenttia ensisynnyttäjäistä oli iältään 35 vuotta tai vanhempi (Tilastokeskus Väestömuutokset 1982 ja 2006). Ensimmäistä kertaa isäksi tulevien miesten iästä ei vastaavia tilastotietoja ole saatavilla.

Minkälaisia näkemyksiä suomalaisilla on ihanteellisesta iästä hankkia lapsia, entä missä määrin toteutunut kehitys vastaa ihanteitamme? Vertailukelpoista tietoa ihanteellisesta iästä saada ensimmäinen lapsi on saatavilla vasta vuodesta 1997, jolloin Väestöliiton perhebarometrissa tiedusteltiin ensimmäistä kertaa ihanteellisen lapsiluvun lisäksi myös käsityksiä ihanteellisesta iästä tulla äidiksi tai isäksi (Reuna 1997).

Vuonna 1997 naisen ihanteellisena ikänä hankkia ensimmäinen lapsi pidettiin 25.2 vuotta ja miehen 27.4 vuotta. Kymmenen vuotta myöhemmin naisen ihanteellinen ikä oli kohonnut hieman: ikävuoteen 25.6. Miehen ihanteellinen ikä tulla isäksi oli pysynyt samana, 27.4 vuotena (Taulukko 6). Epätietoisten määrä oli samaa tasoa kuin ihanteellista lapsilukua tiedusteltaessa, vain noin 5–7 prosenttia vastaajista ei osannut ottaa kantaa siihen, mikä olisi ihanteellinen ikä tulla vanhemmaksi.

Näkemykset ihanteellisesta iästä vaihteli koulutustaustan ja sosioekonomisen aseman mukaan (Taulukko 6). Koulutustason kohoaminen ja korkeampi sosioekonominen asema nostivat myös ihanteellisena pidettyä ikää. Lapsettomien vastaajien näkemys ihanteellisesta iästä oli myös hieman korkeampi kuin niiden vastaajien mielestä, jotka olivat jo hankkineet lapsia.

Vähiten koulutettujen naisten mielestä ihanteellinen ikä tulla äidiksi oli lähes kaksi vuotta nuorempi (24.9 vuotta) kuin korkeasti koulutettujen naisten mielestä (26.8 vuotta). Sosioekonomisten ryhmien välillä erot eivät olleet yhtä suuret: ylemmät toimihenkilönaiset pitivät ihanteellisena ikänä 26.3 vuotta, yrittäjämaanviljelijänaiset 25.1 vuotta. Miesten kesken näkemykset ihanteellisesta iästä

Taulukko 6. 20–45-vuotiaiden naisten ja miesten näkemys ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi vuonna 2007.

		N	Naisen ihanteellinen ikä tulla äidiksi	Miehen ihanteellinen ikä tulla isäksi
Sukupuoli	Mies	303	25.4	27.0
	Nainen	549	25.8	27.7
Ikä	20–24	137	25.4	26.9
	25–29	179	25.9	27.7
	30–34	163	25.6	27.1
	35–39	163	25.8	27.8
	40–44	210	25.3	27.5
Lapsia	0	357	26.3	28.2
	1+	491	25.1	27.0
Sosioekon. asema	Ylempi th	167	26.3	27.9
	Alempi th	132	25.9	27.6
	Työntekijä	366	25.2	27.2
	Yrittäjä-mv	49	25.1	26.9
	Muu	135	25.8	27.3
Koulutus	Korkeintaan amm. koulu	338	24.9	27.0
	Amm. opisto, amk	311	25.8	27.7
	Yliopisto, kk	185	26.8	27.8

tulla äidiksi tai isäksi erosivat vähemmän kuin naisten kesken. Naisten näkemys ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi oli kaikissa ryhmissä hieman korkeampi kuin miesten näkemys.

Sekä naisten että miesten käsitys ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi sijoittui varhemmaksi kuin tämänhetkinen ensisynnyttäjien tai ensikertaa isäksi tulevien keski-ikä. Koulutusryhmittäiset erot ensisynnyttäjien iässä ovat kuitenkin suuria (Ruokolainen & Notkola 2007). Ne vaihtelevat perusasteen tai alemman keskiasteen tutkinnon suorittaneiden naisten 24–25 vuodesta korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden naisten lähes 29 vuoteen. Näyttääkin siltä, että vähemmän koulutetut naiset onnistuvat ajoittamaan lastenhankintansa paremmin ihannettaan vastaavaksi. Korkeasti koulutettujen naisten ihanteellisena pitämä ikä taas on lähes 2.5 vuotta nuorempi kuin näiden naisten äidiksi tuloikä keskimäärin.

Se, minkä ikäisenä on itse tullut vanhemmaksi, heijastuu mielipiteisiin ihanteellisesta iästä: mitä nuorempana vastaaja oli itse saanut ensimmäisen lapsensa, sitä alempi oli myös ihanteellisena pidetty ikä (Taulukko 7). Kuitenkin niistä naisista, jotka olivat itse saaneet ensimmäisen lapsensa vasta yli 30-vuotiaana, neljä viidestä piti ihanteellisena lastenhankinnan ajoittamista ennen 30. ikävuotta. Vaikka isäksi tuloiaan suhteen oltiin joustavampia, oli 30-vuotiaana tai sitä vanhempina isäksi tulleista miehistäkin lähes kaksi kolmesta sitä mieltä, että ensimmäinen lapsi oli ihanteellisinta hankkia ennen 30. ikävuotta. Itse vasta yli kolmikymppisenä vanhemmaksi tulleista oli siis valtaosa sitä mieltä, että lapsen tulo olisi ollut syytä ajoittaa varhemmaksi.

Ihanteellisena ei myöskään nähdä liian varhaista perheellistymistä. Suuri osa niistä vastaajista, jotka olivat itse tulleet vanhemmiksi suhteellisen nuorina, alle 25-vuotiaana, katsoi, että ihanteellisinta olisi saada ensimmäinen lapsi vasta vähän vanhempana. Alle 25-vuotiaana ensimmäisen lapsensa saaneista naisista 30–45 prosenttia piti 25. tai sitä myöhempää ikävuotta ihanteellisena ikänä tulla äidiksi. Isäksi ennen 25. ikävuottaan tulleista miehistä sen sijaan lähes kaksi kolmasosaa oli sitä mieltä, että ensimmäinen lapsi olisi ihanteellisinta saada vasta 25-vuotiaana tai tätä vanhempana.

Vaikka tietoja suomalaisten näkemyksistä ihanteellisesta iästä saada ensimmäinen lapsi ei olekaan saatavilla aikaisemmilta vuosikymmeniltä, on ihanteellisena pidetty ikä todennäköisesti kohonnut ainakin jossain määrin viime vuosikymmenten aikana. Nykyisin vain joka kymmenes on sitä mieltä, että naisen olisi ihanteellisinta saada ensimmäinen lapsensa ennen 24. ikävuotta, kun 1970-luvun alussa puolet ensisynnyttäjistä oli iältään 23-vuotiaita tai sitä nuorempia (tieto laskettu vain avioliiton aikana syntyneistä lapsista, Tilastokeskus 1972).

Vuonna 1971 tehdyssä suomalaisten terveyttä, elintapoja ja ihmissuhteita koskevassa tutkimuksessa tiedusteltiin vastaajilta sen sijaan mielipidettä siitä, milloin naisen olisi paras saada viimeinen lapsensa. Tuolloin vastaajat olivat sitä mieltä, että naisen tulisi päättää lastenhankintansa viimeistään 35-vuotiaana (Ri-

Taulukko 7. Oma vanhemmaksi-tuloikä ja näkemys ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi vuonna 2007. 20–45-v. naiset ja miehet.

NAISET Oma vanhemmaksi tuloikä	Ihanteellinen ikä tulla äidiksi, %					Yht.	N
	–19	20–24	25–29	30–34	35+		
–19	0	73	27	0	0	100	11
20–24	1	54	42	4	0	100	86
25–29	0	2	77	3	0	100	140
30–34	0	4	79	16	1	100	80
35+	0	9	73	18	0	100	11
ei lapsia, alle 30-v.	0	15	70	14	1	100	159
ei lapsia, 30+ v.	0	12	65	22	2	100	60
Kaikki naiset	0	21	67	10	1	100	547
MIEHET Oma vanhemmaksi tuloikä	Ihanteellinen ikä tulla isäksi, %					Yht.	N
	–19	20–24	25–29	30–34	35+		
–19	0	50	25	25	0	100	4
20–24	0	28	58	12	2	100	43
25–29	0	16	62	18	4	100	71
30–34	0	8	68	24	0	100	38
35+	0	14	29	43	14	100	7
ei lapsia, alle 30-v.	0	5	68	25	3	100	80
ei lapsia, 30+ v.	0	14	42	29	15	100	59
Kaikki miehet	0	14	59	23	5	100	302
Vastaajat, joilla ei ollut lapsia, on merkitty sarakkeeseen 'Oma vanhemmaksi tuloikä' kohtaan 'ei lapsia alle 30 v.' tai '30+ v.' sen mukaan, mikä oli heidän ikänsä kyselyhetkellä.							

tamies ym. 1975). 35 vuotta täyttäneiden naisten osuus synnyttäjistä oli tuolloin alle 10 prosenttia. Vuonna 2006 35-vuotiaiden tai sitä vanhempien äitien osuus oli kohonnut 19 prosenttiin.

2.4 Lastenhankinnan ihanteet lapsettomilla ja yksilapsisilla

Edellä havaittiin, kuinka oma lapsiluku vaikuttaa sekä mielipiteeseen ihanteellisesta omasta lapsiluvusta että yleensä sopivasta iästä tulla vanhemmaksi. Käsitys ihanteellisesta lapsiluvusta oli matalampi niillä, joilla itsellään oli vähemmän lapsia. Vastaavasti mitä useampia lapsia vastaajalla itsellään oli, sitä enemmän arvostettiin nuorempaa perheellistymistä. Vuoden 2008 perhebarometrissa halusimme kiinnittää huomiota juuri lapsettomien sekä yksilapsisten miesten ja naisten lastenhankintaan liittyviin toiveisiin ja ihanteisiin, koska heidän lastenhankintaa koskevat

ratkaisunsa vaikuttavat merkittävästi siihen, miten syntyvyys lähitulevaisuudessa kehittyy.

Seuraavassa tarkastelemme lapsettomien ja yksilapsisten, iältään 25–44-vuotiaiden vastaajien käsityksiä ihanteellisesta lapsiluvusta omassa perheessään sekä ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi. Samoin tarkastelemme sitä, minkälaisia käsityksiä vastaajilla on iästä, johon mennessä lapset olisi viimeistään syytä hankkia. Tarkastelu perustuu vuonna 2008 kerättyyn aineistoon.

Lapsettomien vastaajien keskimääräinen ihannelapsiluku oli alhaisempi kuin niiden vastaajien, joilla oli yksi lapsi (Taulukko 8). Nuorimpia yksilapsisia vastaajia lukuun ottamatta sekä lapsettomien että yksilapsisten vastaajien näkemys ihannelapsiluvusta oli selvästi alhaisempi – 1.8–2.2 lasta – kuin samanikäisten suomalaisten ilmoittama keskimääräinen ihanteellinen lapsiluku, 2.5 lasta. Lapsettomien vastaajien joukossa oli merkittävästi enemmän niitä, jotka pitivät joko lapsettomuutta tai pientä – korkeintaan yhden lapsen – perhettä ihanteenaan. Pienen perheen ihanne yleistyi vastaajien iän myötä. Osa vastaajista muokkaa todennäköisesti ihannettaan vastaamaan omaa elämäntilannettaan, ja lapsettomuudesta tai yhdestä lapsesta tulee aikaa myöten haluttu vaihtoehto. Osaltaan osuuden kasvu johtuu tämän aineiston keruutavasta: tämän aineiston vanhimmat, 35 vuotta täyttäneet lapsettomat tai yksilapsiset vastaajat edustavat jo varsin valikoitunutta joukkoa samanikäisestä väestöstä. On todennäköistä, että heistä suuremmalle osalle lapsettomuus tai yhden lapsen päätyminen ovat olleet toivottu vaihtoehto jo alun alkaen.

Omaa ihanteellista lapsilukuaan ei osannut nimetä 15 prosenttia vastaajista. Miehet ja naiset vastasivat kysymykseen lähes yhtä usein. Ihanteellisen oman lapsiluvun ilmoittaminen oli sen sijaan hankalinta vähiten koulutetuille, iäkkäämille ja lapsettomille vastaajille (18–22 prosenttia näistä vastaajista ei ilmoittanut käsitystään ihanteellisesta lapsiluvusta).

Taulukko 8. Lapsettomien ja yksilapsisten 25–44-vuotiaiden miesten ja naisten käsitys ihanteellisesta lapsiluvusta omassa perheessään vuonna 2008.

	Ikä	Miehet					Naiset				
		Keski-arvo	Ihanteellinen lapsiluku 0 %	1 %	3+ %	N	Keski-arvo	0 %	1 %	3+ %	N
Lapsettomat	25–29	2.2	4.7	7.0	31.0	129	2.2	5.3	8.1	38.5	262
	30–34	2.0	12.2	4.1	21.4	98	1.9	10.8	12.9	26.7	101
	35–39	1.8	13.3	15.5	16.7	90	1.5	19.0	19.0	11.4	105
	40–44	1.8	16.7	13.0	24.1	54	1.5	20.2	21.4	15.5	84
Yksi lapsi	25–29	2.4	0	8.7	40.0	115	2.5	1.0	6.8	49.8	207
	30–34	2.2	0.7	9.6	28.8	146	2.2	0	11.8	36.3	204
	35–39	2.0	1.0	17.7	25.0	96	2.0	0	20.1	18.7	134
	40–44	1.9	0	28.1	20.8	96	1.8	0	33.1	13.6	118

Lastenhankintaan vaikuttavien tekijöiden näkökulmasta kiinnostavaa on kuitenkin se, että varsin suuri osa 25–34-vuotiaista, kyselyhetkellä vielä lapsettomista miehistä ja naisista piti ihanteenaan korkeintaan yhtä lasta. Lähes joka seitsemäs mies ja jopa joka kuudes nainen tästä ryhmästä piti pientä perhettä ihanteenaan. Yksilapsisista, iältään 25–34-vuotiaista vastaajista joka kymmenes piti mieluisimpana lapsilukuna perheessä yhtä lasta, yhdeksän kymmenestä toivoi isompaa perhettä.

Millaisiin tekijöihin pienen perhekoon ihannointi liittyy nuorten aikuisten keskuudessa? Pienen perhekoon ihanteen yhteyttä taustatekijöihin tarkasteltiin logistisen regression avulla 25–34-vuotiaiden lapsettomien tai yksilapsisten vastaajien keskuudessa (ks. Liitetaulukko 4). Iän ja lapsiluvun vakioinnin jälkeen eri tekijöiden yhteyttä pienen perhekoon ihanteeseen tarkasteltiin malleissa yksitellen.

Pienemmän perhekoon ihannointi oli yhteydessä vähäisempään koulutukseen, yksin elämiseen tai elämiseen parisuhteessa samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa sekä uskonnon pitämiseen vähemmän tärkeänä. Myös ne miehet, joiden taloudessa asui kumppanin lapsia, jotka eivät olleet parin yhteisiä, pitivät muita miehiä useammin ihanteenaan pientä perhettä. On mahdollista, että osalle eläminen ilman parisuhdetta ja lapsettomana ovat saman valintaprosessin tulosta: elämä ilman perhettä (parisuhdetta ja/tai lasta) on alun perin koettu tyydyttävimmäksi vaihtoehdoksi ja lapsilukutoive määräytyy sen mukaisesti. Osa voi kuitenkin muokata lapsilukuihannettaan oman parisuhdetilanteensa mukaan. Siten esimerkiksi yksin elävät saattavat muokata lapsilukuihannettaan alaspäin pitäessään tätä vaihtoehtoa realistisimpana nykyisessä elämäntilanteessaan.

Koulutuksen yhteys pienen perhekoon ihanteeseen selittyy osin vastaajien elämänvaiheella ja tämän aineiston keruutavasta. Korkeammin koulutetut aloittavat lastenhankintansa myöhemmin kuin vähemmän koulutetut, joten tässä aineistossa korkeammin koulutetuista suurempi joukko oli vielä ”perheuransa” alkuvaiheessa. Heidän ihanteensa vastasivat siten myös todennäköisesti enemmän suomalaisten ihanteita keskimäärin. Vähemmän koulutetut ovat puolestaan valikoituneempi ryhmä – heidän vastaavasta ikä- ja koulutusryhmästään suuri osa oli jo hankkinut yhden tai useampia lapsia, eikä siten kuulunut tämän tutkimuksen otokseen. Otokseen mukaan tulleissa lapsettomissa tai yksilapsisissa vähemmän koulutetuissa on siten todennäköisesti jo enemmän niitä, joiden lapsilukuihanteetkin olivat suhteellisen alhaiset.

Työssäkäynti tai työttömyys ei heijastunut miesten ihanteisiin, mutta naisista työttömät ja varsinkin työelämän ulkopuolella olevat pitivät ihanteenaan pientä perhettä useammin kuin työssäkäyvät naiset. Tulojen vaikutus ihanteisiin vaihteli koulutuksen ja lapsiluvun mukaan. Korkeasti koulutettujen lapsettomien miesten kohdalla pienen perheen ihannointi väheni tulojen lisääntymisen myötä, mutta muissa koulutusryhmissä tulojen vaikutus oli päinvastainen. Yksilapsisten mies-

ten kohdalla tulotason kohoaminen kasvatti ihanteellisena pidettyä lapsimäärää koulutustasosta riippumatta. Naisten kohdalla tulotason vaikutus oli osin vastakkainen 0- ja 1-lapsisilla: Lapsettomista naisista pieni- ja toisaalta suurituloiset naiset pitivät pientä perhettä ihanteenaan keskituloisia useammin, yksilapsisten naisten kohdalla tulotason kohoaminen lisäsi pienen perheen ihannointia. Naisten kohdalla tulotason vaikutus ei vaihdellut koulutuksen mukaan.

Kysyimme vastaajilta myös miten tärkeäksi he kokivat ansiotyön ja uran omassa elämässään. Voimakas työorientaatio heijastui lapsilukuihanteisiin eri tavoin miehillä ja naisilla. Työtä ja uraa hyvin tärkeänä pitävät miehet esittivät muita miehiä harvemmin ihanteekseen pienen perheen. Naisten kohdalla työorientoituneisuus näytti päinvastoin olevan yhteydessä pienen perhekoon ihannointiin. Sukupuolten tasa-arvoa perheessä tärkeänä pitävät miehet näyttäisivät pitävän pientä perhettä ihanteellisena hieman useammin kuin muut miehet, mutta yhteys ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Naisten kohdalla tasa-arvon kannatus ei heijastunut perhekokoa koskeviin ihanteisiin.

Vastaajien elämäntilanteeseen liittyvien tekijöiden rinnalla myös lapsuudenkotiin liittyvillä tekijöillä on yhteyttä lapsilukuihanteisiin. Omien sisarusten lukumäärä heijastui siihen, mitä vastaajat itse pitivät mieluisimpana lapsilukunaan. Mikäli vastaaja oli itse ainokainen tai kasvanut pienessä perheessä, piti hän selvästi useammin kuin monilapsisissa perheissä kasvaneet vastaajat pientä perhettä myös omana ihanteenaan.

Myös omien vanhempien parisuhde heijastui ihanteisiin. Omien vanhempien eron kokeneet naiset pitivät korkeintaan yhtä lasta ihanteellisimpana perhekokona muita useammin. Näkemys oman vanhemman kyvystä kasvattajana heijastui myös selvästi sekä miesten että naisten omiin lapsilukutoiveisiin. Jos omiin vanhempiin oltiin tyytymättömiä, oma lapsilukuihanne asettui selvästi alemmas kuin muilla vastaajilla. Kyse oli tällöin useimmiten vastaajasta, jonka mielestä oma isä oli ollut huono vanhempi. Vaikka myös tyytymättömyys omaan äitiin vanhempana heijastui lapsilukuihanteisiin, hyvin harva vastaaja oli tyytymätön omaan äitiinsä kasvattajana.

Poikkileikkaustutkimus ei pysty osoittamaan yksiselitteisesti syy-seuraussuhteita, ja varsinkin arvostusten yhteys lapsilukuihanteisiin voi olla luonteeltaan kahdensuuntaista. Lapsiin tai perheeseen liittyvät näkemykset voivat ohjata perhettä tai perheellistymistä tai jopa työhön tai koulutukseen osallistumista koskevia valintoja. Elämässään alun perin perhettä tai lapsia vähemmän tärkeänä pitävät saattavat esimerkiksi valita pidemmän koulutusuran tai hakeutua muita herkemmin työhön tai ammattiin, jonka yhteensovittaminen perheen kanssa on vaikeaa. Toisaalta työelämän vaatimukset voivat yhtä lailla heijastua perheellistymistä koskeviin näkemyksiin – vaikeus yhdistää työtä ja perhettä halutulla tavalla voi alentaa lapsilukua koskevia mieltymyksiä ja vähentää halua hankkia (lisää) lapsia.

2.5 Vanhemmaksi – mutta myöhemmin?

Seuraavaksi tarkastelemme, minkälaisia käsityksiä 25–44-vuotiailla lapsettomilla tai yksilapsisilla vastaajilla oli ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi. Ovatko he valmiimpia siirtämään lapsen hankintaa myöhäisempään ikävaiheeseen? Lastenhankinnan esteiden ohella myös käsitykset siitä, milloin on sopivinta tulla vanhemmaksi vaikuttavat perheenperustamispäätöksiin. Missä määrin 25–44-vuotiaat lapsettomat tai yksilapsiset pitävät ihanteellisena lastenhankinnan siirtämistä myöhemmälle iälle?

Lapsettomien tai yksilapsisten vastaajien näkemys ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi oli keskimäärin noin vuoden verran korkeampi kuin muiden samanikäisten näkemys (Taulukko 9). Näiden vastaajien mielestä oli naiselle sopivin ikä tulla äidiksi 26–27 vuotta ja miehelle tulla isäksi 28–29 vuotta. Lapsettomista tai yksilapsisista vastaajista kuitenkin suurempi osa kuin muista samanikäisistä miehistä ja naisista oli valmiimpi siirtämään ensimmäisen lapsen hankintaa 30. ikävuoteen tai sitä myöhemmäksi. Vastaajista joka viides piti 30. tai sitä myöhempää ikävuotta ihanteellisena ikänä tulla äidiksi. Jopa lähes puolet oli sitä mieltä, että miehelle soveliaain ikä tulla isäksi oli vasta 30-vuotiaana tai sitä vanhempana. Edellä havaitsimme, että samanikäisistä suomalaisista vain joka kymmenes olisi ollut valmis siirtämään ensimmäisen lapsen hankintaa naisen kohdalla, ja kolmannes miehen kohdalla yli 30. ikävuoden.

Kuinka suuri osa lapsettomista vastaajista katsoi, että ihanteellinen ikä hankkia lapsia oli vielä edessäpäin? Entä kuinka monella ihanteellinen ikä sijoittui nuoremaksi kuin mitä vastaaja itse oli?

Alle 30-vuotiaista lapsettomista miehistä 40 prosenttia oli sitä mieltä, että ihanteellinen ikä oli vielä edessäpäin, naisista tätä mieltä oli alle kolmannes. 30 vuotta täyttäneistä vastaajista sen sijaan enää harva sijoitti ihanteellista ikää omaa ikäänsä korkeammalle – valtaosa heistä oli sitä mieltä, että lastenhankinta olisi ollut syytä ajoittaa nuoremaksi.

Taulukko 9. 25–44-vuotiaiden 0/1-lapsisten miesten ja naisten näkemys ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi vuonna 2008.

	Ikä	Miehet			Naiset		
		Ihanteellinen ikä Naiselle	Ihanteellinen ikä Miehelle	N	Ihanteellinen ikä Naiselle	Ihanteellinen ikä Miehelle	N
Lapsettomat	25–34	26.2	28.1	193	27.1	28.9	321
	35–44	25.6	28.1	125	27.1	29.4	190
Yksi lapsi	25–34	25.2	26.9	234	26.0	28.0	375
	35–44	25.8	27.8	164	26.9	29.0	224

Yksilapsisista vastaajista yli puolet oli sitä mieltä, että ihanteellinen ikä hankkia lapsia olisi ollut varhemmin kuin mihin itse oli päätynyt. Sen sijaan alle 25-vuotiaana ensimmäisen lapsensa hankkineista miehistä 70 prosenttia ja naisista hieman alle puolet oli sitä mieltä, että ihanteellinen ikä hankkia ensimmäinen lapsi olisi ollut vasta myöhemmin.

Lapsettomilta ja yksilapsisilta kysyttiin myös näkemystä siitä, mihin ikään mennessä olisi sopivinta hankkia viimeinen lapsi. Sopivin ikä naiselle saada viimeinen lapsensa oli vastaajien mielestä 38.5–40 vuotta, miehelle 39.5–43 vuotta. Lastenhankinnan sijoittumista 40. ikävuoden jälkeen ei juuri pidetty ihanteellisena. Vain 13 prosenttia vastaajista katsoi, että naiselle sopiva ikä saada viimeinen lapsi oli 40. ikävuoden jälkeen. Miesten kohdalla rajana pidettiin 45. ikävuotta, vain 14 prosenttia vastaajista oli valmis ulottamaan miehen kohdalla lastenhankinnan vielä 45. ikävuoden jälkeen. Naiset olivat hieman miehiä suopeampia ulottamaan lastenhankinnan myöhempiin ikävuosiin.

2.6 Lapsiin liittyvät odotukset ja mielipiteet

Vanhemmaksi tulon ajatellaan yleensä merkitsevän isoa muutosta yksilöiden ja parien elämässä. Tarkastelemme tämän luvun lopuksi suomalaisten mielipiteitä lapsen syntymisen merkityksestä perheelle tai yksilön hyvinvoinnille. Entä minkälaisia vaikutuksia vanhemmaksi tulolla koetaan olevan omaan elämään – nähdäänkö lapsi uhkana vai etuna parisuhteen tai työn kannalta?

Taloudellisilla tai työhön liittyvillä tekijöillä on pyritty selittämään lastenhankinnan siirtämistä sekä lapsiluvun alenemista. Missä määrin lapsen syntymän pelätään lisäävän taloudellisia ongelmia perheessä? Kaisa Ketokiven tutkimuksessa nuoret opiskelijat siirsivät vanhemmaksi tuloa mm. sen vuoksi, että lapsen pelättiin kaventavan valintamahdollisuuksia (Ketokivi 2002). Elämäntyylien yksilöllistymisen myötä on oletettu, että lasten hankkiminen on monille vain yksi vaihtoehto monien muiden, keskenään kilpailevien elämäntavoitteiden kanssa. Missä määrin nuoret aikuiset kokevat että lapsi on riski ystävien tai uran kannalta?

Tässä perhebarometrissa tiedusteltiin 25–44-vuotialta lapsettomilta tai yksilapsisilta miehiltä ja naisilta heidän yleisiä, lapsiin liittyviä näkemyksiään sekä käsityksiä siitä, miten lapsen tulo vaikuttaisi heidän omaan elämäänsä. Lastenhankintaan liittyviä yleisiä näkemyksiä tarkastellaan kaikkien vastaajien keskuudessa, mutta lapsen tulon vaikutuksia koskevia mielipiteitä tarkastellaan vain lapsettomien vastaajien keskuudessa.

Lapset eivät ole ainoa tie onnellisuuteen niille suomalaisille, joilla oli itsellään korkeintaan yksi lapsi. Yhdeksän kymmenestä vastaajasta oli sitä mieltä, että ihminen voi olla täysin onnellinen, vaikka ei hankkisikaan lapsia (Kuvio 8). Päätöstä olla hankkimatta lapsia ei myöskään pidetty itsekkyyden ilmauksena. Lapset edus-

tavat kuitenkin merkittävää mielihyvää ja läheisyyttä: Lähes kaksi kolmesta oli sitä mieltä, että suhde omaan lapseen oli ihmisen läheisin ihmissuhde. Lapsettomista vastaajistakin tätä mieltä oli lähes puolet.

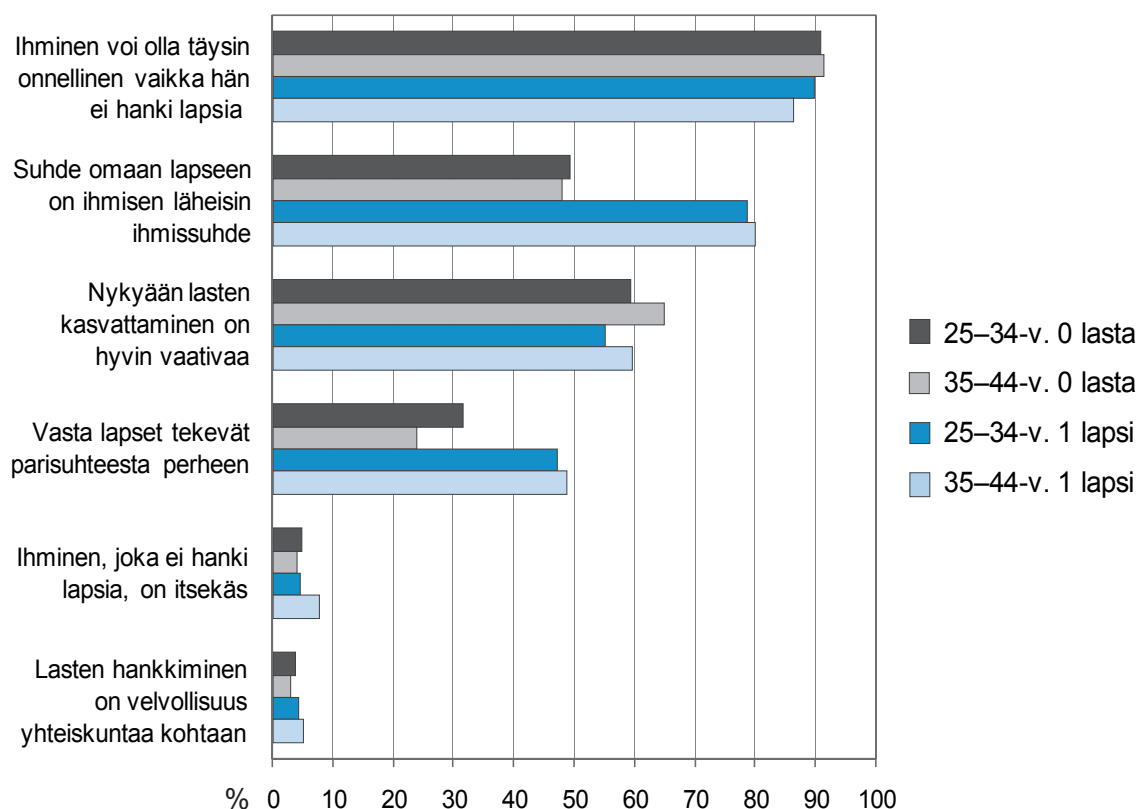
Lasten kasvattaminen nähdään vaativana. Lapsettomista tätä mieltä oli useampi kuin niistä vastaajista, joilla oli jo yksi lapsi. Suuri osa vastaajista oli myös sitä mieltä, että vasta lapsen myötä pariskunnasta tulee perhe. Lähes puolet miehistä ja joka kolmas nainen oli tätä mieltä. Lapsettomat vastaajat olivat yksilapsisia vastaajia harvemmin samaa mieltä väitteen kanssa.

Lapsiin liittyvät näkemykset erosivat jossain määrin koulutuksen mukaan. Vähemmän koulutetut olivat muita useammin sitä mieltä, että vasta lapsi tekee perheen ja että vanhemman ja lapsen välinen side on ihmisen läheisin ihmissuhde. Sen sijaan koulutuksen lisääntyminen vahvisti näkemystä lasten kasvattamisen vaativuudesta.

Vastaajilta tiedusteltiin myös heidän näkemyksiään siitä, miten lapsen saaminen vaikuttaisi heidän omaan elämäänsä. Seuraavassa tarkastellaan lapsettomien miesten ja naisten käsityksiä siitä, mikä merkitys vanhemmaksi tulolla olisi mm. parisuhteen, työn, tai muun elämän kannalta.

Noin kolmasosa lapsettomista miehistä ja naisista oli sitä mieltä, että lapsen saamisen myötä taloudelliset ongelmat kasvavat (Kuvio 9). Varsinkin työttömät

Kuvio 8. Lapsiin liittyvät mielipiteet 25–44-vuotiailla, 0- tai 1-lapsisilla suomalaisilla vuonna 2008. Väitteen kanssa täysin tai melko samaa mieltä olevien osuus, %.

naiset, määräaikaista tai osa-aikatyötä tekevät tai pienituloiset vastaajat sekä opiskelijat katsoivat, että lapsen tulo heikentäisi taloudellista toimeentuloa. Vastaajien ikä ei merkittävästi vähentänyt pelkoa siitä, missä määrin lapsen tulon koettiin lisäävän taloudellisia ongelmia.

Lapseen liitetyt työssäkäyntiä tai uraa koskevat kielteiset vaikutukset näyttivät sen sijaan koskevan pääsääntöisesti naisia. Lähes joka kolmas lapseton nainen katsoi, että lapsen syntymä heikentäisi työssäkäyntimahdollisuuksia ja runsas neljäsosa oli sitä mieltä, että uralla etenemisen mahdollisuudet heikkenisivät lapsen myötä. Varsinkin määräaikaista työtä tekevät naiset kokivat lapsen tulon riskinä työn tai uran kannalta.

Lasten saannin vaikutukset miesten elämään näyttäytyivät varsin erilaisina. Lapsettomista miehistä vain joka kymmenes katsoi lapsen vähentävän työssäkäyntimahdollisuuksia ja vain kuusi prosenttia piti lasta uran esteenä. Yrittäjämiehet sekä opiskelijamiehet kokivat muita miehiä useammin lapsen saamisen haittaavan työssäkäyntimahdollisuuksia. Miehistä sen sijaan lähes joka seitsemäs oli sitä mieltä, että puolison ura vaikeutuisi lapsen syntymän myötä. Naiset eivät juuri nähneet lapsen syntymän vaikeuttavan puolison uraa.

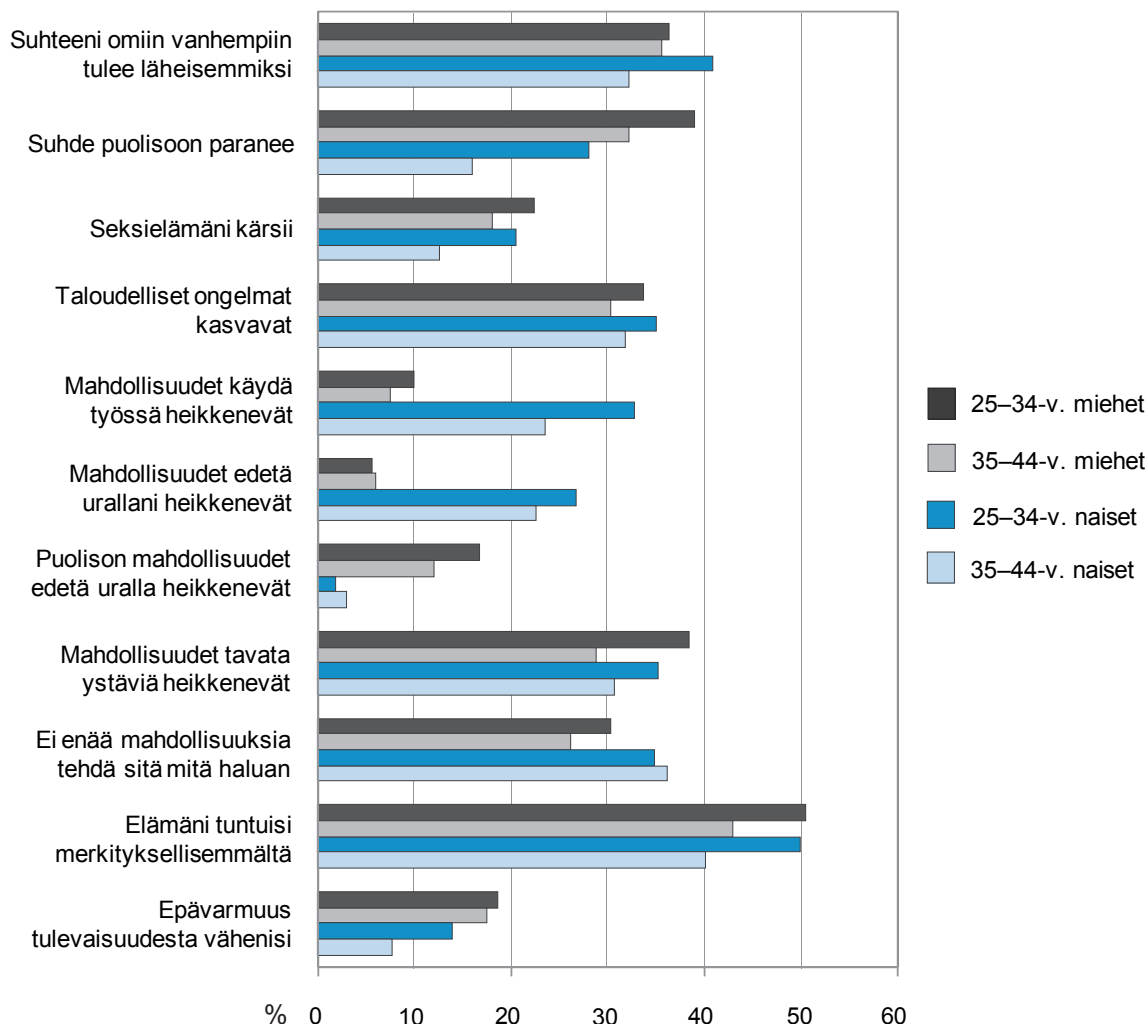
Elämäntyyliin liittyvät riskit nousivat esiin taloudellisten ongelmien rinnalla. Hieman useampi kuin joka kolmas lapseton vastaaja oli sitä mieltä, että lasten tulo vähentäisi mahdollisuuksia tavata ystäviä tai tehdä sitä mitä haluaa. Varsinkin naiset kokivat lapsen syntymän estävän muiden kiinnostavien asioiden tekemisen. Nuoremmat vastaajat ja miehet olivat puolestaan enemmän huolissaan ystävien kanssa vietetyn ajan vähenemisestä.

Vanhemmuuteen liitettiin myös myönteisiä vaikutuksia. Moni odotti, että lapsen tulo vahvistaisi siteitä sekä omiin vanhempiin että puolisoon. Jopa 40 prosenttia lapsettomista nuorista miehistä katsoi, että lapsen saaminen vaikuttaisi myönteisesti puolisoitten väliseen suhteeseen. Tätä mieltä olivat varsinkin ne miehet, jotka seurustelivat mutta eivät asuneet yhdessä kumppaninsa kanssa. Lapsettomista naisista sen sijaan vain noin joka neljäs katsoi lapsen saamisen vahvistavan puolisoitten suhdetta. Avoliitossa elävien tai seurustelevien naisten odotukset lapsen myönteisestä vaikutuksesta parisuhteeseen olivat suuremmat kuin avioliitossa elävien naisten. Joka viides kuitenkin oletti, että seksielämä kärsisi lasten tulon myötä. Miehet olivat tässä asiassa pessimistisempiä kuin naiset, mutta myös nuoremmista naisvastaajista joka viides uskoi lapsen saamisen heikentävän seksielämää.

Lähes puolet vastaajista oli sitä mieltä, että läheisten ihmissuhteiden vahvistumisen lisäksi elämä tuntuisi lasten myötä merkityksellisemmältä. Nuoremmat vastaajat olivat tätä mieltä hieman useammin kuin vanhemmat vastaajat.

Joka viides mies koki myös, että epävarmuus tulevaisuudesta vähenisi lastentulon myötä, naisista tätä mieltä oli vain noin 10 prosenttia. Miesten epävarmuus näytti kytkeytyvän toisaalta työhön, toisaalta parisuhteeseen. Työhön liittyvien syiden vuoksi epävarmemmassa elämäntilanteessa olevat miehet (osa-aikatyö, työttömyys,

Kuvio 9. Minkälaisia vaikutuksia lapsen saamisella olisi omassa elämässäsi?
Lapsettomat 25–44-v. miehet ja naiset (vuonna 2008). Väitteen kanssa
täysin tai melko samaa mieltä olevien osuus, %.

määräaikainen työsuhde) kokivat lapsen tulon vähentävän epävarmuutta. Varsinkin vähemmän koulutetut tai iäkkäämmät miehet olivat tätä mieltä. Myös parisuhteen epävarmuus heijastui miesten näkemyksiin. Seurustelevat miehet tai ne miehet, jotka olivat vasta solmineet liittonsa, olivat (pidempään) avo- tai avioliitossa eläviä miehiä useammin sitä mieltä että lapsen tulo vähentäisi epävarmuutta elämässä.

Naisten kohdalla epävarmuuden vähentyminen oli selvästi yhteydessä vain ikään: nuoremmat naiset kokivat vanhempia naisvastaajia useammin lapsen saamisen vähentävän epävarmuutta elämässä. Nuorten naisten kohdalla myös työhön liittyvä epävarmuus lisäsi uskoa siihen, että lapsen myötä epävarmuus vähenisi. Naisilla odotus epävarmuuden vähenemisestä ei sen sijaan näyttänyt olevan yhteydessä parisuhteeseen.

Miehet siis odottivat toisaalta parisuhteeseen, toisaalta työhön liittyvän epävarmuuden lievenevän lapsen tulon myötä. Naisista vain epävarmassa työtilan-

teessa olevat nuoret naiset kokivat lapsen syntymän vähentävän epävarmuutta elämässään.

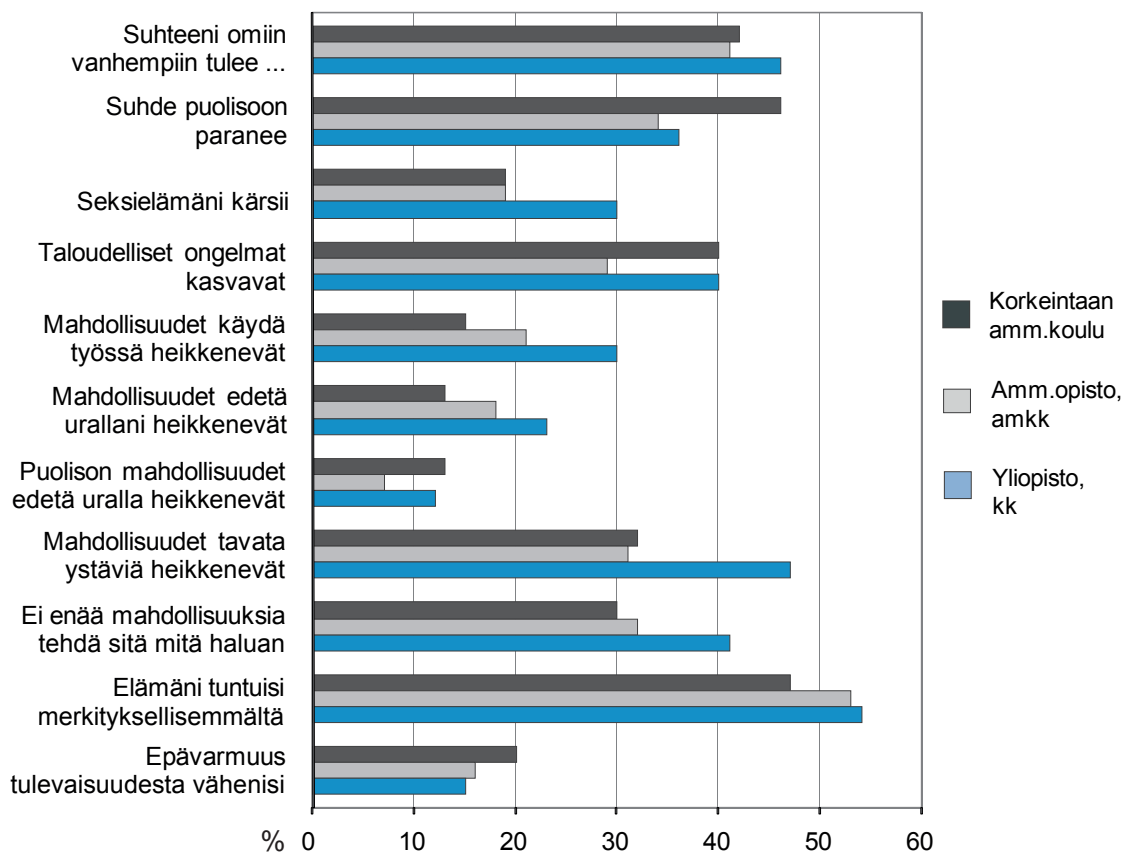
Seuraavassa tarkastellaan vielä erikseen koulutusryhmien välisiä eroja siinä, miten vanhemmaksi tulon odotettiin vaikuttavan omassa elämässä (Kuvio 10).

Sekä vähemmän koulutetut että korkeasti koulutetut kokivat taloudellisten ongelmien lisääntyvän lasten myötä. Miesten kohdalla erot koulutusryhmien välillä olivat pienemmät kuin naisilla. Sukupuolten välinen näkemysero oli myös suurin korkeasti koulutettujen kohdalla. Korkeasti koulutetuista miehistä selvästi harvempi kuin saman koulutustason naisista katsoi taloudellisten ongelmien kasvavan vanhemmuuden myötä.

Työhön liittyvät riskit korostuivat sitä enemmän, mitä koulutetumpia vastaajat olivat. Varsinkin korkeasti koulutetut naiset pitivät lasta riskinä työhön osallistumisen kannalta. Kolmannes heistä katsoi, että lapsen saaminen heikentää työssäkäyntimahdollisuuksia ja jopa 40 prosenttia oli sitä mieltä, että uralla eteneminen vaikeutuu lapsen myötä.

Koulutetuimmille vastaajille olivat tärkeitä myös elämäntyyliin liittyvät tekijät. Korkeasti koulutetut miehet ja naiset katsoivat muita useammin, että vanhem-

Kuvio 10. Minkälaisia vaikutuksia lapsen saamisella olisi omassa elämässäsi?
Lapsettomat 25–44-v. miehet ja naiset koulutuksen mukaan (vuonna 2008).
Väitteen kanssa täysin tai melko samaa mieltä olevien osuus, %.

maksi tulo vähentää mahdollisuuksia tehdä muita itselle tärkeitä asioita tai tavata ystäviä. Toisaalta varsinkin naisvastaajista koulutetummat olivat useammin kuin vähemmän koulutetut sitä mieltä, että lapsi tuo elämään merkitystä. Vähemmän koulutetut miehet puolestaan kokivat muita ryhmiä useammin vanhemmuuden vähentävän epävarmuutta tulevaisuudesta.

Lapsen merkitys puolisoiden väliseen suhteeseen korostui varsinkin vähemmän koulutettujen vastauksissa. Toisaalta lapsen syntymän vaikutuksesta seksielämään olivat eniten huolissaan korkeasti koulutetut vastaajat.

2.7 Yhteenvetoa

Suomalaisten käsitykset ihanteellisesta lapsimäärästä omassa perheessään eivät näytä merkittävästi muuttuneen parin viime vuosikymmenen aikana. Valtaosa suomalaisista haluaa perheeseensä kaksi tai kolme lasta. Lapsettomuus tai korkeintaan yhden lapsen perhe ei ainakaan toistaiseksi tunnu suomalaisten mielestä kovin halutulta vaihtoehdolta: vuonna 2007 kerätyn kyselyaineiston perusteella vain pari prosenttia piti lapsettomuutta ihanteellisena vaihtoehtona ja 4 prosentin mielestä yksi lapsi olisi mieluisin perhekokoon. Naisten ja miesten näkemykset olivat myös varsin samansuuntaisia, naisten mieluisin perhekokoon oli keskimäärin 2.5 lasta, miesten 2.6 lasta. Moni myös toivoo nykymitoissa suurehkoa perhettä. Useampi kuin kaksi viidestä suomalaisesta pitää ihanteellisena lapsilukuna vähintään kolmea lasta, joka kymmenes vähintään neljää lasta. Moniin muihin Euroopan maihin verrattuna suomalaisten toiveet näyttävät siis olevan korkealla, eikä meillä ainakaan vielä ole näkyvissä merkittävää pienen perheen (0–1 lasta) ihanteen lisääntymistä nuorten aikuistenkaan kohdalla.

Eurooppalaisittain korkeasta hedelmällisyydestä huolimatta eivät kaikki suomalaisetkaan näytä joko haluavan tai pystyvän toteuttamaan lapsilukuihannettaan. Kun 30–49-vuotiaiden vastaajien toteutunutta lapsilukua verrattiin vastaajien mieluisimpana pitämään lapsilukuun, lähes 40 prosenttia oli jäänyt ihanteestaan. Selvin epäsuhta oli 0- ja 1-lapsisilla vastaajilla, joista valtaosa ei ollut tavoittanut ihannettaan. Kun tarkastelu kohdistettiin 35–44-vuotiaisiin lapsettomiin tai yhden lapsen vanhempisiin, heistä vain noin viidesosa oli tyytyväinen lapsilukuunsa, ja neljä viidestä ilmoitti ihanteelliseksi lapsiluvukseen nykyistä suuremman määrän. Vaikka ihanteellisen lapsiluvun käyttäminen mittarina toteutumattomasta hedelmällisyydestä on monella tapaa ongelmallista, näyttää kuitenkin siltä, että lastenhankintaa koskevat haaveet jäävät monilta toteutumatta.

Korkeamman lapsiluvun lisäksi suomalaiset haluaisivat myös ajoittaa lastenhankinnan hieman varhaisemmaksi kuin mitä se tällä hetkellä tapahtuu. Ensisynnyttäjän keski-ikä, 28 vuotta, on pari–kolme vuotta vanhempi kuin suomalaisten

ihanteellisena pitämä ikä tulla äidiksi. Vaikka ensi kertaa isäksi tulleiden miesten ikää koskevat tilastotiedot ovat puutteellisia eikä ensi-isien iästä ole saatavana tarkkoja tietoja, myös miesten toivottaisiin tulevan isäksi pari–kolme vuotta aikaisemmin kuin nykyisin, lähes 30-vuotiaana. Varsinkin korkeammin koulutettujen miesten ja naisten mielestä ihanteellinen ikä tulla vanhemmaksi sijoittuu selvästi varhemmaksi kuin mihin korkeasti koulutetut nykyään keskimäärin päätyvät.

Tämän vuoden barometrissa haluttiin keskittyä erityisesti lapsettomien ja yksilapsisten 25–44-vuotiaiden lastenhankinta-aikeisiin ja sen esteisiin. Tässä ryhmässä perhettä koskevat ihanteet olivat hieman alemmat kuin muun väestön keskimäärin, mutta heistäkin valtaosa piti ihanteenaan kahta tai kolmea lasta. Moni lapsenhankintaa yli 30. ikävuoden siirtäneistä katsoi, että lapsi olisi ollut ihanteellisinta ajoittaa aikaisemmaksi.

Nuorista, tutkimushetkellä vielä lapsettomista miehistä ja naisista kuitenkin lähes 15 prosenttia piti ihanteenaan korkeintaan yhtä lasta. Yksilapsisista, iältään 25–34-vuotiaista vastaajista joka kymmenes piti mieluisimpana lapsilukuna perheessään yhtä lasta. Pienen perheen ihanne liittyi osin omiin lapsuuskokemuksiin: ainokaisena kasvaneet, eroperheiden lapset tai omiin vanhempia kasvatettiin tyytymättömät pitivät itse pientä perhettä ihanteenaan. Toisaalta myös nykyinen elämäntilanne vaikutti ihanteisiin. Vähäisempi koulutus, yksin eläminen sekä työttömyys naisilla lisäsi pienen perheen ihannointia. Tulojen vaikutus oli naisilla kahdensuuntainen, pientä perhekokoa pitivät ihanteenaan toisaalta pienituloiset mutta myös suurituloiset naiset, miehillä suuremman perhekoon ihannointi lisääntyi tulotason kasvaessa.

Vaikka lapsettomuus elämäntapana hyväksytäänkin, vuoden 2008 perhebarometriin vastanneille lapsettomille ja yksilapsisille vastaajille lapsi merkitsee henkilökohtaisen hyvinvoinnin lähdettä. Lapsettomista vastaajista yli puolet piti suhdetta lapseen ihmisen läheisimpänä ihmissuhteena, yksilapsista vastaajista vielä useampi oli tätä mieltä. Lapsen tulon nähtiin vahvistavan parin välistä sidettä sekä suhteita muihin läheisiin ihmisiin.

Lapsentuloon liitettiin kuitenkin myös epäilyjä ja pelkoja. Yli kolmasosa lapsettomista vastaajista katsoi, että taloudelliset ongelmat kasvavat lapsen syntymän myötä. Lapsi merkitsi myös riskiä työn kannalta: lähes joka neljäs nainen uskoi, että työssäkäynti vaikeutuu lapsen myötä tai lapsi on este uralla etenemiselle. Miehet eivät juuri olleet huolissaan lapsen vaikutuksesta omaan työhönsä. Lapsen kielteisestä vaikutuksesta työhön ja talouteen olivat huolissaan varsinkin nuoremmat korkeasti koulutetut vastaajat. Jopa 40 prosenttia korkeasti koulutetuista naisista katsoi, että työssäkäynti vaikeutuu lapsen myötä, ja joka kolmas oli sitä mieltä, että ammatissa etenemisen mahdollisuudet kapenevat. Vaikka perhepoliittiset tukimuodot ovat Suomessa onnistuneet ainakin jossain määrin lieventämään lapsesta naisten työssäkäynnille aiheutuvia riskejä, työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat epäilyttävät silti vielä monia lasta suunnittelevia naisia.

Pienten perheiden lastenhankinta-aikeet

3

Edellisen luvun lastenhankintaa koskevien ihanteiden jälkeen siirrymme askelta konkreettisemmalle tasolle, vastaajien todellisiin aikeisiin. Keskitymme pienten lapsilukujen talouksiin ja vuoden 2008 kyselyn lapsettomiin tai yksilapsisiin vastaajiin. Moniko heistä aikoo yhden tai useamman lapsen vanhemmaksi ja millä aikavälillä? Tarkastelemme pienten perheiden lastenhankinta-aikeita, parisuhteen merkitystä siinä, lapsen ajoittamista ja suunniteltua lasten lukumäärää. Kuvaamme erityisesti näiden yhteyttä ikään, sukupuoleen, ja koulutukseen. Raportin seuraavissa luvuissa erittelemme tarkemmin vastaajien lastenhankintaan liittyviä kokemuksia sekä tarkastelemme lastenhankinnan siirtymistä ja sen taustatekijöitä.

Pohtiessamme lastenhankinnan aikeita emme tarkastele kaikkia teitä vanhemmuuteen. Tiedämme, että tahaton lapsettomuus on yhä yleisempi ongelma, ja että monet vanhemmaksi aikovat eivät saa lasta johtuen sopivan puolison puuttumisesta tai lisääntymisterveydellisistä ongelmista. Toisaalta jokaisella lienee tuttava, joka ensin ilmoittaa ettei halua lapsia tai että lapsia on perheessä jo sopiva määrä, mutta jolle syntyykin kuin yllättäen uusi vauva. Elämästä löytyy vahinkoraskauksia, odottamattomia käännteitä ja muuttuneita suunnitelmia.

Aikomukset ennakoivat kuitenkin kohtuullisen hyvin lähivuosien syntyvyyttä, varsinkin suhteellisen vakaassa yhteiskunnassa (Quesnel-Vallée & Morgan 2003). Toteutunut lastenhankinta ei nykyään ole ainakaan aikeita suurempaa. Aikeet ovat myös paras perustelu yhteiskunnalliselle päätöksenteolle. Jos ihminen ei halua tai ei aio hankkia lapsia, ei välttämättä ole mitään syytä yrittää muuttaa tätä kantaa, vaikka voi tietenkin olla tärkeää ymmärtää siihen liittyviä syitä. Lastenhankinta-aikomukset asettavat kuitenkin selvän tilauksen perhe- ja terveyspolitiikalle.

3.1 Aikomukset hankkia lapsia

Tiedustelimme lapsettomilta ja yksilapsisilta 25–44-vuotiailta suomalaisilta ”Oletko suunnitellut hankkivasi (lisää) lapsia jossain vaiheessa?”. Kysymys liittyi siis konkreettiseen aikomukseen, ei yleisemmin lapsen haluamiseen tai toivomiseen.

Hieman yli puolet kaikista vastaajista aikoi hankkia (lisää) lapsia, yritti tulla raskaaksi tai oli jo raskaana. Neljäsosa ei sen sijaan enää suunnitellut lapsia, ja joka viides epäröi asiaa.

Aikomukset olivat hyvin erilaisia eri ikäryhmissä. Kolme neljäsosaa nuorimmasta, 25–29-vuotiaiden ryhmästä aikoi vielä joskus hankkia lapsia, yritti nyt raskautta tai oli jo raskaana. 30–34-vuotiaiden joukossa tämä määrä oli 70 prosenttia ja 34–39-vuotiaiden joukossa 42 prosenttia. Vanhimmassa, 40–44-vuotiaiden ryhmässä vastaava määrä oli vain 16 prosenttia (Taulukko 10).

Vain kahdeksan prosenttia nuorista vastaajista ei suunnitellut hankkivansa (lisää) lapsia. Niiden osuus, jotka eivät aio hankkia lapsia, kasvaa iän karttuessa. Joka kolmas 35–39-vuotias ei (enää) aikonut hankkia lapsia. Koska monet lapsia aikovat myös saavat lapsia, ja kahden tai useamman lapsen vanhemmat eivät kuuluneet aineistoon, lasta ei-aikovien sekä yhteen lapseen tyytyneiden vastaajien osuus korostuu vanhemmissa ikäryhmissä.

Lastenhankintaan liittyvää epäröintiä – ”ei osaa sanoa” vaihtoehdon valinnoita vastaajia – löytyi melko tasaisesti eri ikäryhmistä. Eniten epäröivät 35–39-vuotiaat, joiden keskuudessa joka neljäs oli epävarma (seuraavan) lapsen hankinnastaan. Alle 30-vuotiaat epäröivät vähiten. Mielenkiintoista kyllä koko väestössä lastenhankintaan liittyvää epäröintiä esiintyi eniten 30–35-vuotiailla eli varhaisemmassa iässä kuin tässä aineistossa (Paaanen 2002, 42–45.). Ero selittyy sillä, että meidän aineistossamme on enemmän lastenhankintaa lykkääviä vastaajia.

Neljäskymmenes ikävuosi näyttäytyy suomalaisille selvänä takarajana lastenhankinnassa. Tämän jälkeen kaksi kolmesta vastaajasta ei enää tavoittele ensimmäisen tai toisen lapsen saantia. Tosin moni, noin joka kuudes, vastaaja vielä aikoo tai yrittää lasta. Moni ei myöskään osaa varmasti sanoa hankkiiko vielä lapsia. Koska naisen raskaaksi tulo vaikeutuu iän myötä, kaikki tässä vaiheessa lapsia vielä aikovat eivät välttämättä enää tule saamaan toivomaansa lasta.

Koulutus ja sosioekonominen asema vaikuttavat ihmisten aikeisiin saada lapsia. Korkeasti koulutetut ja korkeassa sosioekonomisessa asemassa olevat vastaajat aikoivat muita useammin hankkia lapsia. Ammattikoulutuksen saaneita vastaajia, jotka eivät aio hankkia (lisää) lapsia, on kaksinkertaisesti verrattuna yliopistossa koulutettuihin.

Kannattaa kuitenkin muistaa tämän aineiston valintaperusteet. Ammattikoulutuksen hankkineet suomalaiset tulevat yleensä ensimmäistä kertaa vanhemmiksi verraten nuorina. Mikäli ihmisellä oli esimerkiksi 25 vuoden iässä kaksi lasta, hän ei tullut mukaan tämän kyselyn otantaan. Siten moni aineistomme ammattikoulu-

Taulukko 10. Ensimmäistä tai toista lasta aikovat vastaajat ikäryhmien ja eri taustamuuttujien mukaan, %

		Ei aio	Ei osaa sanoa	Kyllä, joskus	Yrittää nyt raskautta	Itse tai kumppani raskaana	Yht. %	Yht. N
Kaikki		25.3	19.0	36.4	12.8	6.6	100	2 379
Sukupuoli	Mies	23.9	20.2	37.5	9.9	8.4	100	1 067
	Nainen	26.4	18.0	35.4	15.2	5.0	100	1 312
Ikä	25–29	8.4	16.5	55.6	11.7	7.9	100	789
	30–34	12.4	17.9	40.9	17.1	11.7	100	643
	35–39	32.7	25.4	24.3	14.6	3.0	100	507
	40–44	66.3	17.6	8.8	6.5	0.9	100	433
Lapsiluku	0	27.4	20.2	36.0	12.5	3.9	100	1 085
	1	23.4	17.9	36.8	13.0	8.9	100	1 274
Sosio-ekon. asema	Ylempi toimih.	22.1	18.7	38.4	12.9	7.9	100	557
	Alempi toimih.	26.8	18.7	32.0	15.3	7.2	100	347
	Työntekijä	27.1	17.7	36.3	13.7	5.2	100	959
	Yrittäjä-mv	28.3	23.4	29.7	11.7	6.9	100	145
	Muu	21.7	21.4	41.0	8.5	7.4	100	351
Koulutus	Enintään ammattikoulu	31.2	19.4	31.8	12.2	5.4	100	828
	Ammatti-opisto, AMK.	26.4	18.9	35.2	13.5	6.1	100	853
	Yliopisto, korkeakoulu	16.6	18.8	43.3	12.7	8.5	100	691

tuksen saanut, otantaan mahtunut vastaaja on jo lähtökohtaisesti sellainen, joka ei halua tai voi saada (lisää) lapsia.

Pitkään koulutettujen ja korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien vastaajien joukossa on vuorostaan monta ”lykkääjää” eli ihmisiä, jotka periaatteessa haluavat saada lapsia mutta siirtävät sen myöhemmäksi. 28-vuotias lapseton työntekijä on jo nähnyt usean ystävänsä saavan lapsia, mutta 28-vuotias lapseton yliopisto-opiskelija on omassa kaveripiirissään pikemmin normi kuin poikkeus.

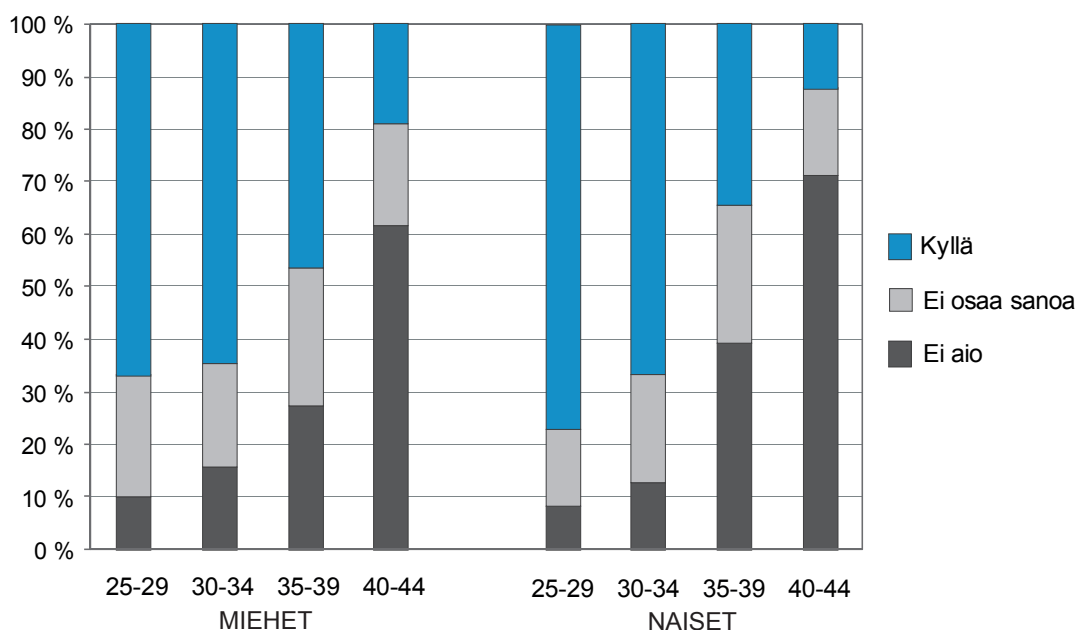
Taulukon 10 osoittama korkeamman koulutuksen ja voimakkaampien lastenhankinta-aikeiden välinen yhteys näkyy kuitenkin osittain myös väestön todellisissa syntyvyyslukuissa. Varsinkin miesten kohdalla korkea koulutus ennustaa pienempää lapsettomuutta (Nikander 1995).

Miten sukupuoli oli yhteydessä aikomuksiin? Kaikkien vastaajien keskuudessa naiset vaikuttivat miehiä päättäväisemmiltä: naisissa oli enemmän sekä lapsia ei-aikovia että raskautta yrittäviä. Miehistä oli sen sijaan enemmän lastenhankintaa epäröiviä ja lasta joskus myöhemmin aikovia vastaajia.

Nuoret naiset suunnittelivat lapsia miehiä useammin. Kolme neljästä 25–29-vuotiaasta naisesta, mutta vain kaksi kolmesta samanikäisestä miehestä aikoi saada ensimmäisen tai toisen lapsensa. Vanhemmissa ikäryhmissä naisten aikomukset puolestaan vähenivät huomattavasti miesten aikomuksia nopeammin (Kuvio 11). Jo 30 ikävuoden maissa ikä alkaa siis vaikuttaa naisten lastenhankintaan vahvemmin kuin miesten. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia kuin koko väestössä (Paajanen 2002).

Sukupuolten lastenhankinta-aikomusten väliset erot selittyvät osittain sillä, että naisten puoliset ovat yleensä muutaman vuoden heitä itseään vanhempia. 1980- ja 1990-luvuilla keskimääräinen suomalaisten alle 18-vuotiaiden lasten vanhempien välinen ikäero oli 2.4 vuotta (Suomen väestö 2007). Kun 28-vuotias nainen pohtii mahdollisia lapsia, on hänen puolisonsa useimmiten jo täyttänyt 30. Aineistossamme keskimääräinen ikäero on tätä suurempi, 3.2 vuotta.

Kuvio 11. Lastenhankinnan aikomukset sukupuolen ja iän mukaan, %.

”Kyllä” = Vastaaja aikoo tai yrittää saada lasta, pois lukien lasta jo odottavat vastaajat.

Ero perustuu myös sukupuolten erilaisiin lisääntymismahdollisuuksiin. Naisten hedelmällisyys on korkeimmillaan vähän päälle 20-vuotiaana ja laskee sen jälkeen. Erityisen voimakkaasti naisen hedelmällisyys laskee 37. ikävuoden jälkeen (te Velde & Pearson 2002). Miesten hedelmällisyys seuraa vastaavanlaista käyrää, mutta miesten käyrän lasku on vähemmän raju ja jatkuu vanhemmalle iälle. Miesten fysiologiset lisääntymismahdollisuudet siis jatkuvat monta vuosikymmentä naista pidempään.

Kuitenkin harva mies saa lapsia yli 40-vuotiaana. Suomessa ensi kertaa isäksi tulleista miehistä alle kaksi prosenttia oli 45 vuotta täyttäneitä (Tilastokeskus,

julkaisematon tieto). 50 vuotta täyttäneiden suomalaisten miesten osuus kaikista vastasyntyneiden lasten isistä on enää noin prosentti (Pitkänen & Jalovaara 2007, 123).

3.2 Parisuhteen muoto ja lastenhankinta

Ajatukset mahdollisista omista lapsista syntyvät usein ensimmäisessä vakavassa suhteessa. Ainakin teoriassa lapsia voi kuitenkin myös suunnitella ilman kumppania. Nainen voi hankkiutua raskaaksi tilapäisessä suhteessa tai hedelmöityshoitojen avulla, ja yksin elävillä miehillä ja naisilla on oikeus adoptoida lapsi tai ryhtyä sijaisvanhemmaksi.

Millä lailla parisuhteen olemassaolo, sen muoto ja sitä edeltävät liitot vaikuttavat lastenhankinnan aikomuksiin ja ajoitukseen?

Lasten aikominen oli sitä yleisempää, mitä virallisemmasta parisuhteesta oli kyse. Melkein kaksi kolmesta avo- tai avioliitossa elävästä vastaajasta aikoi hankkia lapsia, yritti tai odotti lasta. Vastaava luku oli puolet pienempi niiden kohdalla, joilla ei ollut pysyvää kumppania. Seurustelevat vastaajat sijoittuivat tässä suhteessa välimaastoon: joka toinen heistä aikoi, yritti tai odotti lasta. (Taulukko 11).

Partnerin läsnäolo ei silti ole edellytys lastenhankinnan suunnitteluun. Kolme kymmenestä ilman parisuhdetta elävästä vastaajasta oli suunnitellut hankkivansa lapsia. Useimmat heistä oletettavasti odottavat itselleen sopivaa puolisoa. Jotkut voivat myös harkita vanhemmuutta ilman partneria tai ilman yhdessä asumista puolison kanssa. Hyvin harva ilman kumppania elävä nainen (alle prosentin) yritti tulla raskaaksi tai oli raskaana. Sen sijaan vastaava luku oli jo 11 prosenttia seurustelevilla naisilla.

Miehillä lasten aikominen on tiukemmin sidottu liitossa elämiseen. Niistä miehistä, jotka eivät asuneet yhdessä naisen kanssa, ei kukaan ilmoittanut olevansa saamassa lasta, ja seurustelevista miehistä vain runsaalla prosentilla oli lasta odottava kumppani.

Kuten tämän luvun alussa jo ilmeni, alle 35-vuotiaat ja 35 vuotta täyttäneet vastaajat elivät hyvinkin erilaista elämänvaihetta. Kun otamme huomioon sekä vastaajan iän että kumppanin olemassaolon, selittyy jo suuri osa lastenhankintaan liittyvistä aikomuksista. Neljä viidestä liitossa eläivistä, 25–34-vuotiaista lapsettomista ja yksilapsisista vastaajista aikoi hankkia lapsen. Myös niistä harvoista homoseksuaalisissa liitossa eläivistä vastaajista, joita aineistossamme on, puolet ilmoitti aikovansa hankkia lapsia, vaikka se voi käytännössä olla hankalampaa kuin heterosuhteessa elävillä. Sen sijaan ilman kumppania eläivistä 35–44-vuotiaista vastaajista yli puolet ei suunnitellut hankkivansa lasta.

Onko lastenhankinnan kannalta enää mitään eroa avo- tai avioliitossa elämisen välillä? Avioliiton myötä aiheet näyttävät selkiintyvän. Naimisissa olevat vastaa-

Taulukko 11. Parisuhteen muoto ja lastenhankinta-aiheet, lapsettomat ja yksilapsiset vastaajat, %, N								
		Ei aio	Ei osaa sanoa	Kyllä, joskus	Yrittää nyt raskautta	Itse tai kumppani raskaana	%	N
Kaikki		25.3	19.0	36.4	12.8	6.6	100	2 378
Parisuhde	Ei parisuhdetta	34.7	34.3	30.3	0.4	0.2	100	475
	Seurustelu	28.2	19.6	45.4	5.5	1.2	100	163
	Avoliitto	20.7	16.3	41.8	15.6	5.5	100	777
	Avoliitto	23.9	13.5	33.2	18.0	11.4	100	963
Naiset	Ei parisuhdetta	36.4	30.9	31.6	0.7	0.4	100	269
	Seurustelu	26.9	18.3	44.1	9.7	1.1	100	93
	Avoliitto	21.8	15.6	39.7	19.3	3.6	100	441
	Avoliitto	22.4	13.8	34.7	15.4	13.6	100	508
Miehet	Ei parisuhdetta	32.5	38.8	28.6	–	–	100	206
	Seurustelu	30.0	21.4	47.1	–	1.4	100	70
	Avoliitto	19.3	17.3	44.6	10.7	8.0	100	336
	Avoliitto	22.4	13.8	34.7	15.4	13.6	100	455
25–34-v.	Ei parisuhdetta	17.7	36.2	45.7	0	0.4	100	243
	Seurustelu	15.7	18.1	60.2	4.8	1.2	100	83
	Avoliitto	8.9	13.4	55.3	15.3	7.0	100	515
	Avoliitto	7.5	12.4	43.2	20.2	16.8	100	590
35–44-v.	Ei parisuhdetta	52.6	32.2	14.3	0.9	0	100	230
	Seurustelu	39.7	21.8	30.8	6.4	1.3	100	78
	Avoliitto	44.2	21.9	15.0	16.2	2.7	100	260
	Avoliitto	50.0	15.3	17.5	14.2	3.0	100	372

jat epäröivät lastensaantia muita vähemmän, mutta sekä lasta ei-aikovien että lasta yrittävien ja odottavien osuudet nousivat. 29 prosenttia naimisissa olevista vastaajista yritti saada tai odotti lasta. Vastaava luku oli 21 prosenttia avoliitossa elävillä, mutta he sen sijaan ilmoittivat useammin vielä aikovansa hankkia lapsen. (Taulukko 11.)

Avoliitto siis merkitsee usein siirtymistä puheista tekoihin. Tämä korostui nuorilla, 25–34-vuotiailla avoliitossa elävillä vastaajilla. Heistä jopa 37 prosenttia yritti tai odotti jo lasta. Vastaava osuus oli avoliitossa elävillä 18 prosenttia ja seurustelevilla vain prosentin.

Vanhemmassa, 35–44-vuotiaiden ikäryhmässä avoliiton ja avoliiton välillä ei sen sijaan juuri ollut yhteyttä lapsen yrittämiseen tai odottamiseen. Päinvastoin tämän ikäisillä lapsettomilla ja yhden lapsen vanhemmilla avoliitto vahvisti aikomuksia olla hankkimatta (lisää) lapsia. Siten avioituneissa pareissa oli viitisen prosenttiyksikköä

vähemmän epäröiviä ja saman verran enemmän niitä, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia avioliitossa eläviin verrattuna.

Miten voimme selittää avioliiton suuren vaikutuksen nuorten lastenhankintaan? Ainakaan ero ei liity siihen, onko parilla jo lapsia vai ei. Lapsettomien ja yksilapsisten vastaajien parisuhteen muoto ei nimittäin merkittävästi vaikuttanut lastenhankinta-aikeisiin.

Syntyvyyden tutkimuksessa on havaittu, että uskonnollisuus tai niin sanotut perinteiset perhearvot vahvistavat aikeita solmia avioliitto ja hankkia lapsia (Philipov & Berghammer 2007). Myös meidän aineistossamme vastaajat, jotka ilmoittivat uskonnolla olevan erittäin tärkeän paikan elämässään, olivat muita innokkaampia lastenhankinnassa. Mikäli vastaaja oli sekä hyvin uskovainen että naimisissa, kolme neljästä aikoi saada, yritti tai odotti lasta. Vastaava osuus kaikista avioliitossa elävistä oli 62 prosenttia.

Avioliiton solmiminen on kuitenkin Suomessa niin yleistä, ettei se sinänsä kerro paljon vastaajien arvomaailmasta. Ennen kaikkea avioliiton solmiminen viestinee ”sen oikean” löytämisestä ja perheellistymisaikeista. On kuitenkin mielenkiintoista, että juridisen liiton solmiminen on edelleen niin vankasti yhteydessä lastenhankinnan aikeiden toteuttamiseen. Samasta ilmiöstä kertonee myös se, että vaikka ensimmäisistä lapsista yli puolet syntyy avioliitossa, monet virallistavat liittonsa pian ensimmäisen jälkeen, ja toisista lapsista jo selvästi harvempi syntyy avopareille.

Myös aikaisempien liittojen määrä vaikutti lastenhankinnan suunnitelmiin. Vastaajat, jotka eivät olleet koskaan eläneet avo- tai avioliitossa, ilmoittivat kaikista useimmin, etteivät aio hankkia (enää) lapsia. Löysimme myös lieviä viitteitä päinvastaisesta asetelmasta: Mitä useampi liitto vastaajalla oli elämänsä aikana jo ollut, sitä vahvemmin hän aikoi vielä saada lapsia. Siten joka viides niistä 25–34-vuotiaista lapsettomista vastaajista, jotka eivät olleet koskaan asuneet avo- tai avioliitossa, ei aikonut hankkia lapsia ja kaksi viidestä aikoi saada lapsia tai oli jo raskaana. Niistä, joilla oli takanaan yksi tai useampia liittoja, noin joka seitsemäs ei aikonut saada lapsia mutta reilusti yli puolet aikoi saada lapsia tai oli raskaana.

Toinen pariskuntien lastenhankintaan vaikuttava tekijä oli oma tai puolison ikä. Edellä havaitsimme, kuinka lastenhankinta-aiheet vähenivät selvästi kun vastaajalle kertyi enemmän ikää. Joka viides mies kuitenkin aikoi saada ensimmäisen tai toisen lapsensa neljäkymmentä vuotta täytettyään (Kuvio 11). Tämän onnistuminen edellyttää useimmiten häntä itseään nuorempaa vaimoa.

Minkä verran puolisoiden välillä esiintyi huomattavia ikäeroja? Kutsumme tässä ”suuren ikäeron” pariskunniksi niitä, joissa ikäero oli viisi vuotta tai enemmän. Joka viides vastaaja eli sellaisessa parisuhteessa. Noin 12 prosenttia naisista ilmoitti elävänsä suuren ikäeron parisuhteessa. Puolet heistä oli liitossa itseään nuoremman ja puolet itseään vanhemman miehen kanssa. Joka neljäs mies ilmoitti elävänsä paljon itseään nuoremman tai vanhemman puolison kanssa. Useimmiten kyse oli

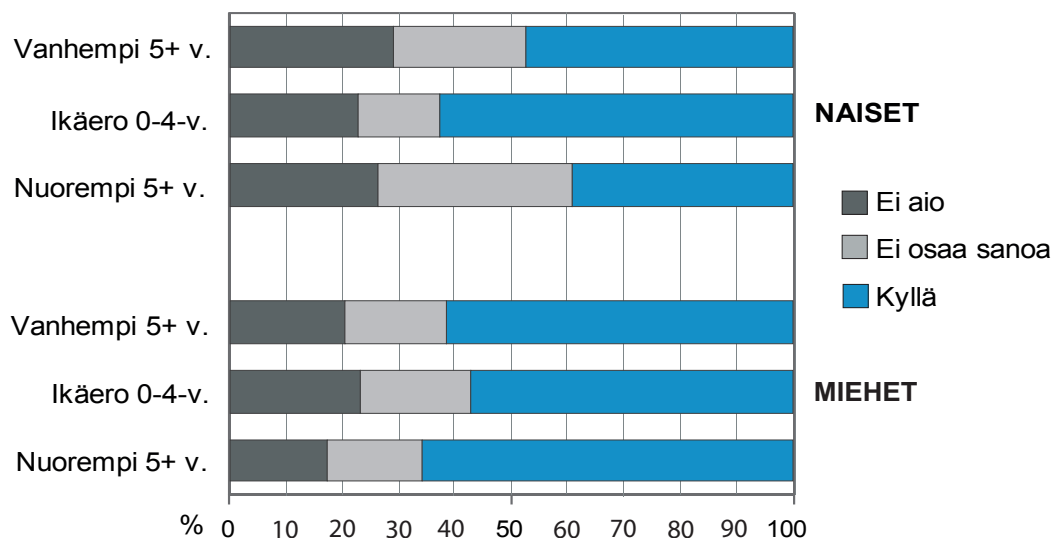
liitosta miestä nuoremman puolison kanssa. 25–34-vuotiaista miesvastaajista 15.9 prosenttia ja 35–44-vuotiaista vastaajista jopa kaksi kertaa niin paljon, 32 prosenttia, asui itseään paljon nuoremman puolison kanssa.

Mitä alhaisempi vastaajan koulutustaso oli, sitä suurempi oli hajonta puolisoitten ikäeroissa. Ammattikoulutusta saaneista miehistä 3 prosenttia asui itseään paljon vanhemman puolison kanssa ja 27 prosenttia itseään paljon nuoremman kanssa. Vastaavat luvut olivat korkeasti koulutettujen miesten kohdalla 2 ja 18 prosenttia.

Mikäli vaimo oli miestänsä paljon nuorempi, lastenhankinta-aikeet yleistyivät jonkin verran (Kuvio 12). Niistä miehistä, joilla oli vähintään viisi vuotta nuorempi puoliso, 66 prosenttia aikoi hankkia lapsia tai yritti raskautta. Vastaava luku kaikista liitossa elävistä miehistä oli 61 prosenttia. 35–44-vuotiailla miehillä puolison nuorempi ikä vaikutti odotetusti eniten lapsen suunnitteluun. Kun kaksi viidestä kaikista tämän ikäisistä, liitossa elävistä miehistä aikoi vielä saada lapsia, oli vastaava luku paljon nuoremman puolison kanssa elävistä miehistä 56 prosenttia.

Mielenkiintoista kyllä naisten kohdalla puolison tavallista suurempi ikäero näyttäisi päinvastoin vähentävän aikeita hankkia lapsia. (Kuvio 12.) Tässä ilmiössä ei ollut eroa naisten ikäryhmien välillä tai sillä, oliko puoliso naista vanhempi vai nuorempi.

Kuvio 12. Puolisoiden ikäero ja lastenhankinta-aikeet, %

'Kyllä' = Vastaaja aikoo tai yrittää saada lasta, pois lukien lasta jo odottavat vastaajat.

3.3 Ensimmäinen vai toinen lapsi?

Seuraavaksi vertailemme lapsettomia vastaajia yhden lapsen vanhempiin. Lapsettomien vastaajien joukossa oli jonkun verran enemmän niitä, jotka eivät aikoneetkaan saada lapsia. Tämä näkyi etenkin 25–34-vuotiaiden keskuudessa, jossa 13 prosenttia lapsettomista mutta vain 8 prosenttia yhden lapsen vanhemmista ei aikonut lainkaan hankkia lapsia. (Taulukko 12.) 30 vuotta täyttäneistä lapsettomista vastaajista 40 prosenttia ei ollut suunnitellut hankkivansa lapsia, kun lasta jo odottavat on laskettu pois.

Vuoden 2002 perhebarometrin tulosten mukaan vastaavasta ryhmästä pienempi osuus, 30 prosenttia, ei aikonut lainkaan vanhemmaksi. Vuoden 2002 perhebarometrissa kysyttiin kuitenkin lastenhankinnasta eri tavoin ja tiedusteltiin aikomuksia, ei suunnitelmia, hankkia lapsia. Epäröivien määrä oli myös aikaisemmassa perhebarometrissa korkeampi kuin tässä aineistossa (Paajanen 2002, 43, 79.)

Lapsettomat epäröivät lastenhankintaa enemmän kuin yksilapsiset vastaajat. Vanhemmaksi vielä aikovia ja raskautta yrittäviä oli molemmissa ryhmissä yhtä paljon. Sen sijaan yhden lapsen vanhempien joukossa oli yli kaksi kertaa enemmän raskaana olevia vastaajia.

Yhden lapsen jälkeen pyrkimykset hankkia lapsia tulevaisuudessa ovatkin hyvin voimakkaat. Edellinen luku osoitti, miten vankkana kahden lapsen ihanne elää suomalaisten mielissä. Tämä tuntuu heijastuvan myös käyttäytymiseen: jos olet kerran tullut vanhemmaksi, päätös hankkia seuraava lapsi syntyy verraten helposti. Monet ajattelevat, että lapsella tulisi olla sisaruksia. Vauvan ja pienen lapsen hoitaminen voi myös olla myönteinen kokemus, jota mielellään toistaa (Foster 2000). Ero johtunee myös siitä, että lapsettomien joukossa on enemmän niitä vastaajia, jotka eivät ylipäänsä halua eivätkä aio vanhemmiksi, kun taas yhden lapsen saaneista useampi lienee jo alusta alkaen tähdännyt useampaan lapseen.

Kuten edellä jo todettiin, ikä vähensi aikomuksia tulla vanhemmaksi ja avio- tai avoliitossa eläminen vahvisti niitä. Liitossa eläminen on mielenkiintoisella lailla yhteydessä myös nykyiseen lapsilukuun. (Kuvio 13.) Se vahvistaa etenkin lapsettomien vastaajien aikomuksia tulla vanhemmaksi. Liitossa elävät lapsettomat vastaajat aikoivat hankkia lapsen useammin kuin liitossa asuvat yhden lapsen vanhemmat. Molemmissa ryhmissä oli sen sijaan saman verran niitä, jotka eivät suunnitelleet hankkivansa lasta tulevaisuudessa.

Lasten aikominen ei tietenkään edellytä liittoa. Runsas kolmasosa niistä vastaajista, jotka eivät eläneet avio- tai avoliitossa, oli suunnitellut hankkivansa lapsia. Enemmistö 25–34-vuotiaista yhden lapsen vanhemmista, jotka eivät eläneet liitossa, toivoi lisää lapsia. Vain 12 prosenttia näistä vastaajista ilmoitti, ettei enää suunnitellut lapsia. Iän myötä näiden vastaajien tilanne kuitenkin muuttuu päinvastaiseksi. Joka kuudes 35–44-vuotiaista aikoi vielä hankkia lapsia, mutta joka toinen ei enää aikonut.

Taulukko 12. Lapsettomien ja yksilapsisten aikomukset hankkia lapsia, %, N

		Ei aio	Ei osaa sanoa	Kyllä*	%	N
Kaikki		27.1	20.3	50.5	100	2223
0 lasta	Kaikki	28.5	21.0	50.5	100	1042
	Sukupuoli	Mies	27.7	23.9	48.3	451
		Nainen	29.1	18.8	52.2	592
	Ikä	25–34	13.7	20.1	66.2	627
		35–44	50.5	22.6	26.9	412
	Parisuhde	Ei parisuhdetta	34.2	33.9	31.9	351
		Seurustelee	26.7	19.0	54.3	116
		Avo- tai avioliitto	25.4	13.6	61.0	575
1 lapsi	Kaikki	25.7	19.6	54.7	100	1161
	Sukupuoli	Mies	24.5	20.4	55.1	519
		Nainen	26.6	19.0	54.4	642
	Ikä	25–34	9.1	17.4	73.7	657
		35–44	47.7	22.4	29.9	501
	Parisuhde	Ei parisuhdetta	35.9	35.0	29.1	117
		Seurustelee	32.6	23.3	44.2	43
		Avo- tai avioliitto	24.2	17.7	58.1	1001

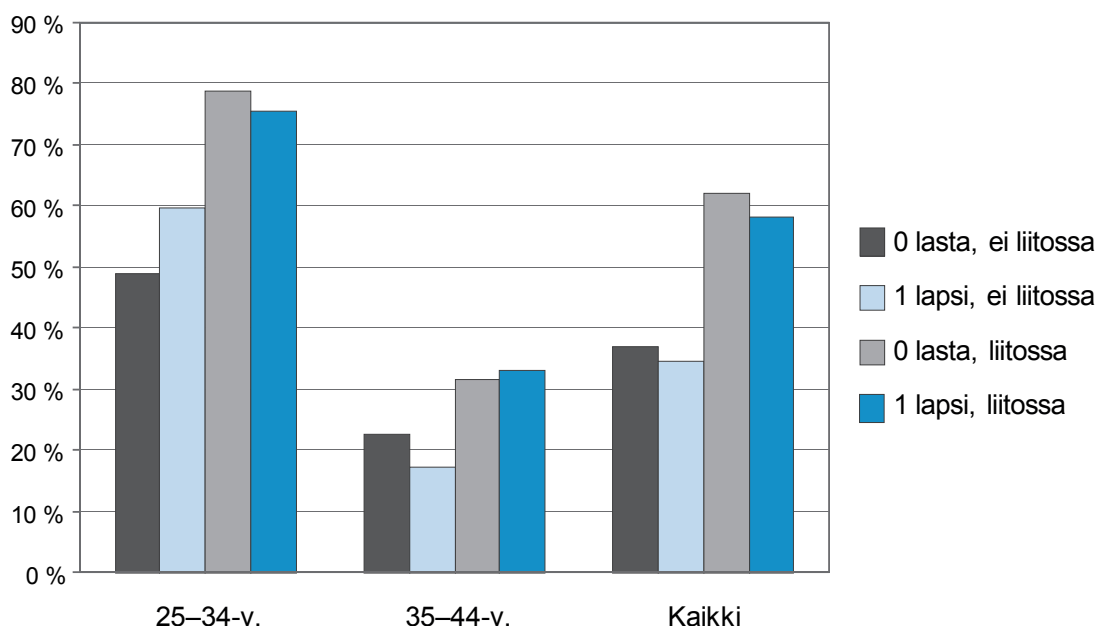
*Kyllä = Vastaaja aikoo tai yrittää saada lasta, pois lukien lasta jo odottavat vastaajat.

Yksin elävistä ja lapsettomista 25–34-vuotiaista puolet aikoi hankkia lapsen ja joka viides ei aikonut. Liiton vaikutus oli tässä ikäryhmässä huomattava, sillä liitossa eläminen kasvatti aikomuksia kahdella kolmasosalla. Myös seuraavassa ikäryhmässä liitossa eläminen nosti aikomuksia hankkia ensimmäinen tai toinen lapsi. Lapsettomat 35–44-vuotiaat aikoivat yksilapsisia useammin saada vielä ainakin yhden lapsen.

Näyttää siis siltä, että yhden lapsen vanhempana oleminen aluksi kasvattaa aikomusta saada seuraava lapsi. Jos toista lasta ei iän karttuessa kuitenkaan saada, tyytyminen yhteen lapseen on yleisempää kuin sopeutuminen lapsettomuuteen.

Miten miesten ja naisten aikeet eroavat toisistaan? Kun tarkastelemme sukupuolten aikeita iän ja lapsiluvun mukaan, ilmenee muutama selkeä ero. (Kuviot 14a-b.) Nuoremmat ja lapsettomat naiset aikoivat selvästi useammin vanhemmiksi kuin nuoret ja lapsettomat miehet, jotka puolestaan ilmoittivat useammin aikomuksesta pysyä lapsettomina. Iäkkäämpien lapsettomien vastaajien joukossa

Kuvio 13. Lasta aikovat miehet ja naiset liitossa elämisen ja nykyisen lapsiluvun mukaan.

tilanne on päinvastainen: viidesosa naisista, mutta kolmasosa miehistä aikoi vielä saada lapsia.

Kolme neljästä 25–34-vuotiaista yhden lapsen vanhemmasta aikoi hankkia lisää lapsia. Tässä on erityisen mielenkiintoista verrata lapsettomien ja jo isäksi tulneiden miesten aikeita. Isillä ilmenee vankempia lastenhankinta-aikomuksia kuin lapsettomilla miehillä. Lapsettomista nuorista miehistä joka neljäs epäroi lastenhankintaa, mutta nuorista isistä vastaavasti harvempi kuin joka viides. Yhden lapsen vanhemmista isät aikoivat vanhemmaksi yhtä runsain joukoin kuin äidit.

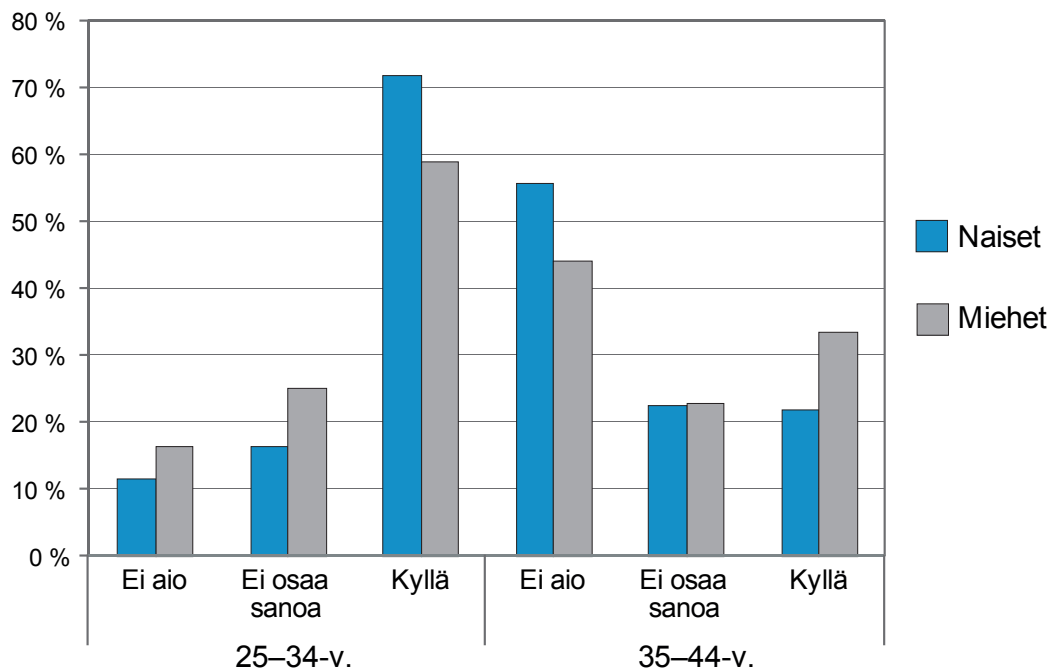
Miesten aikomukset saada lapsia vahvistuvat ja selkiintyvät isyyden myötä. Asian voi myös tulkita niin, että ylipäänsä isiksi haluavista miehistä suurin osa toivoo vähintään kahta lasta.

3.4 Lasten ajoitus

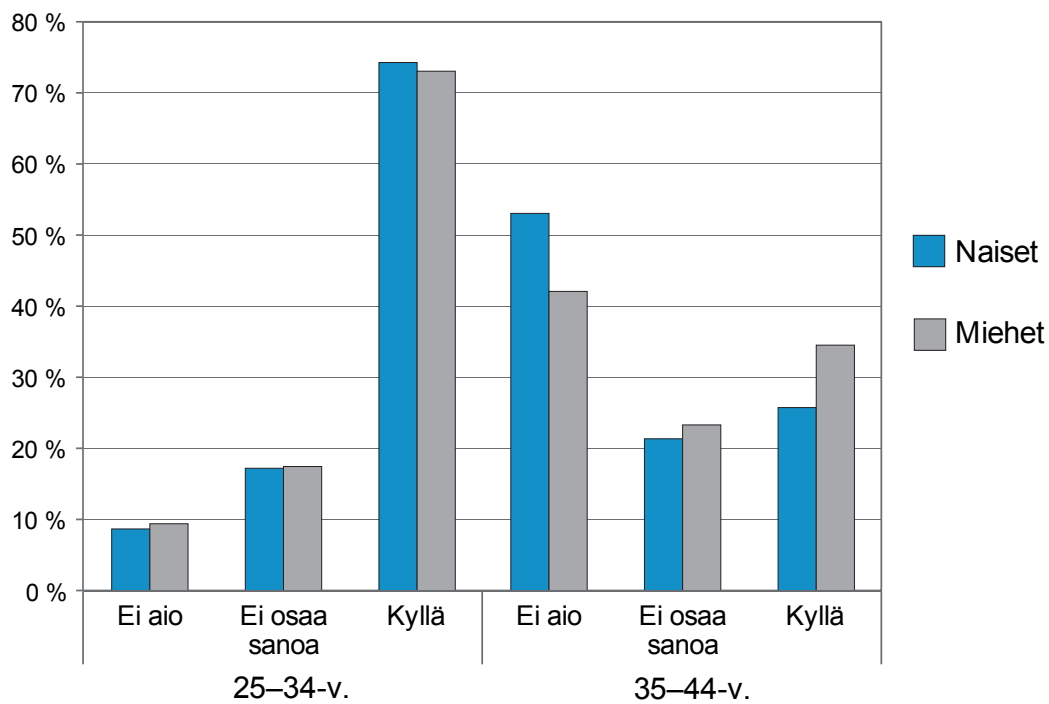
Nuoret naiset aikoivat useimmiten hankkia (lisää) lapsia, kuten yllä jo esitimme. Tosin tämä aikomus ei aina toteudu, sillä juuri nuoret ihmiset siirtävät usein lastenhankintaa montakin vuotta tulevaisuuteen. Tarkastelemmekin seuraavaksi vastaajien näkemyksiä siitä, milloin olisi sopivin aika saada lapsi.

Niistä vastaajista, jotka aikoivat saada lapsen mutta eivät vielä odottaneet lasta, 45 prosenttia suunnitteli lastenhankintaa seuraavan kahden vuoden aikana ja puolet 2–5 vuoden aikana. Viisi prosenttia aikoi hankkia lapsia tätä myöhemmin. Suunniteltu lastenhankinta merkitsee siten lähivuosien suunnitelmaa. Se ei

Kuvio 14a. Lastenhankinta-aikomukset lapsettomilla naisilla ja miehillä iän mukaan.

Kuvio 14b. Lastenhankinta-aikomukset yksilapsisilla naisilla ja miehillä iän mukaan.

ole niin epämääräinen kuin yleinen toive, eikä niin varma kuin tehty päätös, vaan siltä väliltä.

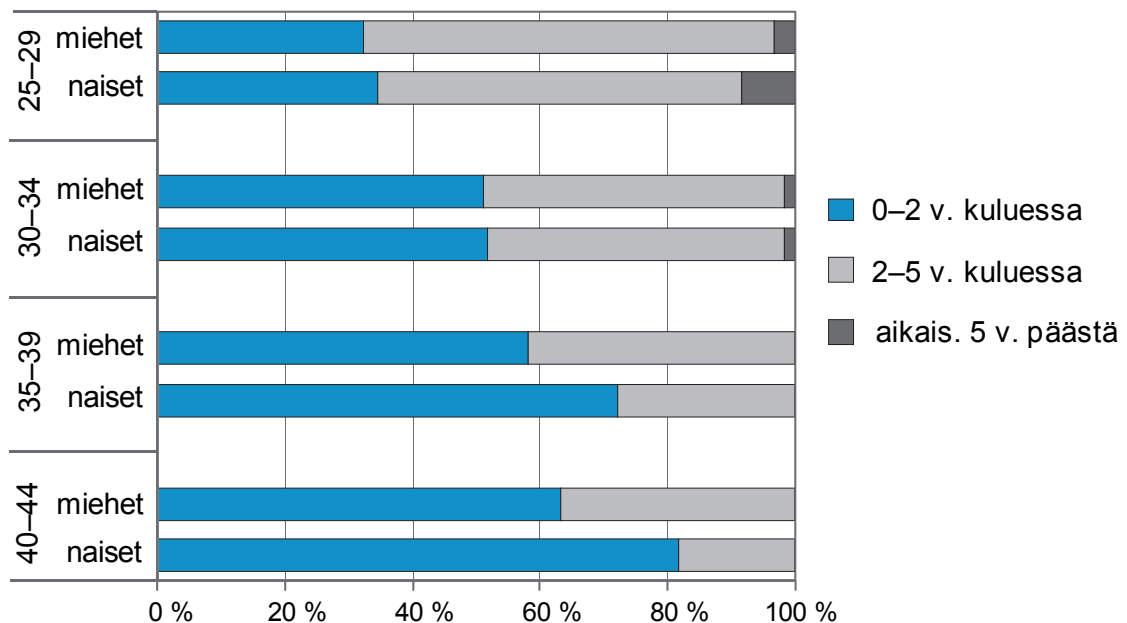
Ikä vaikutti vahvasti toivotun lapsen ajoitukseen. 30-vuotiaaksi asti valtaosa lasta aikovista toivoi saavansa sen vasta 2–5 vuoden päästä. Lähivuosina lapsen aikoi hankkia joka kolmas. Nuorimmista naisista kahdeksan prosenttia suunnitteli lasta aikaisintaan viiden vuoden päästä. (Kuvio 15.)

Havaitsemme nuorilla varsin vahvaa ja tyypillistä lykkäämistä: lapsia halutaan, mutta ”ei nyt”. Sen sijaan 30 ikävuoden jälkeen valtaosa ajoittaisi toivotun lapsen lähivuosiksi. 35 vuotta täyttäneillä vastaajilla tilanne oli päinvastainen nuorimpiin verrattuna. Mikäli lapsi aiottiin hankkia, 58 prosenttia aikoi yrittää sitä kahden vuoden sisällä ja 31 prosenttia viiden vuoden sisällä. Myöhempään lykkäämistä suunnittelevia ei yli 35-vuotiaiden ikäryhmästä enää löydy.

Sukupuolten välillä ei ollut suuria eroja lapsen ajoittamisessa. 25–34-vuotiailla naisilla oli miehiä hieman suurempi hajonta ja kuten mainittu, naiset lykkäsivät useammin tietoisesti lasta pitkälle tulevaisuuteen. Iän tuoma kiire koskee etenkin naisia ja 35 ikävuotta vanhemmat naiset toivoivat lasta nopeammin kuin miehet. Mikäli 35–44-vuotias lapseton tai yksilapsinen nainen aikoi hankkia lapsia, seitsemän kymmenestä toivoi sen tapahtuvan parin vuoden sisällä. Miehistä puolet toivoi lasta näin nopeasti, kun taas toinen puolisko halusi lykätä lastenhankintaa.

Seurustelu ja liitossa eläminen lyhensivät odotetusti sitä aikaväliä, jolle lasta suunnitellaan. Silti myös enemmistö avio- tai avoliitossa elävistä 25–34-vuotiaista

Kuvio 15. Lapsen toivottu ajoitus vastaajan sukupuolen ja iän mukaan.

Vain toivottua ajoitusta ilmoittaneet, pois lukien lasta jo odottavat vastaajat.

toivoi lasta aikaisintaan kahden vuoden päästä. Tästä ryhmästä naiset toivoivat lasta nopeammin kuin miehet.

Sukupuoliero ajoituksessa selittyy jälleen osittain sillä, että miesten puoliset ovat yleensä heitä itseään muutaman vuoden nuorempia. Kyse voi myös olla tilanteista, joissa miehen epäröinti johtaa pariskunnan lastenhankinnan lykkääntymiseen. Kolmasosa 35–44-vuotiaista avo- tai avioliitossa elävistä miehistä halusi odottaa vähintään kaksi vuotta tai ei osannut sanoa milloin hankkisi lapsia. Naisista vastaava osuus oli vain joka neljäs.

Huomasimme jo edellä, miten vahvasti avioliitto nosti lastenhankinta-aikeita. Tämä heijastui myös lapsen ajoitukseen. Avoliitossa elävistä vastaajista 41 prosenttia aikoi hankkia lapsia kahden vuoden sisällä, puolet 2–5 vuoden sisällä ja neljä prosenttia aikaisintaan viiden vuoden päästä (Taulukko 13). Naimisissa olevista vastaajista 57,5 prosenttia aikoi saada lapsen lähivuosina, 39 prosenttia 2–5 vuoden sisällä ja kukaan (!) tähän kysymykseen vastannut ei tietoisesti halunnut siirtää lasten hankintaa tätä myöhemmäksi. Sekä avo- että avioliitossa elävistä 3–4 prosenttia ei osannut sanoa sopivaa ajankohtaa lapsen syntymälle.

Taulukko 13. Lasten toivottu ajoitus lapsiluvun, koulutuksen ja parisuhteen mukaan, %, N.

		0–2 vuoden kuluessa	2–5 vuoden kuluessa	Aikaisintaan 5 v. päästä, eos	%	N
0 lasta	Enintään ammattikoulu	34.3	52.4	13.3	100	105
	Amm.op/AMK	37.5	53.1	9.4	100	128
	Yliopisto/kk	29.1	54.7	16.2	100	148
	Avoliitto	62.5	33.3	4.2	100	48
	Avoliitto	37.1	52.7	10.2	100	167
	Ei liittoa	22.4	58.8	18.8	100	165
	Yhteensä	33.7	53.3	13.1	100	383
	1 lapsi	Enintään ammattikoulu	44.8	49.4	5.8	100
Amm.op/AMK		52.5	46.2	1.3	100	166
Yliopisto/kk		55.2	43.4	1.4	100	145
Avoliitto		56.4	39.8	3.8	100	266
Avoliitto		46.3	50.3	3.4	100	149
Ei liittoa		24.5	61.2	14.3	100	49
Yhteensä		49.7	45.4	4.9	100	465
0 ja 1		Yhteensä	42.5	48.9	8.6	100

Vain toivottua ajoitusta ilmoittaneet, pois lukien lasta jo odottavat vastaajat.

Vain toivottua ajoitusta ilmoittaneet, pois lukien lasta jo odottavat vastaajat.

Myös nykyinen lapsiluku ja koulutuksen taso vaikuttivat lapsen ajoitukseen. Enemmistö yhden lapsen vanhemmista toivoi seuraavaa lasta kahden vuoden sisällä, kun vastaava määrä lapsettomien kohdalla oli joka kolmas. Lapsettomista vastaajista miltei kaksi kolmasosaa ajoittaisi lapsensa aikaisintaan kahden vuoden päähän.

Varsinkin korkeasti koulutetut vastaajat lykkäsivät perheellistymistään. Sen sijaan korkeampi koulutus aikaistaa toisen lapsen ajoittamista. 35–44-vuotiaat korkeasti koulutetut myös aikovat saada lapsia vähemmän koulutettuja nopeammin. Koulutusryhmien erot lastenhankinnan ajoituksessa säilyivät vaikka vastaajien ikä oli otettu huomioon. Tämä voi liittyä taloudellisten tekijöiden merkitykseen toisen lapsen suunnittelussa, josta kerromme tarkemmin luvussa 5.

3.5 Lasten toivottu lukumäärä

Miten monta lasta lapsettomat ja yksilapsiset suunnittelivat hankkivansa? Luvussa 2 esittelimme ihanteellista lapsilukumäärää sekä yleisellä tasolla että vastaajien omalla kohdalla. Nyt tarkastelemme suunniteltua lapsilukumäärää, joka siis ei välttämättä ole sama kuin oma ihanteellinen lapsimäärä.

Korkean syntyvyyden maissa on yleistä, että naiset kertovat ihanteekseen vähemmän lapsia kun ovat tosiallisesti saaneet. Alhaisen syntyvyyden maissa, kuten Suomessa, oma ihanne on yleensä sekä aiottua että toteutunutta lapsilukua suurempi. Tutkijat olettavat, että aiottu lapsiluku ennakoii ihanteita luotettavammin ihmisten lopullista lapsilukua. (Fertility and family issues 2004.) On toki muistettava, ettei kaikilla ihmisillä ole selvää päämäärää lapsilukunsa suhteen – usein edetään ”lapsi kerrallaan”, jolloin suuremmat luvut kuin yksi lisää saattavat tuntua kovin teoreettisilta.

Suosituin suunniteltu perhekokoon oli kaksi lasta (Taulukko 14). Toiseksi yleisin aiottu perhekokoon oli kolme lasta tai sitä enemmän. Yhtä lasta kannatti noin joka kymmenes. Varsin suuri osuus ei osannut ilmoittaa, montako lasta suunnitteli hankkivansa. Joka viides ei aikonut kasvattaa nykyisen perheensä kokoa.

Yksilapsiset vastaajat suunnittelivat korkeampia lapsilukuja kuin lapsettomat. Kaksi viidestä yhden lapsen vanhemmasta tähtäsi kahteen lapseen ja joka viides kolmeen tai sitä useampaan lapseen.

Lapsettomat suunnittelivat tätä alhaisempaa lapsimäärää: 7 prosenttia aikoi hankkia vain yhden lapsen, 25 prosenttia kaksi lasta ja 12 prosenttia kolme tai useampia lapsia. (Kuvio 16.)

Nuoremmat vastaajat suunnittelivat korkeampia lapsilukuja kuin vanhemmat, joilla yksi lapsi nousi yleisemmäksi vaihtoehdoksi. Enemmistö 25–34-vuotiaista, lapsettomista vastaajista toivoi vähintään kahta lasta. Saman ikäisistä yhden lapsen vanhemmista useampi kuin joka neljäs toivoi suurperhettä eli kolmea lasta tai enemmän. Tätä iäkkäämmillä vastaajilla vastaavat osuudet olivat huomattavasti

Taulukko 14. Aiottu lapsimäärä sukupuolen, iän ja nykyisen lapsiluvun mukaan, %, N.

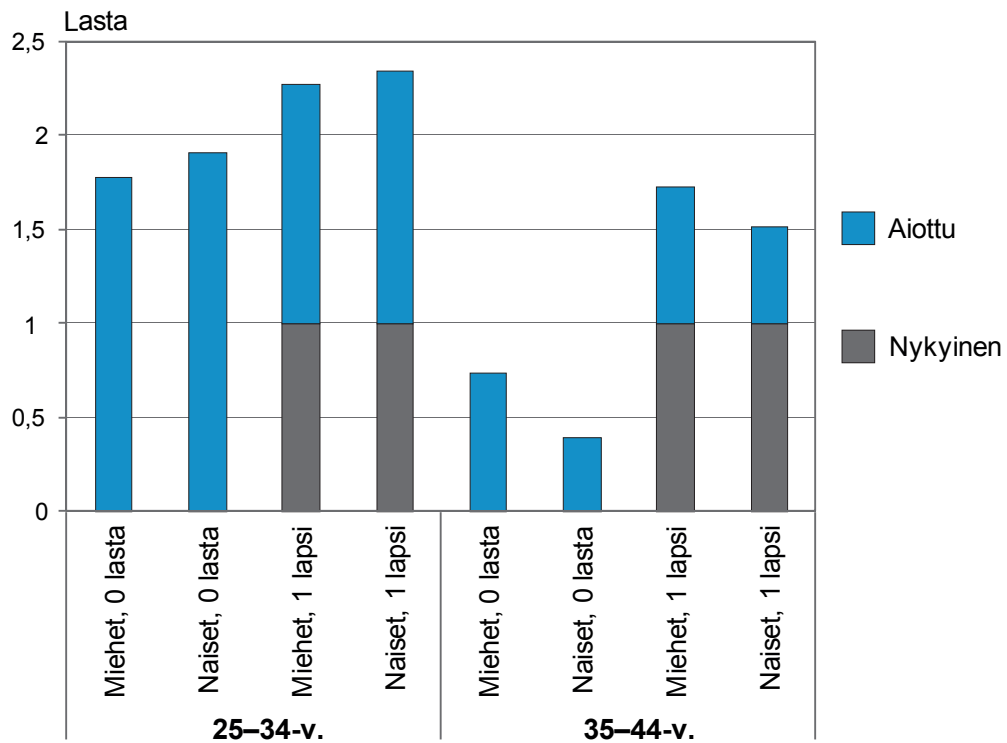
Ikä	Sukupuoli	Lapsi-luku	Aiottu lapsiluku						N
			Ei lapsia	1 lapsi	2 lasta	3+ lasta	eos	%	
25–34	Miehet	0	9.1	5.4	30.8	16.0	38.7	100	331
	Miehet	1	–	7.5	52.0	23.0	17.5	100	348
	Naiset	0	10.1	5.9	33.3	20.2	30.5	100	426
	Naiset	1	–	8.2	41.3	29.7	20.8	100	438
	Molemmat	0	9.6	5.7	32.2	18.4	34.1	100	757
	Molemmat	1	–	7.9	46.1	26.7	19.3	100	786
	Yhteensä	0+1	4.7	6.8	39.2	22.6	26.7	100	1543
35–44	Miehet	0	35.4	7.7	16.7	4.3	35.9	100	209
	Miehet	1	–	29.6	27.7	9.5	33.2	100	253
	Naiset	0	50.8	9.1	9.9	0	30.2	100	252
	Naiset	1	–	41.1	24.3	4.9	29.7	100	263
	Molemmat	0	43.8	8.5	13.0	2.0	32.8	100	461
	Molemmat	1	–	35.5	26.0	7.2	31.4	100	516
	Yhteensä	0+1	20.5	22.6	19.9	4.7	32.3	100	977
25–44	Molemmat	0	22.7	6.7	24.9	12.2	33.5	100	1224
	Molemmat	1	–	18.8	38.0	19.0	24.2	100	1305
25–44	Yhteensä	0+1	10.9	12.9	31.7	15.7	28.9	100	2529

pienempiä. Tosin 35–44-vuotiaidenkin joukossa oli kymmenisen prosenttia niitä, jotka aikoiivat vielä saada useamman kuin yhden lapsen lisää. Erityisesti tämän ikäiset lapsettomat suunnittelivat useammin kahta kuin yhtä lasta: 15 prosenttia aikoi saada kaksi tai kolme lasta ja vain 8.5 prosenttia yhden. Jälleen näkyy pyrkimys siihen, että mikäli ylipäänsä saa lapsia, heitä soisi syntyvän useampia kuin yhden. 35–44-vuotiaiden yhden lapsen vanhempien aiheet olivat ehkä lapsettomia vastaajia astetta realistisempia: neljäsosa toivoi toista lasta ja seitsemän prosenttia tätä useampaa. Heidän joukossaan lienee myös useampi, joka ei olekaan koskaan toivonut kovin montaa lasta.

Kuten edellä todettiin, avio- ja avoliitossa elävät vastaajat suunnittelivat muita useammin hankkivansa lapsia lähivuosina. Aiottu lapsiluku ei kuitenkaan juuri vaihdellut parisuhteen muodon mukaan. Sen sijaan naiset ja miehet suunnittelivat erilaisia lapsimääriä (Taulukko 15).

Niissä vastaajissa, jotka aikoiivat hankkia lapsia ja jotka olivat suunnitelleet lastensa tarkempaa lukumäärää, miehet kannattivat useimmiten kahden lapsen mallia. Nuoremmista miehistä noin 30 prosenttia ja vanhemmista miehistä 15 prosenttia aikoi saada kolme lasta tai sitä enemmän. Naisilla oli sen sijaan

Kuvio 16. Nykyinen ja aiottu lapsimäärä (keskiarvo) (vain ne, jotka olivat ilmoittaneet aikomansa lapsimäärän)

Taulukko 15. Aiottu lapsimäärä sukupuolen ja iän mukaan, %, N.

Ikä	Sukupuoli	Lapsiluku	Aiottu lapsiluku				%	N
			1 lapsi	2 lasta	3 lasta	4+ lasta		
25-34-v.	Miehet	0	10.4	59.0	26.0	4.6	100	173
	Miehet	1	9.1	63.1	24.7	3.1	100	287
	Naiset	0	9.9	56.1	30.4	3.6	100	253
	Naiset	1	10.4	52.2	31.1	6.3	100	347
	Molemmat	0	10.1	57.3	28.6	4.0	100	426
	Molemmat	1	9.8	57.1	28.2	4.9	100	108
	Yhteensä	0+1	9.9	57.1	28.3	4.7	100	1060
35-44-v.	Miehet	0	26.7	58.3	11.7	3.3	100	60
	Miehet	1	29.6	27.7	9.5	33.2	100	169
	Naiset	0	47.9	52.1	0	0	100	48
	Naiset	1	58.4	34.6	5.9	1.1	100	185
	Molemmat	0	36.1	55.6	6.5	1.9	100	108
	Molemmat	1	58.4	34.6	5.9	1.1	100	354
	Yhteensä	0+1	48.0	42.2	8.6	1.3	100	462
25-44-v.	Yhteensä	0+1	21.4	52.5	22.4	3.6	100	1522

Vain ne vastaajat, jotka aikoivat saada lapsia ja olivat ilmoittaneet aikomansa lapsimäärän.

suurempaa hajontaa. He olivat toisaalta hieman valmiimpia tyytymään yhteen lapseen, toisaalta halukkaampia saamaan paljon lapsia. Lapsettomista nuorista naisista jopa kolmasosa suunnitteli kolmea tai useampaa lasta. 25–34-vuotiailla yhden lapsen vanhemmilla sukupuolten välinen ero suurta perhettä koskeissa toiveissa on jo melkein kymmenen prosenttiyksikköä. Kyse voi olla siitä, että äideillä on konkreettisempia pitkäaikaisia näkemyksiä toivomastaan lapsimäärästä tai siitä, että isien mielestä kaksi lasta riittää.

Vanhemmassa, 35–44-vuotiaiden ikäryhmässä naisten aikomat lasten lukumäärät olivat sen sijaan miehiä maltillisempia. Yksikään tämän ikäisistä lapsettomista naisista ei suunnitellut hankkivansa enempää kuin kaksi lasta. Tässä lähestymme jälleen sitä taitekohtaa, jossa miesten fysiologinen lisääntymiskyky sekä heidän nuoremmat partnerinsa vaikuttavat sekä lapsen aikomiseen että suunniteltuun lapsilukuun.

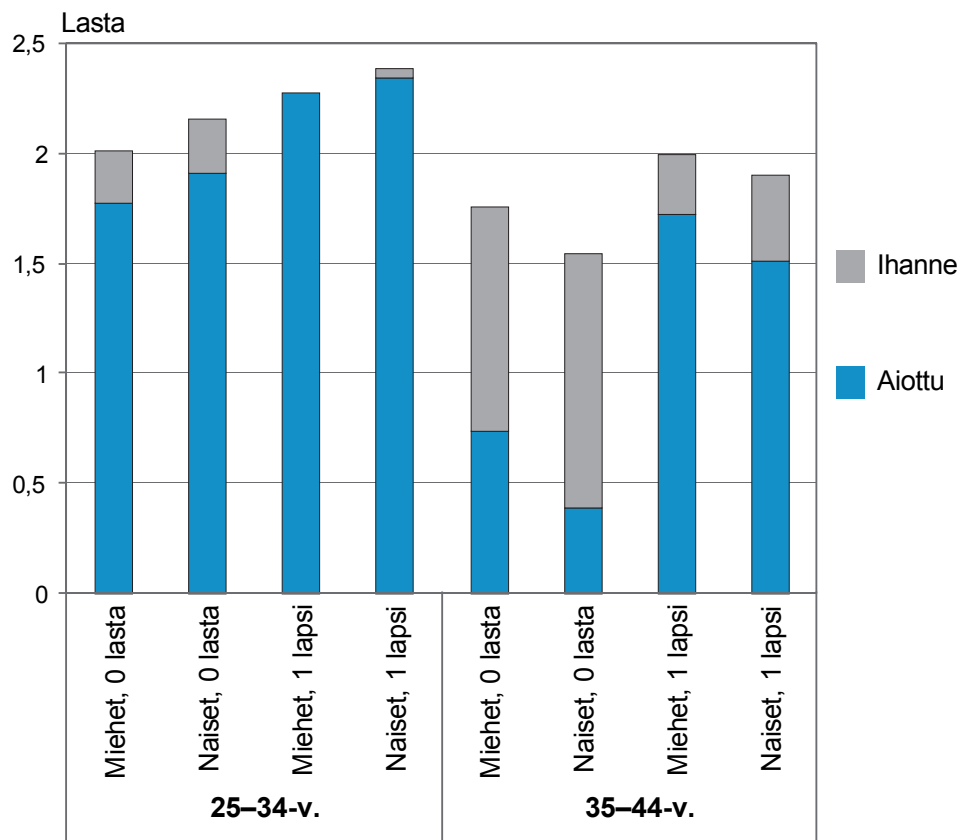
25–34-vuotiailla aiottu lapsiluku oli verraten lähellä vastaajan ilmoittamaa omaa ihanteellista lapsilukua, josta kerroimme edellisessä luvussa. Lapsettomilla nuorilla vastaajilla oli pientä eroa ihanteiden ja aikomusten välillä, mutta yksilapsisilla nuorilla vastaajilla tätä eroa ei juuri esiintynyt. 35 vuotta täyttäneillä vastaajilla sen sijaan aiottu lapsimäärä jäi selvästi jälkeen vastaajan ihanteellisena pitämästä lapsimäärästä, etenkin lapsettomilla. Tuon ikäisistä lapsettomista vastaajista enää harva aikoi hankkia lapsia, heistä kuitenkin moni piti ihanteellisena vähintään kahta lasta. (Kuvio 17.)

Niistä yhden lapsen vanhemmista, joiden oma ihanne oli kaksi lasta, ei 13 prosenttia kuitenkaan enää aikonut hankkia lapsia. Niistä, joiden oma ihanne oli kolme lasta, 5 prosenttia aikoi hankkia vain yhden ja 14 prosenttia kaksi lasta. Naisilla tämä ero ihanteellisen ja aiotun lapsimäärän välillä oli pari prosenttia suurempi kuin miehillä.

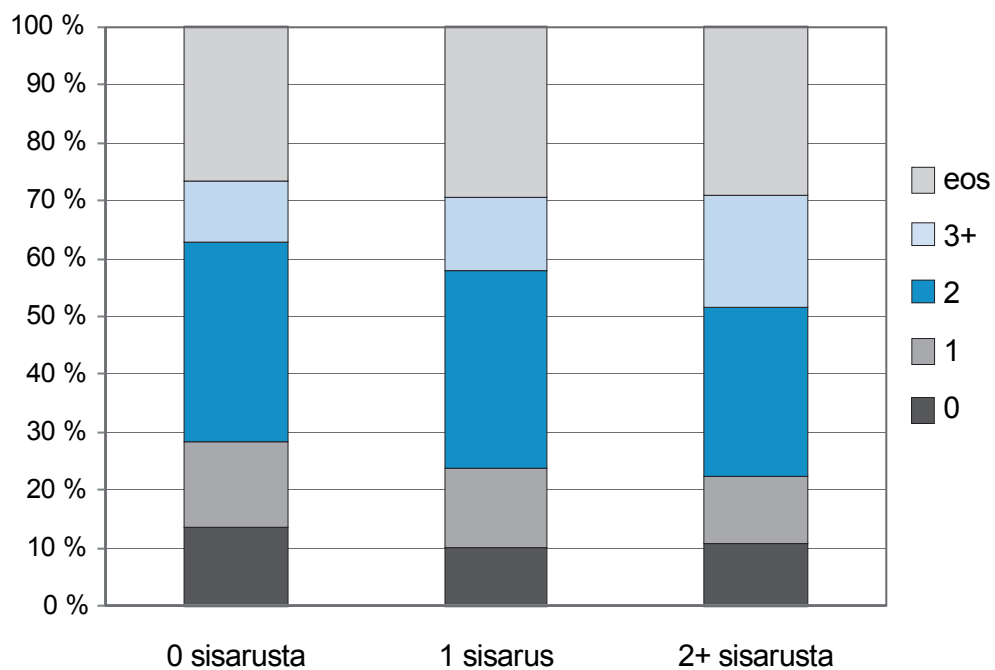
Miten vastaajan lapsuuden perhetilanne vaikutti lastenhankintaan? Perhekoko on jossain määrin piirre, joka ”kulkee suvuissa” (Imaizumi & Nei 1970). Kyse voi olla periytyvästä taipuvuudesta, persoonallisuuden piirteestä, tai lapsuudessa omaksutuista oletuksista ja ihanteista. Meidänkin aineistossamme lastenhankinta-aiheet kasvoivat jonkin verran sen mukaan, miten monta lasta vastaajan omassa lapsuudenperheessä oli aikoinaan ollut. Vertailimme ainoina lapsina kasvaneita niihin, joilla oli vähintään kaksi sisarusta. Aikomukset hankkia lapsia ovat suurperheiden lapsilla nelisen prosenttiyksikköä korkeammat. Mielenkiintoista kyllä ero näkyy kaikissa ikäryhmissä ja liittyy erityisesti yksilapsisiin vastaajiin. Vastaavasti valtaosalla niistä, jotka toivoivat kolmea lasta tai enemmän, oli itsellään vähintään kaksi sisarusta.

Omien sisarusten määrä ei siis niinkään vaikuta aikomuksiin tulla vanhemmaksi ylipäänsä, vaan erityisesti aikomuksiin hankkia toinen tai sitä seuraavia lapsia. (Kuvio 18.)

Kuvio 17. Aiottu oma lapsiluku ja ihanteellinen oma lapsiluku (vain ne, jotka olivat ilmoittaneet aikomansa lapsimäärän).

Kuvio 18. Aiottu lasten lukumäärä omien sisarusten lukumäärän mukaan, %

3.6 Yhteenvetoa

Tiedustelimme lomakkeessa ”Oletko suunnitellut hankkivasi (lisää) lapsia jossain vaiheessa”? Kysymys toimii yleisten aikeiden mittaajana paremmin verrattuna siihen, että kysytään vain ”aiotko hankkia lapsia”, jolloin useammat vastaavat epäröiden (Paajanen 2002).

Hieman yli puolet kaikista lapsettomista tai yksilapsisista vastaajista oli vastaus-hetkellä suunnitellut hankkivansa lapsia, yritti tulla raskaaksi tai oli jo raskaana. Joka neljäs vastaaja ei aikonut hankkia lapsia ja joka viides ei osannut sanoa.

Ikä oli selvin vedenjakaja lastenhankintaan liittyvissä aikomuksissa. Kolme neljäsosaa 25–29-vuotiaista aikoi vielä joskus hankkia lapsia, yritti nyt raskautta tai odotti vastaus-hetkellä lasta. 30–34-vuotiaista vastaava määrä oli 70 prosenttia, 35–39-vuotiaista 42 prosenttia ja 40–44-vuotiaista 16 prosenttia.

Ikä näkyi myös päätöksessä olla hankkimatta enää lapsia. Kahdeksan prosenttia 25–29-vuotiaista, kolmannes 35–39-vuotiaista ja kaksi kolmannesta 40–44-vuotiaista ei enää suunnitellut hankkivansa lapsia.

Neljäskymmenes ikävuosi näyttäytyy siis suomalaisille jonkinlaisena takarajana lastenhankinnassa. Ikä vaikutti vahvasti myös toivotun lapsen ajoitukseen. Kaikista niistä vastaajista, jotka aikoivat saada lapsen mutta eivät vielä odottaneet lasta, 45 prosenttia suunnitteli lastenhankintaa seuraavan kahden vuoden aikana, puolet 2–5 vuoden aikana ja viisi prosenttia tätä myöhemmin.

Havaitsemme siten alle 30-vuotiailla vastaajilla vahvaa ja tyypillistä lastenhan-kinnan lykkäämistä: lapsia halutaan, mutta ”ei nyt”. Nuorista naisista löytyi eniten lasta pitkälle tulevaisuuteen lykkääviä: 25–29-vuotiaista naisista jopa kahdeksan prosenttia suunnitteli lasta aikaisintaan viiden vuoden päähän.

Sen sijaan yli 30-vuotiaista valtaosa ajoittaisi toivotun lapsen lähivuosiksi. 35 vuotta täyttäneillä vastaajilla tilanne oli jo päinvastainen nuorimpiin verrattuna: Mikäli lapsi aiottiin hankkia, 58 prosenttia aikoi yrittää sitä kahden vuoden sisällä ja 31 prosenttia viiden vuoden sisällä. Myöhempään lykkäämistä suunnittelevia ei yli 35-vuotiaiden ikäryhmästä enää löytynyt.

län tuoma kiire kohdistuu varsinkin naisiin. Vanhemmilla naisilla oli useammin toive saada lapsi nopeammin kuin nuoremmilla naisilla tai samanikäisillä miehillä. Niistä 35–44-vuotiaista naisista jotka vielä aikoivat hankkia lapsia, seitsemän kymmenestä toivoi sen tapahtuvan parin vuoden sisällä. Miehistä puolet toivoi lasta yhtä nopeasti, mutta puolet halusi lykätä tai oli epävarma ajoituksesta.

Vastaajat suunnittelivat useimmiten hankkivansa yhteensä kaksi lasta. Toiseksi suosituin perhekoko oli kolme lasta tai sitä enemmän. Yhtä lasta kannatti noin joka kymmenes.

Yhden lapsen vanhemmat suunnittelivat korkeampia lapsilukuja kuin lapset-tomat vastaajat. Vaikuttaa siltä, että yhden lapsen vanhempänä oleminen aluksi kasvattaa aikomusta saada seuraava lapsi. Mikäli toista lasta ei iän karttuessa

kuitenkaan saada, tyytyminen yhteen lapseen on kuitenkin yleisempää kuin sopeutuminen lapsettomuuteen.

Parisuhteen olemassaolo ja muoto vaikuttivat lastenhankintaan liittyviin aikomuksiin ja ajoitukseen. Kun huomiomme sekä vastaajan iän että kumppanin olemassaolon, selittyy jo suuri osa lastenhankintaan liittyvistä aikomuksista. Niinkin moni kuin neljä viidestä liitossa elävistä, 25–34-vuotiaista vastaajista aikoi vielä hankkia lapsen. Myös puolet aineistomme harvoista homoseksuaalisessa liitossa elävistä vastaajista aikoi hankkia lapsia. Sen sijaan vastaajat, jotka eivät olleet koskaan eläneet avo- tai avioliitossa, ilmoittivat kaikista useimmin, etteivät aikoneet hankkia (enää) lapsia. Ilman kumppania elävistä 35–44-vuotiaista vastaajista yli puolet ei enää aikonut hankkia lapsia.

Avio- ja avioliitossa elävät vastaajat suunnittelivat muita useammin hankkivansa lapsia lähivuosina. Nuorilla avioliitto merkitsee tässä siirtymistä puheista tekoihin: avioliitossa elävistä 22 prosenttia yritti saada lasta tai odotti lasta, mutta avioliitossa elävistä sama luku oli 37 prosenttia. On mielenkiintoista, että juridisen liiton solmiminen on edelleen niin vankasti yhteydessä lastenhankinta-aikomuksiin. Aiottu lapsiluku ei kuitenkaan juuri vaihdellut parisuhteen muodon mukaan.

Miten sukupuoli oli yhteydessä lastenhankinta-aikeisiin? Nuoremmissa ikäryhmissä naiset aikoivat miehiä useammin hankkia lapsia. Kolme neljästä 25–29-vuotiaasta naisesta, mutta vain kaksi kolmesta samanikäisestä miehestä aikoi hankkia ensimmäisen tai toisen lapsensa. 25–34-vuotiaat yhden lapsen äidit olivat isiin verrattuna toisaalta hieman valmiimpia tyytymään yhteen lapseen, toisaalta halukkaampia saamaan kolme tai useampia lasta. 35 vuotta täyttäneistä vastaajista sen sijaan useampi nainen oli päättänyt olla hankkimatta (lisää) lapsia verrattuna miehiin, jotka epäröivät asiaa enemmän.

Miesten aikomukset saada lapsia näyttäisivät vahvistuvan isyyden kokemuksen myötä. Lapsettomista nuorista miehistä joka neljäs epäröi lastenhankintaa, nuorista isistä harvempi kuin joka viides enää epäröi. Kun lapsettomista vastaajista naiset suunnittelivat lapsia useammin kuin miehet, yhden lapsen vanhemmista miehet suunnittelivat toista lasta yhtä runsain joukoin kuin naiset.

Kyseistä muutosta voi pohtia myös siinä valossa, että miehen tie vanhemmuuteen kulkee miltei väistämättä naiskumppanin kautta (poikkeuksena adoptio). Miehillä sekä lasten saaminen että lapsen aikominen on tiukemmin sidottu liitossa elämiseen. Niistä miehistä, jotka eivät asuneet yhdessä mutta seurustelivat naisen kanssa, vain runsaalla prosentilla oli raskautta yrittävä tai lasta odottava kumppani. Sen sijaan 11 prosenttia seurustelevista naisista ilmoitti yrittävänsä raskautta tai olevansa raskaana.

Sukupuolierot lastenhankinnassa muuttuvat siis vastaajien iän mukaan. Tämä selittyy osittain puolisoiden välisillä ikäeroilla. Aineistossamme keskimääräinen ikäero on koko väestöä hieman suurempi, miehet olivat keskimäärin 3,2 vuotta puolisoaan vanhempia. Joka viides vastaaja eli sellaisen kumppanin kanssa, joka

oli häntä itseään viisi vuotta tai enemmän nuorempi tai vanhempi. Miehet, jotka elivät paljon nuoremman puolison kanssa, aikoivat myös muita miehiä useammin hankkia vielä lapsia.

Sukupuolten erilaiset lastenhankinta-aikeet liittyvät myös sukupuolten erilaisiin fyysisiin lisääntymismahdollisuuksiin, ns. biologiseen kelloon. Miesten fysiologiset lisääntymismahdollisuudet jatkuvat periaatteessa monta vuosikymmentä naista pidempään. Kuitenkin harva mies saa lapsia yli 40-vuotiaana. Suomessa ensi kertaa isäksi tulleista miehistä alle kaksi prosenttia oli 45 vuotta täyttäneitä (Tilastokeskus, julkaisematon tieto). 50 vuotta täyttäneiden suomalaisten miesten osuus kaikista vastasyntyneiden lasten isistä on enää noin prosentti (Pitkänen & Jalovaara 2007, 123.)

Vaikka miehen ja naisen lisääntymiskyvyssä on suuria eroja, useimpien miesten lastenhankinnan ”sosiaalinen” kello eli parisuhteeseen liittyvä elämänvaihe tikittää siis suurin piirtein samassa tahdissa kuin naisten ruumiillinen kello.

län, parisuhteen ja sukupuolen lisäksi lastenhankinta-aikeisiin vaikuttivat erityisesti vastaajan koulutus ja sisarusten määrä. Korkeasti koulutetut ja korkeassa sosioekonomisessa asemassa olevat vastaajat aikoivat muita useammin hankkia lapsia. Ammattikoulutuksen saaneita vastaajia, jotka eivät aio hankkia (lisää) lapsia, on kaksinkertaisesti verrattuna yliopistossa koulutettuihin.

Aikomukset hankkia lapsia olivat kahden sisaruksen perheiden lapsilla hieman korkeammat kuin ainoina lapsina kasvaneilla. Valtaosalla niistä, jotka toivoivat kolmea lasta tai enemmän, oli myös itsellään vähintään kaksi sisarusta. Sisarusten määrä lapsuudessa näyttää siis vaikuttavan erityisesti aikomuksiin hankkia toinen tai sitä seuraavia lapsia.

1900-luvulla Suomessa yleisesti oletettiin, että avioliiton solmiminen merkitsi myös lasten hankkimista. Yksilön tunteet siitä, milloin lapsia olisi sopivinta saada, eivät välttämättä toimineet ohjenuorana. Siten oli tavallista, että ihmiset tulivat vanhemmaksi ennen kuin tunsivat olevansa siihen valmiita. Vuoden 1971 kyselytutkimuksen mukaan kaksi viidestä suomalaisnaisesta koki, että oli saanut ensimmäisen lapsensa aikaisemmin kuin olisi toivonut (Ritamies & Visuri 1975, 71, 85).

Lastensaanti liitetään 2000-luvulla aikaisempaa vahvemmin yksilön valintoihin. Valitusta lapsettomuudesta puhutaan enemmän hyväksyttävänä elämäntapana, vaikka vapaaehtoisesti lapsettomat voivat edelleen kokea, ettei heidän valintojaan kunnioiteta. Samoin vastentahtoisen lapsettomuuden taakasta ja terveystalvelujen tarpeesta on puhuttu julkisuudessa enemmän. Sama asetelma toistuu – joskin vähemmän jyrkässä muodossa – yksilapsisten ihmisten kohdalla. On yhden lapsen vanhempia, jotka eivät halua lisää lapsia ja paheksuvat läheisten uteluja siitä, milloin seuraava lapsi syntyy. On myös yhden lapsen vanhempia, jotka kovasti toivoisivat useampaa lasta mutta eivät voi näitä saada johtuen sopivan kumppanin puutteesta tai raskaaksitulovaikeuksista. Niin sanotusta sekundääristä lapsettomuudesta kärsitään silloin, kun kyse on vaikeuksista saada toinen tai sitä seuraava lapsi.

Tässä luvussa tarkastelemme ensin miten lapsen kaipuu on yhteydessä nykyiseen lasten lukumäärään ja aikeisiin saada lapsia tulevaisuudessa. Sitten esitämme, miten puolison mielipide lastenhankinnasta liittyy vastaajien aikeisiin. Sen jälkeen selvitämme vastaajien kokemuksia raskauksista, keskenmenoista ja raskaudenkeskeytyksistä sekä epäonnistuneista yrityksistä tulla raskaaksi ja hedelmöityshoidoista. Lopuksi pohdimme vastentahtoisen ja vapaaehtoisen lapsettomuuden jatkumoa: Missä määrin se, että ei enää ole suunnitellut hankkivansa lapsia liittyy siihen, että ei myöskään halua saada lapsia?

4.1 Kaipuu saada oma lapsi

Lapsen haluaminen voi vaikuttaa luonnolliselta osalta lastenhankintaa. Kuten yllä mainittiin, näin ei ole aina ollut, eikä välttämättä ole nytkään. Toisin kun lastenhankintaan liittyviä ihanteita ja aikeita, lapsenkaipuu on kuitenkin tutkittu vain niukasti (Rotkirch 2007). Tiedustelimme vuoden 2008 kyselyssämme 25–44-vuotiailta lapsettomilta ja yhden lapsen vanhemmilta, oliko vastaaja ”kokenut vahvaa kaipuuta saada oma lapsi (’vauvakuumetta’)?”

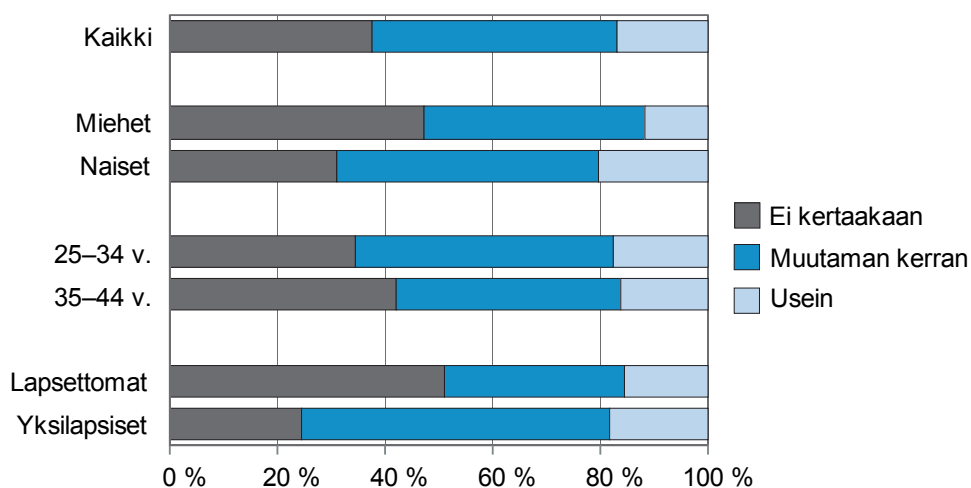
Kaikista vastaajista 36 prosenttia ei ollut kokenut lapsenkaipuu lainkaan, 46 prosenttia oli kokenut sitä muutaman kerran ja 18 prosenttia tätä useammin (Kuvio 19). Tämän aineiston suhdeluvut ovat pienempiä kuin koko väestöä edustavassa aineistossa. Naisten kohdalla aineistojen välinen ero on kymmenisen prosenttia, miehillä muutama prosentti. Lapsettomat ja yhden lapsen vanhemmat ovat siis keskimäärin harvemmin kokeneet lapsenkaipuu kuin samanikäiset korkeampia lapsilukuja omaavat suomalaiset. (Rotkirch 2007.)

Lapsenkaipuu liittyi vanhemmuuteen. Kun lapsettomista vastaajista joka toinen ei ollut kokenut lapsenkaipuu, yksilapsisista vastaajista vain joka neljäs ei ollut kokenut vastaavaa.

Lapsenkaipuussa on myös selkeitä sukupuolen mukaisia eroja. Melkein joka toinen mies ja joka kolmas nainen ei ollut koskaan vahvasti kaivannut lasta. Noin joka viides nainen ja joka kymmenes mies oli päinvastoin kaivannut lasta usein. Joskus väitetään, että vain naiset kokevat vauvakuumetta (ks. esim. Seppänen 2000). Tutkimuksestamme ilmenee kuitenkin kiistattomasti, että myös miehet kaipaavat lapsia. Tosin naisilla kaipuu esiintyy sekä yleisemmin että useammin.

Lapsenkaipuun raportoimisessa oli mielenkiintoisia eroja ikäryhmien välillä. 35–44-vuotiaissa oli eniten niitä, jotka eivät olleet kaivanneet lasta eivätkä myös-

Kuvio 19. Lapsen vahva kaipuu sukupuolen, iän ja lapsiluvun mukaan.

kään aikoneet hankkia (lisää) lapsia. Tätä nuoremmat vastaajat (25–34-vuotiaat) kertoivat puolestaan usein, etteivät olleet kaivanneet lapsia, mutta aikoivat silti niitä hankkia. Nuorempien vastaajien vähäiset kokemukset lapsenkaipuusta tuntuivat luontevilta kun ajattelee, että he ovat lyhyemmän ajan olleet hedelmällisessä iässä. Nuorista kuitenkin useampi oli usein kaivannut lasta kuin vanhemmasta ikäryhmästä. Tuloksia voisi tulkita siten, että vanhemmassa ikäryhmässä on enemmän vapaaehtoisesti pieneen lapsilukuun tyytyväisiä: Ehkä enempää lapsia ei ole tullut, koska niitä ei ole haluttu?

Vähäiset kokemukset lapsenkaipuusta olivat selvästi yhteydessä alhaisiin lastenhankinta-aikeisiin. Niistä vastaajista, jotka eivät lainkaan olleet kaivanneet omaa lasta, ei 40 prosenttia myöskään aikonut hankkia lapsia ja neljäsosa epäröi. (Taulukko 16.)

Taulukko 16. Lapsen vahva kaipu ja lastenhankinta-aiheet, %, N.							
Kaipuun kokemus	Lastenhankinta-aie					Yht.	N
	ei aio	ei osaa sanoa	kyllä, joskus	yrittää raskautta	raskaana		
Ei ole	39.6	24.7	28.4	5.2	2.1	100 36.2	770
Muutama kerta	18.6	16.1	40.2	16.1	8.9	100 46.0	979
Usein	12.7	13.0	37.8	28.3	8.2	100 17.8	378
Yhteensä	25.2	18.7	35.5	14.3	6.3	100	2127

Huomaamme kuitenkin, ettei lapsen kaipaaminen ole sama asia kuin aikomus hankkia lapsi. Lasta voi aikoa muista syistä kuin vahvasta kaipuusta, ja niin sanottu vauvakuume voi joskus iskeä vasta kun on jo tehnyt päätöksen hankkia lapsi. Yli kolmasosa niistä vastaajista, jotka eivät olleet kokeneet vahvaa kaipuuta saada oma lapsi, aikoi silti saada ensimmäisen tai toisen lapsensa. Päinvastainenkin yhdistelmä esiintyi, joskin harvemmin. Siten joka neljäs niistä lapsettomista vastaajista, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia, oli tuntenut kaipuuta saada oma lapsi.

4.2 Puolison mielipide lastenhankinnasta

Parisuhteen osapuolet voivat joskus olla eri mieltä lastenhankinnasta. Kysyimme parisuhteessa olevilta, mitä mieltä puoliso oli ajatuksesta saada (lisää) lapsia. Kaikista näistä vastaajista 78 prosenttia ilmoitti puolisonsa haluavan lapsia nyt tai ”ehkä joskus myöhemmin”, 14 prosentilla vastaajan puoliso ei toivonut lapsia ja 9 prosenttia ei tiennyt puolison mielipidettä. Tämän kysymyksen vastauksia on vali-

tettavasti hankalaa suoraan verrata vastaajaan omiin aikeisiin. Vaikuttaa nimittäin siltä, että vastausvaihtoehdon ”kyllä, ehkä joskus myöhemmin” tulkittiin viittaavan sekä puolison aikeisiin (”kyllä”) että epäröintiin (”ehkä”).

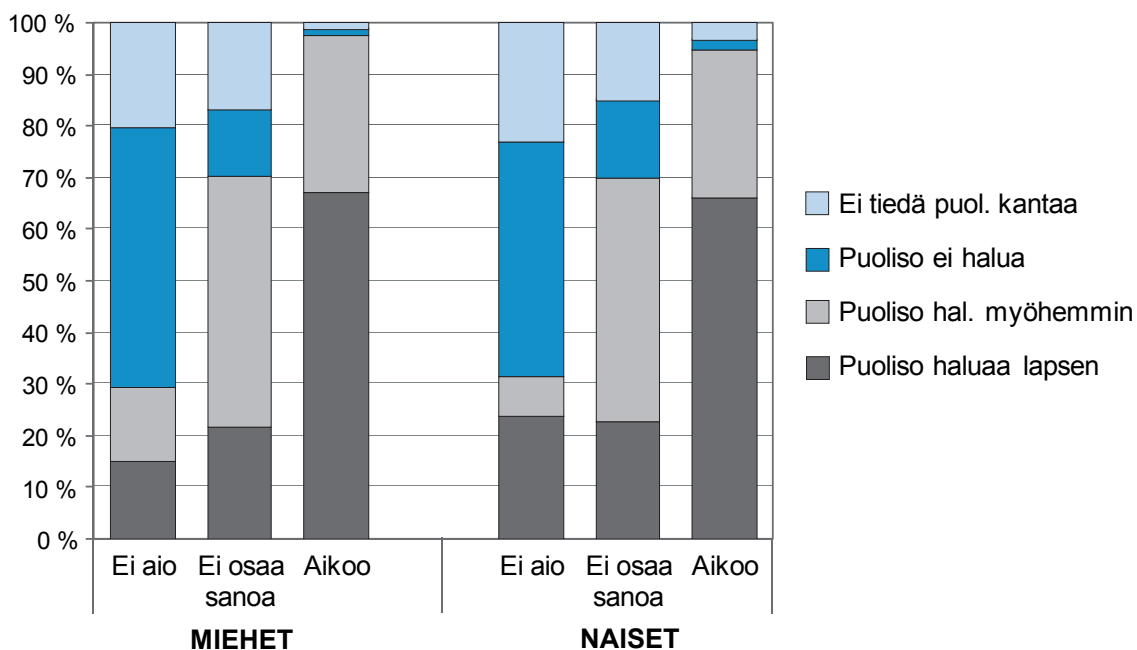
On kuitenkin ilmeistä, että puolisoilla on usein aivan samanlaiset näkemykset: 40 prosentissa vastauksista molemmat haluavat lapsia ja 10 prosentissa kumpikaan ei halua (lisää) lapsia. Tilanteita, joissa puoliso olivat selvästi eri mieltä (itse aikoo mutta puoliso ei halua tai puoliso haluaa mutta itse ei aio), oli yhteensä vain noin kuusi prosenttia. (Taulukko 17, Kuvio 20.)

Noin yhdeksän prosenttia oli tietämätön puolisonsa toiveista – lastenhankinnasta siis yleensä keskustellaan tai puolisoille on vähintään epäsuorasti muodostunut jonkinlainen käsitys toistensa lastenhankintoiveista. Yllättävää kyllä puolisonsa toiveesta tietämättömiä vastaajia oli yli 35-vuotiaissa kolme kertaa enemmän kuin tätä nuoremmista.

Ikäryhmien välillä on muutenkin huomattava ero. Selviä erimielisyyksiä omavastaavasta (toinen haluaa, toinen ei) kaksi kolmasosaa löytyi vanhemmasta ikäryhmästä. Nuorempiin vastaajiin verrattuna heillä oli myös kaksi kertaa niin paljon tilanteita, jossa kumpikin puoliso epäröi lastenhankintaa.

Naiset ja miehet kertoivat suurin piirtein samalla lailla puolisonsa suhtautumisesta lastenhankintaan. Miehet ilmoittivat useammin puolisonsa haluavan lapsia ”ehkä joskus myöhemmin” kuin mitä naiset vastaavasti kertoivat puolisoistaan. Naiset taas vastasivat useammin, etteivät he halua hankkia (lisää) lapsia vaikka puoliso haluaisi.

Kuvio 20. Miesten ja naisten näkemys puolison mielipiteestä vastaajan oman lastenhankinta-aikeen mukaan, %.

Taulukko 17. Puolison mielipide lastenhankinnasta ja vastaajan lastenhankinta-aikeet sukupuolen, lapsiluvun ja iän mukaan, %, N.

	Lasten hankinta -aie	Puoliso ha- luaa lapsia	Puoliso ha- luaa ehkä myöhemmin	Puoliso ei halua	En tiedä	Yht.	N
Miehet	ei aio	15.0	14.4	50.0	20.6	100	160
	eos	21.5	48.5	13.1	16.9	100	130
	kyllä	67.0	30.2	1.4	1.4	100	437
Miehet yht		47.5	30.0	14.2	8.4	100	727
Naiset	ei aio	23.7	7.8	45.2	23.3	100	219
	eos	22.8	46.9	15.2	15.2	100	145
	kyllä	65.8	28.6	2.1	3.5	100	567
Naiset yht		49.2	26.5	14.3	10.0	100	931
0 lasta	ei aio	12.4	11.8	55.9	20.0	100	170
	eos	16.7	57.3	14.6	11.5	100	96
	kyllä	59.5	36.6	2.4	1.5	100	410
0 lasta yht.		41.6	33.3	17.6	7.5	100	676
1 lapsi	ei aio	26.2	9.7	40.3	23.8	100	206
	eos	24.9	42,3	14.1	18.6	100	177
	kyllä	71.2	24.0	1.4	3.4	100	587
1 lapsi yht.		53.2	24.3	12.0	10.5	100	970
25–34-v.	ei aio	22.2	21.1	37.8	18.9	100	90
	eos	18.3	58.2	10.5	13.1	100	153
	kyllä	63.5	33.2	1.1	2.2	100	780
25–34-v. yht.		53.1	35.9	5.8	5.3	100	1023
35–44-v.	ei aio	19.5	7.3	50.5	22.6	100	287
	eos	27.3	34.7	19.0	19.0	100	121
	kyllä	76.6	15.3	4.1	4.1	100	222
35–44-v. yht.		41.1	15.4	28.1	15.4	100	630
Kaikki	ei aio	20.1	10.6	47.2	22.2	100	379
	eos	22.2	47.6	14.2	16.0	100	275
	kyllä	66.3	29.3	1.8	2.6	100	1004
Kaikki yht.		50.7	26.9	13.6	8.8	100	1654
Lastenhankinta-aikeesta laskettu pois lasta jo odottavat vastaajat.							

Puolisoiden näkemykset yhtyivät varsinkin silloin, kun aiottiin hankkia lapsia. Kun vastaaja itse ei ollut suunnitellut (lisää) lapsia tai epäröi asiaa, oli hän useammin tietämätön puolisonsa mielipiteestä verrattuna lasta aikoviin vastaajiin. Tässä ryhmässä oli myös eniten erimielisyyksiä puolisoiden välillä. Lähes viidesosalla puoliso olisi kuitenkin halunnut (lisää) lapsia ja suuri joukko (10–15 %) arveli lisäksi, että puoliso saattoi haluta lapsia myöhemmässä vaiheessa. Sen sijaan niistä, jotka aikoivat hankkia lapsen, vain alle 5% uskoi puolisonsa olevan eri mieltä. Vaikuttaa siis siltä, että alhaisen lapsiluvun perheissä on usein paineita lapsiluvun kasvattamiseen puolison taholta myös silloin, kun vastaaja itse ei enää aio saada lapsia.

4.3 Raskaudet, keskenmenot ja raskaudenkeskeytykset

Tarkastelemme seuraavaksi, minkälaisia kokemuksia vastaajillamme oli raskauksista, aborteista sekä raskaaksitulon yrityksistä ja hedelmöityshoidoista. Näitä asioita on usein aikaisemmissa kyselyissä tiedusteltu vain naisilta. Perhebarometrikyselyssä 2008 kysyimme kuitenkin myös miehiltä sekä ehkäisystä että miesten kumppanien kokemista raskauksista, keskenmenoista ja raskaudenkeskeytyksistä. Raskaudet, lapsiluku ja raportoidut keskenmenot sekä raskaudenkeskeytykset eivät täysin vastaa toisiaan. Joidenkin raskauksien tuloksista ei ole tietoa ja lapsilukuun sisältyvät adoptio- ja sijaislapset.

Lapsettomista vastaajista tai heidän kumppaneistaan 17 prosenttia oli ollut raskaana. 12.5 prosenttia oli ollut raskaana vain kerran ja 5 prosenttia kaksi kertaa tai useammin. Viisi prosenttia oli itse kokenut tai puoliso oli kokenut keskenmenon ja kahdeksan prosenttia oli keskeyttänyt raskauden eli tehnyt abortin. (Taulukko 18.)

Valtaosa keskenmenon saaneista lapsettomista vastaajista oli (tai puoliso oli) saanut keskenmenon vain kerran, mutta joka neljäs oli kokenut useampia keskenmenoja – korkein luku oli viisi keskenmenoa. Valtaosalla abortin tehneistä lapsettomista vastaajista raskaudenkeskeytyksiä oli yksi; tätä useammin raskauden oli keskeyttänyt joka kolmas. Korkein luku raskaudenkeskeytyksiä vastaajaa kohden oli viisi.

Yksilapsisista vastaajista tai vastaajien kumppaneista 29 prosenttia oli ollut raskaana useammin kuin kerran. Joka viides oli ollut raskaana kaksi kertaa ja niinkin moni kuin 8 prosenttia kolme kertaa tai enemmän. 19 prosenttia oli kokenut keskenmenon ja 12 prosenttia tehnyt päätöksen keskeyttää raskaus. (Taulukko 18.)

Keskenmenon kokeneista yhden lapsen vanhemmista valtaosa oli kokenut sen kerran, 15 prosenttia oli kokenut kaksi keskenmenoa ja 10 prosenttia oli kokenut 3–6 keskenmenoa. Abortin tehneistä valtaosalla oli raskaudenkeskeytyksiä vain yksi; tätä useammin raskauden oli keskeyttänyt vain kaksi prosenttia. Korkein luku oli tässä ryhmässä kolme aborttia vastaajaa kohden.

Taulukko 18. Raskauksia ja abortteja lapsiluvun ja sukupuolen mukaan, %, (N).

		Ei ras- kauksia	1 ras- kaus	2 ras- kautta	3+ ras- kautta	%	Kesken- menoja 1 tai use- ampi	Raskau- denkes- keytyksiä yksi tai useampi	N
0 lasta	Miesten kumppanit	88.4 (372)	8.3 (35)	2.4 (10)	1.0 (4)	100	4.3 (18)	3.1 (13)	421
	Naiset	79.9 (549)	15.1 (104)	4.2 (29)	1.0 (7)	100	6.1 (42)	11.2 (77)	687
	Yhteensä	83.1	12.5	3.5	1.0	100	5.4	8.1	1108
1 lapsi	Miesten kumppanit	8.2 (40)	65.4 (320)	20.2 (99)	5.9 (29)	100	17.8 (87)	6.5 (32)	489
	Naiset	2.8 (20)	65.8 (467)	22.0 (156)	9.4 (67)	100	19.6 (139)	15.8 (112)	710
	Yhteensä	5.0	65.6	21.2	8.0	100	18.8 (87)	12.0 (144)	1199
Kaikki	Yhteensä	42.5	40.3	12.7	4.5	100	12.4	10.1	2307
46 vastaajaa oli ilmoittanut olleensa tai kumppanin olleen joskus raskaana mutta ei montako kertaa. Heidän raskauksiensa määräksi oletettiin yksi.									

Miehet raportoivat naisia jonkin verran harvemmin (kumppaninsa) raskauksista ja keskenmenoista. Sukupuolten väliset erot olivat suurimpia raskaudenkeskeytysten raportoinnissa. Todennäköisesti miehet ovat vastanneet nykyisen kumppaninsa tuntemisajan perusteella mutta naiset koko elämänsä ajalta, mikä osittain selittäisi naisten korkeampia lukuja. Mies ei myöskään aina tiedä kumppaninsa raskaudesta, abortista tai keskenmenosta. Miesten ja naisten ensimmäiseen raskauteen, ehkäisyyn ja hedelmöityshoitoihin liittyvät vastaukset olivat kuitenkin hyvin samanlaisia.

Kaikkia suomalaisia naisia kattavassa *Terveys 2000* -kyselyssä kerättiin tietoa naisten raskauksien, keskenmenojen ja aborttien yleisyydestä. Tulosten mukaan 2000-luvun alussa 30–44-vuotiaista naisista 84 prosenttia oli ollut joskus raskaana, 19.5 prosenttia oli kokenut keskenmenon ja 19 prosenttia oli keskeyttänyt raskauden. (Koponen & Luoto 2004, 28–29.)

Oman aineistomme samanikäisistä naisista (N=885) 64.5 prosenttia on ollut joskus raskaana, 14 prosenttia on kokenut keskenmenon ja tätä hieman useampi, 15 prosenttia, teettänyt abortin. *Terveys 2000* -tutkimuksessa olivat mukana kuitenkin kaikki naiset lapsiluvusta riippumatta. Tässä aineistossa kohteena olivat vain lapsettomat tai yksilapsiset vastaajat. Kun keskenmenojen ja raskaudenkeskeytysten määrän suhteuttaa raskauksien määrään huomaa, että tässä aineistossa on saman verran kokemuksia sekä keskenmenoista että aborteista kuin koko naisväestössä.

4.4 Raskaaksi tulemisen vaikeudet ja hedelmöityshoidot

Missä määrin pienenevät perhekoot johtuvat vastentahtoisesta tai tahattomasta lapsettomuudesta? Aikaisempien tutkimusten mukaan on viitteitä siitä, että raskaaksi tulon vaikeudet olisivat yleistymässä Suomessa – tai ainakin siitä, että niitä tunnistetaan ja niistä siten vastataan kyselyissä useammin. Koko naisväestöä kattavan Terveys 2000 -tutkimuksen 20–54-vuotiaista naisista 18 prosenttia oli joskus elämässään yrittänyt raskautta tuloksetta yli 12 kuukauden ajan. 20–29 vuotiaista suomalaisnaisista kahdeksan prosenttia ja miehistä kolme prosenttia oli joskus yrittänyt kumppaninsa kanssa raskautta yli vuoden ilman tuloksia. 30–44-vuotiaista naisvastaajista 20 prosenttia ja miehistä 9 prosenttia oli kokenut saman ongelman. Miehet siis raportoivat jostain syystä Terveys 2000 -tutkimuksessa näitä ongelmia naisia huomattavasti harvemmin. (Koponen & Luoto 2004, 50.)

Minkälaisia yrityksiä ja ongelmia löytyy raskaaksi tulemisessa meidän aineistostamme?

Joka neljäs kyselyhetkellä lapsettomista vastaajista tai vastaajien puolisoista oli joskus yrittänyt tulla raskaaksi. Yhden lapsen vanhemmista kaikki olivat tietenkin jo saaneet lapsen, mutta 13 prosentilla ei siihen ollut liittynyt tietoista raskauden yrittämistä. Tämä todennäköisesti tarkoittaa, ettei raskautta olla tietoisesti suunniteltu ja ajoitettu, vaan raskaus on esimerkiksi voinut alkaa spontaanisti vahingossa tai ehkäisyvälineet ovat saattaneet pettää. Miehet ja naiset ilmoittivat hyvin samansuuntaisesti kokemuksistaan meidän aineistossamme. (Taulukko 19.)

Lääketieteessä pariskunnan katsotaan yleensä kärsivän tahattomasta lapsettomuudesta, mikäli raskautta on yritetty vuoden ajan onnistumatta. (Toisinaan raja vedetään kahteen vuoteen.) Kysyimme, olivatko vastaajamme joskus yrittäneet raskautta yli 12 kuukautta siinä onnistumatta. Kaikista vastaajista joka viides kertoi tästä ongelmasta. Lapsettomista vastaajista osuus oli noin joka kahdeksas ja yhden lapsen vanhemmista jopa useampi kuin joka neljäs. 25–34-vuotiaista vastaajista 18 prosenttia ja 35–44-vuotiaista 23 prosenttia olivat kokeneet tai puoliso oli kokenut raskaaksitulovaikeuksia.

Yhden lapsen vanhemmilla raskaaksi tulemisen vaikeudet olivat enimmäkseen liittyneet ensimmäiseen lapseen. Lähes 40 prosentilla raskaaksi tulemisen vaikeuksia kokeneista liittyivät vaikeudet kuitenkin toisen lapsen saamiseen. Yksitoista prosenttia kaikista aineistomme yhden lapsen vanhemmista kärsi siten toiseen lapseen liittyvästä lapsettomuudesta. Noin viidellä prosentilla on ollut vaikeuksia sekä ensimmäisen että toisen lapsen kanssa. (Taulukko 19.)

Vaikeudet tulla raskaaksi liittyivät useimmiten nykyhetkeen. Niistä vastaajista, jotka olivat kohdanneet tämän ongelman, puolet oli kokenut sen viimeisten 12 kuukauden aikana, 17 prosenttia 1–2 vuotta sitten, 17 prosenttia 2–5 vuotta sitten ja 16 prosenttia yli viisi vuotta sitten.

Taulukko 19. Raskauden yrityksiä, yritysten epäonnistumisia, hakeutuminen lapsettomuuden tutkimuksiin ja hedelmöityshoitoihin lapsiluvun, sukupuolen ja iän mukaan, %, (N).

		On joskus yrittänyt raskautta	On yrittänyt raskautta yli 12 kk	Vaikeus liittyi 1. lapseen	Vaikeus liittyi 2. lapseen*	Käynyt tutkimuk-sissa	Käynyt tutk. ja saanut hedelm. hoitoja	Hoitojen avulla syntyi lapsi	N
0 lasta	Mies	21.0 (90)	11.4 (49)	10.7 (46)	0.5 (2)	3.0 (13)	7.0 (30)	0.5 (2)	429
	Nainen	25.7 (177)	12.9 (89)	12.3 (85)	0.3 (2)	3.6 (25)	5.7 (39)	0.6 (4)	689
	25–34	23.1 (159)	10.7 (74)	10.3 (71)	0.4 (3)	3.6 (25)	4.1 (28)	0.6 (4)	689
	35–44	25.0 (106)	15.1 (64)	14.2 (60)	0.2 (1)	3.1 (13)	9.7 (41)	0.5 (2)	424
	Yht.	23.8 (267)	12.3 (138)	11.7 (131)	0.3 (4)	3.4 (38)	6.2 (69)	0.5 (6)	1113–1118
1 lapsi	Mies	87.4 (424)	22.9 (111)	17.5 (85)	8.5 (41)	4.3 (21)	12.0 (58)	8.0 (39)	485
	Nainen	86.4 (609)	28.7 (202)	21.4 (151)	12.2 (86)	6.1 (43)	13.9 (98)	9.4 (66)	705
	25–34-v	89.7 (644)	24.1 (173)	18.9 (136)	9.2 (66)	4.5 (32)	10.7 (77)	8.1 (58)	718
	35–44-v	82.3 (387)	29.8 (140)	21.3 (100)	14.6 (61)	6.8 (32)	16.8 (79)	10.0 (47)	470
	Yht.	86.8 (1033)	26.3 (313)	19.8 (236)	11.2 (133)	5.4 (64)	13.1 (156)	8.8 (105)	1188–1190
0 ja 1	Yht.	56.2 (1310)	19.5 (455)	15.8 (369)	5.7 (133)	4.4 (102)	9.7 (225)	4.8 (111)	2301–2308

* Vastaaja on saattanut laskea lapseksi myös kuolleen syntyneen tai muualla asuvan lapsen.

Aikaisemman *Terveys 2000* -kyselytutkimuksen tulosten mukaan 30–44-vuotiaista naisista 20 prosenttia ja miehistä yhdeksän prosenttia oli joskus yrittänyt raskautta onnistumatta yli vuoden ajan. Heistä hieman yli puolet oli hakeutunut tutkimuksiin tämän ongelman vuoksi ja noin kolmasosa oli myös saanut hedelmöityshoitoja. Hoitojen tuloksellisuutta ei tutkimuksessa suoraan kysytty, mutta yli viidennes hoitoja saaneista naisista ja kolmannes miehistä oli vastaushetkellä vielä lapsettomia. (Koponen & Luoto 2004, 47–48.).

Vertaillaksemme tätä aineistoa *Terveys 2000* -tutkimukseen, tarkastelimme vastaavan ikäryhmän eli 30–44-vuotiaiden kokemuksia tahattomasta lapsettomuudesta. Tässä ikäryhmässä 25 prosenttia naisista ja 22 prosenttia miehistä oli joskus yrittänyt raskautta yli vuoden ajan. Tahattomasta lapsettomuudesta kärsiviä pariskuntia on siten tässä aineistossa selvästi (vähintään neljänneksen) enemmän kuin koko samanikäisessä väestössä.

Tässä aineistossa miehet näyttäisivät myös vastaavan varsin luotettavasti, koska sukupuolten välillä ei juuri ole eroja epäonnistuneiden raskausyritysten ja hedelmöityshoitojen kokemusten raportoinnissa. Kolme neljästä niistä naisista ja miehistä, jotka olivat itse kokeneet tai joiden kumppani oli kokenut raskaaksitulovaikeuksia, oli myös hakeutunut tutkimuksiin ja 60 prosenttia oli sekä hakeutunut

tutkimuksiin että saanut hedelmöityshoitoja. Määrä on korkeampi kuin *Terveys 2000* -tutkimuksessa. Hoitoa saaneista vastaajistamme noin puolet oli saanut lapsen (miehistä 45 % ja naisista 52 %). Siten raskaaksitulon vaikeuksia kokeneista vastaajista joka neljäs sai lopulta lapsen.

Koska aineistomme rajattiin 0/1-lapsisiin 25–44-vuotiaisiin naisiin ja miehiin oli odotettavissa, että raskaaksitulovaikeudet ovat tässä ryhmässä yleisempiä kuin kaikilla samanikäisillä. On kuitenkin tärkeää havaita raskaaksitulovaikeuksien yleisyys ja merkitys siinä, että parit eivät hanki lapsia tai saavat vain yhden lapsen. Raskaaksitulovaikeudet koskettavat merkittävää joukkoa lapsettomista ihmisistä. 35–44-vuotiaista eli hedelmällisen ikänsä loppua lähestyvistä lapsettomista naisista 15 prosentilla oli takanaan vähintään yksi tulokseton raskaaksitulo-yritys. Samoin onnistuneet hedelmöityshoidot koskettavat suurta joukkoa: jopa 8 prosenttia yhden lapsen vanhempien lapsista olisi tulostemme mukaan syntynyt hedelmöityshoitojen avulla.

Kuinka merkittävää on raskaaksitulovaikeuksista johtuva lapsettomuus hedelmällisyysikäisessä naisväestössä? Arvioimme yllä esitettyjen tulosten perusteella sitä, kuinka suuri osuus 25–44-vuotiaista suomalaisista naisista on lapsettomia raskaaksitulovaikeuksien johdosta. Lapsettomuuskokemukset ovat tässä aineistossa yleisempiä kuin vastaavanikäisessä väestössä *Terveys 2000* -tutkimuksen mukaan. Lapsilukuun ja sukupuoleen suhteutettuna erot näiden kahden tutkimuksen välillä kuitenkin kapenevat. Tämän aineiston painottuminen sellaisiin henkilöihin, jotka olivat parisuhteessa tai joilla oli takanaan parisuhteita (ks. Johdanto-lukua), merkitsee sitä, että vastaajistamme suurella osalla on takanaan yksi tai useampia raskausyrityksiä. Sen mukaisesti myös lapsettomuuskokemukset olisivat tässä aineistossa yleisempiä, sillä vain raskautta yrittäneet ovat voineet havaita raskaaksitulovaikeuksia. Koko väestöön suhteutettuna tämä merkitsee, että aineistomme perusteella laskettu primääri lapsettomuus tulee jossain määrin yliarvioiduksi.

Raskaaksitulovaikeuksien kokeminen lisääntyi aineistossamme iän myötä aina 40-vuotiaisiin asti, sen jälkeen raskaaksitulovaikeuksia kokeneiden osuus aleni hieman (Taulukko 20, ks. myös edellä taulukko 19). Kun suhteutamme aineiston raskaaksitulovaikeuksista kärsineet lapsettomat naiset koko samanikäiseen naisväestöön Suomessa saamme arvion primääristä lapsettomuudesta ikäryhmittäin. Tämän mukaisesti primääristä lapsettomuudesta kärsivien osuus olisi noin 3–6 prosentin luokkaa 25–44-vuotiailla naisilla. 30–34-vuotiaista lapsettomista naisista 16 prosenttia oli meidän aineistossamme yrittänyt raskautta tuloksetta yli 12 kuukauden ajan. On kuitenkin huomattava, että osa heistä hakeutuu lapsettomuuden vuoksi hoitoon, ja osa tulee saamaan toivomansa lapsen joko hoitojen avulla tai ilman niitä.

Kuitenkin jo 40 vuotta täyttäneistä lapsettomista naisista enää harva tulee äidiksi. 40–44-vuotiaita lapsettomia naisia koskevien tietojen perusteella arvioimmekin, että hedelmällisen kautensa loppuvaiheessa olevista lapsettomista naisista noin

Tauluko 20. Raskaaksitulovaikeuksien merkitys lapsettomuuden taustalla sekä primääristä hedelmättömyydestä kärsivien naisten osuus koko väestössä, 25–44-vuotiaat naiset.

	Koko ikäryhmä, N	Lapsettomien osuus ikäryhmästä, %	Raskaaksitulovaikeuksia kokeneet ikäryhmästä, % (Barometrin aineisto: vain lapsettomat naiset)	Koko väestö: raskaaksitulovaikeuksia kokeneiden lapsettomien naisten osuus koko ikäryhmästä, %
25–29	161 773	63.5	7.8	4.9
30–34	153 383	36.7	16.1	5.9
35–39	165 214	23.2	17.7	4.1
40–44	185 085	18.8	15.4	2.9

Raskaaksitulovaikeuksien merkitystä lapsettomuuden selittämisessä koko väestön tasolla on arvioitu suhteuttamalla barometrin aineiston tietoja vastaavanikäisiin naisiin koko väestössä.

Lähde (koko väestö): Tilastokeskus, Väestörakenne 2006.

15 prosentilla lapsettomuus selittyy raskaaksitulovaikeuksilla. Koko naisväestöstä laskettuna noin kolme prosenttia kärsisi siten primääristä hedelmättömyydestä, eli heidän on vaikea tai mahdotonta saada biologinen lapsi. Osuus on sama kuin aikaisemman tutkimuksen perusteella esitetty arvio (3 prosenttia, Notkola 1995).

Edellä totesimme, että tämän aineiston perusteella esitetty arvio lapsettomuudesta kärsivien osuudesta yliarvioisi primääriä lapsettomuutta koko väestössä. Primääristä hedelmättömyydestä kärsivien osuus oli kuitenkin sama kuin vuonna 1995 tehdyssä tutkimuksessa. Osuuden pysyminen samana voi selittyä sillä, että primääristä lapsettomuudesta kärsivien osuus on voinut vähentyä lapsettomuushoitojen yleistymisen myötä. Yhä suurempi osa lapsettomuudesta kärsivistä naisista hakeutuu hoitoon ja raskaaksitulo onnistuu. Lapsen saaneet raskaaksitulovaikeuksista kärsineet naiset eivät enää näy lapsettomien vastaajien ryhmässä.

4.5 Toivottu vai tahaton lapsettomuus?

Tarkastelemme tämän luvun lopuksi tarkemmin, miten vastentahtoinen ja toivottu lapsettomuus tai tyytyminen yhteen lapseen esiintyy aineistossamme.

Vapaaehtoisen ja vastentahtoisen lapsettomuuden välillä ei ole mielekasta vetää ehdotonta rajaa. On myös monien tekijöiden summa, saako ihminen vain yhden vain tätä useampia lapsia. Silti on mielenkiintoista arvioida, millaisia tekijöitä piilee pienten perheiden lapsilukujen taustalla. Jaottelemme seuraavaksi vastaajia sen mukaan, missä määrin nykyinen lapsiluku vaikuttaa tavoitellulta tai vastentahtoiselta. Kriteerinä käytämme sitä, että vastaaja ei ole suunnitellut hankkivansa (lisää)

lapsia, vastaajan oma ihanteellista lapsilukua (tätä on esitetty tarkemmin luvussa 2) sekä tässä luvussa esitettyjä epäonnistuneita yrityksiä saada lapsi. Joidenkin ryhmien yhteydessä esitämme myös kokemuksia lapsenkaipuusta sekä ehkäisyn käytöstä ja etenkin sterilisoinnin käytöstä.

Erotimme neljä ryhmää: 1) vapaaehtoisesti lapsettomat, 2) yhden lapsen mallia suosivat, 3) tahattomasta lapsettomuudesta kärsivät sekä 4) lapsia toivottua vähemmän saaneet. Jaottelu edustaa tietenkin jähmettynyttä poikkileikkausta vastaajien tilanteista, jotka ajan myötä saattavat muuttua. Vapaaehtoisesti lapseton voi esimerkiksi muuttaa mieltään tai lapsettomuudesta kärsivä voi saada lapsen.

1 Vapaaehtoisesti lapsettomat

Tarkastelemme ensin niitä vastaajia, joilla ei ollut lapsia ja jotka eivät myöskään olleet suunnitelleet hankkivansa tai yrittäneet hankkia lapsia. Lapsettomien ja lasta ei-aikovien ryhmä oli aineistossa 28 prosenttia eli runsas neljäsosa kaikista lapsettomista vastaajista. Tästä ryhmästä niukka kolmasosa ilmoitti sekä oman lapsilukuihanteensa olevan nolla lasta ja etteivät he olleet koskaan yrittäneet tulla raskaaksi. Lapsettomuutta ihanteenaan pitävistä vastaajista vain yksi oli joskus yrittänyt raskautta. Vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmässä ei juuri esiinny kokemuksia kaipuusta saada oma lapsi, sillä vain kolme vastaajaa oli joskus tuntenut tällaista kaipuuta. Tästä ryhmästä neljä prosenttia käytti itse tai puoliso käytti sterilisaatiota ehkäisykeinona. Sekin kielii varsin tietoisesta ja suhteellisen lopullisesta päätöksestä olla saamatta lapsia. Kaikki tätä ehkäisykeinoa käyttävät olivat täyttäneet 35 vuotta. Koko aineistosta vain prosentti ilmoitti ehkäisykseen sterilisaation.

Niistä lapsettomista vastaajista, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia, joka kolmas edustaisi tämän arvion perusteella vapaaehtoista lapsettomuutta. Yhteensä yhdeksän prosenttia lapsettomista on valinnut elämänpituisen lapsettomuuden. Koko aineistosta valittua lapsettomuutta edustavien osuus oli runsaat neljä prosenttia.

2 Yhden lapsen perhemallia suosivat

Moniko vastaajistamme näki yhden lapsen perhemallin omana tavoitteenaan ja ihanteenaan? Tähän ryhmään voimme ensinnäkin laskea ne lapsettomat vastaajat, jotka suunnittelevat hankkivansa lapsia mutta jotka pitivät yhtä lasta omana ihanteenaan. Yhdeksän prosenttia lapsettomista ilmoitti yhden lapsen omaksi ihanteekseen. Heistä alle puolet (40 %) oli suunnitellut hankkivansa lapsia. Kaiken kaikkiaan yhden lapsen perhemallia lähestyviä vastaajia oli alle viisi prosenttia lapsettomista vastaajista. Ikäryhmien ja sukupuolten välillä ei ollut merkittäviä eroja.

Toiseksi laskemme yhden lapsen mallia suosivaksi ne vanhemmat, jotka eivät halua enempää kuin yhden lapsen. Yhden lapsen vanhemmista 23 prosenttia ei aikonut hankkia lisää lapsia. Joka toinen tähän ryhmään kuuluvista vastaajista oli myös ilmoittanut korkeintaan yhden lapsen omaksi ihanteelliseksi lapsiluvukseen. Ikäryhmien välillä on suuri ero, sillä nuoremmista, 25–34-vuotiaista 5 prosenttia mutta 35–44-vuotiaista 18 prosenttia suosi yhden lapsen mallia itselleen. Naiset suosivat tätä vaihtoehtoa miehiä useammin.

Tässä yksilapsisten ryhmässä, jotka eivät aikoneet hankkia lisää lapsia, oli myös kaksi kertaa enemmän sellaisia, jotka eivät olleet koskaan yrittäneet raskautta verrattuna kaikkiin yhden lapsen vanhempiin (25 % ja 13 %). Joka kymmenes ryhmään kuuluvista käytti sterilisaatiota ehkäisyä. Kaikki sterilisaatiota ehkäisykeinona käyttävät vastaajat kuuluivat vanhempaan, 35–44-vuotiaiden ikäryhmään. Alle puolet (44 %) ei ollut koskaan tuntenut kaipuuta saada lapsia ja muut olivat tunteet kaipuuta muutaman kerran. Lapsia joskus kaivanneita oli siten tässä ryhmässä selvästi vähemmän kuin yhden lapsen vanhempien keskuudessa keskimäärin (Kuvio 19 yllä). Tähän ryhmään näyttäisi kuuluvan ihmisiä, joiden kohdalla lapsi on voinut saada alkunsa helposti, suunnittelematta tai ”vahingossa”. Näitä yllättävän tai suunnittelemattoman vanhemmuuden kokeneita vastaajia oli miehissä enemmän kuin naisissa.

Siten niistä yhden lapsen vanhemmista, jotka eivät suunnitelleet lastenhankintaa noin puolet ei ole halunnutkaan lisää lapsia. Osa heistä suosii nimenomaan yhden lapsen perhemallia, ja osa ei mahdollisesti ole koskaan kovasti pyrkinyt vanhemmaksi, koska lapsenkaipuuta tai raskauden yrityksiä oli heillä suhteellisen vähän. Voimme päätellä, että kaikista yhden lapsen vanhemmista noin 12 prosenttia kannattaa yhden lapsen perhemallia ja osa olisi ehkä tyytynyt myös lapsettomuuteen.

Kun lapsettomat ja yksilapsiset yhden lapsen perhemallia suosivat vastaajat lasketaan yhteen, *yhdeksän prosenttia kaikista vastaajista näyttäisi suosivan yhtä lasta perheessä.*

3 Tahattomasta lapsettomuudesta kärsivät

Tähän ryhmään kuuluvat raskautta pitkään tuloksetta yrittäneet vastaajat. Otamme huomioon sekä ns. primääristä että sekundääristä lapsettomuudesta kärsivät.

Yli vuoden raskautta yrittäneitä oli lapsettomista vastaajista 12 prosenttia. 35–44-vuotiaiden ikäryhmässä oli enemmän raskaaksitulovaikeuksista kärsineitä. (Ks. Taulukko 19 edellä.) Tämän ikäisistä lapsettomista naisista 15 % oli sellaisia, joilla oli takanaan vähintään yksi tulokseton raskaaksituloyritys. Tämä on siis se osuus lapsettomista naisista joiden hedelmällinen ikä lähestyy loppuaan ja jotka ovat kärsineet primääristä tahattomasta lapsettomuudesta. Samanikäisistä lap-

settomista naisista 30 prosenttia oli sellaisia, jotka elivät liitossa, mutta jotka eivät olleet yrittäneet raskautta, ja 25 prosenttia oli sellaisia, jotka eivät eläneet liitossa eivätkä olleet yrittäneet raskautta.

Yhden lapsen vanhemmista 11 prosentilla raskaaksitulovaikeudet liittyivät toiseen lapseen. (Ks. Taulukko 19 edellä.) Suuri enemmistö raskaaksitulovaikeuksia kokeneista vastaajista aikoi edelleen hankkia lapsia tai ei osannut sanoa aikeestaan. Vain neljä prosenttia lapsettomista vastaajista ei enää aikonut hankkia lapsia, mutta oli joskus yrittänyt tulla raskaaksi. Puolet heistä eli kaksi prosenttia oli yrittänyt raskautta yli vuoden ajan onnistumatta. Yhden lapsen vanhemmista kovin harva vastaaja, joka oli kokenut toiseen lapseen liittyviä ongelmia tulla raskaaksi, ei enää aikonut hankkia lapsia. Sekundäärinen lapsettomuus ei siis selitä aikomuksia tyytyä yhteen lapseen.

Yhteensä 11 prosenttia vastaajista kärsi tai oli kärsinyt primääristä tai sekundääristä lapsettomuudesta liittyen lapseen, jota he eivät olleet (vielä) saaneet.

4 Lapsia toivottua vähemmän saaneet

Kuinka yleistä on toivoa enemmän lapsia, kun mitä on saanut? Kyseinen ryhmä on erittäin hankalasti määriteltävissä. Ihmisen toiveet ja aikomukset muuttuvat elämänvaiheiden ja iän mukaan, ja useimmat ovat lopulta suhteellisen tyytyväisiä vallitsevaan tilanteeseensa. ”Tahaton lapsettomuus” määritellään lääketieteessä usein koskemaan yksinomaan lisääntymisterveydellisistä ongelmista kärsiviä pareja. Lastensaannin vaikeuksista voivat kuitenkin kärsiä myös muut ryhmät. Edellä esitimme raskaaksitulovaikeuksista kärsineiden vastaajien osuuksia aineistossamme. ’Lapsia toivottua vähemmän’ -ryhmään laskemme puolestaan ne vastaajat, jotka eivät aikoneet hankkia enempää lapsia, mutta joiden nykyinen lapsiluku jäi jälkeen heidän vastaushetkellä ihanteellisena pitämästään lapsiluvusta ilman että syy liittyi raskaaksitulovaikeuksiin. Syy voi esimerkiksi olla siinä, ettei ole sopivaa kumppania tai että oma terveys tai puolison terveys ei ole sallinut lastenhankintaa tai puoliso ei ole halunnut saada (lisää) lapsia.

Tähän ryhmään emme laske mukaan niitä vastaajia, jotka toivoivat lapsia enemmän ja myös suunnittelivat niitä hankkivansa. Heitähän oli enemmistö alle 35-vuotiaiden vastaajien joukossa (ks. luku 3).

Viisi prosenttia lapsettomista vastaajista (57/1 118) ei aikonut hankkia lapsia eikä ollut yrittänyt raskautta, mutta piti omaa ihanteellista lapsilukuaan yhtenä tai sitä suurempana. 35–44-vuotiaiden ikäryhmässä heitä oli odotetusti enemmän kuin tätä nuoremmassa ryhmässä (6 % ja 2 %). Sukupuolten välillä ei ollut merkittävää eroa. Valtaosa tästä ryhmästä (N=40) oli myös tuntenut kaipuuta saada oma lapsi.

Kymmenen prosenttia kaikista yhden lapsen vanhemmista (N=111) piti omana ihanteellisena lapsilukunaan kahta tai useampaa lasta, mutta ei silti aikonut hankkia

toista lasta. Kukaan heistä ei kärsinyt epäonnistuneista raskaaksituloyrityksistä. Miltei kaikki nämä vastaajat olivat täyttäneet 35 ikävuotta. Naisten osuus oli tässä ryhmässä hieman miehen osuutta suurempi.

Tässä yhteydessä on mielekästä katsoa ehkäisyn käyttöä. Seitsemän prosenttia lapsettomista vastaajista ei ollut suunnitellut hankkivansa lapsia eikä ollut koskaan yrittänyt raskautta mutta ei myöskään käyttänyt mitään ehkäisyä. Suurin osa heistä kuitenkin eli avio- tai avoliitossa tai seurusteli. Myöskään niistä yhden lapsen vanhemmista jotka eivät aikoneet toista lasta lähes neljäsosa ei käyttänyt mitään ehkäisyä, vaikka valtaosa eli avio- tai avoliitossa. Kyse voi tietenkin olla parisuh-teista, joissa ei ole yhdyntöjä. Kuten eräs vastaaja kommentoi avovastauksessa, ”lapsia ei tule, jos seksiä ei harrasteta”. Silti ehkäisyn poisjättämistä voi tulkita siten, ettei mahdollinen raskaus ole ainakaan täysin poissuljettu vaihtoehto. (Kyse ei ole homoseksuaaleista pariskunnista.)

Lapsia toivottua vähemmän -ryhmään kuuluisi tämän mukaan 5 prosenttia lapsettomista vastaajista ja 10 prosenttia yksilapsisista vastaajista. Kaikista vastaajista 8 prosentilla on toivottua pienempi lapsiluku, mutta he eivät kuitenkaan suunnitelleet hankkivansa (lisää) lapsia. Vanhemmassa, 35–44-vuotiaiden ikäryhmässä ilmiö oli yleisempi kuin tätä nuoremmilla.

Olemme tässä kuvailleet tahattoman ja tahalliseen alhaisen lapsiluvun jatku-moa. Vapaaehtoista lapsettomuutta esiintyi miltei joka kymmenennellä lapsetto-malla vastaajalla ja yhteen lapseen täysin tyytyväisiä vanhempia oli 12 prosenttia. Koko aineistosta lapsettomuutta tai vain yhtä lasta suosi 13 prosenttia vastaajista. Tahatonta lapsettomuutta tai toivottua vähemmän lapsia esiintyi vastaavasti yh-teensä 19 prosentilla.

4.6 Yhteenvetoa

Tässä luvussa selvitimme lapsenkaipuun yleisyyttä ja sen yhteyttä aikeisiin saada lapsia tulevaisuudessa. Yli kolmasosa vastaajista ei ollut koskaan kokenut vahvaa kaipuuta saada oma lapsi. Melkein puolet oli kokenut kaipuuta muutaman kerran ja melkein viidesosa oli kokenut sitä usein. Naiset olivat kaivanneet lasta useam-min kuin miehet. Yhden lapsen vanhemmat olivat myös kaivanneet lapsia selvästi lapsettomia vastaajia useammin. Silti lapsenkaipuu ei tietenkään ole lastensaannin edellytys: joka neljännellä vanhemmalla ei ollut kokemusta kyseisestä tuntees-ta. 25–34-vuotiaista moni ei ollut kaivannut lapsia mutta aikoi silti hankkia niitä. 35–44-vuotiaissa oli sen sijaan eniten niitä, jotka eivät olleet kaivanneet lasta eivät-kä myöskään aikoneet enää hankkia lapsia. Vanhemmassa ikäryhmässä oli myös nuorempaa ikäryhmää vähemmän sellaisia, jotka olivat tunteneet lapsenkaipuuta usein. Parisuhteessa elävien vastaajien puoliset olivat useimmiten samaa mieltä

lastenhankinnasta kuin vastaaja itse. Kahdessa viidestä pariskunnasta kumpikin puoliso haluaa lapsia ja joka kymmenennessä kumpikaan ei halua (lisää) lapsia. Noin kuusi prosenttia vastaajista eli suhteessa, jossa puoliset olivat selkeästi aivan eri mieltä lastenhankinnasta – toinen aikoi, toinen ei.

Selvitimme lisääntymisterveyteen ja raskauksiin liittyviä kokemuksia sekä naisilta että miehiltä. Miehet ja naiset ilmoittivat hyvin samansuuntaisesti näistä kokemuksista meidän aineistossamme. Poikkeuksena olivat kuitenkin raskaudenkeskeytykset, joista miehet raportoivat naisia selvästi harvemmin. Aineistomme tulokset ehkäisyn käytöstä, raskauden yrityksistä, keskenmenoista ja raskaudenkeskeytyksistä vastaavat myös erittäin hyvin *Terveys 2000* -tutkimuksen tuloksia.

Lapsettomista vastaajista tai heidän kumppaneistaan 17 prosenttia oli ollut raskaana ilman että se johti synnytykseen. Viisi prosenttia oli itse (tai puoliso oli) kokenut keskenmenon ja kahdeksan prosenttia oli (tai puoliso oli) keskeyttänyt raskauden eli tehnyt abortin. Joka neljäs vastaushetkellä lapsettomista vastaajista oli joskus yrittänyt tulla raskaaksi, ja joka kahdeksas oli yrittänyt raskaaksituloa yli vuoden ajan onnistumatta.

Yhden lapsen vanhemmista (tai heidän kumppaneistaan) lähes 30 prosenttia oli ollut raskaana useammin kuin yhden kerran. Joka viides oli (tai puoliso oli) kokenut keskenmenon ja 12 prosenttia tehnyt päätöksen keskeyttää raskaus. Yhden lapsen vanhemmat olivat kaikki tietenkin jo saaneet lapsen, mutta 13 prosentilla ei siihen ollut liittynyt tietoista raskauden yrittämistä.

Jopa joka neljäs yksilapsisista vastaajista oli joskus yrittänyt raskautta yli vuoden ajan siinä onnistumatta. Raskaaksitulon vaikeuksia kokeneista kolme neljästä oli kokenut vaikeuksia ensimmäisen lapsen saamisessa ja lähes 40 prosenttia toisen lapsen kohdalla. 11 prosenttia kaikista aineistomme yhden lapsen vanhemmista kärsi toiseen lapseen liittyvästä lapsettomuudesta. Noin viidellä prosentilla oli ollut vaikeuksia sekä ensimmäisen että toisen lapsen saamisessa.

Kolme neljästä niistä vastaajista, joilla oli ollut raskaaksitulovaikeuksia, oli myös hakeutunut tutkimuksiin tai hedelmöityshoitoihin. Hoitoa saaneista vastaajistamme noin puolet oli saanut lapsen. Kaikista raskaaksitulovaikeuksia kokeneista vastaajista joka neljäs sai lopuksi lapsen hedelmöityshoitojen avulla. Joka kahdestoista aineistomme lapsista olisi täten syntynyt hedelmöityshoitojen avulla.

Raskaaksitulovaikeuksia ja hedelmöityshoitoja esiintyi tässä aineistossa enemmän kuin *Terveys 2000* -tutkimuksessa. Muiden lisääntymisterveyttä koskevien tutkimustulosten kohdalla ei vastaavaa eroa aineistojen välillä ollut. Miehet ja naiset raportoivat myös kokemuksistaan varsin samansuuntaisesti. Voimme siten olettaa, että kyse on nimenomaan lapsettomien ja yksilapsisten suomalaisten verraten suurista lastensaantiin liittyvistä ongelmista.

Hahmotimme tavoitellun ja vastentahtoisen alhaisen lapsiluvun jatkumoa sijoittamalla vastaajat neljään ryhmään. Noin yhdeksän prosenttia kaikista lapsettomista vastaajista oli *vapaaehtoisesti lapsettomia*. He eivät olleet suunnitelleet

hankkivansa lapsia ja heidän oma ihanteellinen lapsilukunsa oli nolla. He olivat vain hyvin harvoin yrittäneet raskautta tai kaivanneet lasta elämäänsä. Noin 5 prosenttia lapsettomista ja 12 prosenttia yksilapsisista vastaajista kannatti *yhden lapsen perhe-mallia*. Heidän ihanteellinen lapsilukunsa oli korkeintaan yksi ja he eivät myöskään aikoneet hankkia tätä enempää lapsia. Yhteen lapseen tyytyvillä vanhemmilla oli myös ollut selvästi vähemmän raskaaksituloyrityksiä tai lapsenkaipuuta kuin muilla yhden lapsen vanhemmilla. *Tahattomasta primääristä tai sekundääristä lapsettomuudesta oli kärsinyt 11 prosenttia* kaikista vastaajista. Huomioimme silloin vain ne yli vuoden ajan kestäneet raskaaksituloyritykset, jotka eivät olleet (toistaiseksi) johtaneet lapseen. Valtaosa tähän ryhmään kuuluvista aikoi vielä yrittää lasta. Noin 8 prosenttia sekä lapsettomista että yksilapsisista vastaajista oli saanut *lapsia toivottua vähemmän*, mutta ei silti aikonut enää hankkia lapsia.

Lapsettomana itsensä jatkossakin näkevistä vastaajista joka kolmas oli valinnut lapsettomuuden, kolmasosa olisi toivonut lapsia ja kolmasosa sijoittui välimaastoon. Niistä yhden lapsen vanhemmista, jotka eivät aikoneet hankkia toista lasta, puolet olisi toivonut saavansa lisää lapsia ja puolet ei.

5 Miksi lastenhankinta siirtyy?

Luvuissa 3 ja 4 käsittelimme aikuisikäisten lapsettomien tai yhden lapsen vanhempien lastenhankinta-aikeita ja kokemuksia raskaaksituloyrityksistä. Tässä luvussa pohdimme tarkemmin, miten eri tekijät vaikuttavat siihen, että lastenhankintaa siirretään myöhäisempään elämänvaiheeseen. Vanhemmaksi tuloa koskevan ratkaisun kohdalla selvitämme erityisesti elämäntavasta luopumisen pelon, parisuhteen sekä opintojen, työn ja taloudellisen tilanteen vaikutusta päätökseen hankkia ensimmäinen lapsi. Ovatko nuoret aikuiset itsekkäitä vai onko siirtämisen taustalla pikemmin kyse halusta ajoittaa lapsi ”järkevästi” suhteessa opintoihin tai työhön? Missä määrin parisuhde tai sen puuttuminen selittää vanhemmuuden siirtymistä?

Toisen lapsen kohdalla selvitämme, missä määrin yhä yleisemmäksi käyvät avio- tai avoerot heijastuvat toisen lapsen hankintasuunnitelmiin. Kuinka moni siirtää toisen lapsen hankintaa sen vuoksi, että sopivaa kumppania ei ole? Samoin tutkimme, missä määrin taloudelliset tekijät sanelevat toisen lapsen hankinta-aikeita: Siirtyykö toisen lapsen hankkiminen yhteiskunnan tukien puuttumisen, toimeentulon niukkuuden vai työhön liittyvien syiden vuoksi?

5.1 Vanhemmaksi – mutta ei vielä

Päätös vanhemmaksi tulosta on yksi merkittävimpiä ihmisen elämässä tehtäviä ratkaisuja. Usein kuulee väitteen, että lastenhankinnan siirtämisen taustalla on nuorten aikuisten itsekkyyys ja halu elää vain omien tarpeiden mukaan. Sitoutumisen ja vastuun pelko siirtävät vanhemmaksi tuloa, koska nuoret aikuiset pelkäävät että lapsen myötä valintamahdollisuudet kapenevat (ks. esim. Ketokivi 2002). Toisaalta luvussa 2 tuli esiin, kuinka varsinkin naiset näkivät, että lapsen saamiseen liittyy

riskejä työhön osallistumisen ja uran kannalta. Lapsen ja työelämän vaatimusten yhteensovittamista pohtivat paljon myös korkeammin koulutetut vastaajat.

Edellä kolmannessa luvussa havaitsimme, kuinka lastenhankinta-aiheet muuttuvat varsinkin iän myötä. Valtaosa nuorista aikuisista suunnittelee vanhemmaksi tuloa jossain elämänsä vaiheessa. Kuitenkin useampi kuin neljä viidestä alle 35-vuotiaista lastenhankintaa epäröivistä tai sitä suunnittelevista lapsettomista miehistä ja naisista mieluummin siirsi vanhemmaksi tuloa myöhäisempään ajankohtaan. Vanhemmistakin lapsettomista vastaajista lähes joka viides suunnitteli lastenhankintaa. Heistä puolet ei kuitenkaan pitänyt päätöstä vielä ajankohtaisena (Taulukko 21). Miksi lastenhankintaa siirretään eikä sopivaa ajankohtaa lapselle tunnu löytyvän?

Taulukko 21. Lastenhankinta-aie ja toive ajoituksesta, lapsettomat 25–44-vuotiaat miehet ja naiset, %, N (pl. lasta jo odottavat).

		Yrittää nyt lasta	Kyllä, –2-v. aikana	Kyllä, 2–5-v. kuluttua	Ei osannut sanoa	Ei aio	N
Miehet	25–34	8.8	11.3	22.6	41.5	15.7	318
	35–44	6.8	8.2	7.8	32.9	45.2	219
	Kaikki	8.0	10.1	16.6	37.6	27.7	537
Naiset	25–34	15.3	14.6	26.5	13.6	11.9	411
	35–44	11.5	5.8	2.3	25.4	55.0	260
	Kaikki	13.9	11.2	17.1	29.2	28.6	671

Tässä alaluvussa tarkastelemme lähemmin, minkälaisia tekijöitä on lastenhankinnan siirtämisen taustalla. Käymme ensin läpi niitä tekijöitä, joita lapsettomat vastaajat ovat itse nimenneet tärkeiksi syiksi vanhemmaksi tulon epäröintiin tai siirtämiseen. Sen jälkeen paneudumme tarkemmin ajoitusta koskeviin suunnitelmiin ja eri tekijöiden rooliin tässä päätöksessä. Erityisesti kiinnostuksen kohteena ovat erilaiset elämäntyyliin ja -vaiheeseen liittyvät tekijät sekä taloudelliset, työhön tai opintoihin liittyvät tekijät.

5.1.1 Ensimmäisen lapsen lykkääminen

Vastaajilta tiedusteltiin näkemystä siitä, missä määrin eri syyt vaikuttivat siihen, ettei lastenhankinta tuntunut ajankohtaiselta juuri nyt. Vastaajat ilmoittivat kunkin syyn kohdalla oliko kyseisellä tekijällä vaikutusta heidän suunnitelmiinsa (syy hyvin tärkeä – ei lainkaan tärkeä, 5-portainen asteikko). Tähän kysymykseen vastasivat myös ne, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia lainkaan. Vastaajat saivat ilmoittaa useita eri syitä päätöksensä taustalle. On todennäköistä, että lastenhankintaa

koskevien ratkaisujen taustalla vaikuttaa monia eri tekijöitä eikä yhden yksittäisen, määräävän syyn nimeäminen aina ole mahdollista. Lapsettomista vastaajista neljäsosa oli maininnut vain yhden tärkeän syyn, neljäsosalla tärkeitä syitä oli 2–4 kappaletta. 16 prosenttia ei ollut löytänyt joukosta yhtään tärkeältä tuntuva syytä, ja lopuilla tärkeitä syitä oli ollut useampia. Miehistä hieman useampi kuin naisista ei ollut nimennyt yhtään tärkeää syytä tai oli löytänyt vain yhden syyn.

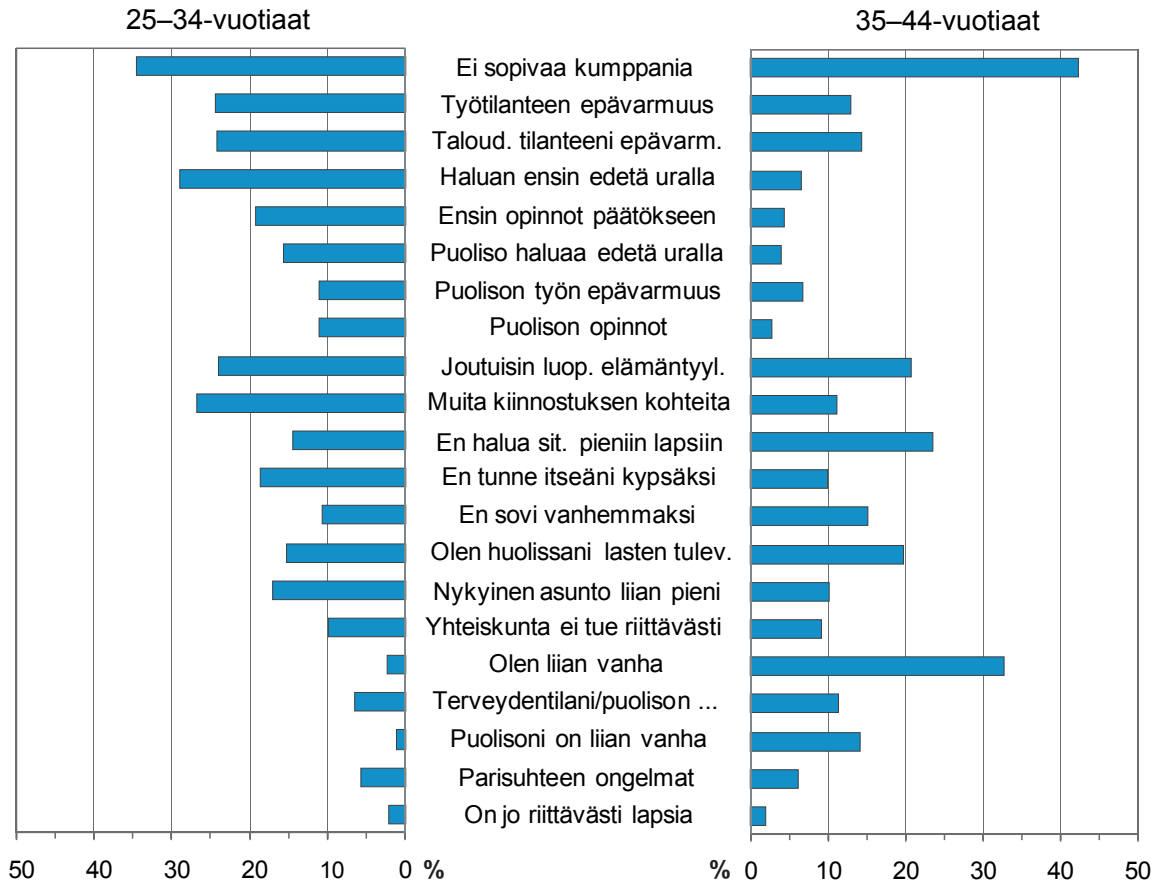
Vastaajien itsensä ilmoittamat syyt ovat tietenkin subjektiivisia tulkintoja erilaisten elämäntilanteiden merkityksestä lastenhankinnan epäröinnin taustalla. Työttömyyden pelko lykkäämisen syynä voi väistyä, vaikka vastaajan työtilanteessa ei tapahtuisikaan mitään muutoksia, jos jokin muu tekijä nousee merkityksellisemmäksi. Objektiiivisesti samankaltaiset elämäntilanteet koetaan eri tavoin: Kun joku on omasta mielestään liian vanha hankkimaan enää lapsia, voi toinen samanikäinen kokea olevansa vielä perheen perustamisen alkuvaiheessa. Nykyisin lastenhankintaa suunnitellaan ja valintoja pohditaan monelta eri kannalta. Päätöksentekotilanteessa eri tekijöiden vaikutus välittyy osin niiden subjektiivisten tulkintojen kautta. Perheen taloudellinen tilanne heijastuu vanhemmuutta koskeviin valintoihin sen mukaan, missä määrin talous koetaan huonoksi. Valintatilanteisiin liittyvät subjektiiviset arviot – minkä vuoksi lapsenhankintaa epäröidään tai se halutaan ajoittaa vasta myöhemmäksi – auttavat ymmärtämään, miten eri tekijät heijastuvat lastenhankintaa koskeviin ratkaisuihin.

Kuten kolmannessa luvussa jo näimme, avo- tai avioliitossa eläminen vahvisti ihmisten aikeita hankkia lapsia. Yksittäisistä syistä tärkeimmäksi epäröinnin taustalla nousikin lapsettomilla 25–44-vuotiailla *sopivan kumppanin puute* (Kuvio 21). Nuoremista vastaajista lähes kolmasosa (miehistä 37 %, naisista 33 %) piti tätä tärkeänä syynä. Vanhemmista vastaajista kaksi viidestä (miehistä 47 %, naisista 39 %) katsoi, että sopivan kumppanin puuttuessa lapsenhankinta ei tuntunut ajankohtaiselta. Vaikka parisuhteen puuttuminen olikin keskeinen syy siirtää lastenhankintaa ilman kumppania eläville, nosti valtaosa esiin myös muita päätöksensä taustalla olevia tekijöitä.

Lähes viidesosa nuoremista vastaajista piti *opintojen keskeneräisyyttä* tärkeänä syynä lykätä vanhemmuutta. Vanhemmilla vastaajilla, joista harvempi opiskeli, opinnot eivät enää nousseet tärkeälle sijalle. Myös puolison keskeneräiset opinnot hidastivat nuoremmassa ikäryhmässä lastenhankintaa. Opiskelemissa olevien osuus kasvoi koulutustason myötä ja siten opintojen keskeneräisyys korostui koulutetumpien miesten ja naisten antamissa syissä.

Myös *työhön liittyvät tekijät* korostuivat nuorempien vastaajien mielipiteissä. Varsinkin nuorempien naisten mielestä työhön liittyvä epävarmuus, halu edetä ensin ammatissa ja uralla sekä taloudellisen tilanteen epävarmuus nousivat esiin syinä siirtää lastenhankintaa myöhemmäksi (29–33 prosenttia naisvastaajista). Kuitenkin myös lähes viidesosa nuorista miehistä mainitsi työtilanteen epävarmuuden ja halun edetä uralla tärkeäksi syyksi lykätä lastenhankintaa. Työtilanteen epävarmuus

Kuvio 21. Miksi lapsi ei nyt tunnu ajankohtaiselta? 25–44-vuotiaiden lapsettomien miesten ja naisten näkemys elämäntilanteeseen, työhön tai taloudelliseen tilanteeseen liittyvien tekijöiden merkityksestä lastenhankinnan siirtämisen taustalla (syytä tärkeänä tai hyvin tärkeänä pitävien osuus), %.

Kysymykseen eivät vastanneet ne, jotka parhaillaan yrittivät raskautta tai jotka odottivat/joiden puoliso odotti lasta.

korostui selvästi määräaikaista työtä tekevillä naisilla. 27 prosenttia vakituksessa työsuhteessa olevista nuorista naisista piti työhön liittyvää epävarmuutta tärkeänä syynä siirtää lastenhankintaa myöhemmäksi, määräaikaaisessa työsuhteessa olevista tätä mieltä oli 40 prosenttia. Työsuhteen epävarmuuden merkitys samoin kuin halu edetä ensin ammatissa ja uralla korostui sitä enemmän, mitä koulutetumpi vastaaja oli. Todennäköisesti korkeammin koulutetut vastaajat ovat siirtyneet työelämään vasta äskettäin, ja halu saada ensin kokemusta omasta ammatista ja varmistaa paikka työmarkkinoilla näkyy selvemmin heidän lastenhankintasuunnitelmissaan.

Uralla etenemisen merkitys kuten työtilanteeseen liittyvä epävarmuuskaan eivät vaikuttaneet samalla lailla vanhempien vastaajien lastenhankinta-aikeisiin. Toisaalta vanhempien vastaajien asema työmarkkinoilla on yleensä jo turvatumpi kuin nuorempien, jolloin työn epävarmuuteen tai uran rakentamiseen liittyvät

syyt enää tule samalla tavalla esiin. Vain noin 10–15 prosenttia 35–44-vuotiaista vastaajista piti työhön liittyviä syitä tärkeänä syynä epäröidä lastenhankintaa. Toisaalta useat näyttävät tiedostavan, ettei 35. ikävuoden jälkeen lapsia voi enää paljoa lykätä. Luvussa 3 näimme, että useimmat lasta vielä aikovat 35–44-vuotiaat vastaajat yrittivät saada lapsen lähiaikoina. Silloin työhön liittyvät riskit eivät ehkä tunnu yhtä merkityksellisiltä kuin nuorempana.

Sen sijaan sekä nuoremmilla että vanhemmilla vastaajilla *elämäntyyliin* liittyvät seikat nousivat esiin lastenhankinnan siirtämisen tai epäröinnin syinä. Tällaisiksi luokittelimme vastaajan ilmoittaman halun tehdä muita asioita ensin, epäilyn nykyisen elämäntyylin yhteensopimattomuudesta lapsen kanssa sekä tunteen omasta kypsymättömyydestä. Nämä liittynevät varsinkin nuorilla vastaajilla toiveeseen elää vielä ”nuorena” ja välttää sitoutumista. Elämäntyyliin ja muihin kiinnostuksen kohteisiin liittyvät seikat nousivatkin esiin varsinkin koulutetummilla nuorilla. Vanhemmilla vastaajilla kyse on enemmänkin jo halutusta tai totutusta elämäntavasta. Lapsettomuuteen on totuttu, eikä haluta enää sitoutua pieniin lapsiin: moni kokee olevansa jo ”liian vanha” saamaan lapsia. Elämäntyyliin liittyviä seikkoja nostivat 35–44-vuotiaiden ryhmässä esiin sekä korkeammin koulutetut että vähiten koulutetut vastaajat.

Yhteiskunnan tuen puute tai nykyisen *asunnon pienuus* eivät olleet kovin merkittäviä syitä siirtää ensimmäisen lapsen hankkimista. Noin kymmenen prosenttia vastaajista nosti esiin näitä syitä. Todennäköisesti ensimmäisen lapsen suunnittelussa yhteiskunnan tuki tai sen puutteet eivät samalla tavalla nouse esiin kuin suunniteltaessa lisää lapsia (ks. esim. Ruokolainen & Notkola 2002). Mielipiteet yhteiskunnan tuesta ovat tärkeämmällä sijalla silloin, kun on jo kokemuksia lapsista ja lapsiperheen elämästä, kuten näemme seuraavassa alaluvussa. Tosin nuoremmista vastaajista useampi kuin joka seitsemäs piti nykyisen asunnon pienuutta yhtenä syynä lastenhankinnan siirtämiselle. Tämä voi liittyä yllä mainittuun elämäntyyliin sekä elintaso-odotuksiin: Moni ajattelee, että ensin tulisi saada hyvä jalansija työmarkkinoilla ja sopiva asunto, sitten vasta lapsia.

Missä määrin vanhemmaksi tuloa koskevassa ratkaisussa oli kyse haluttomuudesta sitoutua pieniin lapsiin tai halusta säilyttää nykyinen elämäntyyli? Elämäntyyliin liittyviksi syiksi laskimme seuraavat syyt: nykyisen elämäntyylin säilyttäminen, haluttomuus sitoutua lapsiin, ei tunne itseään riittävän kypsäksi tai halu omistautua muille kiinnostuksen kohteille. Lapsettomista miehistä ja naisista vain noin 6–7 prosenttia nosti esiin ainoastaan elämäntyyliin liittyviä syitä lastenhankinnan epäröinnin taustalla. Ikäryhmien välillä ei ollut eroa miesten kohdalla, sen sijaan vanhemmista naisista hieman useampi nosti esiin ainoastaan elämäntyyliin liittyviä syitä päätöksensä taustalla. Parisuhteen mukaan eroja ei juuri ollut, joskin avioliitossa elävistä hieman useampi mainitsi vain elämäntyyliin liittyviä tekijöitä perusteena vanhemmuuden siirtämiselle. Valtaosalle elämäntyyliin liittyvät seikat kietoutuivat yhteen muiden syiden kanssa.

5.1.2 Elämäntyyli, toimeentulo ja terveys lykkäämisen syinä

Millaiset taustatekijät ovat yhteydessä eri lykkäämisen syihin? Muodostimme edellä esitetyistä syistä faktorianalyysin avulla syyryhmiä, jotka kokosivat muutamia keskeisiä epäröinnin taustalla olevia tekijöitä. Syistä muodostui kolme faktoria, joiden kokonaisselitysaste oli 42.9 %.

Varianssianalyysin avulla tarkastelimme, mitkä taustamuuttujat ovat yhteydessä eri syyryhmien tärkeänä kokemiseen. Tarkastelu suoritettiin ikäryhmittäin, sillä taustatekijät olivat eri tavoin yhteydessä syyryhmän tärkeänä pitämiseen nuoremmilla ja vanhemmilla vastaajilla. Elämäntyyliin ja taloudellisiin tekijöihin liittyvät syyt olivat ylipäänsä tärkeämmät nuorilla, terveyteen liittyvät tekijät puolestaan vanhemmilla vastaajilla. Taulukossa 22 on kuvattu kukin faktori ja sille latautuneet syyt. Kunkin syyryhmän kohdalla on lueteltu niitä vastaajaryhmiä, joille kyseiset syyt olivat tärkeämmällä sijalla muihin vastaajiin verrattuna.

Elämäntyyliin liittyviä tekijöitä pitivät muita tärkeämpinä nuoret, keski- tai korkea-asteen koulutetut sekä yksin asuvat, avoliitossa elävät tai seurustelevat. Varsinkin korkeasti koulutetut nuoret naiset nostivat muita useammin tähän ryhmään kuuluvia syitä esiin perusteena lapsenhankinnan siirtämiselle. Korkea koulutus nosti elämäntapasyiden merkitystä myös nuorten miesten kohdalla, joskaan ei yhtä selvästi kuin korkeasti koulutetuilla naisilla. Vanhemmilla miehillä korkeampi koulutus puolestaan vähensi elämäntapatekijöiden merkitystä.

Muihin verrattuna nuoremmilla vastaajilla *taloudelliset tekijät* olivat tärkeämmällä sijalla. Samoin ei-työssä olevat (työttömät, opiskelijat, muut) sekä määräaikaista työtä tekevät nostivat talouteen liittyviä syitä muita useammin esiin. Miehillä taloudelliset tekijät painoivat vaa’assa vähemmän koulutettujen kohdalla. Korkeammin koulutetut miehet eivät samassa määrin olleet huolissaan taloudellisesta tilanteestaan. Sen sijaan naisilla yhteys oli päinvastainen: Korkeammin koulutetut naiset painottivat taloudellisia esteitä lastenhankinnalle useammin kuin vähemmän koulutetut naiset. Taloudellisten tekijöiden merkitystä korostivat luonnollisesti myös pienituloisemmat vastaajat. Vanhemmassa ikäryhmässä yksin elävät nostivat muita enemmän esiin taloudellisten tekijöiden merkitystä lastenhankintasuunnitelmiansa taustalla.

Terveyteen liittyvät syyt korostuivat vanhemmilla vastaajilla nuoria enemmän. Myös naiset nostivat esiin terveyteen ja ikään liittyviä syitä useammin kuin miehet. Kuten luvussa 4 tuli esiin, tähän ryhmään kuuluu paljon sellaisia vastaajia, jotka olivat aikaisemmin yrittäneet raskautta, mutta raskaaksitulo ei ollut onnistunut. Harvinaisempaa terveyteen liittyvien syiden esiin nostaminen oli avoliitossa tai yksinelävillä. Tuloilla, koulutuksella tai työssäkäynnillä ei ollut yhteyttä terveystekijöiden merkitykseen.

Taulukko 22. Lastenhankinnan lykkäämisen syyryhmät ja niitä tärkeänä pitäneet vastaajaryhmät.

Taulukossa on raportoitu faktorin kuvaaman syyryhmän tärkeäksi kokeneet vain niiden taustatekijöiden kohdalla, joiden yhteys faktoriin oli tilastollisesti merkitsevä ($p \leq .05$).

Faktori 1. Elämäntyyli	Faktori 2. Taloudelliset tekijät	Faktori 3. Terveys ja ikä
▪ Haluan ensin omistautua minua kiinnostaville asioille ▪ Joutuisin luopumaan nykyisestä elämäntyylistäni ▪ En halua sitoa itseäni pieniin lapsiin ▪ En tunne itseäni/puolisoani riittävän kypsäksi ottamaan vastuuta pienestä lapsesta ▪ En mielestäni olisi sopiva vanhemmaksi Cronbachin alfa= .83	▪ Työtilanteeni epävarmuus ▪ Taloudellisen tilanteeni epävarmuus ▪ Haluan ensin edetä ammatissani tai urallani ▪ Yhteiskunta ei tue riittävästi lapsiperheitä ▪ Olen huolissani lasten tulevaisuudesta Suomessa ▪ Nykyinen asunto on liian pieni lapsiperheelle Cronbachin alfa= .82	▪ Terveystilani/puolisoni terveydentila ei salli lasten hankkimista ▪ Olen liian vanha ▪ Puolisoni on liian vanha Cronbachin alfa=.63
Elämäntyyliin liittyvät tekijät jossain määrin tärkeitä tai tärkeitä (%) 25–34-v.: 10.5 % 35–44-v.: 10.3 %	Talouteen liittyvät tekijät jossain määrin tärkeitä tai tärkeitä (%) 25–34-v.: 19.7 % 35–44-v.: 12.6 %	Terveysteen liittyvät tekijät jossain määrin tärkeitä tai tärkeitä (%) 25–34-v.: 2.1 % 35–44-v.: 12.6 %
Tärkeitä seuraaville	Tärkeitä seuraaville	Tärkeitä seuraaville
25–34-vuotiaat: – naisille – 25–29-vuotiaille – keskiasteen tai korkea-asteen koulutuksen saaneille – lastenhankintaa epäroiville tai niille, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia	25–34-vuotiaat: – 25–29-vuotiaille – keskiasteen tai korkea-asteen koulutetuille naisille – työttömille, opiskelemissa tai määräaikaissa työssä oleville – pienituloisille – lastenhankintaa jossain määrin siirtäville (2–5-v. päähän) tai sitä epäroiville	25–34-vuotiaat: (ei til.merk. yhteyttä taustatek.)
35–44-vuotiaat: – 35–39-vuotiaille – opiskelemissa tai määräaikaissa työssä oleville – korkea-asteen koulutetuille (naisille) – avioliitossa oleville tai yksin eläville – niille, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia	35–44-vuotiaat: – 35–39-vuotiaille – yksin eläville tai seurustelevalle – työttömille tai opiskelemissa oleville – pienituloisille – lastenhankintaa epäroiville	35–44-vuotiaat: – naisille – 40–44-vuotiaille – avioliitossa eläville – niille, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia

5.1.3 Kyllä vai ei? Nuorten syyt epäröidä tai siirtää vanhemmaksi tuloa

Ovatko syyt epäröidä lastenhankintaa erilaisia niiden kohdalla, jotka eivät aio tulla vanhemmiksi kuin niillä, jotka siirtävät lasta myöhemmäksi? Tarkastelemme seuraavassa lähemmin nuorempien, iältään 25–34-vuotiaiden vastaajien esittämiä perusteluja sille, miksi he eivät aikoneet hankkia lapsia tai miksi lapsenhankintaa haluttiin siirtää myöhemmäksi. Nuorista miehistä 16 prosenttia ja naisista 12 prosenttia (Taulukko 21 edellä) ei aikonut hankkia lainkaan lapsia. Valtaosa tämänikäisistä kuitenkin suunnitteli lastenhankintaa, mutta ei pitänyt päätöstä vielä ajankohtaisena.

Nuorten miesten kohdalla sopivan kumppanin puute oli tärkeä syy sille, ettei vastaaja aikonut hankkia lapsia, mutta kumppanin puute korostui myös lastenhankintaa siirtävillä miehillä (Taulukko 23). Nuorilla naisilla sopivan kumppanin puuttuminen ei samassa määrin kuin miehillä vaikuttanut aikeeseen tulla vanhemmaksi, sen sijaan se oli tärkeä syy siirtää lapsenhankintaa myöhemmäksi. Parisuhteen ongelmat eivät juuri vaikuttaneet vanhemmaksi tuloa koskeviin aikeisiin tai suunnitelmiin siirtää lasta myöhäisempään elämänvaiheeseen. Naiset pitivät kuitenkin miehiä useammin parisuhteen ongelmia syynä lastenhankinnan epäröinnille.

Sopivan kumppanin puuttumisen lisäksi lastenhankinnan siirtämistä perusteltiin työhön liittyvillä syillä: työtilanteen epävarmuus, halu edetä uralla, keskeneräiset opinnot sekä epävarmuus taloudellisesta toimeentulosta siirsivät lastenhankintaa. Työhön tai talouteen liittyvillä tekijöillä ei sen sijaan juuri ollut merkitystä silloin, kun miehet pohtivat vanhemmaksi tuloa ylipäättään. Naisten kohdalla työn tai talouden epävarmuus sekä varsinkin halu edetä uralla korostuivat myös niiden nuorten naisten perusteluissa, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia.

Ne, jotka eivät aikoneet lainkaan vanhemmaksi korostivat varsinkin erilaisten elämäntyyliin liittyvien tekijöiden merkitystä päätöksensä taustalla. Haluttomuus sitoutua pieniin lapsiin ja pelko siitä, että joutuisi luopumaan nykyisestä elämäntyylistä nousivat esiin niiden nuorten mies- ja naisvastaajien perusteluissa, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia. He mainitsivat myös usein että eivät omasta mielestään olleet sopivia vanhemmaksi – arvio, joka voi liittyä sekä elämäntyyliin että muun muassa lapsuudenkodin kokemuksiin ja pelkoon toistaa omien vanhempien virheitä. Kymmenisen prosenttia lapsettomuuden valinneista nosti esiin terveyteen liittyviä syitä päätöksensä taustalla.

Elämäntyyliin liittyvät tekijät eivät samassa määrin tuntuneet merkittäviltä niiden mielestä, jotka suunnittelivat vanhemmaksi tuloa mutta siirsivät lapsentuloa myöhemmäksi. Vain halu tehdä muita kiinnostavia asioita nousi esiin myös lastenhankintaa siirtävillä nuorilla naisilla. Päätös siitä, ettei aio hankkia lapsia, näyttääkin nuorten aikuisten kohdalla liittyvän pikemminkin elämäntyyliä tai omaa vanhemmuutta koskeviin odotuksiin kuin työn tai toimeentulon ongelmiin tai miesten kohdalla, uratoiveiden ja perheen yhteensovittamisen ongelmiin.

Taulukko 23. 25–34-vuotiaiden lapsettomiin aikuisten esittämät perustelut lastenhankinnan epäröinnille lastenhankinta-aikeen mukaan. Syytä tärkeänä tai hyvin tärkeänä pitäneiden osuus, %.

	Miehet		Naiset	
	Ei aio hankkia lapsia	Lykkää tai on epävarma	Ei aio hankkia lapsia	Lykkää tai on epävarma
Parisuhde				
Ei sopivaa kumppania	39	36	27	34
Parisuhteen ongelmat	2	2	6	8
Työ ja talous				
Työtilanteen epävarmuus	15	20	23	30
Taloudellisen tilanteen epävarmuus	12	24	25	27
Yhteiskunta ei tue riittävästi	7	8	8	12
Pieni asunto	17	21	8	17
Ura ja opinnot				
Keskeneräiset opinnot	12	21	17	21
Halu edetä uralla	12	24	29	34
Elämäntyyli				
Halu tehdä muita kiinnostavia asioita	39	17	38	30
Halu säilyttää nykyinen elämäntyyli	44	15	48	23
Ei halua sitoutua pieniin lapsiin	51	3	38	13
On jo riittävästi lapsia/ nykyinen lapsimäärä hyvä	12	2	4	1
Käsitys itsestä vanhempana				
Ei riittävän kypsä	20	12	23	23
Ei sopiva vanhemmaksi	34	5	52	5
Terveys ja ikä				
Terveydentila estää	12	5	13	6
Olen liian vanha	5	1	0	3
N	41	175	48	292

Ne, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia, perustelivat päätöstään myös terveyteen liittyvillä syillä useammin kuin ne, jotka siirsivät lasta myöhemmäksi. Ehkä osalla tämän ikäisistäkin päätös olla hankkimatta lapsia liittyy vaikeuteen tulla raskaaksi tai pelkoon raskauden ja lapsen hoitamisen terveydellisistä haasteista. Edellä luvussa neljä havaitsimme, että raskaaksitulovaikeudet olivat varsin yleisiä myös nuoremmilla vastaajilla. Joka kymmenes lapseton 25–34-vuotias vastaaja oli kokenut vaikeuksia tai tämän kumppanilla oli ollut vaikeuksia tulla raskaaksi.

Perustelut lastenhankinnan epäröinnin taustalla vaihtelivat myös 35 vuotta täyttäneillä vastaajilla sen mukaan, suunnitteliko vastaaja vielä lasta vai ei (ks. Liitetaulukko 5). Vanhemmista vastaajista kuitenkin enää harva, miesvastaajista 16 ja naisvastaajista 8 prosenttia, suunnitteli lapsenhankintaa muutaman

vuoden sisällä. Tämänikäisistä lapsettomista vastaajista jo lähes puolet ei enää aikonut hankkia lapsia. Vanhemmilla miesvastaajilla tärkein ilmoitettu syy siirtää lastenhankintaa muutamalla vuodella liittyi sopivan kumppanin puutteeseen. Vanhemmat naisvastaajat nostivat esiin myös taloudelliseen epävarmuuteen, asunnon pienuuteen ja keskeneräisiin opintoihin liittyviä syitä. Naisvastaajat pohtivat myös terveyteen ja omaan ikään liittyviä tekijöitä. Ehkä osa 35 vuotta täyttäneistä naisista siirsi lastenhankintapäätöstä ikänsä vuoksi ja kypsytteli ajatusta luopua lastenhankinnasta kokonaan. Kumppanin puute samoin kuin ikään liittyvien tekijöiden merkityksen korostuminen elämäntyyliin liittyvien tekijöiden ohella kielii siitä, että osalle 35 vuotta täyttäneistä vastaajista lapsettomuus on ollut pikemminkin seurausta aikaisemmista valinnoista ja elämäntyylin vaihteista kuin alun perin suunniteltu vaihtoehto (vrt. 4.5). Todennäköisesti sopivan kumppanin löytyminen olisi heidän kohdallaan voinut muuttaa lastenhankintasuunnitelmia merkittävästi. Luvussa 4.5 havaitsimme, kuinka moni ehkä alun perin lapsia toivoneista lopulta tyytyi nykyiseen tilanteeseensa eikä enää suunnitellut lastenhankintaa.

5.1.4 Opinnot, työ ja talous vanhemmuuden lykkäämisen taustalla

Nuoremmat vastaajat ilmoittivat usein itse, että opintojen loppuunsaattaminen ja työhön liittyvä epävarmuus olivat tärkeitä syitä siirtää lastenhankintaa. Seuraavaksi tarkastelemme, miten vastaajien opiskelu ja palkkatyö heijastuvat päätökseen siitä, milloin on sopiva aika vanhemmuudelle. Kysymme, missä määrin vastaajien esittämät subjektiiviset arviot syiden merkityksestä vastaavat heidän objektiivista elämäntilannettaan.

Ensimmäisen lapsen kohdalla opintoihin, työtilanteeseen tai taloudelliseen toimeentuloon liittyvät tekijät ovat todennäköisesti yhteydessä pikemminkin lastenhankinnan ajoitukseen kuin päätökseen siitä, hankkiiko ylipäätään lapsia vai ei. Vanhempien vastaajien kohdalla taloudelliset tai työhön liittyvät tekijät eivät enää samassa määrin siirrä lastenhankintaa – heillä työhön tai talouteen liittyvät tekijät voivat olla yhteydessä muihin elämäntapaan liittyviin valintoihin ja siten ylipäätään päätökseen vanhemmaksi tulosta.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että opintojen keskeneräisyys on merkittävä syy siirtää lastenhankintaa myöhemmäksi (Paajanen 2002; Vikat 2004). Aira Virtalan ja kumppaneiden tekemässä (2006) tutkimuksessa opiskelijavanhemmuudesta selvisi, että vain noin seitsemällä prosentilla korkea-asteen opiskelijoista oli lapsia. ”Opinnot ja ammatti ensin, perhe vasta sitten” -ajattelu näyttää ohjaavan voimakkaasti nuorten tulevaisuutta koskevia suunnitelmia. Koulutukseen osallistumisen kasvun ja koulutusaikojen pitenemisen vuoksi oikea hetki perustaa perhe siirtyykin helposti yhä myöhemmäksi monien elämässä. Kun vielä

1990-luvun alussa 20–24-vuotiaista naisista oli noin 30 prosenttia opiskelemassa, on osuus 2000-luvulla kasvanut lähes 50 prosenttiin. 25–29-vuotiaista naisista vielä joka neljäs opiskelee. Nykyisin myös yhä useampi suomalainen yhdistää työn ja opiskelun. Osa opiskelijoista hankkii lisätuloja ja työkokemusta tekemällä satunnaisesti töitä opiskelujensa aikana, osa puolestaan hakeutuu opiskelemaan työn ohella täydentääkseen ammattitaitojaan.

Myös tähän barometriin vastanneiden keskuudessa opiskeleminen oli yleistä. Lähes kymmenen prosenttia 25–44-vuotiaista lapsettomista miehistä ja naisista ilmoitti opiskelevansa päätoimisesti. Opiskeleminen oli kuitenkin huomattavasti yleisempää, kun otettiin huomioon sivutoimisesti opiskelevat (opiskelemassa työssäkäynnin ohella). Kun sekä päätoimisesti että sivutoimisesti opiskelevat laskettiin yhteen, 25–44-vuotiaista miehistä lähes joka viides ilmoitti opiskelevansa, naisista näin teki joka neljäs. Osuus oli luonnollisesti suurempi nuoremmilla vastaajilla, 25 prosenttia 25–34-vuotiaista miehistä ja 28 prosenttia samanikäisistä naisista opiskeli pää- tai sivutoimisesti. Vanhemmistakin vastaajista lähes kymmenen prosenttia suoritti jotain opintoja, moni työn ohessa (miehistä 8 % naisista 16 %). Lähes kolmasosalla oli tutkinto kahdesta ammatillisesta koulutuksesta. Opiskelu ei siis enää liity vain nuoruuteen, 20. ikävuoden ympärille, vaan yhä useampi jatkaa tai täydentää opintojaan myöhemmässä elämänvaiheessa.

Syntyvyyden aleneminen liitettiin pitkään naisten työssäkäynnin yleistymiseen. Kuitenkin nykyisin naisten laaja työhön osallistuminen on Euroopassa yhteydessä suhteellisen korkeaan hedelmällisyyteen. Näin on tällä hetkellä mm. Pohjoismaissa samoin kuin Ranskassa ja Englannissa. Työhön saattaa liittyä kuitenkin muita tekijöitä, jotka vaikuttavat ihmisten lastenhankintapäätöksiin. Esimerkiksi Suomessa määräaikaisen työn voimakas yleistyminen varsinkin nuorten naisten keskuudessa 1990-luvun puolivälistä lähtien herätti pohdintaa siitä, missä määrin työn epävarmuus vaikutti lastenhankinnan lykkäämiseen. Toisaalta työhön liittyvät tekijät voivat kohdistua eri tavoin eri väestöryhmiin. Työttömyyden tai pätkätyön synnyttämä taloudellinen epävarmuus heijastuu todennäköisesti voimakkaammin pienituloisten suunnitelmiin, ammatissa ja uralla etenemisen toive puolestaan koulutetumpien vastaajien lastenhankinta-aikeisiin.

Luvussa 2 tarkastelimme vastaajien käsityksiä siitä, mitä vaikutuksia lapsen syntymällä olisi vastaajan omassa elämässään. Havaitsimme, että varsinkin naiset pelkäsivät lapsen syntymän heikentävän työssäkäyntimahdollisuuksia tai ammatissa etenemistä. Samoin moni sekä miehistä että naisista odotti taloudellisen tilanteen heikentyvän selvästi lapsen syntymän myötä. Missä määrin nämä odotukset heijastuvat vanhemmaksi tuloa koskeviin suunnitelmiin?

Seuraavassa tarkastelemme logistisen regression avulla sitä, miten opintoihin, työhön tai taloudelliseen tilanteeseen liittyvät tekijät ovat yhteydessä päätökseen hankkia ensimmäinen lapsi tai siirtää lapsen hankintaa myöhemmäksi. Laadimme uuden muuttujan, joka kuvaa vastaajan toivetta lastenhankinnasta ja sen ajoitta-

misesta lähitulevaisuudessa. Ne vastaajat, jotka eivät aikoneet lainkaan hankkia lapsia, muodostivat oman ryhmänsä. Vastaajat, jotka epäröivät tai suunnittelivat vanhemmaksi tuloa vasta aikaisintaan kahden vuoden päästä, muodostivat toisen ryhmän. Kolmannen ryhmän muodostivat ne vastaajat, joilla jo oli hyvin varma, lähitulevaisuuteen sijoittuva aie hankkia lapsia tai jotka suunnittelivat parhaillaan raskautta.

Arvioimme työhön ja taloudelliseen tilanteeseen liittyvien tekijöiden vaikutusta ensin sen mukaan vaikuttiko tekijä lastenhankinta-aikeeseen ylipäättään (ei aio hankkia – aikoo jossain vaiheessa). Sen jälkeen selvitämme tekijöiden yhteyttä lapsen syntymän ajoitukseen niiden kohdalla, jotka suunnittelivat hankkivansa lapsia ainakin jossain vaiheessa elämänsä (ehkä joskus – yrittää raskautta parhaillaan/viimeistään kahden vuoden kuluessa). Lastenhankinta-aiheet muuttuvat varsin voimakkaasti iän myötä, ja aikeisiin vaikuttavat tekijät ovat ainakin osittain erilaisia nuorten ja vanhempien kohdalla. Ikäryhmien välisten erojen selvittämiseksi malleissa arvioidaan yksittäisten tekijöiden lisäksi niiden yhteisvaikutusta iän kanssa. Ikäryhmien väliset erot on raportoitu, mikäli ne osoittautuivat tilastollisesti merkitseviksi. Niitä ei kuitenkaan esitetä taulukoissa.

Työhön liittyvillä tekijöillä ei juuri ollut yhteyttä siihen, aikoiko vastaaja ylipäättään hankkia lapsia vai ei (Taulukko 24). Sen sijaan ensimmäisen lapsen ajoitusta mietitään jo selvästi enemmän suhteessa opintoihin, työssä käymiseen tai taloudelliseen tilanteeseen.

Kuten jo luvussa 3 tuli esiin, koulutetummista vastaajista suurempi osa suunnitteli vanhemmaksi tuloa vähemmän koulutettuihin verrattuna. Tämä kertoo kuitenkin siitä, että heistä suurempi osa on vasta perheellistymisen alkuvaiheessa, kun taas vähemmän koulutetuista suuri osa on jo saanut vähintään yhden lapsen. Vähemmän koulutetut ovat siten tässä aineistossa jo valikoituneempi joukko.

Pää- tai sivutoiminen opiskelu heijastui lastenhankinnan siirtämisenä, opiskelijat olivat muita halukkaampia hankkimaan lapsia vasta myöhemmin. Kun runsas kolmasosa työssäkäyvistä miehistä ja yli 40 prosenttia työssäkäyvistä naisista suunnitteli lasta lähitulevaisuudessa (viimeistään kahden vuoden kuluessa), opiskelemissa olevista selvästi harvempi oli valmis hankkimaan lapsen lähiaikoina (17 prosenttia miehistä ja 28 prosenttia naisista). Vastaajat luokiteltiin tässä opiskelemissa oleviksi, mikäli he ilmoittivat opiskelun joko pääasialliseksi toiminnakseen tai mikäli he opiskelivat työssäkäynnin ohella. Pää- tai sivutoimisen opiskelun vaikutus lastenhankinta-aikeisiin oli samansuuntainen. Myös puolison opiskelu vaikutti samaan suuntaan: opinnot siirtävät lasta olipa kyseessä sitten vastaajan oma tai puolison opiskelu.

Työttömyys näytti myös jossain määrin vaikuttavan miesten aikeisiin. Viimeisen kolmen vuoden aikana työttöminä olleet miehet siirsivät muita useammin lastenhankintaa. Kyselyhetkellä työttöminä olleiden miesten vastaukset olivat samansuuntaisia, mutta eivät tilastollisesti merkitseviä. Naisten työttömyydellä

Taulukko 24. Työhön, opiskeluun ja taloudelliseen toimeentuloon liittyvien tekijöiden yhteys ensimmäisen lapsen hankinta-aikeisiin. Lapsettomat 25–44-vuotiaat miehet ja naiset.

Mikäli estimaatin arvo on suurempi kuin 1.00, kertoo se suuremmasta todennäköisyydestä harkita lasta tai aikaistaa lapsen tuloa referenssiluokkaan verrattuna (ref. luokka merkitty 1.00).

		Miehet		Naiset	
		Malli I	Malli II	Malli I	Malli II
		ei -> ehkä joskus/nyt	joskus -> nyt	ei -> ehkä joskus/nyt	joskus -> nyt
Koulutus	Korkeint. amm.koulu	1.00	1.00	1.00	1.00
	Amm.opisto, amk	1.627+	.819	1.415	.946
	Yliopisto, kk	1.439	.761	2.186**	.723
Työtilanne	Vakituinen työ	1.00	1.00	1.00	1.00
	Määräaikainen työ	1.057	.793	.787	.957
	Työtön	.839	.627	.875	.973
	Opiskelee	.848	.238***	1.104	.646
	Ei työssä	.889	(--)	.363(+)	.564
Puolison työtilanne (vain ne joilla puoliso)	Työssä	1.00	1.00	1.00	1.00
	Työtön	1.201	2.352	.665	.620
	Opiskelee	(--)	.373*	2.183	.481
	Ei työssä	.918	5.745	.157*	.529
Työttömyyskokemuksia viim. 3 v. aikana	Ei	1.00	1.00	1.00	1.00
	Kyllä	.781	.514+	1.126	.678
Määräaikaisia työs. viim. 3 v. aikana	Ei	1.00	1.00	1.00	1.00
	Kyllä	1.049	.662	1.099	.854
Tulot (Vastaajan omat tulot)	Pienituloinen	1.00	1.00	1.00	1.00
	Keskituloinen	1.664+	2.164+	1.427	1.540
	Suurituloinen	1.916+	2.371+	1.731+	2.192*
	Tieto puuttuu	1.834+	1.434	1.377	1.227
Työorientaatio	Heikko-keskitaso	1.00	1.00	1.00	1.00
	Voimakas	1.466	1.094	.788	1.389
Lapsi lisäisi talou- dellisia ongelmia	Ei/eos	1.00	1.00	1.00	1.00
	Kyllä	.462***	.537*	.794	.795
Lapsi vaikuttaisi kieltei- sesti työssäkäyntiin	Ei/eos	1.00	1.00	1.00	1.00
	Kyllä	.218***	.525	1.003	.674+
Lapsi vaikuttaisi kielteisesti uraan	Ei/eos	1.00	1.00	1.00	1.00
	Kyllä	.857	.170+	.573*	.699

+ = $p < 0.1$; * = $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Logistisella regressiolla arvioidaan ensin eri tekijöiden yhteyttä siihen, aikooko vastaaja ylipäätään hankkia lapsia (ei->ehkä, joskus/nyt), Malli I. Sen jälkeen tekijöiden yhteyttä siihen, suunnitteleeeko vastaaja lapsenhankintaa lähitulevaisuudessa vai vasta myöhemmin (joskus->nyt tai viimeistään kahden vuoden sisällä), Malli II. Malleissa on kontrolloitu ikä, parisuhde ja koulutus. Kunkin muuttujan vaikutus esitetään sellaisesta mallista, jossa on kontrolloitu muuttujien lisäksi kyseinen muuttuja. Interaktiovaikutuksia tarkasteltiin vain iän kanssa (tuloksia ei näytetä taulukossa).

ei ollut vaikutusta. Kyselyhetkellä työttömänä olevia oli aineistossa varsin vähän, kuusi prosenttia miehistä ja neljä prosenttia naisista. Sen sijaan viimeisen kolmen vuoden aikana työttömyyttä oli kokenut lähes joka viides. Mielenkiintoista oli työttömyyden erilainen vaikutus lastenhankinta-aikeisiin silloin kun kyseessä oli puolison työttömyys. Puolison työttömyys alensi naisten aikeita (ei tilastollisesti merkitsevästi) jopa enemmän kuin oma työttömyys. Sen sijaan miehet olivat valmiimpia hankkimaan lapsen aikaisemmin, jos puoliso oli työttömänä tai kotona.

Määräaikaiset työsuhteet olivat tutkimusjoukossa yleisiä. Työssäkäyvistä miehistä joka seitsemäs oli määräaikaisessa työsuhteessa, naisista joka neljäs. Viimeisten kolmen vuoden aikana määräaikaisessa työsuhteessa oli ollut joka kolmas mies ja lähes puolet naisista. Määräaikaisen työsuhteen vaikutus lastenhankinta-aikeisiin oli vähäisempi kuin alun perin odotimme. Kyselyhetkellä määräaikaisessa työsuhteessa olevat vastaajat eivät juuri eronneet lastenhankinta-aikeissaan vakituksessa työssä olevista. 24 prosenttia määräaikaisessa työsuhteessa olevista miehistä aikoi hankkia lapsen lähitulevaisuudessa, vakituksessa työsuhteessa olevista osuus oli 35 prosenttia. Osuudet olivat lähes samat kun tarkasteltiin viimeisen kolmen vuoden aikana määräaikaisessa työsuhteessa olleita miehiä. Erot eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä kun ikä ja parisuhde oli vakioitu.

Naisten kohdalla nykyisen työsuhteen luonne ei vaikuttanut lastenhankinta-aikeisiin lainkaan. Määräaikaisessa työsuhteessa viimeisen kolmen vuoden aikana olleista naisista kolmasosa suunnitteli lapsen hankintaa viimeistään kahden vuoden kuluessa, muista naisista runsaat 40 prosenttia. Erot eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä kun iän ja parisuhteen vaikutus oli vakioitu. On mahdollista, että määräaikaisuuden ”hidastava” vaikutus näkyisi paremmin nuorempien naisten kohdalla, joiden on ikänsä puolesta vielä mahdollista siirtää lastenhankintaa myöhemmäksi. Tätä näyttäisi tukevan se, että hieman suurempi osa määräaikaisessa työsuhteessa olleista kuin muista naisista aikoi ylipäätään hankkia lapsen. Niistä naisista, joilla ei ollut kokemusta määräaikaisista työsuhteista, oli suurempi osa ehkä jo hankkinut ainakin yhden lapsen. Ne, jotka eivät sitä vielä olleet tehneet, olivat lähtökohtaisesti enemmän epäröivällä kannalla. Toisaalta myöskään tämän aineiston nuorimpien naisten (25–29-vuotiaat) kohdalla määräaikainen työsuhde ei heijastunut aikeisiin.

Tulotaso sen sijaan vaikutti sekä ylipäätään aikeeseen tulla vanhemmaksi että lapsen ajoitukseen. Mitä suuremmat tulot vastaajalla oli (tarkastelussa kiinnitettiin huomiota vain vastaajan tuloihin, ei talouden kokonaistuloihin), sitä todennäköisemmin hän aikoi hankkia lapsia ylipäätään, ja sitä useammin vanhemmaksi tuloa suunniteltiin jo lähitulevaisuudessa. Iän myötä tulojen positiivinen yhteys lastenhankinta-aikeisiin ja ajoitukseen korostui. Tulotason vaikutus oli samansuuntainen naisilla ja miehillä. Tulojen vaikutus säilyi, vaikka vastaajan työssäkäynti olisi otettu huomioon, tosin erot pieni- ja suurituloisten välillä pienenevät.

Odotukset lapsen syntymän vaikutuksesta taloudelliseen tilanteeseen, työssäkäyntiin tai uraan heijastuivat myös selvästi lastenhankintasuunnitelmiin. Lapsen syntymän vuoksi taloudellisen tilanteensa heikkenemistä pelkäävät epäröivät selvästi enemmän lastenhankintaa ja halusivat siirtää sitä myöhemmäksi (yhteys oli tilastollisesti merkitsevä miehillä). Huoli lapsen aiheuttamasta taloudellisesta lisävastuusta heijastui siten varsinkin miesten aikomuksiin.

Pelko työssäkäynnin ja perheen yhteensovittamisen ongelmista houkutteli puolestaan naisia siirtämään lasta myöhemmäksi, mutta ei vähentänyt ylipäättään aikeita tulla vanhemmaksi. Epäily lapsen kielteisestä vaikutuksesta ammatissa tai uralla etenemiseen sen sijaan vähensi naisten aikeita hankkia lapsia ylipäättään. Työhön liittyvät pelot eivät enää vaikuttaneet vanhempien naisvastaajien aikeisiin. Uransa puolesta pelkäävät nuoret naiset näyttäisivät siis joutuvan tekemään valinnan työn tai vanhemmuuden välillä. Myös miesten kohdalla odotukset lapsen vaikutuksesta työhön vähensivät selvästi aikeita ja houkuttelivat siirtämään vanhemmuutta. Miehistä kuitenkin vain harva katsoi, että lapsen tulolla oli kielteisiä seurauksia työhön osallistumisen tai uran kannalta.

Tutkimuksessa tiedustelimme miehiltä ja naisilta myös heidän näkemyksiään työn merkityksestä omassa elämässä. Työtä hyvin tärkeänä elämässään pitävistä (voimakas työorientaatio) miehistä suurempi osa suunnitteli vanhemmaksi tuloa muihin miehiin verrattuna, naisten kohdalla taas ansiotyön merkitystä korostavat naiset halusivat pikemminkin aikaistaa lapsen syntymää kuin siirtää sitä myöhemmäksi. Yhteydet eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä.

Edellä tuli esiin kuinka määräaikaista työtä tekevät näkivät itse työhön liittyvän epävarmuuden selvästi useammin syynä epäröidä lastenhankintaa kuin vakituisessa työssä olevat. Määräaikaisuus ei kuitenkaan näyttänyt vaikuttavan merkittävästi lastenhankinnan ajoitukseen, kun määräaikaista työtä tekeviä verrattiin vakituisessa työssä oleviin naisiin. Odotusten vastaisesti määräaikaista työtä parhaillaan tekevät tai sitä tehneet naiset pyrkivät saamaan ensimmäisen lapsensa samaan tahtiin muiden kanssa.

Mistä ristiriitainen tulos johtuu? Yhtenä syynä voi olla se, että itse ilmaistut, työhön tai taloudelliseen tilanteeseen liittyvät syyt epäröidä eivät naisten kohdalla kuitenkaan lopulta vaikuttaneet lapsen syntymän ajoittamista koskeviin suunnitelmiin. Poikkeuksen muodostivat halu edetä uralla ja saattaa opinnot päätökseen, jotka heijastuivat aikeeseen siirtää vanhemmuutta myöhäisempään ajankohtaan. Miehillä sen sijaan vastaajien itsensä tärkeinä pitämät työhön liittyvät syyt – opintojen keskeneräisyys, työn ja taloudellisen tilanteen epävarmuus – myös siirsivät lastenhankintaa myöhemmäksi.

Määräaikaisuuteen voi myös liittyä sekä kielteistä että myönteistä epävarmuutta. Työsuhteen päättymisen uhka ei kosketa kaikkia määräaikaisessa työsuhteessa olevia ja tässäkin aineistossa vain kymmenisen prosenttia määräaikaisessa työssä olevista pelkäsi työsuhteen loppumista. Selvästi suurempi osa odotti työsuhteen

vakinaistamista tai oli aikeissa vaihtaa työpaikkaa. Ehkä positiiviset odotukset heijastuvat määräaikaisten kohdalla siihen, että heidän lastenhankintaa koskevat suunnitelmansa eivät juuri eronneet muiden suunnitelmista.

5.2 Milloin on sisarusten aika?

Kuten edellä näimme, vanhemmaksi tulo siirtyi nuorilla aikuisilla opiskelun, talouden ja työtilanteen mutta myös sopivan kumppanin puuttumisen ja elämäntyyliin liittyvien syiden vuoksi. Vanhemmilla lapsettomilla vastaajilla epäröinti liittyi useimmiten puolison puuttumiseen tai omaan ikään tai terveydentilaan liittyviin pohdintoihin. Moni vanhempi, tutkimushetkellä lapseton, vastaaja ei myöskään enää nähnyt tarvetta tai mahdollisuuksia vanhemmaksi tulolle. Lastenhankinta-aikeiden taustalla olevat tekijät selittivät heillä siis pikemminkin sitä, miksi lapsia ei aikaisemmin ole tullut kuin nykyhetken suunnitelmia.

Mitkä tekijät nousevat esiin siinä vaiheessa, kun ensimmäinen lapsi on jo saatu ja seuraavan tai seuraavien lasten hankintaa pohditaan? Ovatko esimerkiksi yhä yleisemmiksi tulevat avio- tai avoerot syynä myös siihen, että miehet ja naiset päätyvät vain yhteen lapseen? Tarkastelemme seuraavaksi vastaajien itse esittämiä suunnitelmia toisen lapsen hankkimisesta sekä parisuhteen samoin kuin taloudellisten ja työssäkäyntiin liittyvien kokemusten vaikutusta tähän päätökseen.

5.2.1 Toisen lapsen hankkimista koskevat suunnitelmat

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että taloudellisten tekijöiden rooli kasvaa siinä vaiheessa, kun parilla on jo lapsia ja lisälasten hankintaa suunnitellaan (ks. esim. Ruokolainen & Notkola 2002). Yhteiskunnan tukitoimet – tai niiden puutteet – nousevat varmasti myös merkittävämpään asemaan silloin, kun perheessä suunnitellaan toista tai seuraavia lapsia. Kokemukset työn ja perheen yhteensovittamisesta ovat myös jo konkreettisempia yhden lapsen vanhemmilla kuin lapsettomilla. Miten työhön liittyvät erilaiset tekijät heijastuvat yksilapsisten miesten ja naisten lastenhankinta-aikeisiin? Entä näkyykö perheen sisäinen tasa-arvo ja tyytyväisyys työnjakoon toista lasta koskevissa suunnitelmissa?

Kolmannessa luvussa havaitsimme, että hyvin moni niistä, joilla jo on yksi lapsi, suunnitteli tälle sisarusten hankkimista. Luvussa neljä tuli puolestaan esiin, että varsin moni toista lasta suunnitteleva oli kokenut vaikeuksia tulla raskaaksi. Tässä luvussa paneudumme tarkemmin syihin, joiden vuoksi toisen lapsen hankinta siirtyy tai sitä epäröidään. Tarkastelemme ensin vastaajien itsensä tärkeiksi kokemia syitä siirtää toisen lapsen hankintaa. Tämän jälkeen selvitämme logistisen regression

avulla miten erilaiset työhön ja taloudelliseen toimeentuloon liittyvät tekijät sekä kokemukset ansiotyöstä ja perheen työnjaosta ovat yhteydessä toisen lapsen hankintaa koskeviin suunnitelmiin.

Suurin osa yksilapsisista, 25–34-vuotiaista vastaajista suunnitteli toisen lapsen hankintaa (Taulukko 25). Alle kymmenen prosenttia tyytyi yhteen lapseen eikä aikonut enää hankkia lisää lapsia. 35 vuotta täyttäneistä vastaajista sen sijaan jo joka neljäs epäröi toisen lapsen hankintaa, ja lähes puolet ei aikonut enää hankkia toista lasta.

Taulukko 25. Lastenhankinta-aije ja toive ajoituksesta, yksilapsiset 25–44-vuotiaat miehet ja naiset, % (pl. lasta jo odottavat).

		Yrittää nyt lasta	Kyllä, –2-v. aikana	Kyllä, 2–5-v. kuluttua	Ei osannut sanoa	Ei aio	N
Miehet	25–34	11.4	25.8	28.9	24.5	9.4	298
	35–44	10.5	12.8	7.0	28.3	41.5	258
	Kaikki	11.0	19.8	18.7	26.3	24.3	556
Naiset	25–34	19.2	24.2	24.7	22.7	9.1	396
	35–44	10.4	9.0	3.2	24.1	53.2	278
	Kaikki	15.6	18.0	15.9	23.3	27.3	674

Myös yhden lapsen vanhemmilta tiedusteltiin, missä määrin eri syyt vaikuttivat siihen, että toisen lapsen hankinta ei tuntunut ajankohtaiselta tai toista lasta ei enää haluttu. Yhden lapsen vanhemmat olivat löytäneet selvästi vähemmän tärkeitä tuntuvia syitä lapsettomiin vastaajiin verrattuna. Lähes neljäsosa (miehistä 32 % ja naisista 22 %) ei ollut löytänyt tarjotuista vaihtoehtoista yhtään tärkeältä tuntuva syytä, viidesosa oli löytänyt vain yhden syyn ja 40 prosentilla syitä oli 2–4 kappaletta. 15 prosenttia vastaajista oli nimennyt useampia syitä epäröinnilleen. Vastaajille tarjottiin myös mahdollisuutta lisätä vielä itse vaihtoehtoja, mikäli valmiit vaihtoehdot eivät tuntuneet sopivilta. Yhden lapsen vanhemmista osa olikin maininnut vielä muita syitä. Tyypillisin vastaajien itsensä lisäämä syy koski nuorimman lapsen ikää: edellinen lapsi oli vielä liian pieni, joten seuraavan lapsen suunnittelu ei tuntunut vielä ajankohtaiselta.

Toista lasta suunnittelevien syyt siirtää tai epäröidä lapsen hankintaa erosivat selvästi ensimmäistä lastaan suunnittelevista (Kuvio 22). *Kumppanin puute* ei enää ollut yhtä merkitsevä tekijä toista lasta suunniteltaessa kuin silloin, kun ensimmäistä lasta pohdittiin. Valtaosa yhden lapsen vanhemmista eli avo- tai avioliitossa. Parisuhteen purkautuminen ei silti ole harvinaista pienten lasten perheissäkään. Hieman useampi kuin joka kymmenes 25–34-vuotias ja joka viides 35–44-vuotias nimesi kumppanin puutteen esteeksi toisen lapsen suunnittelulle.

Kumppanin puutteen sijasta nuoremmilla yhden lapsen vanhemmilla korostuivat *taloudelliseen tilanteeseen* ja *työhön* liittyvät syyt. Keskeneräiset opinnot

olivat yhden lapsen vanhemmistakin vielä joka kahdeksannella syy siirtää toisen lapsen hankintaa (naisilla useammin kuin miehillä). Nuorista naisista myös joka viides epäröi toisen lapsen hankintaa uraan liittyvistä syistä. Perheen taloudellinen tilanne huolestutti monia. Joka kuudes 25–34-vuotias nosti taloudellisen epävarmuuden esteeksi perheen lapsiluvun kasvattamiselle, ja useampi kuin joka viides piti yhteiskunnan tukia riittämättöminä. Kymmenen prosenttia katsoi nykyisen asuntonsa liian pieneksi lapsiperheelle. *Taloudelliset tekijät* nousivatkin nuorten aikuisten kohdalla selvästi tärkeimmälle sijalle kun toista lasta suunniteltiin. Yhteiskunnan tukien riittämättömyys korostui varsinkin pienituloisten ja vähemmän koulutettujen naisten mielipiteissä. Miehistä keskituloiset pitivät muita useammin riittämättömiä lapsiperheiden tukia syynä epäröintiinsä. Myös 3–6-vuotiaiden lasten vanhemmat pitivät lapsiperheiden tukien puutteita muita useammin syynä toisen lapsen hankinnan siirtymiselle.

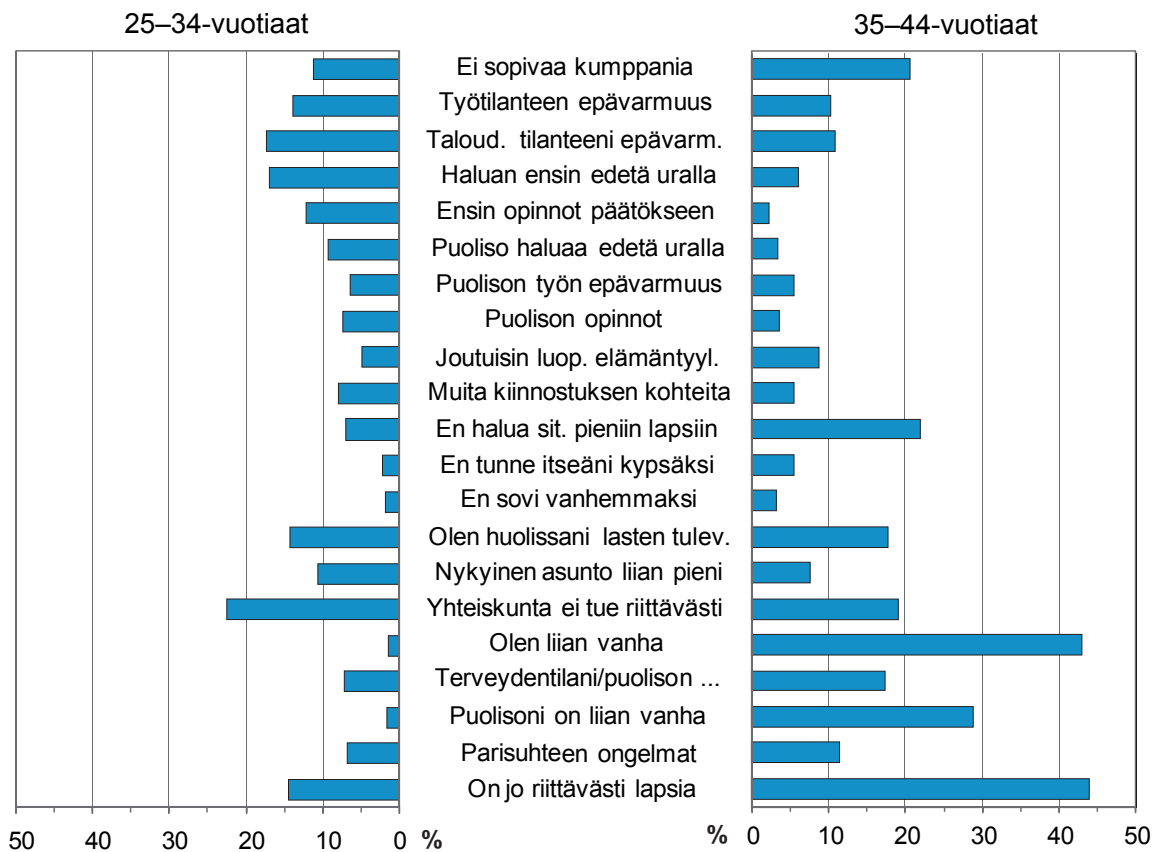
Yhteiskunnan tukien riittämättömyys nousi esiin myös vanhempien vastaajien mielipiteissä. Taloudellisten tekijöiden merkitys ei kuitenkaan heillä ollut yhtä keskeisellä sijalla kuin nuoremmilla. Hieman harvempi kuin joka viides mainitsi yhteiskunnan tukien riittämättömyyden ja lähes joka kymmenes nosti perheen epävarman talouden tai työhön liittyvän epävarmuuden syyksi epäröidä toisen lapsen hankintaa.

35–44-vuotiailla korostuivat sen sijaan enemmän omaan tai puolison *ikään sekä terveyteen* liittyvät syyt. Suuri osa heistä ei halunnut enää sitoutua pieniin lapsiin ja oli tyytyväinen nykyiseen lapsilukuunsa. Kuten luvussa 4 todettiin, tässä ikäryhmässä on jo paljon niitä, jotka eri syistä ovat päätyneet yhteen lapseen eivätkä tunne enää tarvetta kasvattaa perhettään. Nuoret yhden lapsen vanhemmat ovat puolestaan vielä perheellistymisensä alkuvaiheessa, ja suuri osa heistä suunnittelee lisää sisaruksia esikoiselleen.

Elämäntyyliin liittyvät tekijät eivät myöskään nousseet enää tärkeälle sijalle niiden mielestä, joilla oli jo yksi lapsi. Vain viitisen prosenttia nuoremmista tai vanhemmista vastaajista nosti elämäntyyliin liittyviä syitä – halun tehdä muita asioita, kypsyttämättömyyden, haluttomuuden sitoutua enää pieniin lapsiin tai nykyisestä elämäntyylistä luopumisen – perusteluksi sille, miksi toinen lapsi ei tuntunut ajan-kohtaiselta. Naiset toivat näitä syitä esiin hieman miehiä useammin. Kuitenkin lähes joka seitsemäs nuoremmistakin vastaajista katsoi, että nykyinen lapsiluku oli riittävä (miehistä 14 % ja naisista 15 %). Pelkästään elämäntyyliin liittyviä perusteluja esitti vain muutama prosentti nuorista vastaajista, vanhemmista vastaajista joka kymmenes. Vanhemmillakin vastaajilla kyse oli pikemminkin siitä, että nykyinen lapsiluku koettiin riittäväksi eikä haluttu sitoutua enää pieniin lapsiin kuin siitä, että haluttiin tehdä elämässä muita asioita.

Syistä muodostettiin faktorianalyysin perusteella syyryhmiä, joiden yhteyttä eri taustamuuttujiin selvitettiin. Syistä muodostui kolme faktoria, joiden kokonais selitysaste oli 38.5 %. Varianssianalyysin avulla tarkasteltiin, mitkä taustamuuttujat

Kuvio 22. Miksi lapsi ei nyt tunnu ajankohtaiselta? 25–44-vuotiaiden yhden lapsen vanhempien näkemys erilaisista elämäntilanteeseen, työhön tai taloudelliseen tilanteeseen liittyvien tekijöiden merkityksestä toisen lapsen hankkimisen pohdinnassa (syytä tärkeänä tai hyvin tärkeänä pitävien osuus, %).

Kysymykseen eivät vastanneet ne, jotka parhaillaan yrittivät raskautta tai jotka odottivat tai joiden puoliso odotti lasta.

ovat yhteydessä eri syryryhmien tärkeänä kokemiseen. Tarkastelu suoritettiin myös yksilapsisten kohdalla ikäryhmittäin, sillä taustatekijät olivat eri tavoin yhteydessä syryryhmän tärkeänä pitämiseen nuoremmilla ja vanhemmilla vastaajilla. Taulukossa 26 on kuvattu kukin faktori ja sille latautuneet syyt. Kunkin syryryhmän kohdalla on lueteltu niitä vastaajaryhmiä, joille kyseiset syyt olivat tärkeämmällä sijalla muihin vastaajiin verrattuna.

Elämäntyyliin liittyvät tekijät eivät juuri tulleet esiin yhden lapsen vanhemmil-
la. Muita tärkeämpinä näitä pitivät yksin elävät tai seurustelevat yhden lapsen
vanhemmat, joille toisen lapsen hankinta ei juuri tuntunut ajankohtaiselta. Elä-
mäntyyliin liittyviä syitä korostivat muita enemmän myös vähemmän koulutetut
naiset sekä pienituloiset miehet. Sen sijaan taloudellisiin tekijöihin liittyvät tekijät
nousivat esiin varsinkin nuoremmilla vastaajilla. Taloudellisten tekijöiden merki-
tystä korostivat erityisesti epävarmassa työtilanteessa olevat sekä pienituloiset.

Taulukko 26. Syyt epäröidä toisen lapsen hankintaa. Syyryhmät ja niitä tärkeänä pitäneet vastaajaryhmät.

Taulukossa raportoitu faktorin kuvaaman syyryhmän tärkeäksi kokeneet vain niiden taustatekijöiden kohdalla, joiden yhteys faktoriin oli tilastollisesti merkitsevä ($p \leq .05$)

Faktori 1. Elämäntyyli	Faktori 2. Taloudelliset tekijät	Faktori 3. Terveys ja ikä
▪ Haluan ensin omistautua minua kiinnostaville asioille ▪ Joutuisin luopumaan nykyisestä elämäntyylistäni ▪ En halua sitoa itseäni enää pieniin lapsiin ▪ En tunne itseäni/puolisoani riittävän kypsäksi ottamaan vastuuta pienestä lapsesta ▪ En mielestäni olisi sopiva vanhemmaksi ▪ Minulla on jo niin monta lasta kuin haluan	▪ Työtilanteeni epävarmuus ▪ Taloudellisen tilanteeni epävarmuus ▪ Haluan ensin edetä ammatissani tai urallani ▪ Yhteiskunta ei tue riittävästi lapsiperheitä ▪ Olen huolissani lasten tulevaisuudesta Suomessa ▪ Nykyinen asunto on liian pieni lapsiperheelle	▪ Terveystilani/puolisoni terveydentila ei salli lasten hankkimista ▪ Olen liian vanha ▪ Puolisoni on liian vanha
Cronbachin alfa= .74	Cronbachin alfa= .85	Cronbachin alfa=.71
Elämäntyyliin liittyvät tekijät jossain määrin tärkeitä tai tärkeitä (%) 25–34-v.: 2.8 % 35–44-v.: 6.8 %	Talouteen liittyvät tekijät jossain määrin tärkeitä tai tärkeitä (%) 25–34-v.: 14.0 % 35–44-v.: 10.0 %	Terveysteen liittyvät tekijät jossain määrin tärkeitä tai tärkeitä (%) 25–34-v.: 2.7 % 35–44-v. : 29.1 %
Tärkeitä seuraaville	Tärkeitä seuraaville	Tärkeitä seuraaville
25–34-vuotiaat: – keski- ja korkea-asteen koulutetuille miehille – vähemmän koulutetuille naisille – pienituloisille miehille – yksin eläville tai seurusteleville – niille, jotka eivät aikoneet hankkia toista lasta	25–34-vuotiaat: – 25–29-vuotiaille – avoliitossa eläville, yksin eläville tai seurusteleville – työttömille tai määräaikaaisessa työsuhteessa oleville – pienituloisille – niille, jotka suunnittelivat lasta lähitulevaisuudessa tai epäröivät lapsenhankintaa	25–34-vuotiaat: – pienituloisille miehille – niille, jotka eivät aikoneet hankkia toista lasta
35–44-vuotiaat: – yksin eläville tai seurusteleville – niille, jotka eivät aikoneet hankkia toista lasta	35–44-vuotiaat: – korkea-asteen koulutetuille – avoliitossa eläville, yksin eläville tai seurusteleville – työttömille tai määräaikaaisessa työsuhteessa oleville – pieni- ja keskituloisille – niille, jotka suunnittelivat lasta lähitulevaisuudessa tai epäröivät lapsenhankintaa	35–44-vuotiaat: – 40–44-vuotiaille – naisille – avio- tai avoliitossa eläville – pienituloisille naisille – niille, jotka eivät aikoneet hankkia toista lasta tai epäröivät lapsenhankintaa

Avoliitossa elävät, seurustelevat tai yksin elävät olivat myös avioliitossa eläviä useammin huolissaan taloudellisesta tilanteestaan. Taloudelliset tekijät olivat keskeisemmällä sijalla erityisesti niiden mielissä, jotka miettivät sopivinta ajankohdtaa toisen lapsen tulolle. Terveysteen ja ikään liittyvät syyt nousivat esiin varsinkin vanhemmilla naisvastaajilla. Terveysteen tai ikään liittyviä syitä korostivat varsinkin ne, jotka olivat jo hylänneet ajatuksen toisesta lapsesta tai olivat vielä epävarmoja. Myös pienituloiset vastaajat toivat muita useammin terveyteen liittyviä syitä esiin perusteena epäröinnilleen.

5.2.2. Miksi toisen lapsen hankinta siirtyi tai toista lasta ei haluta hankkia?

Tarkastelemme seuraavaksi hieman tarkemmin vastaajien esittämiä perusteluja epäröidä toisen lapsen hankintaa. Erottelimme vastaajat kahteen ryhmään sen mukaan, ilmoittivatko he, etteivät aikoneet hankkia toista lasta, vai suunnittelivatko he vielä toisen lapsen hankintaa ("lykkääjät"). Otimme tarkasteluun mukaan kaikki yhden lapsen vanhemmat, jotka olivat iältään alle 40-vuotiaita, pois lukien parhaillaan raskaana olevat tai raskaaksi tuloa yrittävät. 35–39-vuotiaista vastaajistakin suurehko osa suunnitteli toista lasta. Tätä vanhempien vastaajien esittämiä syitä epäröidä tai siirtää toisen lapsen hankintaa esitetään tarkemmin Liitetaulukossa 6.

25–39-vuotiaista miehistä joka kahdeksas (13 %) ei enää aikonut hankkia toista lasta, naisista vastaava osuus oli joka kuudes (16 %). Lopuista 70 prosenttia suunnitteli vielä toisen lapsen hankintaa, mutta ei pitänyt päätöstä vielä ajankohtaisena, tai oli epävarma aikeestaan.

Parisuhteen ongelmat esitettiin toisen lapsen kohdalla hieman useammin kuin ensimmäisen lapsen kohdalla syyksi joko tyytyä nykyiseen lapsilukuun tai lykätä lapsenhankintaa myöhäisempään ajankohtaan (Taulukko 27). Sopivan kumppanin puute ei sen sijaan ollut yhtä merkittävä peruste lastenhankinta-aikeille ja, kuten edellä jo todettiin, valtaosa yhden lapsen vanhemmista eli joko avo- tai avioliitossa. Kumppanin puuttuminen nousi esiin lähinnä naisten esittämissä perusteluissa sille, ettei aikonut enää hankkia toista lasta tai siirsi lapsenhankintaa.

Tyytyväisyys nykyiseen lapsilukuun oli selvästi tärkein yksittäinen syy niillä, jotka eivät enää aikoneet hankkia toista lasta. Suhteellisen harva mies oli kyselyssämme vastannut siihen, missä määrin eri tekijät vaikuttivat päätökseen tyytyä yhteen lapseen. Tärkeimmiksi syiksi heillä nousivat riittävän lapsiluvun lisäksi haluttomuus sitoutua enää pieneen lapseen sekä terveyteen liittyvät tekijät. Yhteen lapseen tyytyvät naiset toivat puolestaan esiin elämäntyyliin, ikään ja terveyteen liittyvien syiden lisäksi myös taloudellisia seikkoja valintansa taustalla. Naiset perustelivat päätöstään olla hankkimatta toista lasta muun muassa yhteiskunnan tukien riittämättömyydellä.

Taulukko 27. 25–39-vuotiaiden miesten ja naisten esittämät perustelut epäröidä toisen lapsen hankintaa aikeen mukaan. Syytä tärkeänä tai hyvin tärkeänä pitäneiden osuus, %.

	Miehet		Naiset	
	Ei aio hankkia toista lasta	Lykkää tai on epävarma	Ei aio hankkia toista lasta	Lykkää tai on epävarma
Parisuhde				
Ei sopivaa kumppania	6	10	17	16
Parisuhteen ongelmat	6	9	11	7
Työ ja talous				
Työtilanteen epävarmuus	6	10	9	18
Taloudellisen tilanteen epävarmuus	8	14	11	20
Yhteiskunta ei tue riittävästi	3	20	20	25
Pieni asunto	6	13	6	11
Ura ja opinnot				
Keskeneräiset opinnot	3	6	4	15
Halu edetä uralla	0	10	10	22
Elämäntyyli				
Halu tehdä muita kiinnostavia asioita	3	5	9	9
Halu säilyttää nykyinen elämäntyyli	3	4	15	6
Ei halua sitoutua enää pieniin lapsiin	20	3	40	7
On jo riittävästi lapsia	75	9	71	8
Käsitys itsestä vanhempana				
Ei riittävän kypsä	0	2	7	3
Ei sopiva vanhemmaksi	3	2	5	1
Terveys ja ikä				
Terveystila estää	14	5	20	10
Olen liian vanha	11	2	34	5
N	36	204	82	293

Toisen lapsen hankintaa myöhemmäksi siirtävien 25–39-vuotiaiden ratkaisussa korostuivat erityisesti työn tai talouden epävarmuus. Halu edetä uralla oli perusteena myös monilla toisen lapsen hankintaa siirtävällä naisella. Ammattiin ja uraan liittyvät perusteet voivat naisilla liittyä myös suomalaisten pitkiin perhevapaisiin. Monet hoitovapaalta töihin palanneet äidit haluavat ensin olla jonkin aikaa töissä, ennen kuin seuraava lapsi tulee ajankohtaiseksi. Uratoiveet korostuivatkin selvästi niiden äitien joukossa, joiden esikoinen oli alle 3-vuotias.

Yhteiskunnan tukien riittämättömyys nousi esiin yhtenä tärkeimmistä sekä miesten että naisten esittämistä perusteista siirtää toista lasta myöhemmäksi. Toisen lapsen hankintaa epäröivistä miehistä joka viides ja naisista joka neljäs piti

lapsiperheiden tukien riittämättömyyttä yhtenä syynä lapsenhankinnan lykkäämiseen. Myös nykyisen asunnon pienuus nousi esiin niiden perusteluissa, jotka suunnittelivat toista lasta mutta halusivat siirtää sitä myöhemmäksi.

Vanhemmista, 40 vuotta täyttäneistä vastaajista enää seitsemän prosenttia suunnitteli toisen lapsen hankintaa lähitulevaisuudessa ja joka viides oli epävarma aikeestaan. Valtaosa ei enää suunnitellut toisen lapsen hankintaa. Vanhemmat, toista lasta vielä suunnittelevat ja päätöstään lykkäävät miehet perustelivat ratkaisuaan mm. yhteiskunnan tukien riittämättömyydellä. Samanikäiset naiset – joista enää vain viitisen prosenttia suunnitteli lasta seuraavan viiden vuoden sisällä – puolestaan nostivat esiin useammin kumppanin puutteeseen sekä terveyteen liittyviä tekijöitä mutta myös omaan työhönsä liittyviä syitä lykkäämisen taustalla (ks. Liitetaulukko 6).

5.2.3 Taloudelliset tekijät toisen lapsen siirtämisen taustalla

Nuorista yhden lapsen vanhemmista valtaosa suunnittelee sisarusten hankintaa esikoiselleen. Edellä tuli esiin, kuinka perheen taloudellinen tilanne sekä yhteiskunnan tukien merkitys korostuivat vastaajien itsensä antamissa perusteluissa sille, miksi toista lasta epäröitiin. Iän myötä toisen lapsen hankinta-aiheet vähenivät ja vanhemmista vastaajista yhä suurempi osa oli tyytyväinen nykyiseen lapsilukuunsa. Talouteen tai toimeentuloon liittyvät tekijät eivät siten heidän kohdallaan enää samassa määrin ohjaa lastenhankinta-aikeita. Toisaalta tämänikäisistäkin ne, jotka vielä suunnittelivat toista lasta, nimesivät yhteiskunnallisten tukien puutteen yhdeksi syyksi epäröinnilleen.

Tarkastelemme seuraavaksi logistisen regression avulla, miten erilaiset taloudelliseen tilanteeseen, työhön tai kotitalouden työnjakoon liittyvät tekijät ovat yhteydessä toista lasta koskeviin suunnitelmiin. Tarkastelu toteutetaan samoin kuin lapsettomien vastaajien kohdalla alaluvussa 5.1.4. Ensin tarkastelemme eri tekijöiden yhteyttä siihen, aikooko vastaaja ylipäättään hankkia toisen lapsen vai ei, ja seuraavaksi lapsenhankinnan ajoitusta (joskus – nyt tai viimeistään kahden vuoden kuluessa). Toisen lapsen kohdalla iän vaikutus lastenhankinta-aikeiden taustatekijöihin selvitetään analyysissä myös erikseen, mutta tuloksia raportoidaan vain niiltä osin kuin ne osoittautuvat tilastollisesti merkitseviksi. Toisen lapsen kohdalla tarkastelimme myös erikseen vastaajia sen mukaan olivatko he parisuhteessa vai eivät. Tämän tarkastelun tuloksista raportoidaan vain niiltä osin, kuin ne erosivat kaikkia yhden lapsen vanhempia koskevista tuloksista.

Työtilanteella ei juuri ollut vaikutusta toisen lapsen hankinta-aikeisiin (Taulukko 28). Määräaikaista työtä parhaillaan tekevät tai sitä tehneet miehet ja naiset suunnittelivat toisen lapsen hankintaa muita useammin, mutta todennäköisesti tämä heijastaa aikaisempaa lykkäämistä. Yhteys ei kuitenkaan ollut tilastollisesti

merkitsevä. Määräaikaiset työsuhteet eivät enää yhden lapsen vanhemmilla olleet yhtä yleisiä kuin lapsettomilla vastaajilla, seitsemän prosenttia isistä ja 13 prosenttia äideistä työskenteli määräaikaisessa työsuhteessa.

Työttömyys ei vaikuttanut toisen lapsen hankinta-aikeisiin tai toisen lapsen ajoitukseen enää samassa määrin kuin ensimmäisen lapsen kohdalla. Miesten kokemukset työttömyydestä hidastivat ensimmäisen lapsen hankkimista, mutta toisen lapsen kohdalla työttömyyden vaikutus oli selvästi vähäisempää. Tutkimushetkellä työttöminä oli kolme prosenttia yhden lapsen isistä ja runsaalla kymmenellä prosentilla oli kokemusta aikaisemmasta työttömyydestä.

Naisilla työttömyys ei vaikuttanut ensimmäisen lapsen hankintaan. Toisen lapsen kohdalla aikaisemmat työttömyyskokemukset sen sijaan vahvistivat ja nopeuttivat naisten aikeita hankkia toinen lapsi. Parisuhteessa elävät, työttöminä olleet äidit olivat muita halukkaampia aikaistamaan toisen lapsen hankintaa. 35 vuotta täyttäneillä naisilla työttömyyden vaikutus oli kuitenkin päinvastainen ja heillä työttömyys vähensi aikeita ja siirsi toisen lapsen hankintaa. Äideistä viisi prosenttia oli tutkimushetkellä työttömänä, mutta työttömyyttä viimeisten kolmen vuoden aikana oli kokenut peräti joka viides äiti.

Myös toisen lapsen kohdalla puolison työttömyys vaikutti eri tavoin miehillä ja naisilla. Miehillä puolison työttömyys aikaisti toisen lapsen hankintaa ja naisilla puolestaan hidasti.

Toista lasta suunnittelevista enää harvempi oli opiskelemissa lapsettomiin verrattuna. Isistä runsas kymmenen prosenttia opiskeli joko pää- tai sivutoimisesti, äideistä osuus oli suurempi, 17 prosenttia. Oma tai puolison opiskelu kuitenkin hidasti miehillä toisen lapsen hankintaa.

Yllättävää kyllä, naisilla oma opiskelu ei vaikuttanut toisen lapsen hankintasuunnitelmiin. Tulos oli sikäli odottamaton, että osa vastaajista kuitenkin itse nimesi keskeneräiset opinnot syyksi siirtää toisen lapsen hankintaa. Opiskelemissa olevista vastaajista suuremmalla osalla edellinen lapsi oli vielä pieni, joten kun lapsen ikä vakioitiin tarkastelussa, opiskelun vaikutus toisen lapsen hankintasuunnitelmiin lieveni. Naisilla opintojen vaikutus ei silti ollut tilastollisesti merkitsevä, vaikka lapsen ikää ei olisi kontrolloitu.

Omien tulojen lisääntyminen vaikutti eri tavoin miesten ja naisten ratkaisuihin. Miehillä tulotason kohoaminen vahvasti aikeita hankkia toinen lapsi sekä myös jos-sain määrin nopeutti suunnitelmia, vaikka tulojen yhteys ajoitukseen ei ollutkaan tilastollisesti merkitsevä. Kun vastaajan työssäkäynti ja parisuhde otettiin huomioon, tulojen vaikutus voimistui. Suurempituloiset miehet suunnittelivat pienituloisia useammin toista lasta, eivätkä halunneet siirtää lapsenhankintaa myöhäisemmäksi. Naisilla omien tulojen kohoaminen puolestaan liittyi suurempaan halukkuuteen tyytyä yhteen lapseen pienituloisten tavoitellessa kahta tai useampia lapsia. Parisuhteessa olevat keski- ja suurituloiset naiset olivat myös pienituloisia valmiimpia siirtämään toisen lapsen hankintaa myöhäisemmäksi.

Taulukko 28. Työhön, taloudelliseen toimeentuloon sekä kotitalouden työnjakoon liittyvien tekijöiden yhteys toisen lapsen hankinta-aikeisiin. Yksilapsiset 25–44-vuotiaat miehet ja naiset.

Mikäli estimaatin arvo on suurempi kuin 1.00, kertoo se suuremmasta todennäköisyydestä harkita toista lasta tai aikaistaa lapsen tuloa referenssiluokkaan verrattuna (ref. luokka merkitty 1.00).

		Miehet		Naiset	
		Malli I	Malli II	Malli I	Malli II
		ei -> ehkä joskus/nyt	joskus -> nyt	ei -> ehkä joskus/nyt	joskus -> nyt
Koulutus	Korkeint. amm.koulu	1.00	1.00	1.00	1.00
	Amm.opisto, amk	1.188	1.135	.996	1.246
	Yliopisto, kk	1.214	1.691*	1.805+	1.062
Työtilanne	Vakituinen työ	1.00	1.00	1.00	1.00
	Määräaikainen työ	2.749	.928	1.392	.649
	Työtön	.839	.686	.803	.858
	Opiskelee	2.300+	.547+	.886	.877
	Ei työssä	.728	--	.674	.446
Puolison työtilanne (vain ne joilla puoliso)	Työssä	1.00	1.00	1.00	1.00
	Työtön	.760	2.413	.388	.809
	Opiskelee	.872	.322+	2.157	.436
	Ei työssä	1.131	.685	2.198	.801
Työttömyyskokemuksia viim. 3 v. aikana	Ei	1.00	1.00	1.00	1.00
	Kyllä	.792	1.082	1.570	1.283
Määräaikaisia ts viim. 3 v. aikana	Ei	1.00	1.00	1.00	1.00
	Kyllä	1.432	1.327	1.469	.804
Tulot (Vastaajan omat tulot)	Pienituloinen	1.00	1.00	1.00	1.00
	Keskituloinen	1.953	1.415	.651	.741
	Suurituloinen	1.661	1.243	.464*	.911
	Tieto puuttuu	1.333	1.398	.597	1.089
Talouden tulot (vain ne, joilla puoliso)	Pienituloinen	1.00	1.00	1.00	1.00
	Keskituloinen	1.459	1.312	.518*	1.942
	Suurituloinen	.917	1.557	.473+	1.446
	Tieto puuttuu	1.274	1.148	.598	2.233
Työorientaatio	Heikko–keskitaso	1.00	1.00	1.00	1.00
	Voimakas	1.382	.864	.917	.584+
Ylikuormitusta työssä	Ei–jossain määrin	1.00	1.00	1.00	1.00
	Kyllä	.992	.773	.837	1.187

Taulukko jatkuu seuraavalla sivulla.

Taulukko 28 jatkuu ...					
		Miehet		Naiset	
		Malli I	Malli II	Malli I	Malli II
		ei -> ehkä joskus/nyt	joskus -> nyt	ei -> ehkä joskus/nyt	joskus -> nyt
Miesten ja naisten tasa- arvoinen osallistuminen kotona tärkeää	Eri mieltä–siltä väliltä	1.00	1.00	1.00	1.00
	Kannattaa	.702	1.333	.989	1.109
Tyytyväisyys töiden jakamiseen perheessä (vain ne, joilla puoliso)	Tyytyväinen	1.00	1.00	1.00	1.00
	Tyytymätön	1.768	1.059	1.052	.953
+ = $p < 0.1$; * = $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$ Logistisella regressiolla arvioidaan ensin eri tekijöiden yhteyttä siihen, aikooko vastaaja ylipäättään hankkia toista lasta (ei->ehkä, joskus/nyt), Malli I. Sen jälkeen tekijöiden yhteyttä arvioidaan siihen, suunnittelee- ko vastaaja lapsenhankintaa lähitulevaisuudessa vai vasta myöhemmin (joskus->nyt/viimeistään kahden vuoden sisällä), Malli II. Malleissa on kontrolloitu ikä, parisuhde, ensimmäisen lapsen ikä ja koulutus. Kun- kin muuttujan vaikutus esitetään sellaisesta mallista, jossa on kontrollimuuttujien lisäksi mukana kyseinen muuttuja. Interaktiovaikutuksia tarkasteltiin vain iän kanssa (tuloksia ei näytetä taulukossa).					

Kun tarkastelimme talouden kokonaistuloja (kummankin puolison yhteenlasketut tulot), tulotason kohoamisen yhteys miesten aikeisiin lieveni. Naisilla tulotason yhteys toisen lapsen hankinta-aikeeseen säilyi, eli myös talouden kokonaistulojen lisääntyminen vähensi aikeita hankkia toinen lapsi. Sen sijaan yhteys toisen lapsen ajoitusta koskeviin suunnitelmiin muuttui päinvastaiseksi. Jos toisen lapsen hankintaa harkittiin, keski- ja suurituloisissa talouksissa asuvat naiset olivat pienituloisemmissa talouksissa asuviin naisiin verrattuna valmiimpia aikaistamaan lapsen tuloa.

On mahdollista, että suurituloisempien naisten joukossa on enemmän niitä, jotka alun perin ovat tavoitelleet pientä perhettä (ks. luku 2). Tällöin (omien) tulojen kohoaminen näkyi lastenhankinta-aikeen vähenemisenä. Sen sijaan niiden naisten kohdalla, jotka suunnittelivat toisen ja ehkä vielä seuraavienkin lasten hankintaa, perheen toimeentulon paraneminen nopeutti toisen lapsen hankintaa.

Halusimme myös selvittää, missä määrin muut, väljästi työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät vaikuttavat suunnitelmiin hankkia toinen lapsi. Tutkimuksessa ei suoraan tiedusteltu työn ja perheen yhteensovittamisen kokemuksista, mutta vastaajilta kysyttiin ansiotyön merkityksestä heidän elämässään (työorientaatio) sekä kokemuksia ylikuormituksen tunteesta työssä. Samoin tiedustelimme heiltä mielipidettä sukupuolten välisestä työnjaosta yleensä sekä kokemuksia tehtävien ja vastuiden jakamisesta omassa parisuhteessaan.

Ansiotyön tärkeäksi kokeminen ei juuri heijastunut miesten aikeisiin hankkia toinen lapsi. Naisilla ne, jotka pitivät ansiotyötä hyvin tärkeänä elämässään, olivat

muita halukkaampia siirtämään toisen lapsen hankintaa myöhemmäksi. Työorientaatio ei kuitenkaan vähentänyt aikeita hankkia toinen lapsi ylipäättään tai se jopa lievästi lisäsi aikeita – kuten myös ensimmäisen lapsen kohdalla. Ansiotyön kokeminen hyvin merkitykselliseksi omassa elämässä ei siten suomalaisilla miehillä tai naisilla näytä liittyvän halukkuuteen tyytyä muita pienempään perheeseen. Työhön liittyvä ylikuormituksen tunne ei myöskään vaikuttanut lastenhankinta-aikeisiin, vaikka jopa yli viidesosa yhden lapsen vanhemmista ilmoitti olevansa ylikuormitettu työnsä vuoksi.

Odotusten vastaisesti myöskään sukupuolten työnjakoon liittyvillä näkemyksillä tai kokemuksilla ei ollut yhteyttä toisen lapsen hankinta-aikeisiin. Parisuhteessa elävät, tasa-arvoisempaa työnjakoa kannattavat miehet olivat hiukan muita haluttomampia hankkimaan toista lasta. Naisilla tasa-arvon kannatus ei vaikuttanut aikeisiin lainkaan. Myöskään kielteiset kokemukset työnjaosta eivät juuri vaikuttaneet toista lasta koskeviin suunnitelmiin. Hieman erikoinen tulos oli se, että puolisoiden väliseen työnjakoon tyytymättömät miehet aikoivat muita miehiä useammin hankkia toisen lapsen. 35 vuotta täyttäneillä miehillä yhteys oli kuitenkin päinvastainen: työnjakoon tyytymättömät eivät halunneet toista lasta. Yllättävää oli myös se, että naisilla tyytymättömyys puolisoiden väliseen työnjakoon ei heijastunut lainkaan toisen lapsen hankinta-aikeisiin tai lapsen ajoitusta koskeviin toiveisiin.

5.3 Yhteenvetoa

Päätös vanhemmaksi tulosta ja ensimmäisen lapsen hankinnasta koskettaa ihmisiä hyvin syvästi. Moni miettii pitkään ja harkitsee tarkoin, milloin on sopiva aika lapselle. Kaikki eivät toki nykyäänkään suunnittele vanhemmaksi tuloa sen ihmeemmin tai pohdi aikeitaan ainakaan kovin tietoisella tasolla. Luotettavat ehkäisyvälineet ovat kuitenkin tarjonneet mahdollisuuden estää raskaus silloin kun lasta ei haluta. Vanhemmaksi tulon suunnittelu on siten nykyään mahdollista aivan toisella tavalla kuin vielä muutama vuosikymmen sitten.

Valtaosa tähän tutkimukseen vastanneista nuorista aikuisista halusi ainakin yhden lapsen. Moni ei pitänyt kuitenkaan päätöstä vielä ajankohtaisena, vaan halusi siirtää lastenhankintaa myöhempään ajankohtaan. Miksi nuorten aikuisten lastenhankinta siirtyy?

Ylivoimaisesti tärkein yksittäinen syy sille, miksi lastenhankinta ei 25–34-vuotiaista tuntunut ajankohtaiselta, liittyi sopivan kumppanin puutteeseen. Lähes kolmasosa tämänikäisistä, tutkimushetkellä vielä lapsettomista vastaajista eli ilman kumppania. Miehillä osuus oli 38 prosenttia, naisilla 29 prosenttia.

Kumppanin puutteen lisäksi kuitenkin myös erilaiset taloudelliseen tilanteeseen ja työhön liittyvät tekijät siirsivät lastenhankintaa nuorilla. 25–34-vuotiaista

vastaajista vielä 25–27 prosenttia opiskeli joko pää- tai sivutoimisesti. Joka viides ilmoitti keskeneräiset opinnot syyksi sille, että siirsi lastenhankintaa. Opintojen lisäksi 25–34-vuotiaista naisista lähes joka kolmas piti työn epävarmuutta tai uraa syynä sille, ettei lastenhankinta tuntunut ajankohtaiselta. Halu edetä ensin uralla ja omassa ammatissa korostui varsinkin korkeammin koulutettujen naisten vastauksissa.

Työttömyys tai määräaikaiset työsuhteet heijastuivat nuorten aikuisten vanhemmaksi tuloa koskeviin suunnitelmiin odotettua vähemmän. Työttömyyskokemukset heijastuivat jossain määrin miesten aikeisiin, naisilla puolison työttömyys hidasti parin lastenhankintasuunnitelmia (ei kuitenkaan tilastollisesti merkitsevästi). Työhön liittyvän epävarmuuden vähäinen yhteys lastenhankinta-aikeisiin nuorilla aikuisilla selittyy ehkä osin sillä, että tässä aineistossa oli varsin vähän tutkimusheikkellä työttömänä olevia vastaajia. Vaikka määräaikainen työ oli yleistä, suuri osa määräaikaisessa työssä olevista odotti työn vakinaistamista tai oli aikeissa vaihtaa työpaikkaa. Työttömyyden tai työsuhteen katkeamisen pelko ei siten ehkä näkynyt näiden määräaikaista työtä tekevien aikuisten kokemuksissa. Tulotason yhteys lastenhankinta-aikeisiin tuli sen sijaan esiin selvästi: pienituloiset olivat muita valmiimpia luopumaan vanhemmuudesta tai siirtämään lastenhankintaa myöhemmäksi. Taloudellisen toimeentulon vaikutus näkyi myös siinä, että ne, jotka pelkäsivät lapsen tulon lisäävän taloudellisia ongelmia, siirsivät tai epäröivät lapsen hankintaa. Taloudellisten tekijöiden merkitys korostui varsinkin miesten suunnitelmissa.

Pelkästään elämäntyylin tai haluttomuuteen sitoutua pieniin lapsiin liittyviä syitä nosti esiin vain 6–7 prosenttia vastaajista, nuoret lähes yhtä usein kuin vanhemmatkin vastaajat. Sitoutumisen pelko tai elämäntyylin säilyttäminen eivät siten ainakaan vastaajien itsensä mielestä nouse esiin lastenhankinnan lykkäämisen taustalla. On myös mahdollista, että näitä omiin henkilökohtaisiin mieltymyksiin liittyviä motiiveja ei tunnisteta samassa määrin vaan lastenhankintapäätöksiä perustellaan ”rationaalisemmin” syin. Toisaalta moni vastaaja nimesi useampia tekijöitä päätöksensä taustalla, ja varsinkin naisilla elämäntyylin liittyvät syyt kietoutuivat yhteen muiden, työhön, opintoihin ja uraan liittyvien syiden kanssa. Toisaalta elämäntyylin ja omaan vanhemmuuteen liittyvät käsitykset näyttivät olevan selvästi merkittävämpiä tekijöitä niiden nuorten aikuisten kohdalla, jotka eivät aikoneet hankkia lainkaan lapsia.

Pelko työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmista hidasti nuorilla naisilla lastenhankintasuunnitelmia. Naiset, jotka katsoivat, että lapsen tulo vaikeuttaisi työssäkäyntiä, siirsivät muita useammin lapsenhankintaa muutamalla vuodella. Epäily lapsen vaikutuksesta uralla etenemismahdollisuuksiin oli yhteydessä joillakin naisilla myös päätökseen siitä, hankkiiko lapsia ylipäätään vai ei.

Iän myötä käsitykset omista mahdollisuuksista ja halusta tulla vanhemmaksi muuttuvat ehkä realistisemmiksi, ja lapsettomuuteen tyytyvien tai sen vapaaehtoisesti valinneiden osuus kasvaa. Biologisen iän yhteys lastensaantimahdollisuuksiin

on ilmeisesti naisille melko selvää, ja 35 vuotta täyttäneistä, lasta vielä aikovista naisista yhdeksän kymmenestä suunnittelikin lasta aivan lähitulevaisuudessa eikä enää halunnut siirtää päätöstä pidemmälle. Suurin osa tämänikäisistä vielä lapsettomista naisista suhtautui kuitenkin vanhemmaksi tuloon epäröiden tai oli jo päättänyt, ettei lasta tule. 35 vuotta täyttäneiden miesten aiheet olivat samansuuntaisia, joskin heistä suurempi osa oli valmis vielä siirtämään lapsen hankkimista muutamalla vuodella.

Myös vanhemmilla lapsettomilla vastaajilla sopivan kumppanin puute nousi esiin merkittävänä syynä sille, että lasta ei enää aiottu tai lapsenhankinta tuntui epävarmalta. Tämänikäisestä lapsettomista naisista lähes 40 prosenttia ja miehistä jopa puolet eli ilman kumppania. Vaikka osa heistä ei ehkä alun perinkään suunnitellut lapsia tai perhettä, sopivan kumppanin löytyminen olisi kuitenkin monella varmasti muuttanut lastenhankintasuunnitelmia. Lähes puolet tämänikäisistä, tutkimushetkellä ei-parisuhteessa elävistä lapsettomista vastaajista oli kuitenkin jossain elämänsä vaiheessa elänyt parisuhteessa.

Vanhemmilla vastaajilla nousivat esiin myös terveydentilaan ja ikään liittyvät syyt lastenhankinnan esteeksi. Joka seitsemäs 35 vuotta täyttänyt nainen epäröi lastenhankintaa terveyssyistä. Oma tai puolison ikä oli epäröinnin syynä jo lähes puolelle vanhemmista naisvastaajista, ja samanikäisistä miesvastaajistakin joka seitsemäs nosti omaan tai puolison ikään liittyvät syyt perusteeksi epäröinnilleen.

Mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että toisen lapsen hankkimista epäröitiin tai sitä siirrettiin myöhemmäksi? Kahden lapsen malli elää meillä hyvin vahvana ja harva toivoo itselleen pientä, vain yhden lapsen perhettä. Valtaosa yhden lapsen vanhemmista suunnittelee yhtä tai useampia sisaruksia esikoiselleen. Kaikki eivät kuitenkaan tätä toivettaan pysty tai halua lopulta toteuttaa.

Kumppanin puute ei enää toisen lapsen kohdalla ollut yhtä merkittävällä sijalla lastenhankinnan lykkäämisen syynä, sillä valtaosa yhden lapsen vanhemmista eli avo- tai avioliitossa. Erot eivät kuitenkaan ole harvinaisia pienten lasten perheissäkään, ja joka kymmenes alle 35-vuotias nimesi sopivan kumppanin puutteen tärkeäksi esteeksi toisen lapsen hankinnalle. Vanhemmista, 35 vuotta täyttäneistä vastaajista joka viides eli ilman kumppania – monelle parisuhteen purkautuminen on varmasti ollut yksi syy sille, ettei toista lasta ole tullut. Ilman kumppania elävistä yhden lapsen vanhemmista suurin osa toivoi vielä saavansa lisää lapsia.

Toisen lapsen kohdalla vastaajan oma ikä näytti myös muodostuvan lastenhankinnan esteeksi vasta myöhemmin kuin ensimmäisen lapsen kohdalla. 35–39-vuotiaista yhden lapsen äideistä vielä kaksi kolmesta ja samanikäisistä isistä neljä viidestä suunnitteli toisen lapsen hankintaa tai oli epävarma aikeestaan. Ensimmäisen lapsen kohdalla tämän ikäisistä naisista jo yli 40 prosenttia ja miehistä lähes kolmasosa oli päättänyt, ettei lapsia tule. Toista lasta harkitsevat, 35 vuotta täyttäneet äidit nostivat kuitenkin muita useammin terveyteen liittyviä syitä esiin epäröintinsä taustalla.

Taloudelliset tekijät nousivat selvästi tärkeimmälle sijalle, kun vastaajilta tiedusteltiin syitä sille, miksi toisen lapsen hankinta ei tuntunut ajankohtaiselta. Moni on valmis kasvattamaan perhekokoaan, ja suurin osa lopulta saakin toivomansa toisen lapsen. Kuitenkin lapsiperheiden tukien riittämättömyys, taloudellisen tilanteen epävarmuus tai pienet tulot saivat monet nuoret aikuiset lykkäämään toisen lapsen hankintaa. Taloudelliset tekijät nousivat esiin myös vanhemmilla, 35 vuotta täyttäneillä vastaajilla siirtämisen taustalla, vaikkakaan eivät enää yhtä selvästi kuin nuoremmilla vastaajilla. Yhteiskunnan tukien riittämättömyyttä korostivat erityisesti pieni- ja keskituloiset, vähemmän koulutetut sekä 3–6-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Naiset siirsivät toisen lapsen hankintaa myös työhön liittyvistä syistä. Vaikka työhön liittyvä epävarmuus (määräaikaisuus tai työttömyys) ei juuri näyttänyt vaikuttavan lastenhankintaan – tai pikemminkin aikaisti kuin siirsi sitä – pienten lasten äidit itse nimesivät työtilanteen epävarmuuden ja halun edetä ammatissaan syiksi siirtää toista lasta. Osalle äideistä toive ammatissa etenemisestä voi liittyä siihen, että perhevapaan jälkeen halutaan ensin olla jonkin aikaa työelämässä, ennenkuin seuraavaa lasta aletaan suunnitella. Yhden lapsen äideistä vielä joka kuudes opiskeli joko pää- tai sivutoimisesti, isistä joka kymmenes. Vaikka myös opintojen keskeneräisyys mainittiin syynä lapsenhankinnan siirtämiselle, opinnot eivät kuitenkaan enää samassa määrin vaikuttaneet toisen kuin ensimmäisen lapsen hankintaan.

Osa yhden lapsen vanhemmista ei tuntenut tarvetta kasvattaa perhettään enempää. Yhteen lapseen tyytyvät miehet esittivät vain vähän perusteita ratkaisulleen. Useimmat heistä kokivat, että nykyinen lapsiluku oli riittävä eivätkä he enää halunneet sitoutua pieneen lapseen. Osa miehistä mainitsi myös terveyteen liittyviä syitä päätöksensä taustalla. Yhteen lapseen tyytyvät naiset toivat esiin useampia syitä sille, mikseivät aikoneet hankkia toista lasta. Sopivan kumppanin puuttumisen lisäksi yhteiskunnan tukien riittämättömyys, toive nykyisen elämäntyylin säilyttämisestä sekä terveydentilaan liittyvät epäilyt vähensivät heillä haluja hankkia lisää lapsia. Yhteen lapseen tyytyminen näytti naisilla myös yhdistyvän tuloihin: suurituloiset naiset olivat muita valmiimpia luopumaan toisen lapsen hankinnasta.

6 Yhteenvetoa ja pohdintaa

Miksi perhebarometri juuri lastenhankinnasta?

Lastenhankintaan liittyvät päätökset ja valinnat koskettavat meitä kaikkia eri lailla, syvästi henkilökohtaisista tunteista aina lapsiperheiden toimeentuloa koskeviin yhteiskunnan päätöksiin. Julkisuudessa puhutaan paljon sekä valinnaisesta lapsettomuudesta että niistä, jotka kärsivät vaikeuksista saada lapsia. Euroopan poliittisilla päättäjillä on kasvava huoli maanosan pienenevästä väestöstä. Myös Suomessa väestön ikääntyminen on herättänyt keskustelua. Onko sosiaaliturvamme kestävällä pohjalla, jos tulevaisuudessa yhä pienemmät ikäluokat ottavat huolehtiakseen kasvavasta eläkeikäisestä väestöstä? Vaikka Suomessa syntyvyys on eurooppalaisittain keskimäärin suhteellisen korkea, alhaisen lapsiluvun kotitaloudet ovat lisääntymässä meilläkin.

Siksi Väestöliiton *Milloin on lapsen aika?* -perhebarometrissa selvitetään miksi ensimmäisen tai toisen lapsen hankintaa lykätään. Suomessa on kaksi lastenhankintaan liittyvää haastetta. Toisaalta vanhemmuutta siirretään myöhemmäksi, joka ei välttämättä vaikuta lopulliseen lapsilukuun mutta jonka myötä lastenhankinnan tielle voi myös nousta odottamattomia esteitä. Toisaalta kaikki eivät saa toivomaansa määrää lapsia. Tutkimme erityisesti suomalaisia lapsettomia ja yhden lapsen vanhempia, sillä heidän aikomuksillaan ja valinnoillaan on ratkaiseva merkitys väestökehityksen kannalta.

Onko lastenhankintaa koskaan pohdittu ja lykätty yhtä paljon kuin nyt?

Ei, tilanne on historiallisesti uusi ja ainutlaatuinen. 1970-luvulla lastenhankintaa tutkineet Marketta Ritamies ja Elina Visuri (1975, 7172) totesivat, että ”ensimmäinen lapsi syntyy pariskunnan kokemattomuuden vuoksi suunnittelematta” ja että enemmistö nuorista suomalaisista toivoi lisää väljyyttä liiton solmimisen

ja lastenhankinnan välillä. Kolmessakymmenessä vuodessa väljyyttä on tosiaan tullut lisää ja tilanne on kääntynyt miltei pääläelle: Enemmistö suomalaisista on nykyään sitä mieltä, että lapsia tulisi hankkia elämänkaareissa aikaisemmin kuin mitä tosiasiallisesti tapahtuu.

Mikä katsotaan sopivaksi iäksi hankkia lapsia?

Nykyään ensi kertaa äidiksi tulevat naiset ovat keskimäärin 28-vuotiaita ja isät 30-vuotiaita. Ensisyynnyttäjien ikä on kohonnut tasaisesti 1970-luvusta, jolloin se oli keskimäärin 23 vuotta. Suomalaiset eivät ole tässä suhteessa mitenkään poikkeuksellisia: valtaosassa Länsi-Euroopan maita äidit ovat lähellä 30. ikävuotta saadessaan ensimmäisen lapsensa. Kuitenkin monien mielestä ihanteellinen ikä saada lapsia sijoittuu tätä varhemmaksi, naisille 25. ja miehille 27. ikävuoden tienoilta. Tosin alle 25-vuotiaina vanhemmaksi tulleet kokivat suhteellisen usein, että lapsi olisi saanut tulla hieman myöhemmin.

Keskimääräinen ihanteelliseksi koettu aikaväli saada lapset on siten kapea ja sijoittuu elämänvaiheeseen, johon kasaantuu paljon muuta, kuten valmistuminen ja aseman vakiinnuttaminen työelämässä. Varsinkin korkeammin koulutetut eivät näytä pystyvän toteuttamaan ihannettaan. Heistä suurin osa haluaisi sijoittaa ensimmäisen lapsen hankinnan selvästi ennen kolmeakymmentä ikävuotta, mutta moni siirtää vanhemmaksi tuloaan myöhemmäksi.

Miksi lastenhankintaa siirretään?

Nuoret aikuiset miettivät nykyään varsin pitkään ja tarkkaan sitä, milloin on sopiva aika lapselle. Valtaosa haluaa ainakin yhden lapsen, mutta päätöstä siirretään myöhempään ajankohtaan. 30-vuotiaista naisista lähes 45 prosenttia on lapsettomia, samanikäisistä miehistä jopa 60 prosenttia. Tämän tutkimuksen perusteella nuorten aikuisten tärkeimmät syyt siirtää lapsenhankintaa liittyivät sopivan kumppanin puuttumiseen, keskeneräisiin opintoihin sekä haluun kiinnittyä ensin työelämään. Peräti kolmasosa tutkimukseen osallistuneista 25–34-vuotiaista aikuisista eli vastaushetkellä ilman kumppania eikä lastenhankinta siten tuntunut ajankohtaiselta.

Koulutukseen osallistumisen voimakas kasvu ja keskimääräisten opiskeluajkojen piteneminen näkyvät myös suomalaisten perheellistymisessä. Keskeneräiset opinnot olivat joka neljännellä 25–34-vuotiaalla lapsettomalla nuorella aikuisella syy lykätä vanhemmaksi tuloa. Monella on jo takanaan ammatillisia opintoja, ja aikaisempia opintoja täydennetään toisella tutkinnolla tai opiskelemalla työn ohessa.

Erityisesti lapsettomat naiset korostivat myös työn epävarmuutta tai halua edetä urallaan syynä siihen, ettei lastenhankintaa pidetty ajankohtaisena. Tosin monet epävarmoissa työsuhteissa olevat naiset hankkivat lapsia, ja myös tässä tutkimuksessa suunnittelivat lasta samassa tahdissa muiden naisten kanssa. Näyttää siltä, että mikäli lastenhankintaan saa lisää ”vetoapua” esimerkiksi avioliiton

solmimisen, iän karttumisen tai lapsenkaipuun tunteen myötä, työhön liittyvät esteet muuttuvat tärkeysjärjestyksessä toissijaisiksi.

Haluavatko suomalaiset monta lasta?

Suomalaiset tavoittelevat tyypillisesti kahta tai kolmea lasta omassa perheessään. Muutamissa Euroopan maissa yleistynyt pienen perheen ihanne ei näytä istuvan suomalaisten käsityksiin perheestä ainakaan toistaiseksi. Eurooppalaisittain suurehkon perheen – kolme lasta tai jopa enemmän – toivominen on meillä jopa yleisempää kuin muualla Euroopassa keskimäärin.

Vaikka harva suunnittelee alun perin korkeintaan yhtä lasta perheeseensä, lastenhankintaa koskevat valinnat muuttuvat monilla elämänkulun myötä. Havaitsimme tutkimuksessamme, kuinka ikä vaikuttaa varsinkin naisten aikeisiin mutta myös miesten suunnitelmiin. Alle 30-vuotiaat naiset ovat miehiä herkempiä lykkäämään lastenhankintaa jopa pitkälle tulevaisuuteen. Sen sijaan 30. ikävuoden jälkeen naisilla tulee kovempi kiire saada lapsia kuin miehillä. 40. ikävuoden myötä enemmistö suomalaisista – yhtä lailla naisista kuin miehistäkään – ei enää suunnittele lastenhankintaa.

Lisääntyykö vapaaehtoinen lapsettomuus?

Tämän tutkimuksen perusteella runsas neljäsosa lapsettomista 25–44-vuotiaista aikuisista ei ollut suunnitellut hankkivansa enää lapsia. Nuorista, alle 35-vuotiaista lapsettomista lähes joka seitsemäs ei aikonut hankkia lapsia. Mikäli vapaaehtoinen lapsettomuus määritellään siten, että lapsettomuus on vastaajan oma ihanne, eikä vastaaja ole koskaan yrittänyt tulla raskaaksi (tai saattaa kumppaniaan raskaaksi), noin yhdeksän prosenttia lapsettomista oli valinnut elämänpituisen lapsettomuuden itselleen sopivimpana vaihtoehtona. Heitä löytyi kaikista ikäryhmistä ja yhtä runsaasti miehistä ja naisista.

Vertailukelpoisen tutkimustiedon puuttuessa on vaikeaa arvioida, missä määrin vapaaehtoinen lapsettomuus on lisääntynyt Suomessa tai miten maamme sijoittuu suhteessa muihin maihin. Lapsilukua koskevien ihanteiden valossa lapsettomuuden ihannointi on Suomessa melko harvinaista, selvästi harvinaisempaa kuin esimerkiksi Saksassa tai Hollannissa, mutta toisaalta yleisempää kuin vaikkapa Ruotsissa tai Tanskassa.

Leviääkö yhden lapsen malli myös Suomessa?

Korkeat lapsiluvut kulkevat jossain määrin suvussa. Tässäkin tutkimuksessa oli suurempi sisarusten määrä lapsuudessa yhteydessä siihen, että vastaaja aikoi hankkia useampia lapsia. On myös esitetty, että ainoina lapsina kasvaneet ihmiset suosisivat itse aikuisina alhaisia lapsimääriä. Tällekin löytyi tukea myös meidän aineistostamme. Myös nykyinen elämäntilanne vaikutti ihanteisiin. Vähäisempi koulutus, yksin eläminen sekä naisilla työttömyys lisäsivät pienen perheen ihannoitua.

Ei ole kuitenkaan merkkejä siitä, että yhden lapsen malli tavoiteltuna perhekokona olisi vahvasti leviämässä Suomessa. Päinvastoin, yhden lapsen saaminen nostaa aikomuksia saada seuraava lapsi verrattuna lapsettomiin vastaajiin. Eri-tyisesti miesten kohdalla isyys kasvattaa aikomuksia saada lapsia. Tuloksen voi ymmärtää myös niin, että ne miehet jotka ylipäänsä ryhtyvät vanhemmaksi usein lähtökohtaisesti tähtäävät vähintään kahteen. Joka tapauksessa ensimmäisen lapsen ”imu” on suuri ja useimmiten tarvitaan selkeitä esteitä sille, ettei toisen lapsen hankkimista yritetä. Syntyvyyttä tukevat sosiaalipoliittiset toimet kannattaa siten usein kohdistaa perheellistymisen alkuvaiheeseen.

Noin puolet niistä yhden lapsen vanhemmista, jotka eivät olleet suunnitelleet hankkivansa lisää lapsia, piti yhtä lasta myös omana ihantenaan. Heitä oli 12 prosenttia kaikista yhden lapsen vanhemmista. Lapsettomista vastaajista yhdeksän prosenttia ilmoitti yhden lapsen omaksi ihanteekseen. Heistä vain alle puolet oli ylipäänsä suunnitellut hankkivansa lapsia, joten yhden lapsen perhemallia lähestyviä vastaajia oli alle viisi prosenttia lapsettomista vastaajista. Kaiken kaikkiaan yhden lapsen perhemallia suosivat vastaajat muodostivat 9 prosenttia lapsettomista ja yksilapsisista vastaajista.

Onko totta, että naiset toivovat enemmän lapsia mutta miehet jarruttavat?

On ja ei ole. Väite pitää kyllä jossain tilanteissa paikkaansa. Naiset olivat miehiä useammin kokeneet vahvaa kaipuuta saada oma lapsi. Lapsettomista nuorista naisista myös suurempi osa kuin miehistä aikoi hankkia lapsia. Äidiksi jo tulleet naiset olivat myös useammin suunnitelleet itselleen suurperhettä eli kolmea tai useampaa lasta. Isät kannattivat sen sijaan useimmiten kahden lapsen perhettä. Sukupuolten välillä ei kuitenkaan ollut suuria eroja, ja oli myös tilanteita, joissa nimenomaan miehet toivoivat lisää lapsia useammin kuin naiset. Näin oli erityisesti 35 vuotta täyttäneiden yhden lapsen vanhempien kohdalla.

Tarkoittaako tämä, että naisten biologinen kello tikittää eri lailla kuin miehillä?

Osittain näin toki on, ja naisten miehiä suurempi kiire näkyy etenkin 30–35-vuotiaiden lastenhankintasuunnitelmissa. Tosin on muistettava, että miesten lastenhankintaan liittyvät suunnitelmat ovat hyvin voimakkaasti sidoksissa avo- tai avioliitossa elämiseen. Jollei mies adoptoi lasta, hänen ainoa tiensä isyyteen edellyttää lapsia haluavan naiskumppanin löytämistä. Koska useimpien miesten puoliso on miestä vain muutaman vuoden nuorempi, miesten lastenhankintaan liittyvä ”kello” tikittää kumppanin tahdissa. Jos naiselle ikä voi tuntua epäoikeudenmukaiselta rajoitteelta, vastaava epäoikeudenmukaisuus kohtaa miehiä puolison löytämisessä. Useampi mies jää myös kokonaan lapsettomaksi naisiin verrattuna.

Entä samaa sukupuolta olevat parit?

Homoseksuaalisessa suhteessa eläviä vastaajia oli tutkimuksessamme määrällisesti niin vähän, ettei heitä voitu yksityiskohtaisemmin analysoida. On kuitenkin mielenkiintoista, että puolet saman sukupuolen kanssa elävistä nais- ja miesvastaajista oli suunnitellut hankkivansa lapsen. Lastenhankinta ei enää ole heteroparien yksinoikeus. Pikemmin raja lastenhankinnan suunnittelussa menee yksin elävien ja parisuhteessa elävien välillä, seksuaalisesta suuntauksesta riippumatta, sillä moni ei halua eikä voi ryhtyä yksin vanhemmaksi.

Missä määrin pienet lapsiluvut selittyvät lapsettomuusongelmista?

Raskaaksitulovaikeudet ovat eri tutkimusten perusteella lisääntyneet tasaisesti. Tähän vaikuttaa osittain lastenhankinnan myöhentyminen elämänkaareissa, jonka myötä lisääntymisterveydelliset haasteet raskauden onnistumiselle ovat kasvamassa. Kehitys voi myös johtua siitä, että raskaaksitulovaikeuksiin yhteydessä olevat tekijät kuten esimerkiksi klamydiatartunnat ovat tulleet yleisemmiksi. Lapsettomuuskokemusten lisääntyminen voi johtua myös siitä, että lapsettomuudesta puhutaan nykyään paljon ja monet osaavat epäillä ongelmia ja hakeutuvat tutkimuksiin ja hoitoon.

Suomalaisista 35–39-vuotiaista naisista joka viides on lapseton. Tämän tutkimuksen perusteella heistä noin 18 prosenttia oli kuitenkin yrittänyt raskautta tuloksetta. Yhden lapsen äideistä joka kahdeksas ilmoitti kokeneensa vaikeuksia saada toinen lapsi. Miehet raportoivat hyvin samansuuntaisesti puolisonsa raskaaksitulovaikeuksista. Yhteensä 11 prosenttia vastaajista kärsi tai oli kärsinyt vaikeuksista saada ensimmäinen tai sitä seuraava lapsi eli ns. primääristä tai sekundäärisestä lapsettomuudesta.

Lapsettomuudesta kärsiviä voidaan kuitenkin auttaa. Myös tässä tutkimuksessa osoittautui, että raskaaksitulovaikeuksia kokeneet olivat hakeutuneet tutkimuksiin ja hoitoon. Lähes 60 prosenttia raskaaksitulovaikeuksia kokeneista oli hakeutunut tutkimuksiin ja heistä valtaosa oli myös saanut hedelmöityshoitoa.

Voivatko myös yksin elävät ihmiset kärsiä lapsettomuudesta?

Tahattomasta lapsettomuudesta puhutaan usein ainoastaan parien raskaaksitulovaikeuksiin liittyen. Vastentahtoista lapsettomuutta voi kuitenkin kokea myös muista kuin lääketieteellisistä syistä. Tätä on tosin vaikeaa määritellä. Ihmisten toiveet ja aikomukset muuttuvat vuosien kuluessa ja elämäntilanteiden vaihtuessa. Siten alun perin ei-toivottuna pidetty lapsettomuuskin voi elämänkulun myötä muuttua totutuksi ja halutuksi vaihtoehdoksi.

Arvioimme, että 8 prosentilla oli vastaushetkellä toivottua vähemmän lapsia, vaikka he eivät enää aikoneet hankkia lisää lapsia. Kuusi prosenttia pariskunnista oli sellaisia, joissa puolisoilla oli aivan eriävät mielipiteet lastenhankinnasta. Eri-mielisyys oli suurinta 35 vuotta täyttäneillä vastaajilla, yksilapsisilla vastaajilla sekä niillä, jotka itse olivat päättäneet että eivät aio hankkia lisää lapsia.

Eivätkö nykynuoret ole itsekkäitä nautiskelijoita, joiden mielestä lapset vain häiritsevät hauskanpitoa?

Eivät ole. Valtaosa nuorista on suunnitellut hankkivansa lapsia, ja joillakin on jo takanaan myös epäonnistuneita raskaaksituloyrityksiä. Harva vastaaja vetosi pelkästään elämäntyyliin liittyviin tekijöihin pohtiessaan syitä sille, miksi lapsi ei tuntunut ajankohtaiselta. Halu säilyttää nykyinen elämäntyyli tai haluttomuus sitoutua pieniin lapsiin olivat syy epäröidä vanhemmaksi tuloa vain 6–7 prosentille lapsettomista vastaajista, alle 35-vuotiaille lähes yhtä usein kuin 35 vuotta täyttäneillekin. Elämäntyyliin liittyvät syyt eivät siten koske vain nuoria. Ne kietoutuvat myös usein yhteen muiden syiden, varsinkin opintoihin ja työelämään liittyvien elämäntilanteiden kanssa.

Mennäänkö naimisiin siksi, että aiotaan hankkia lapsia?

Ei välttämättä. Kaksi viidestä lapsesta syntyy Suomessa avioliiton ulkopuolella, ensimmäisistä lapsista jo yli puolet. Monet solmivat avioliiton ensimmäisen ja toisen lapsen välillä.

Avioliitto on kuitenkin säilyttänyt perinteisen perheellistymiseen liittyvän merkityksen sikäli, että avioliitossa elävät suunnittelivat lastenhankintaa huomattavasti avoliitossa eläviä useammin.

Onko lasten hankkiminen edelleen vaara naisen työuralle?

Ei välttämättä ole, sillä monet korkeasti koulutetut hankkivat montakin lasta. Mutta sekä naiset että miehet arvioivat, että lastenhankinta vaikuttaa erityisesti tulevan äidin opintoihin ja työhön. Nimenomaan työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat – tai epäily niistä – heijastuivat naisten aikeisiin. Uran tai työssäkäyntimahdollisuuksien kapenemista lapsen tulon myötä epäilevät naiset siirsivät vanhemmaksi tuloaan, tai jopa harkitsivat vanhemmuudesta luopumista.

Entä kantavatko miehet suurempaa huolta perheen elättämisestä?

Pelko vanhemmuuden mukanaan tuomista taloudellisista rasitteista näkyi miesten lastenhankinta-aikeissa. Naiset eivät näyttäneet samassa määrin kuin miehet kantavan huolta lapsen taloudellisista vaikutuksista. Työttömät tai pienituloiset miehet epäröivät muita useammin vanhemmuutta tai olivat valmiita siirtämään lasta myöhemmäksi.

Riittävätkö rahat toiseen lapseen?

Tutkimusten mukaan lapsiperheiden suhteellinen köyhyys on lisääntynyt. Vaikka pienituloisuus koskettaa ennen kaikkea monilapsisia perheitä, myös pienten lasten perheet sijoittuvat muita useammin tulohaitarin alapäähän. Toimeentulon niukkuus ja pieni asunto saavat monet epäröimään lastenhankintaa.

Toisen lapsen kohdalla taloudellisten syiden merkitys tuli esiin selvemmin kuin ensimmäisen lapsen kohdalla – muiden syiden merkitys oli vähäisempää toisen lapsen kohdalla. Joka viides 25–34-vuotias yhden lapsen vanhempi piti riittämättömiä yhteiskunnan tukia tai taloudellisen tilanteensa epävarmuutta syynä sille, ettei toisen lapsen hankinta tuntunut ajankohtaiselta. Joka kymmenes katsoi myös, että nykyinen asunto oli liian pieni lapsiperheelle. Taloudellisten tekijöiden merkitystä korostivat muita useammin pienituloiset vastaajat sekä 3–6-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Toive saada esikoiselle sisarus on kuitenkin vahva, ja moni toteuttaa aikanaan toiveensa. Parisuhteiden purkautuminen voi kuitenkin muodostua esteeksi toisen lapsen hankkimisen tiellä: jopa joka viides 35 vuotta täyttäneistä yhden lapsen vanhemmista eli ilman parisuhdetta. Heistä suuri osa toivoi kuitenkin vielä toista lasta.

Miten nämä tulokset eroavat vuoden 2002 perhebarometrissa, jossa tutkittiin koko väestön lastenhankintaan liittyviä ihanteita ja aikeita?

Vuonna 2008 barometri keskittyi tutkimaan lapsettomien ja yhden lapsen vanhempien lastenhankinta-aikeita ja esteitä. Lastenhankinnan siirtämisen taustalla vaikuttavat tekijät olivat kuitenkin vuonna 2002 hyvin samanlaisia kuin vuonna 2008. Nuorilla aikuisilla opinnot ja työmarkkinoille siirtyminen hidastivat ensimmäisen lapsen hankkimista, ja sopivan kumppanin puuttuessa moni epäröi lapsen hankintaa sekä tässä että kuuden vuoden takaisessa perhebarometrissa. Yhden lapsen vanhemmilla tuli taloudellisten tekijöiden ja toimeentulon merkitys toisen lapsen lykkäämisen taustalla esiin niin vuonna 2002 kuin vuonna 2008.

Mitä Suomessa kannattaisi parantaa, jotta ihmisten lastenhankintatoiveet myös toteutuisivat nykyistä paremmin?

Lastenhankintaan voi vaikuttaa paitsi perinteisin perhepoliittisin keinoin myös koulutus-, työ-, terveys- ja tasa-arvopolitiikalla. Toimenpiteitä pohdittaessa on syytä huomata, että tekijät, jotka ovat yhteydessä ensimmäisen lapsen siirtämiseen, ovat osin erilaisia kuin ne tekijät, jotka ovat yhteydessä toisen tai sitä seuraavien lasten hankintaan.

Ensiksi, ensimmäisen lapsen hankinnan lykkääntymiseen voidaan vaikuttaa lyhentämällä opiskeluun liittyvän elämänvaiheen kestoa nuorilla ja kohentamalla mahdollisuuksia yhdistää opiskelu ja lapsiperhe. Opintojen loppuun suorittaminen oli tärkeimpiä syitä lykätä ensimmäisen lapsen hankintaa ja se selittää paljolti myös sitä, miksi suomalaiset saavat lapsia myöhemmin kuin mikä heidän omasta mielestään olisi ihanteellista. Vaikka kouluttautuminen on yksilön kannalta hyvin tärkeää sekä omien tarpeiden että työmarkkinoille sijoittumisen kannalta, pitkään venyneillä opinnoilla on kääntöpuolensa. Myös lisä- tai täydentävien opintojen sijoittuminen nuoruusvuosiin on perheen perustamisen näkökulmasta selvästi ongelmallista. Yhteiskuntapolitiikan tulisi kannustaa ihmisiä hankkimaan lapsia silloin kun se on

heidän ja parisuhteen kannalta toivottua, eikä vasta siinä elämänvaiheessa, kun kaikki muut elämässä tärkeitä asiat ovat jo ”hallussa”.

Monissa maissa yliopistotutkintoa vastaavan tutkinnon voi suorittaa peruskouluvuodet mukaan lukien kaiken kaikkiaan 11 vuodessa. Myös lukion jälkeinen korkeakoulu-opiskelu kestää lyhyemmän ajan kuin meillä. Meilläkin tulisi pohtia uusia tapoja lähentää lukiota ja yliopistoa. Nykyinen pääsykoejärjestelmä johtaa myös siihen, että monilla nuorilla kuluu useita vuosia ennen kuin opiskelupaikka halutulta koulutusaltalta varmistuu. Muissa maissa opiskelemaan pääse helpommin, jolloin alan sopivuutta voi arvioida aikaisemmassa vaiheessa.

On olennaista tukea korkeakoulu-opiskelijoiden ajoissa valmistumista takaamalla riittäviä opetus- ja ohjausresursseja. Samoin tulee korjata opiskelijavanhempien toimeentulovaikkeudet ja tukijärjestelmiin liittyvät epäkohdat, jotka tällä hetkellä muun muassa alentavat perheellisten opiskelijoiden saamaa asumistukea verrattuna lapsettomiin opiskelijoihin.

Myös vanhemmuuden jakaminen isän ja äidin välillä on edelleen keskeinen haaste. Lapsen syntymästä aiheutuvat työssäkäyntiin tai uraan liittyvät riskit pelottivat lapsettomia naisia, eivät miehiä. Jos perhevapaita pystyttäisiin jakamaan tasaisemmin miesten ja naisten kesken, myös vanhemmuudesta työssäkäynnille aiheutuvat riskit tasoittuisivat. Vanhempainvapaista ja sairaan lapsen hoidosta syntyvien työntajakustannusten tasaisempi jakaminen työnantajien kesken on myös yksi keino tasata vanhemmuuden kustannuksia ja lieventää lapsenhankinnasta naiselle aiheutuvia riskejä työelämässä.

Toiseksi toivottua alhaisempaa lapsilukuun päätyneitä ihmisiä voidaan auttaa *asunto- ja perhepoliittisin sekä terveystoliittisin* toimin. Tässä tutkimuksessa lapsiperheiden toimeentulon ongelmat nousivat esiin yhtenä syynä epäröidä toisen lapsen hankintaa. Taloudellisten tekijöiden merkitys korostuu usein siinä vaiheessa kun perheeseen suunnitellaan lisää lapsia. Lapsen tulo merkitsee monille perheille selvää tiukennusta talouteen. Esimerkiksi vuonna 2007 lähes viidennes äideistä sai vanhempainvapaan ajalta minimipäivärahaa, noin 380 e/kk. Summa on pienempi kuin esimerkiksi työttömyyden vuoksi maksettava päiväraha. Sopivan kumppanin löytymiseen ei yhteiskuntapoliittisin toimin voida juuri vaikuttaa. Sen sijaan voimme vaikuttaa jossain määrin niihin tekijöihin, jotka ovat yhteydessä parisuhteiden purkautumiseen, ja jonka vuoksi toista tai kolmatta lasta ei voitu hankkia. Avioeroja selvittävässä tutkimuksessa havaittiin, että eroriski oli suurin pienituloisilla (Jalovaara 2007). Myös asumiseen liittyvät ongelmat kuten asunnon pienuus ja vuokra-asuminen näyttivät olevan yhteydessä suurempaan riskiin erota. Käsillä olevassa barometrissa havaitsimme myös, että taloudelliset tekijät kasvattivat toisen lapsen hankkimiseen liittyvää epäröintiä. Toimeentulovaikkeuksien yleisyys – varsinkin pienten lasten perheissä – voi siten heijastua näiden perheiden muita suurempana eroriskinä tai haluttomuutena kasvattaa perhekokoa.

Oma tai puolison terveys oli varsinkin yli 35-vuotiailla tärkeä syy olla hankkimatta lisää lapsia. Tässä tutkimusraportissa emme selvittäneet kyseisiä terveydellisiä syitä tarkemmin. Kyseessä voivat olla raskaaksitulovaikeuksiin, raskauteen tai lapsen syntymään liittyvät terveysriskit. Varsinkin yhden lapsen vanhemmista suuri joukko oli kärsinyt vaikeuksista tulla raskaaksi – tosin moni myös hakeutui hoitoon lapsettomuuden vuoksi. Hoitojen kalleus voi kuitenkin estää monilla hoitoon hakeutumisen. Vaikka yhteiskunta tukeekin osaltaan hedelmöityshoitoja, jää suuri osa kustannuksista silti vielä potilaiden itsensä maksettavaksi. Hedelmöityshoitojen korvaamista sairausvakuutuksesta ei siten tule ainakaan supistaa, kuten syksyllä 2008 on ehdotettu.

Kyse voi olla myös muista sairauksista. Esimerkiksi masennuksesta ja työuupumuksesta kärsii yhä useampi aikuisikäinen, samoin erilaisiin elämäntapatekijöihin kuten alkoholin liikkäyttöön ja ylipainoon liittyvät sairaudet ovat yleistyneet. On myös olemassa tutkimustuloksia lasten lukumäärän ja terveyden välisestä yhteydestä. Näyttää siltä, että lapsettomat naiset ja yhden lapsen äidit sairastavat enemmän mm. rintasyöpä, sydän- ja verisuonitauteja kuin kaksi tai useamman lapsen saaneet äidit. (Hinkula 2006, Kravdal 2008.)

Tiedämme myös, että korkeammin koulutetut ja ylempiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvat hakeutuvat muita herkemmin erilaisten terveyspalvelujen piiriin, mukaan lukien hedelmöityshoidot. Tasa-arvoinen terveyspalvelujen saatavuus on siten myös lastensaannin näkökulmasta tärkeää. Jatkossa olisi myös syytä tutkia tarkemmin terveystekijöiden merkitystä lastenhankinta-aikeissa ja toteutuneessa lapsiluvussa.

Miksi kannessanne on perhonen ja käsinkirjoitettua tekstiä, josta ei saa selvää, eikä kuva söpöstä vauvasta?

Tutkimme ihmisiä, jotka ovat keskenään hyvin erilaisia. Jotkut ovat tähän asti eläneet ilman vakituista kumppania ja ilman mitään ajatuksia perheellistymisestä, toiset ovat yrittäneet saada lapsia jo monta vuotta. Kannen maalaus kuvaa elämän virtaa ja toiveita ylipäänsä, koskivat ne sitten rakkautta, työtä, lapsia tai jotain aivan muuta. Kiitos tämän tutkimuksen toteutumisesta kuuluu myös niille lähes 3000 suomalaiselle, jotka kärsivällisesti jaksoivat vastata perhe-elämää koskeviin kysymyksiimme ja palauttaa lomakkeen.

Lähteet

- Billari, Francesco C., Kohler, Hans-Peter, Andersson, Gunnar & Lundström, Hans. 2007. Approaching the limit: long-term trends in late and very late fertility. *Population and Development Review* 33(1):149–170.
- Bongaarts, John. 2001. Fertility and Reproductive Preferences in Post-Transitional Societies. *Population and Development Review*, A Supplement to Vol. 27 (2001):260–281
- Chesnais, Jean-Paul. 1996. (luku 1) Fertility, Family and Social Policy in Contemporary Western Europe. *Population and Development Review* 22(4):729–739.
- Council of Europe. 2005. *Recent demographic developments in Europe 2005*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Eurostat. 2008a. Population in Europe: first results. Statistics in Focus 81/2008. Saatavana: <http://www.eurostat.ec> Population and social conditions (lokakuu 2008).
- Eurostat. 2008b. Ageing characterizes the demographic perspectives of the European societies. Population and social conditions. Statistics in focus 72/2008. Saatavana: <http://www.eurostat.ec> Population and social conditions (lokakuu 2008).
- Eurostat. 2008c. Tilastotietoja ensisynnyttäjien iästä. Saatavana: <http://www.eurostat.ec> Population and social conditions (lokakuu 2008).
- Fertility and family issues in an enlarged Europe*. 2004. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Foster, Caroine. 2000. The limits to low fertility: a biosocial approach. *Population and Development Review* 26(2):209–234.
- Fougstedt, Gunnar. 1977. *Trends and Factors of Fertility in Finland*. Commentationes Scientiarum Socialium 7. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

- Frejka, Tomas & Sardon, Jean-Paul. 2006. First birth trends in developed countries: Persisting parenthood postponement. *Demographic research* 15(6):147–180.
- Goldstein, Joshua, Lutz, Wolfgang & Testa, Maria Rita. 2003. The emergence of sub-replacement family size ideals in Europe. *Population Research and Policy Review* (22):479–462.
- Hinkula, Marianne. 2006. *Incidence of Gynaecological cancers and overall and cause specific mortality of grand multiparous women in Finland*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Imaizumi, Yoko & Masatoshi Nei (1970) Variability and heritability of human fertility. *Annals of Human Genetics* 33: 251–259.
- van de Kaa, Dirk. 1987. Europe's second demographic transition. *Population Bulletin* 42(1).
- Ketokivi, Kaisa. 2002. Vapauden lumo ja vastuun taakka: Perheen perustaminen pidentyneen nuoruuden kulttuurissa. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto, Sosiologian laitos. Helsinki.
- Kohler, Hans-Peter, Billari, Francesco C. & Ortega, José Antonio. 2002. The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe during the 1990s. *Population and Development Review* 28(4):641–680.
- Kontula, Osmo. 2008. *Response rate and selection bias in a sex survey*. Esitelmä konferenssissa Annual Meeting and Conference of The Society for the Scientific Study of Sexuality (SSSS), San Juan, Puerto Rico, USA, November 5–9, 2008.
- Koponen, Päivikki & Riitta Luoto (toim.). 2004. *Lisäntymisterveys Suomessa. Terveys 2000 -tutkimus*. Kansanterveyslaitoksen julkaisu B5/2004. Helsinki: Kansanterveyslaitos.
- Koskinen, Seppo, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola, Veijo Notkola, Kari Pitkänen, Marika Jalovaara, Elina Mäenpää, Anne Ruokolainen, Markku Ryyänen & Ismo Söderling (toim.) 2007. *Suomen väestö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Koulumies, Terhi. 2007. *Vauvaa vailla*. Jyväskylä: Atena.
- Kravdal, Øystein. 2008. *Life time parity and mortality*. Esitelmä, 4th Conference of Epidemiological and Longitudinal Studies in Europe, Bergen, 12–14.11.08.
- Lesthaeghe, Ron. 1995. The second demographic transition in Western countries: an interpretation. In: Mason Karen Oppenheim & Jensen, An-Magritt (eds.) *Gender and family change in industrialized countries*, pp. 17–62. Oxford: Clarendon Press.
- Lutz, Wolfgang, Skirbekk, Vegard & Testa, Maria Rita. (ilmestyy). The low fertility trap hypothesis. *Vienna Yearbook of Population Research*.
- Lähteenmäki, Kerttu (toim.) 2008. *Lapsettomuus. 30 tositarinaa*. Loviisa: Tositarinat Kustannus.

- McDonald, Peter. 2007. Time for action: Public policies to revert low fertility. *Pharmaceuticals, Policy and Law* 9:237–243.
- Miller, Warren, B. & Pasta, David, J. 1995. Behavioral intentions: Which ones predict fertility behavior in married couples? *Journal of Applied Social Psychology* 25(6):530–555.
- Nikander, Timo. 1992. *Naisen elämänkulku ja perheellistyminen*. Väestö 1992:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Nikander, Timo. 1995. *Suomalaismiehen perheellistyminen*. Väestö 1995:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Paajanen, Pirjo. 2002. *Saako haikara tulla käymään? Suomalaisten lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus*. Perhebarometri 2002. Katsauksia E 14. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Paajanen, Pirjo. 2006. *Päivisin leiväntuoja, iltaisin hoiva-isä. Alle 3-vuotiaiden esikoislasten isien näkemyksiä ja kokemuksia isyydestä*. Perhebarometri 2006. Katsauksia E 24. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Paajanen, Pirjo. 2007. *Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997*. Perhebarometri 2007. Katsauksia E 30. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Philipov, Dimitar. 2007. Theme and variations. Fertility in Europe. The Vienna Institute of Demography 2002–2006: A Five Year Portrait. Wien: Vienna Institute of Demography. Saatavana: http://www.oeaw.ac.at/vid/download/vid_portrait.pdf
- Philipov, Dimitar & Berghammer, Caroline. 2007. Religion and fertility ideals, intentions and behaviour: a comparative study of European countries. *Vienna Yearbook of Population Research* 2007:271–305.
- Pison, Gilles. 2008. Forces et faiblesses de la démographie américaine face à l'Europe. *Population & Sociétés* 2008:447.
- Pitkänen, Kari & Marika Jalovaara. 2007. Perheet ja perheenmuodostus. Teoksessa Seppo Koskinen ym. (toim.) *Suomen väestö*, 115–167. Helsinki: Gaudeamus.
- Quesnel-Vallee, A & Morgan SP. 2003. Missing the target: Correspondance of fertility intentions and behavior in the U.S. *Population Research and Policy Review* 22:497–525.
- Reuna, Veera. 1997. *Perhebarometri 1997. Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä*. E 3. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Rindfuss, R.R. & Morgan, S.P. & Swicegood, G. 1988. *First births in America: Changes in the timing of parenthood*. Studies in demography. Berkeley (CA): University of California Press.
- Ritamies, Marketta & Visuri, Elina. 1975. *Suomalaisten perhekoko – sattuma vai suunnitelma*. D 1. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.

- Ritamies, Marketta, Riihinen, Olavi, Penttinen, Heli & Pulkkinen, Aimo. 1984. *Lapsilukuihanne – toive vai tavoite?* D 13. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Rotkirch, Anna 2007. 'All that she wants is another baby?' (2007) Longing for children as a fertility incentive of growing importance. *Journal of Evolutionary Psychology* 5(1–4):89–104.
- Ruokolainen, Anne & Notkola, Irma-Leena. 2002. Familial, situational and attitudinal determinants of third-birth intentions and their uncertainty. *Yearbook of Population Research in Finland* 38:179–206.
- Ruokolainen, Anne & Notkola, Irma-Leena. 2007. Hedelmällisyys. Teoksessa Koskinen, Seppo ym. (toim.) *Suomen väestö*, 77–113. Helsinki: Gaudeamus.
- Seppänen, Juhani. 2000. *Ensimmäinen sana on isä*. Helsinki: Otava.
- Sobotka, Tomáš. 2004. Is Lowest-Low Fertility in Europe Explained by the Postponement of Childbearing? *Population and Development Review* 30(2):195–220.
- STAKES 2008. Lisääntymisterveys-tilastoja STAKES: www.sivut. Saatavana: <http://www.stakes.fi/lisääntymisterveys> (lokakuu 2008).
- Statistics Sweden. 2001. *Varför föds det så få barn?* Resultat av en enkätundersökning om vad som påverkar beslutet att få barn. Demografiska rapporter 2001:1. Stockholm: Statistics Sweden.
- Terävä, Anna-Niina, Gissler, Mika, Hemminki, Elina & Luoto, Riitta. 2008. Infertility and the use of infertility treatments in Finland: Prevalence and socio-demographic determinants 1992–2004. *European Journal of Obstetrics & Gynecology & Reproductive Biology* 136(1):61–66.
- Therborn, Göran. 2004. *Between sex and power: Family in the world 1900–2000*. London, New York: Routledge.
- Thomson, Elizabeth. 1997. Couple childbearing desires, intentions, and births. *Demography* 34(3):343–354.
- Tilastokeskus. 1972. *Väestörakenne ja väestömuutokset 1970*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus. 1992. *Väestömuutokset 1990*. Väestö 4:1993. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus. 2007a. *Väestömuutokset 2006*. Väestö 2007. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus. 2007b. *Perheet 2006*. Väestö. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus. 2008. *Väestöennuste kunnittain 2007–2040*. Väestö. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tulppala, Maija, Suikkari, Anne-Maria & Mäkinen, Sirpa. 2007. *Kun vauva viipyy: Lapsettomuuden tutkimus ja hoito*. Helsinki: Väestöliitto.
- Turunen, Anne. 1998. *Lastenhankinnan päätöksenteko – tilastollinen tutkimus suomalaisten naisten perhearvoista ja lastenhankintasuunnitelmiin*

- vaikuttavista tekijöistä. Pro gradu –työ. Helsingin yliopisto, Sosiologian laitos. Helsinki.
- te Velde, E. & Pearson, P. 2002. The variability of female reproductive ageing. *Human Reproduction Update* 8(2):141–154.
- Wager, Maaret. 2000. Childless by Choice? Ambivalence and the Female Identity. *Feminism & Psychology* 10:389–395.
- White, Lynn & McQuillan, Julia. 2006. No longer intending: The relationship between relinquished fertility intentions and distress. *Journal of Marriage and Family* 68:478–490.
- Vikat, Andres. 2004. Women’s labor force attachment and childbearing in Finland. *Demographic Research* S3: 8:77–212.
- Wilska, Terhi-Anna (toim.) 2005. *Erilaiset ja samanlaiset. Nuorisobarometri 2005*. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Virtala, Aira, Kunttu, Kristina, Huttunen, Teppo & Virjo, Irma. 2006. Childbearing and the desire to have children among university students in Finland. *Acta Obstetricia et Gynecologica Scandinavica* 85(3):312–316.
- Zakharov, Sergei. 2008. Russian Federation: From the first to second demographic transition. *Demographic Research* 19: 907–972.

Tilastot

- Tilastokeskus, julkaisemattomia tilastotietoja naisten ja miesten lapsiluvusta koulutusasteen mukaan 2004.
- Tilastokeskus, julkaisemattomia tilastotietoja naisten ja miesten koulutusasteesta vuonna 2006.
- Tilastokeskus, Syntyneet vuonna 2007 ja ennakkotieto vuodelle 2008. Saatavana: <http://www.stat.fi> (lokakuu 2008).
- Tilastokeskus, Työvoimatilasto 2007. Helsinki: Tilastokeskus.
- Väestönmuutokset –tilastot vuosilta 1970–2006. Helsinki: Tilastokeskus.
- Väestörakennetilastot vuosilta 1989–2006. Helsinki: Tilastokeskus.

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. Tutkimukseen vastanneet miehet ja naiset sekä vastaavan ikäinen väestö koulutuksen, asuinläänin sekä pääasiallisen toiminnan mukaan (%)

		VL2008			VL2008			TK07	TK07
		25-34	25-34	25-34	35-44	35-44	35-44	25-34	35-44
		0 lasta	1 lapsi	Yht.	0 lasta	1 lapsi	Yht.	Kaikki	Kaikki
Miehet									
Koulutustaso	Ei perusasteen jälkeistä koulutusta	7.0	3.6	5.3	14.8	6.8	10.6	17.6	18.9
	Keskiaste	33.7	39.7	36.8	43.2	39.2	41.1	53.5	47.8
	Alin korkea-aste	6.7	8.4	7.5	19.9	17.0	18.4	5.2	13.9
	Alempi korkea aste	23.3	20.4	21.8	6.8	11.7	9.4	13.9	7.9
	Ylempi korkea aste	29.4	27.9	28.6	15.3	25.3	20.6	9.7	11.5
Lääni	Etelä-Suomi	47.3	46.0	46.6	45.2	45.3	45.2	44.1	44.0
	Länsi-Suomi	31.8	35.3	33.6	33.8	34.6	34.2	35.0	34.3
	Itä-Suomi	8.8	6.9	7.8	10.1	8.7	9.3	8.9	10.0
	Oulu	10.3	9.8	10.0	7.9	7.9	7.9	9.2	8.5
	Lappi	1.8	2.0	1.9	3.1	3.5	3.3	2.8	3.2
Pääasiallinen toiminta	Työssä	79.0	93.8	86.6	81.8	92.1	87.4	86.2	88.9
	Työtön	4.7	3.0	3.8	9.4	3.3	6.1	5.1	3.6
	Opiskelemassa	13.2	2.7	7.8	2.5	1.2	1.8	..	..
	Muu	3.1	0.6	1.8	6.4	3.3	4.7	..	..
Naiset									
Koulutustaso	Ei perusasteen jälkeistä koulutusta	1.4	3.9	2.7	7.9	5.7	6.8	11.1	14.5
	Keskiaste	20.5	25.5	23.0	25.3	31.3	28.4	42.7	39.8
	Alin korkea-aste	6.5	11.9	9.2	28.7	26.7	27.7	9.9	26.1
	Alempi korkea aste	31.6	31.2	31.4	14.7	13.5	14.1	22.0	8.0
	Ylempi korkea aste	40.0	27.5	33.7	23.4	22.8	23.1	14.3	11.5
Lääni	Etelä-Suomi	46.7	42.3	44.5	56.0	48.5	52.2	45.7	44.8
	Länsi-Suomi	34.5	36.2	35.4	28.8	32.7	30.8	34.5	33.9
	Itä-Suomi	8.3	10.9	9.6	7.4	7.3	7.4	8.6	10.0
	Oulu	7.3	9.2	8.3	3.9	6.9	5.4	8.5	8.1
	Lappi	3.2	1.4	2.3	3.9	4.6	4.3	2.7	3.2
Pääasiallinen toiminta	Työssä	81.9	83.9	82.9	87.0	88.5	87.8	74.2	82.1
	Työtön	4.6	3.5	4.0	4.2	4.6	4.4	5.3	5.2
	Opiskelemassa	12.6	6.8	9.6	2.9	2.3	2.6	..	..
	Muu	1.0	5.8	3.4	5.9	4.6	5.2	..	..

Lähteet: Tilastokeskus Työvoimatilasto 2007; Koulutus rakenne 2006 (julkaisemattomia tietoja Tilastokeskuksesta); Väestörakenne ja väestönmuutokset kunnittain 2006.

Liitetaulukko 2. Tutkimukseen vastanneet miehet ja naiset parisuhdemuodon mukaan ja vastaavan ikäinen väestö perheaseman mukaan (%).

	VL08 25-34	VL08 25-34	TK06 25-34	TK06 25-34	VL08 35-44	VL08 35-44	TK06 35-44	TK06 35-44
Parisuhdemuoto	0 lasta	1 lapsi	0 lasta	1 lapsi	0 lasta	1 lapsi	0 lasta	1 lapsi
Miehet								
Ei liittoa	45.5	5.3	59.6	1.8	60.7	13.8	70.0	7.0
Avioliitto	15.9	62.6	11.0	56.6	16.9	61.6	13.2	61.7
Avoliitto	37.2	31.6	29.3	41.5	20.7	24.6	16.6	31.3
Rek.parisuhde	0.3	0.3	0.1	0.0	0.8	0.0	0.2	0.0
Samaa sp oleva avopari	1.2	0.3	..	..	0.8	0.0	..	..
Naiset								
Ei liittoa	36.7	10.9	48.8	18.4	46.7	23.8	55.9	28.1
Avioliitto	18.3	59.5	16.8	50.0	22.2	46.1	21.6	50
Avoliitto	43.9	28.9	34.3	31.5	28.9	29.4	22.2	21.8
Rek.parisuhde	0.0	0.5	0.1	0.1	1.1	0.7	0.3	0.2
Samaa sp oleva avopari	1.2	0.2	..	..	1.1	0.0		..

VL08: Väestöliiton perhebarometriaineisto 2008

TK06: Tilastokeskus, Perheet 2006. Tilastokeskuksen perhetilastossa samaa sukupuolta olevat avoparit kuuluvat 'perheettömien' (Väestöliiton aineistossa 'ei liittoa') ryhmään. On huomattava, että Perheet 2006 tilastoinnin perusteet ovat hieman erilaiset kuin tässä aineistossa käytetty luokitus, ja siten vertailu on vain suuntaa-antava.

Liitetaulukko 3. Vastaajien oman lapsiluvun ja ihanteellisen lapsiluvun vastaavuus, 30–49-vuotiaat naiset ja miehet, %

Ikä	Nykyinen lapsiluku	N	Ihanne<nykyinen	Ihanne=nykyinen	Ihanne>nykyinen
Naiset					
30-34	0	30	0	3	97
	1	25	0	4	96
	2	32	0	50	50
	3	9	0	63	37
	Kaikki	96	0	25	75
35-39	0	15	0	7	93
	1	18	0	28	72
	2	45	0	64	36
	3	27	0	67	33
	Kaikki	105	0	52	48
40-44	0	10	0	0	100
	1	17	0	29	71
	2	44	0	66	34
	3	35	0	69	31
	Kaikki	106	0	58	43
45-49	0	7	0	29	71
	1	13	8	15	77
	2	39	3	74	23
	3	45	3	78	19
	Kaikki	104	3	68	29
Miehet					
30-34	0	22	0	5	95
	1	15	0	7	93
	2	21	0	48	52
	3	4	0	100	0
	Kaikki	62	0	24	76
35-39	0	17	0	12	88
	1	7	0	43	57
	2	19	0	74	26
	3	13	20	60	20
	Kaikki	56	4	50	46
40-44	0	11	0	18	82
	1	8	0	13	87
	2	18	0	83	17
	3	24	0	79	21
	Kaikki	61	2	61	38
45-49	0	13	0	15	85
	1	9	0	11	89
	2	27	0	85	15
	3	29	9	73	18
	Kaikki	78	3	62	36

Liitetaulukko 4. Pienen perheen ihanne. Eri taustamuuttujien yhteys perhekokoihanteeseen.

Logistinen regressio: 0/1 lasta ihanteena pitävät vs. 2+ lasta ihannoivat (0/1=2 ja 2+=1). Kertoimen arvo >1.00 tarkoittaa, että riski pitää pientä perhettä ihanteenaan kasvaa. Muuttujien luokkia verrataan aina valittuun ns. referenssiluokkaan. Ensimmäinen sarake ilmoittaa, kuinka suuri osuus (%) ko. ryhmässä piti 0 tai 1 lasta ihanteellisenä omana perhekokonaan.

		Miehet		Naiset			
		%	Exp(B)	Sig.	%	Exp(B)	Sig.
Ikä	25-29	10.5	1.00		10.8	1.00	
	30-34	13.0	1.350	.298	15.6	1.824	.008
Lapsiluku	0	13.7	1.00		16.3	1.00	
	1	9.5	.644	.127	10.0	.482	.001
Puolison lapset	Puol. ei lapsia	9.0	1.00		11.0	1.00	
	Puolisolla omia lapsia	21.4	2.922	.120	6.8	.586	.388
	Ei puolisoa	19.2	2.524	.009	19.0	1.689	.036
Koulutus	Korkeintaan amm.koulu	14.5	1.00		15.9	1.00	
	Amm.opisto, amm.kk	8.8	.569	.118	10.7	.569	.041
	Yliopisto, kk	11.1	.756	.410	12.8	.650	.125
Parisuhde	Ei liittoa	18.7	1.00		19.4	1.00	
	Avoliitto	9.0	.451	.071	10.0	.533	.051
	Avoliitto (het)	10.9	.513	.099	12.1	.594	.081
	Samaa sp liitto	60.0	6.932	.046	40.0	2.555	.174
	Seurustelee (het)	10.5	.528	.429	13.3	.629	.353
Työssäkäynti	Työssä	11.7	1.00		12.1	1.00	
	Työtön	17.6	1.720	.414	19.4	1.856	.197
	Muu	12.8	.887	.834	17.2	1.711	.081
	Tieto puuttuu	8.3	.682	.541	7.1	.586	.477
Tulot	Pienituloinen	13.7	1.00		12.2	1.00	
	Keskituloinen	11.4	.970	.942	11.8	.797	.390
	Suurituloinen	12.3	.995	.992	18.4	1.188	.583
	Tieto puuttuu	5.9	.507	.536	5.6	.385	.210
Asuinpaikka	Kaupunki	11.9	1.00		13.7	1.00	
	Maaseutu	11.4	1.011	.975	9.0	.664	.210
Uskonto	Tärkeä/ jossain määrin tärkeä	5.4	1.00		10.4	1.00	
	Ei tärkeä	13.4	2.835	.021	14.3	1.373	.181
Työorientaatio	Ei kovin voim.-keskivahva	12.7	1.00		11.7	1.00	
	Voimakas	6.9	.491	.094	17.6	1.485	.146
Tasa-arvokannatus	Ei tärkeää – siltä väliltä	10.2	1.00		11.9	1.00	
	Hyvin tärkeää	13.3	1.398	.297	13.4	1.164	.500
Lapsuudenkodin sisarusten lukum.	0	17.0	1.00		25.4	1.00	
	1	13.0	.712	.444	13.5	.474	.027
	2+	8.9	.425	.065	9.6	.320	.001
Vanhempien ero	Ei	11.5	1.00		12.1	1.00	
	Kyllä	13.5	1.159	.672	15.3	1.475	.125
Isä hyvä vanhempi	Kyllä	10.0	1.00		12.2	1.00	
	Ei	23.5	2.716	.003	17.1	1.582	.105
Äiti hyvä vanhempi	Kyllä	11.2	1.00		12.9	1.00	
	Ei	25.0	2.700	.048	11.9	.950	1.032

Malli: ensin ikä ja lapsiluku, sitten muiden muuttujien vaikutuksen testaus niin että mallissa ikä+lapsiluku ja kukin muuttuja erikseen. Muuttujissa työssäkäynti tieto puuttui 4-7 prosentilla vastaajista ja tulot 6-24 prosentilla vastaajista (useammin miehiltä kuin naisilta). Työorientaatio-muuttuja summamuuttuja, joka on muodostettu 5 erillisestä työn merkitystä mittaavasta väitelauseesta, Cronbach alfa=0.78. Tasa-arvonäkemyistä mittaava summamuuttuja, joka on muodostettu 3 erillisestä sukupuolten tasa-arvoista osallistumista perheessä mittaavasta väitelauseesta, Cronbach alfa=0.47.

Liitetaulukko 5. Lapsettomat 25-44-vuotiaat miehet ja naiset: syyt miksi lapsen hankinta ei tunnu ajankohtaiselta. Syytä tärkeänä tai hyvin tärkeänä pitävien osuus lastenhankinta-aikkeen mukaan (%)

	Miehet		Naiset		Miehet		Naiset	
	25-34	35-44	25-34	35-44	25-34	35-44	25-34	35-44
	Kyllä 0-2-v.				Kyllä 2-5 -v.			
Minulla ei ole sopivaa kumppania	5.6	15.4	14.0	46.2	25	75	35.6	60.0
Työtilanteeni epävarmuus	0	7.7	26.3	7.7	25	0	30.7	20.0
Puolisoni työn epävarmuus	16.7	7.7	7.1	15.4	13.5	0	11.9	20.0
Taloudellisen tilanteeni epävarmuus	11.1	7.7	21.1	7.7	30.8	0	32.7	40.0
Haluan ensin edetä ammatissani tai urallani	5.6	7.7	21.1	0	32.7	8.3	37.6	20.0
Puolisoni haluaa ensin edetä ammatissaan	22.2	7.7	7.1	7.7	30.8	8.3	20.0	0
Haluan ensin saada opinnot päätökseen	5.6	0	8.9	0	29.4	0	17.8	40.0
Puolisoni haluaa ensin saada opintonsa päätökseen	16.7	15.4	3.6	0	27.5	0	9.9	20.0
Minulla on jo niin monta lasta kuin haluan	0	0	0	0	3.8	0	0	0
Terveystilani/puol. terv.tila ei salli lasten hankkimista	5.6	15.4	0	7.7	2.0	0	6.9	40.0
Minä olen liian vanha	0	7.7	1.8	30.8	1.9	0	1.0	20.0
Puolisoni on liian vanha	0	15.4	0	7.7	1.9	0	0	0
Parisuhteeni ongelmien vuoksi	0	0	8.8	15.4	1.9	8.3	6.9	0
Haluan ensin omistautua minua kiinnostaville asioille	11.1	7.7	8.8	0	17.3	0	31.7	20.0
Joutuisin luopumaan nykyisestä elämäntyylistäni	11.1	0	8.8	23.1	9.6	0	24.8	20.0
En halua sitoa itseäni (enää) pieniin lapsiin	0	0	3.5	0	2.0	0	11.9	20.0
En tunne itseäni/puolisoani riittävän kypsäksi ottamaan vastuuta pienestä lapsesta	5.6	0	5.4	0	9.8	0	27.0	20.0
Yhteiskunta ei tue riittävästi lapsiperheitä	11.1	8.3	17.5	15.4	11.8	0	15.0	20.0
Olen huolissani lasten tulevaisuudesta Suomessa	11.1	8.3	12.3	30.8	9.8	8.3	14.7	20.0
En mielestäni olisi sopiva vanhemmaksi	0	8.3	0	0	0	0	1.0	20.0
Nykyinen asunto liian pieni lapsiperheelle	16.7	0	8.9	15.4	17.6	0	17.6	40.0
N	18	13	57	13	52	12	101	5
	Ei osaa sanoa				Ei aio hankkia			
Minulla ei ole sopivaa kumppania	49.0	57.1	44.8	52.5	39.0	39.2	27.1	33.3
Työtilanteeni epävarmuus	20.2	25.0	31.2	15.5	14.6	16.4	22.9	6.9
Puolisoni työn epävarmuus	11.2	6.7	12.8	8.8	4.9	4.2	10.4	6.2
Taloudellisen tilanteeni epävarmuus	22.4	26.1	25.6	19.0	12.2	15.3	25.0	9.2
Haluan ensin edetä ammatissani tai urallani	22.4	8.7	36.8	7.1	12.2	6.8	29.2	6.2
Puolisoni haluaa ensin edetä ammatissaan	17.3	13.6	14.4	3.6	7.3	1.4	6.2	0.8
Haluan ensin saada opinnot päätökseen	19.6	4.4	29.6	9.1	12.2	2.8	16.7	3.9
Puolisoni haluaa ensin saada opintonsa päätökseen	14.6	9.1	11.2	1.8	4.9	1.4	6.2	0.8
Minulla on jo niin monta lasta kuin haluan	1.0	2.3	1.6	0	12.2	5.6	4.2	1.6
Terveystilani/puol. terv.tila ei salli lasten hankkimista	7.3	6.8	7.2	5.6	12.2	8.3	12.5	18.3
Minä olen liian vanha	1.0	0	4.8	39.3	4.9	24.7	0	51.9
Puolisoni on liian vanha	1.0	9.1	1.6	10.9	2.4	21.9	0	15.7
Parisuhteeni ongelmien vuoksi	3.1	6.7	9.6	12.5	2.4	2.8	6.2	5.5
Haluan ensin omistautua minua kiinnostaville asioille	18.8	6.8	39.5	10.7	39.0	13.9	37.5	15.1
Joutuisin luopumaan nykyisestä elämäntyylistäni	17.9	6.8	30.4	21.4	43.9	30.1	47.9	25.4
En halua sitoa itseäni (enää) pieniin lapsiin	4.2	2.3	18.4	7.1	51.2	41.1	38.3	37.0
En tunne itseäni/puol. riittävän kypsäksi ottamaan vastuuta pienestä lapsesta	14.6	4.5	28.2	14.5	19.5	11.1	22.9	12.7
Yhteiskunta ei tue riittävästi lapsiperheitä	5.2	2.3	8.1	12.5	7.3	12.3	8.3	6.3
Olen huolissani lasten tulevaisuudesta Suomessa	13.7	18.2	19.4	24.6	22.0	18.1	19.1	20.6
En mielestäni olisi sopiva vanhemmaksi	8.4	4.5	9.7	7.3	34.1	23.6	52.1	23.0
Nykyinen asunto liian pieni lapsiperheelle	24.0	18.6	20.2	21.4	17.1	8.2	8.3	4.0
N	100	49	125	59	41	74	48	132

Liitetaulukko 6. Yksiläpysiset 25-44-vuotiaat miehet ja naiset: syyt miksi toisen lapsen hankinta ei tunnu ajankohtaiselta. Syytä tärkeänä tai hyvin tärkeänä pitävien osuus lasten-hankinta-aikeen mukaan (%)

	Miehet		Naiset		Miehet		Naiset	
	25-34	35-44	25-34	35-44	25-34	35-44	25-34	35-44
	Kyllä 0-2-v.				Kyllä 2-5 -v.			
Minulla ei ole sopivaa kumppania	5.0	0	5.6	18.8	3.2	13.3	16.2	42.9
Työtilanteeni epävarmuus	5.0	11.8	23.6	31.2	12.9	0	19.0	14.3
Puolisoni työn epävarmuus	5.0	17.6	9.7	20.0	14.5	0	5.1	0
Taloudellisen tilanteeni epävarmuus	7.5	17.6	20.8	26.7	22.6	0	20.3	0
Haluan ensin edetä ammatissani tai urallani	5.0	11.8	18.3	6.7	14.8	0	34.2	28.6
Puolisoni haluaa ensin edetä ammatissaan	12.5	17.6	7.0	6.7	17.7	13.3	13.9	14.3
Haluan ensin saada opinnot päätökseen	2.6	5.9	18.1	13.3	9.7	0	13.9	0
Puolisoni haluaa ensin saada opintonsa päätökseen	12.5	11.8	4.2	13.3	17.7	13.3	6.3	14.3
Minulla on jo niin monta lasta kuin haluan	0	0	0	0	0	0	1.3	0
Terveystilani/puol. terv.ila ei salli lasten hankkimista	5.0	0	4.2	13.3	3.2	6.7	7.7	42.9
Minä olen liian vanha	0	12.5	1.4	20.0	1.6	0	0	14.3
Puolisoni on liian vanha	0	6.2	1.4	6.7	1.6	0	0	14.3
Parisuhteeni ongelmien vuoksi	7.5	17.6	5.6	20.0	1.6	0	7.6	14.3
Haluan ensin omistautua minua kiinnostaville asioille	5.0	5.9	4.2	13.3	4.8	0	10.1	14.3
Joutuisin luopumaan nykyisestä elämäntyylistäni	2.5	5.9	0	13.3	4.8	0	2.5	0
En halua sitoa itseäni (enää) pieniin lapsiin	2.5	0	0	6.7	0	0	2.5	0
En tunne itseäni/puolisoani riittävän kypsäksi ottamaan vastuuta pienestä lapsesta	0	0	1.4	13.3	1.6	0	2.5	14.3
Yhteiskunta ei tue riittävästi lapsiperheitä	22.5	29.4	21.1	40.0	25.8	13.3	21.5	0
Olen huolissani lasten tulevaisuudesta Suomessa	10.0	29.4	11.3	20.0	13.6	6.7	12.7	14.3
En mielestäni olisi sopiva vanhemmaksi	0	0	1.4	13.3	0	0	0	0
Nykyinen asunto liian pieni lapsiperheelle	10.0	5.9	8.5	20.0	19.7	6.7	13.9	14.3
N	40	17	71	16	63	15	80	7
	Ei osaa sanoa				Ei aio hankkia			
Minulla ei ole sopivaa kumppania	21.3	30.6	18.1	30.6	11.1	10.1	9.1	22.6
Työtilanteeni epävarmuus	12.8	8.3	10.8	17.7	11.1	5.1	9.1	9.0
Puolisoni työn epävarmuus	6.4	2.2	2.4	8.6	0	3.8	6.1	4.6
Taloudellisen tilanteeni epävarmuus	14.9	6.2	19.3	21.0	11.1	7.6	15.2	9.0
Haluan ensin edetä ammatissani tai urallani	10.6	6.2	20.7	8.3	0	2.5	9.1	6.0
Puolisoni haluaa ensin edetä ammatissaan	8.5	4.3	3.7	5.1	0	1.3	6.1	0
Haluan ensin saada opinnot päätökseen	8.5	2.1	18.3	5.1	5.9	0	6.1	1.5
Puolisoni haluaa ensin saada opintonsa päätökseen	12.8	2.1	1.2	5.1	5.9	2.6	3.0	0.8
Minulla on jo niin monta lasta kuin haluan	19.1	26.7	14.8	27.6	77.8	65.4	78.8	66.4
Terveystilani/puol. terv.ila ei salli lasten hankkimista	6.5	15.6	9.6	22.0	11.8	18.2	15.2	19.7
Minä olen liian vanha	2.2	10.9	1.2	40.0	5.9	34.2	3.0	73.8
Puolisoni on liian vanha	4.3	19.6	0	25.9	11.8	35.4	3.0	39.4
Parisuhteeni ongelmien vuoksi	15.2	13.0	7.2	8.3	6.2	7.6	6.1	14.5
Haluan ensin omistautua minua kiinnostaville asioille	11.1	0	9.6	10.0	5.9	3.8	15.2	6.1
Joutuisin luopumaan nykyisestä elämäntyylistäni	4.3	2.2	6.0	16.9	5.9	3.8	18.2	12.9
En halua sitoa itseäni (enää) pieniin lapsiin	6.7	4.3	9.6	16.7	29.4	27.8	36.4	37.1
En tunne itseäni/puolisoani riittävän kypsäksi ottamaan vastuuta pienestä lapsesta	2.2	8.7	3.6	5.1	0	2.5	6.1	6.8
Yhteiskunta ei tue riittävästi lapsiperheitä	13.0	19.6	33.3	21.7	5.9	10.1	21.2	21.4
Olen huolissani lasten tulevaisuudesta Suomessa	15.6	14.9	17.3	20.0	23.5	12.8	24.2	21.1
En mielestäni olisi sopiva vanhemmaksi	6.5	2.2	1.2	1.7	5.9	2.6	6.1	4.5
Nykyinen asunto liian pieni lapsiperheelle	6.7	10.9	10.8	10.0	5.9	5.1	3.0	5.3
N	47	49	83	62	18	79	33	133

